This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

27888 f. 9

P. Thrige 18[illegible]

Kristian Bar[illegible]

Fy 1887

T-IX

Sneedorffs
ſamtlige
Skrifter.

Niende Bind.

Kiøbenhavn, 1777.
Trykt paa Boghandler Gyldendals Forlag.

28
JUL
1927
OXFORD

Indhold

af

Sneedorffs samtlige Skrivters

Niende Bind.

I. Oversættelser

1. Af Zadig Pag. 1

2. Af nogle andre smaa Stykker af Voltaire:

Første. Brev om nogle Uleiligheder, som følge med Studeringer 118

Andet. Brev om Stiilens Fordærvelse 126

Tredie. Brev til den første Toldbetient ved den lærde Toldbod 129

Fierde. Afhandling, om det man kunde gisre og ikke gisr 135

Femte. Om Titler 139

Siette. Om Ære 148

II. Betænkning om det Danske Sprog 153

III. Patriotisk Betænkning om det Danske Sprog i *Anledning af* det forrige 171

IV. Brev til Forfatteren af denne Patriotiſke Betænkning Pag. 187
V. Den nye Edda eller Gylfes anden Reiſe 223
VI. Fortale af Breve fra Døde til Levende 241
VII. Fortalen af Comoedien Soljman den Anden 254
VIII. Fortalen til den norſke Bonde-Viſe af Simon Fogner 257
IX. Fragmenter. 265

Over-

Oversættelser

af

Zadig,

en østlig Historie;

og af

nogle andre smaa Stykker:

Om de Uleiligheder, som følge med Videnskaber; Om Stilen; Om Frihed til at skrive; Om det Gode, som man kunde giøre og ikke giør; Om Titler, og om Ære.

Alle

af Herr Voltaire.

IV. Brev til Forfatteren af denne Patriotiſke Betænkning Pag. 187
V. Den nye Edda eller Gylfes anden Reiſe 223
VI. Fortale af Breve fra Døde til Levende 241
VII. Fortalen af Comoedien Soldaten den Anden 254
VIII. Fortalen til den norſke Bonde-Viſe af Simon Fogner 257
IX. Fragmenter. 265

Over-

Overſættelſer

af

Zadig,

en oſtlig Hiſtorie;

og af

nogle andre ſmaa Stykker:

Om de Uleiligheder, ſom følge med Videnſkaber; Om Stilen; Om Frihed til at ſkrive; Om det Gode, ſom man kunde giøre og ikke giør; Om Titler, og om Ære.

Alle

af Herr Voltaire.

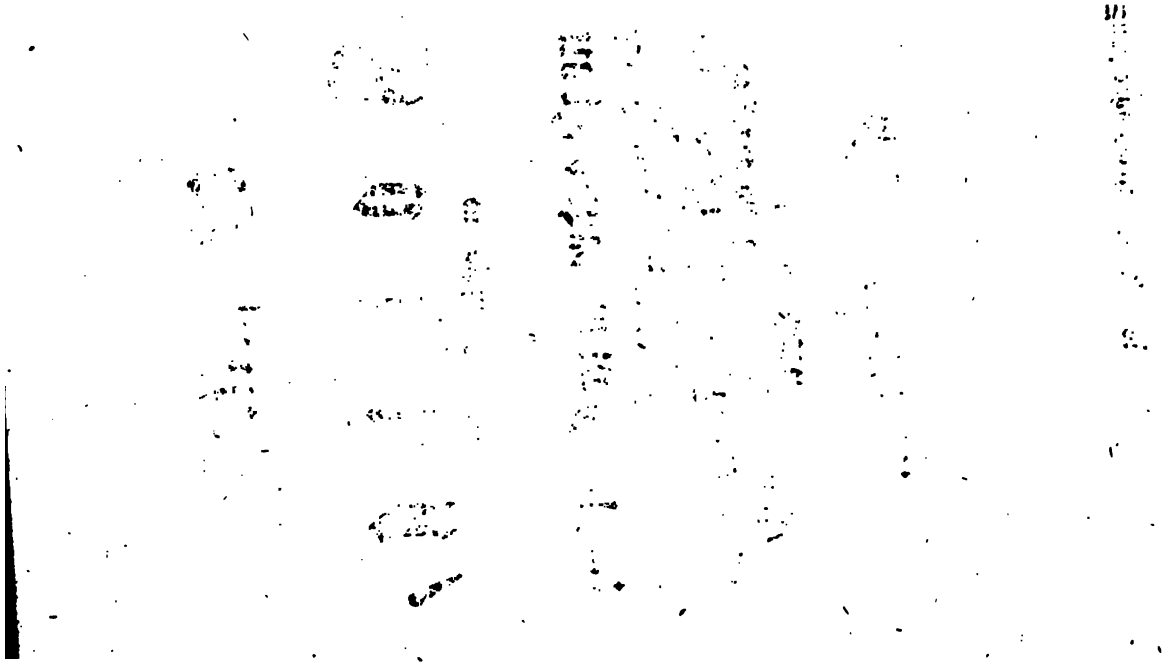

Fortale.

Oversættelser af Skrifter, som ere behagelige at læse, og som i de meest slebne Sprog passere for Mesterstykker, ere uden Tvivl det beste Middel til at danne Stiilen og Smagen i andre Sprog. Saaledes er det Latinske dannet efter det Græske, og det Franske efter dem begge. Mesterstykker, som have vundet almindeligt Bifald, giøre ikke alene den Nytte, at de tiene andre til Modeler, men de hielpe og meget til at overvinde de forudfattede Meeninger, som hindre Stiilens og Smagens Forbedring. Den ægte Smag maae i alle Sprog til en Tid have

været nye, og det Nye finder altid Modsigelser, dersom det ikke bestyrkes ved en Myndighed. Boileau vilde, i Mangel af den Høiagtelse, som man havde for en Horatz og en Juvenal, havt ondt ved at faae de Franske til at troe, at Chapelains Stiil ikke var den beste.

Alle Forbedringer have Grader; Et Sprog maae have vundet det Naturlige og Ædle i Prose, førend det kan naae det Høie i Poesien; Man maae have gode Oversættelser, førend man kan vente fuldkomne Originaler, og, naar Stilen og Smagen ved de første ere dannede, ere de sidste ikke saa vanskelige at faae.

Voltaire og Montesquieu ere uden Tvivl de beste Skribenter i Prose, som Frankerige har, og følgelig de beste i heele Europa. Jeg taler ikke her uden om Stilen, og jeg betragter den sidste alene som Forfatter af de Persiske Breve og af Betragtningerne over

den

den Romerſke Stat; Thi ſom Lovgiver tilſtaaer jeg, at han paa de fleſte Steder er for høi til at være en almindelig Model. De fleſte Nationers Bifald og Høiagtelſe har givet dem begge ſaa ſtor Myndighed i den lærde, eller maaſkee rettere, i den vittige Verden, at det var lige ſaa ufornødent at indlade ſig i en Ordkrig, for at beviſe deres Ret til at være Modeler, ſom om man vilde paatage ſig at forſvare Plinius og Tacitus mod vore Tiders Perraulter, om der ellers i ſaa oplyſt en Alder kan være ſaadanne til. Det naturlige, men tillige ædle, mandige og tankerige Sprog, ſom vi nu i ſaa mange hundrede Aar have ført i diſſe Alderdommens Monſtre, er det ikke det ſamme, ſom vore Tiders Kiendere elſke i de Nye, og ſom nogle ſmaa-krybende Forfattere behage at kalde unaturligt, mørkt og uforſtaaeligt?

Jeg behøver derfor ikke at undſkylde mit Valg, men jeg behøvede vel at undſkylde min

Driſtighed. Begyndere i Malerkonſten driſte ſig og til at tage Copier af de fuldkomneſte Monſtre, for at danne ſig efter deres Smag; De opnaae dem ikke ſtrax, men komme dem nærmere, jo meere de ſoge at efterligne dem. De, ſom komme efter mig, naar vores Sprog bliver meere beſtemt, meere ordriigt og meere dyrket, ville endnu giore det bedre.

Da jeg havde fuldendt Overſættelſen af Zadig, fik jeg at vide, at den tilforn var overſat af en af mine Landsmænd *), hvis tidlige Død jeg endnu beklager, baade for Videnſkabernes og for Sprogets Skyld; Han foreenede i en meget ung Alder ſaa megen Vittighed, Veltalenhed, Videnſkab og Lærdom, at man havde Aarſag til at haabe, at han til Sprogets Ære vilde opnaae de Modeler, ſom han efterlignede. Jeg kan ikke efterlade at ſtroe diſſe faa Blomſter paa hans Grav;

*) Sal. Hr. Eilſchov.

Grad; Thi de Gudes Tal er ikke saa stort, at de saa hastig skulde forglemmes, og, da Udødelighed var den eeneste Belønning han fik, er det billigt, at han nyder den endog her iblant os.

Jeg har sammenlignet begge Oversættelser, og fundet saa megen Forskiel, at jeg har tilladt den at trykkes; Man har i Frankerige meere end een Oversættelse af Alderdommens Monstre. Saadanne Forandringer tiene og til at dyrke et Sprog; Jeg har lagt nogle smaa Stykker til af samme Franske Forfatter, hvoraf jeg troede, at Indholdet ikke alene kunde behage men og opbygge mine Landsmænd; Thi Verden er overalt sig selv liig.

Denne Samling kan tilligemed Babues Syn og Memnon tiene til et Forsøg, hvorvidt Hr. Voltaires Stiil lader sig indklæde i det Danske; jeg har skrevet disse Stykker paa en Tid, da Pressen stod stille af

Mangel paa Arbeide, og jeg har for vigtigere Forretningers Skyld ikke kundet anvende al den Fliid derpaa, som Originalen fortjenede; Dersom de ere gode nok til at give dem, som ellers læse Tusinde og en ***, Smag paa bedre Skrifter, vil jeg gierne anvende flere af de faa Øieblik, som jeg har tilovers, paa saadanne smaa Arbeider, hvorved jeg kan forbedre baade mine Læseres og min egen Smag.

Tilegnelses-Brev
til
Sultaninden Shera,
ved
Zadig.

Den 18de i Maaneden Schewal,
Aar 837 af Hegiren.

Dinenes Glands, Hierternes Qval, Vittigheds Straale; jeg kysser ikke Støvet af Eders Fødder, fordi I gaaer sielden, og fordi I gaaer ikke uden paa de kostbareste Tepper og Roser; jeg overleverer Eder Oversættelsen af en Bog, som er skreven af en gammel viis Mand, der havde den Lykke, at han havde intet at bestille, og derfor fornøiede sig med at skrive Historien af Zadig; Et Skrift, som siger meer, end det synes at sige. Jeg beder, at I vil

læse det og domme derom; Thi, endskiønt I er i Eders Livs Foraar, endskiønt alle Fornøielser søge til Eder, endskiønt I er smuk og foreener Vittighed med Skiønhed, endskiønt man roeser Eder fra Morgen til Aften, og I af alle disse Aarsager var berettiget til at ikke have sund Fornuft engang, har I dog en meget god Skiønsomhed, og en meget fiin Smag, og jeg har hørt Eder tale fornuftigere end gamle Derviſſer med lange Skieg og ſpidſe Huer; I er beſkeden og dog ikke mistænkelig; I er venlig uden at være frygtſom; I er godgiørende med Overlæg; I elſker Eders Venner, og I giør Eder ingen Fiender. I søger ikke at viſe Eders Vittighed ved ſnilde Indfald, ſom komme af Ondſkab; I hverken taler eller giør Ondt, endskiønt I har saa ſtor Leilighed dertil. Med faa Ord, Eders Sind er ligesaa fuldkommen, ſom Eders Smukhed. I har endog saa megen Grund i Philoſophien, at jeg har troet, at I vilde finde meere Smag end nogen anden i dette Verk, ſom er ſkrevet af en Viis.

Det blev først ſkrevet paa gammel Caldaiſk, ſom hverken I eller jeg forſtaaer: Man satte det over paa Arabiſk, for at fornøie den berømte Sultan Ulugbeg. Det var juſt paa den Tid Araberne og Perſerne begyndte at ſkrive Tuſend og en Nat, Tuſend og en Dag, o. ſ. v. Ulug læsde heller Zadig, men Sultaninderne læsde heller

ler Tuſend og Een ꝛc. Hvorledes kan J, ſagde den viiſe Ulug, finde Smag i ſaadanne Fabler, ſom ere uden Fornuft, og ſom ikke betyde noget? Det er juſt derfor vi holde af dem, ſvarede Sultaninderne.

Jeg haaber, at J ikke vil tænke, ſom de, og at J vil være den anden Ulug; jeg formoder endog, at, naar J er kied af de ſædvanlige Samtaler i Selſkaberne, ſom ligne meget Tuſend og Een ***, undtagen at der ere mindre behagelige, jeg da kan finde et beleiligt Øieblik for at tale med Eder om fornuftige Ting. Derſom J havde været Taleſtris i Alexanders Tid; Derſom J havde været Dronning af Saba i Salomons Tid, havde diſſe Konger ſelv giort en Reiſe.

Jeg beder de himmelſke Kræfter, at Eders Fornøielſer maae være uden Mangel, Eders Smukhed vedvarende, og Eders Lykſalighed uden Ende.

Zadig.

Betænkning om Skriftet.

Jeg Underſkrevne, ſom man holder for at være lærd, og for at være vittig, har læſt dette Skrift, ſom jeg har fundet mod min Villie, artigt, fornøieligt, moralſkt, philoſophiſkt, og værdigt til at behage endog dem ſom have Afſkye for Romaner. Jeg har derfor forbudet det, og forſikkret Hr. Cadi Lesquier, at det er et vederſtyggeligt Skrift.

Zadig,

Zadig,

en østlig Historie.

I. Capitel.

Den Eenøiet.

I Kong Moabders Tid var der et ungt Menneske i Babylon, som hedde Zadig, han besad gode Gaver af Naturen, som bleve forbedrede ved Opdragelsen. Endskiønt han var riig og ung, vidste han dog at tvinge sine Passioner, han forstillede sig ikke, han vilde ikke altid have Ret, og vidste at see igiennem Fingre med de menneskelige Skrøbeligheder. Man undrede især, at en Person, der besad saa megen Vittighed, aldrig drev Spot med nogen, og fandt ingen Fornøielse i de letsindige, usammenhængende og forvirrede Indfald, de uforskammede Bagtaler, de uvittige Domme, den

taabelige Skiemt, og det forfængelige Ordgyderie, som man kaldte Levemaade i Babylon. Han havde lært af den første Bog i Zoroaster, at Egenkierlighed er som en oppustet Blære, der giver en stærk Vind fra sig, naar man stikker den igiennem. Zadig giorde sig aldrig til af at foragte Fruentimmer, eller af at overvinde dem. Han var ædelmodig; Han frygtede ikke for at forbinde Utakuemmelige efter det store Bud af Zoroaster: Naar du spiser, da giv Hundene og at spise, om de end skulde bide dig. Han var saa fornuftig, som man kan være; Thi han søgte Omgang med fornuftige Folk. Han var oplært i de gamle Caldæers Videnskaber; Han var ikke ukyndig i de Grunde af Naturlæren, som den Tid vare bekiendte, og vidste af Metaphysiken alt det, som man til alle Tider har forstaaet, det er at sige, meget lidt. Han var, uagtet den nye Philosophie, som kom op i hans Tid, fuldkommen overbeviist om, at der i Aaret er 365 og en halv Dag, og at Solen er midt i Verden. Og, naar de fornemmeste Lærde sagde ham med en stolt Mine, at han havde urigtige Meeninger, og at han var en Fiende af Staten, dersom han sagde, at Solen gik om sin egen Axel, og at Aaret havde 12 Maaneder, tav han stille uden Vrede eller Fortrydelse.

Zadig, ſom havde ſtor Rigdom, og følgelig mange Venner, ſom havde Sundhed og behagelig Geſtalt, Forſtand, Vitighed, et oprigtigt og ædelt Hierte, troede, at han kunde være lykkelig. Han ſkulde ægte Semire, ſom for hendes Smukhed, Fødſel og Lykke var det fornemmeſte Partie i Babylon. Han havde en retſkaffen og dydig Kierlighed til hende, og hun elſkede ham igien meget heftig. Paa en Tid, da de ventede ſnart at opleve det lykſalige Øieblik ſom ſkulde foreene dem, og da de ſpadſerede tilſammen ved en Port af Babylon, under de Palmetræer, ſom vare plantede ved Bredden af Euphrat, ſaae de to Perſoner komme imod dem, ſom vare bevæbnede med Sabler og Pile. Det var den unge Orcans Drabanter; Han var Fetter af en Miniſter, og hans Farbroders Tilbedere og Opvartere havde bildt ham ind, at han kunde giøre alt hvad han vilde. Han havde ingen af Zadigs Gaver eller Dyder, men, da han dog troede om ſig ſelv, at han var meget meere værd, ſaae han med Fortrydelſe, at en anden blev ham foredraget. Denne Misundelſe, ſom kom alene af hans Forfængelighed, kom ham ſelv til at troe, at han elſkede meget inderlig Semire. Han vilde ſtiæle hende bort. Roverne overfaldt hende, og i deres Heftighed ſaarede en Perſon, hvis Syn kunde have bevæget Tigrene paa Bierget

Ima-

Imaus. Hendes Skrig trængede igiennem Skyerne: Min Allerkiereſte, raabte hun, man vil ſkille mig fra det dyrebareſte, jeg har paa Jorden! Hun tænkde ikke meere paa hendes egen Fare, hun tænkde kuns paa ſin kiere Zadig, ſom forſvarede hende med al den Styrke, ſom Kierlighed og Tapperhed kan give. Endſkiønt han kuns havde to Slaver til Hielp, jog han dog Røverne paa Flugten, og bragte Semire hiem, ſom var beſvimet og blodig; Saaſnart hun aabnede ſine Øine og ſaae ſin Befrier, ſagde hun: Zadig, jeg elſkede Eder før ſom min Brudgom, men nu elſker jeg Eder ſom den, jeg maae takke for Liv og for Ære. Aldrig har noget Hierte været meere rørt og bevæget end Semires. Aldrig har nogen Tunge med meere Liv og Fynd udtrykt de rørende Følelſer, ſom Taknemmelighed for den ſtørſte Velgierning, og den Henrykkelſe, ſom kommer af en uſkyldig Kierlighed, opvækker. Hendes Saar var ikke ſtort, og det blev haſtig lægt. Zadig var meget farligere ſaaret. Et Pileſkud, ſom han havde faaet nær ved Øiet, havde givet ham et dybt Saar. Semire forlangde ikke andet af Guderne, end at hendes Kiereſte ſnart maatte blive lægt. Hendes Øine vare Dag og Nat vaade af Taare, og hun ventede med Længſel efter det Øieblik, da Zadig kunde ſee hende igien; men en Byld, ſom brød ud i det ſaarede Øie, for-

forsøgede Faren. Man sendte til Memphis for at hente den store Læge Hermes, som kom med et talrigt Følgeskab. Han besøgte den Syge, og sagde, at han maatte miste det ene Øie, han sagde endog Dagen og Timen forud, da denne bedrøvelige Hændelse skulde skee. Dersom det havde været det høire Øie, sagde han, kunde jeg have lægt det; Men alle Saar i det venstre Øie ere ulægelige. Heele Babylon beklagede Zadigs Skiebne, og undrede over Hermes dybe Indsigt. To Dage efter brød Bylden op af sig selv, og Zadig blev fuldkommen lægt. Hermes skrev en Bog imod ham, hvori han beviisde, at han burde ikke være bleven lægt. Zadig læste den ikke, men, saasnart han var i Stand til at gaae ud, gik han hen at besøge den Person, som han haabede, skulde giøre hans Lykke, og for hvis Skyld han alene ønskede at have Øine. Semire havde allerede i tre Dage været paa Landet. Han fik paa Veien at vide, at dette smukke Fruentimmer havde sagt offentlig, at hun havde en uovervindelig Afskye for Eensiede, og at hun den samme Nat havde giftet sig med Orcan. Ved denne Tidende gik han fra sig selv, hans Sorrig havde nær bragt ham i Graven, han laae længe syg. Men endelig fik hans Fornuft Magt over hans Bedrøvelse, og Ugudeligheden af hans Kiereſtes Opførsel tiente endog til at trøste ham.

Efterdi jeg har fundet, sagde han, i grueliig en Særsindighed hos et Fruentimmer, s er opdraget ved Hoffet, vil jeg gifte mig med af Borgerstanden. Han valgde Azora, d fornuftigste og retteligste Pige i den heele Bye; H ægtede hende, og de levede en Maaned samm meget forsnsiede i den allerkierligste Foreeni Han mærkede alene hos hende nogen Letsind hed, og megen Redebonhed til at troe, at smukkeste unge Mandsperſoner havde meest F nuft og meest Dyd.

2. Capitel.

Næsen.

Azora kom engang hiem fra en Spadseregа meget vred og udbrød i heftige Klagemac Hvad er der mødt Eder, min Allerkiereste, sa de Zadig, som har kundet sætte Eder i saa h tig en Bevægelse? Ak, sagde hun, I var h ven ikke saa fortrydelig som jeg, dersom I hav seet det Syn, som jeg har været Vidne til. I gik hen at troste den unge Enke Cosru, som f to Dage siden har ladet oprette en Begravelse f sin unge Brudgom ved den Bæk, som er ved E den af denne Eng. Hun har i sin Sorg gio et Løfte til Guderne: at hun vil blive ved den *Grav*, saa længe der er Vand i Bækken; Got

sag

ſagde Zadig, det er jo en dydig Kone, ſom har elſket hendes Mand oprigtig! Ak! ſvarede Azora, derſom I vidſte, hvad hun beſtillede, da jeg beſøgte hende! Hvad giorde hun da, ſmukke Azora? Hun ledede Vandet ud af Bækken. Azora udbrød i ſaa heftige Bebreidelſer mod denne unge Enke, at hun opholdt ſig ſaa længe derved, at den Frækhed, hvormed hun hovmodede ſig af Dyden, ikke behagede Zadig.

Han havde en Ven, ſom hedde Cador, og ſom var en af de unge Folk, hos hvilken hans Kone fandt meere Fromhed og Fortieneſte end hos andre; Han fortroede ſig til ham, og forſikkrede ſig, ſaa meget ſom han kunde, om hans Troſkab ved en anſeelig Foræring. Azora havde været i to Dage hos en af ſine Venner paa Landet, og, da hun den tredie Dag kom hiem, fortalte Folkene i Huſet hende med Graad, at hendes Mand var død haſtig den ſamme Nat, at man ikke havde underſtaaet ſig at bringe hende denne ſørgelige Tidende, og at man allerede havde begravet Zadig i hans Familie-Begravelſe ved Enden af Haven. Hun græd, rev Haarene af ſig, og ſvoer, at hun vilde døe. Om Aftenen forlangede Cador at tale med hende, og de græd begge; To Dage efter græd de mindre, og de ſpiſede ſammen til Middag. Cador fortroede hende, at hans Ven havde overladt ham det meeſte af ſit Gods, og lod

hende forstaae, at han intet heller ønskede, end at kunde deele sin Lykke med hende. Konen grædt, hun blev vred, og hun gav sig tilfreds igien. Aftensmaaltidet varede længere end Middagsmaaltidet, og de talede meere fortrolig sammen. Azora roesde den Døde, men hun tilstod tillige, at han havde Feil, som ikke fandtes hos Cador. Midt under Maaltidet klagede Cador over en heftig Miltsyge; Konen, som blev bekymret og forlegen, bragte alle de lugtende Vande frem, som hun pleiede at besprenge sig med, for at forsøge, om der ikke vare nogle iblant dem, som kunde være gode for Miltsyge; Hun beklagede meget, at den store Hermes ikke var endnu i Babylon; Hun følede endog paa den Side, hvor Cador fandt saa stor en Smerte. Er I plaget af den forskrækkelige Sygdom, sagde hun med stor Medlidenhed? Den er tidt nær ved at legge mig i Graven, svarede Cador, og der er kuns eet Middel, som kan hielpe mig, det er at legge paa min Side Næsen af et Menneske, som er død Dagen tilforn: Det er et besynderligt Raad, sagde Azora. Ikke meere besynderligt, sagde han, end de smaa Poser, som Hr. Arnu *) bruger mod

*) Der var paa den Tid en Babylonier, som heed Arnu, som i de offentlige Tidender tilbød sig at lege og forebygge alle Slags Slag ved en Pose, som blev hængt om Halsen.

mod Slag. Dette Beviis ſaavelſom den unge Mands ſtore Fortieneſter giorde, at Konen ikke betænkde ſig længere. Overalt, ſagde hun, naar min Mand gaaer over fra denne Verden i den anden paa Broen Tſchimavar, ſkulde da vel Engelen Aſrael ikke lade ham paſſere, fordi hans Næſe ikke var ſaa lang i det andet Liv, ſom i det første? Hun tog derfor en Rageknif, gik til hendes Mands Grav, vædede den med hendes Taare, og tog ſig for at ſkiære Næſen af Zadig, ſom hun fandt udſtrakt i Graven. Zadig reiſte ſig op, forvarede ſin Næſe med den eene Haand, og holdt Rageknifen tilbage med den anden. Madame, ſagde han, tael ikke ſaa meget om den unge Coſru, det Forſæt, at ſkiære Næſen af mig, kan nok gaae op mod at udtømme en Bæk.

3. Capitel.

Hunden og Heſten.

Zadig erfarede, at den første Maaned i Ægteſkab er, ſom der ſtaaer ſkrevet i Zends Bog, en Maaned af Honning, og den anden en Maaned af Malurt. Han blev nogen Tid efter nødt til at forſkyde Azora, ſom var bleven alt for vanſkelig at omgaaes, og han søgte ſin Fornøielſe i at betragte Naturen. Ingen er meere lyk-

lig, ſagde han, end en Philoſoph, ſom læſer i denne ſtore Bog, ſom Gud har lagt os for Øine. De Sandheder, ſom han opdager, ere den ſikkerſte Eiendom; Han føder og opløfter ſit Sind; Han lever roelig; Han frygter ikke Menneſkene, og hans kiere Kone kommer ikke for at ſkiære Næſen af ham.

Fuld af diſſe Tanker begav han ſig til et Huus paa Landet, ved Bredden af Euphrat. Han ſpildte ikke Tiden der paa at udregne, hvor mange Tommer Vand der flød i et Secund igiennem Buerne under Broen, eller om der faldt nogle fleere Draaber Regn i Muſe-Maaneden end i Faare-Maaneden. Han tog ſig ikke for at giøre Silke af Spindelvæve eller Porcellain af ſønderſlagne Boutellier; Men han underſøgde iſær Dyrenes og Planternes Egenſkaber, og han forſkaffede ſig ſnart en Indſigt, ſom aabenbarede ham en uendelig Forſkiel imellem ſaadanne Ting, hvori andre ikke ſaae uden Overeenſtemmelſe.

Engang, da han ſpadſerede i en lille Skov, ſaae han en af Dronningens Eunuker komme løbende, efterfulgt af mange Betienter, ſom lode til at være meget bekymrede, og ſom løbe om ligeſom forvildede Folk, der lede efter noget meget Koſtbart, ſom de have tabt. Unge Mand, ſagde den fornemmeſte Eunuk, har I ikke ſeet Dronningens Hund? Zadig ſvarede meget beſkeden:

Det

Det er jo en Tiſpe. I har Ret, ſagde den fornemmeſte Eunuk. Det er en lille Spanier, ſagde Zadig, hun har for kort Tid ſiden faaet Hvalpe; Hun halter paa det venſtre Forbeen, og hun har meget lange Øren. Har I da ſeet hende, ſagde den fornemmeſte Eunuk, ſom var meget ſtakaandet. Nei, ſvarede Zadig, jeg har aldrig ſeet hende, og jeg har aldrig vidſt, at Dronningen havde en Hund.

Juſt paa ſamme Tid var ved Lykkens ſædvanlige Særſindighed den ſmukkeſte Hæſt af Kongens Stald løbet bort fra en Staldknegt i de Babyloniſke Marker. Jægermeſteren og de andre Betienter løbe efter den med lige ſaa ſtor Bekymring, ſom den fornemmeſte Eunuk efter Hunden. Jægermeſteren vendte ſig til Zadig, og ſpurgde ham om han havde ſeet Kongens Hæſt gaae forbi? Det er, ſvarede Zadig, en Hæſt, ſom galopperer meget vel. Han er ſem Palmer høi, har ſmaa Skoe, har en Hale, ſom er halvfierde Fod, Stængerne paa hans Bidſel ere af Guld til 23 Karat, og Skoene af Sølv til en halv Unze. Hvad for en Vei har den taget, hvor er den, ſpurgde Jægermeſteren. Jeg har ikke ſeet den, ſvarede Zadig, og jeg har aldrig hørt tale om den.

Jægermeſteren og den fornemmeſte Eunuk tvivlede ikke paa, at Zadig jo havde ſtiaalet Kongens Hæſt og Dronningens Hund; De lode ham

bringe for den ſtore Deſterhams Forſamling, ſom dømde ham til Knuden og til at paſſere den øvrige Deel af ſit Liv i Siberien. Dommen var neppe fældet, førend man fandt Heſten og Hunden igien. Dommerne ſaae ſig mod deres Villie nødte til at forandre deres Dom. Men de dømde Zadig til at betale fire hundrede Unzer Guld, fordi han havde ſagt, at han ikke havde ſeet det ſom han havde ſeet; Han maatte ſtrax betale diſſe Bøder. Siden blev det tilladt Zadig at forfølge ſin Sag for den ſtore Deſterhams Raad; Han talede ſaaledes:

Retfærdigheds Stierner, Videnſkabers Afgrund, Sandheds Speil, ſom har Blyets Tyngde, Jernets Haardhed, Diamanternes Glands, og megen Overeenſtemmelſe med Guldet! Siden det er mig tilladt at tale for denne høie Forſamling, ſvær jeg Eder ved Oromasde, at jeg hverken har ſeet Dronningens fornemme Hund, eller Kongens fortræffelige Heſt. Jeg vil fortælle, hvad der er vederfaret mig. Jeg ſpadſerede i en lille Skov, hvor jeg mødte den ærværdige Eunuk og den ypperlige Jægermeſter; Jeg havde ſeet i Sandet Spor af et Dyr, og jeg kunde let kiende, at det var Spor af en lille Hund. Nogle lange og ſmale Furer, ſom vare trykte i de ſmaa Forhøielſer af Sandet imellem Sporene af Fødderne, gave mig tilkiende, at det var en Tiſpe,

hvis

hvis Bryſter vare nedhængende, og at hun altſaa for faa Dage ſiden havde faaet Hvalpe. Nogle Spor af et andet Slags, ſom ſyntes at have raget noget af den overſte Sand bort ved Siden af Forbeenene, have lært mig, at hun havde lange Ører, og da jeg merkede tillige, at Sporene vare overalt dybere efter den eene Fod end efter de andre tre, ſluttede jeg deraf, at Dronningens Hund maatte være lidet halt, om jeg ellers tør ſige det.

Hvad Kongens Heſt angaaer, maae I vide, at da jeg ſpadſerede paa Veien i denne Skov, ſaae jeg Spor af en Heſtes Skoe, ſom overalt ſtode lige langt fra hinanden; Den Heſt, ſagde jeg ved mig ſelv, har galoperet meget net. Støvet af Træerne paa en ſnever Stie, ſom kuns var 7 Fod breed, var lidt afſtrøget paa begge Sider, indtil halvfierde Fod midt fra Veien; Denne Heſt, ſagde jeg, har en Hale af halvfierde Fod, ſom ved ſin Bevægelſe til høire og venſtre Side har viſket Støvet af. Jeg ſaae under Træerne, ſom giorde en Buegang af 5 Fødders Høide, Blade, ſom nylig vare affaldne, og jeg merkede, at denne Heſt havde rørt Greenene, og at han altſaa maatte være 5 Fod høi. Hvad Bidſelet angaaer, maae det have været af Guld til 23 Karat; Thi han har gnedet Stængerne paa en Steen, ſom jeg har underſøgt og fundet at være en Prøveſteen. Jeg dømde endelig af de Tegn, ſom hans Skoe

havde efterladt i Steen af et andet Slags, at han var beſlaaet med Sølv til en halv Unze. Alle Dommere forundrede ſig over Zadigs dybe og fine Skiønſomhed; Denne Tildragelſe kom for Kongen og Dronningen; Man talede i Forgemakkerne og i Cabinetterne ikke om andet end om Zadig, og endſkiønt mange af de Lærde meenede at man burde brænde Zadig ſom en Hexemeſter, befalede dog Kongen, at man ſkulde give ham de 400 Unzer Guld igien, ſom han var bleven dømt til at betale. Skriveren, Dørvogterne, Advocaterne kom med et ſtort Optog til ham for at bringe ham ſine 400 Unzer; De beholdte kuns 398 deraf til Proceſſens Omkoſtninger, og deres Tienere forlangede Drikkepenge.

Zadig mærkede, hvor farligt det var undertiden at være alt for klog, og han ſatte ſig for ved den første Leilighed at ikke ſige alt hvad han havde ſeet.

Denne Leilighed yttrede ſig ſnart. En Statsfange løb bort, og gik forbi Vinduerne af hans Huus. Man ſpurgde Zadig derom; Han ſvarede intet. Men man overbeviiſde ham om, at han havde ſeet ud af Vinduet. Han blev dømt for denne Forſeelſe til at betale 500 Unzer Guld, og han takkede for naadig Dom, efterſom det er brugeligt i Babylon. Store Gud, ſagde han ved ſig ſelv, hvor ulykkelig er man ikke,

naar

naar man ſpadſerer i en Skov, hvor Dronningens Hund og Kongens Heſt har gaaet! hvor farligt er det ikke at ſtaae i Vinduet! og hvor vanſkeligt er det ikke at være lykkelig i dette Liv!

4. Capitel.

Den Misundelige.

Zadig vilde troſte ſig ved Philoſophien og ved Venſkab mod det Onde ſom Lykken havde giort ham; Han havde i Forſtaden ved Babylon et Huus, ſom var bygt og indrettet med Smag, og hvor han foreenede alle Konſter og alle anſtændige Fornøielſer. Om Formiddagen ſtod hans Bibliothek aabnet for alle Lærde, og om Aftenen havde han altid et artigt Selſkab ved ſit Bord; Men han merkede ſnart, hvor farlige lærde Folk ere. Der reiſte ſig en ſtor Strid over en af Zoroaſters Love, ſom forbød at ſpiſe Griffer. Hvorledes kan man forbyde Griffen, ſagde nogle, derſom dette Dyr ikke er til? Den maae vel være til, ſagde andre, ſiden Zoroaſter ikke vil, at man ſkal ſpiſe den. Zadig ſøgte at forlige dem ved at ſige: Ere der Griffer til, da lad os ikke ſpiſe deraf; Og, er der ingen til, ſpiſe vi dem endnu mindre; Saaledes kunne vi jo alle adlyde Zoroaſter.

En lærd Mand, som havde skrevet tretten Bind om Griffens Egenskaber, giorde en meget alvorlig Sag deraf, som Zadig ikke var sluppen vel fra, dersom han ikke havde faaet Bistand af en lærd Mand, som var Broder til hans Ven Cador. Fra den Dag af giorde han meer af et godt Selskab end af lærde Folk. Han forsamlede hos sig de artigste Mandspersoner og de smukkeste Fruentimmer i Babylon, han holdt Concerter, giorde Giestebuder, og besluttede sig paa en Omgang, som var behagelig, og hvorfra han søgte at udelukke alle dem, som giøre mange Ophævelser for at vise deres Forstand, det sikkerste Middel til at tabe den, de have, og til at fordærve det beste Selskab. Forfængelighed havde ingen Deel i det Valg, han giorde, enten i Venskab-eller i Anretninger; Thi han søgte i Alting mere Virkelighed end Anseelse, og han tilveiebragte sig derved en sand Høiagtelse, uden dog at giøre sig megen Umage derfor.

Lige over for hans Huus boede Arimaze, en Person, der var fuld af Hovmod, og som, naar hans Anslag ikke vilde lykkes, hævnede sig over Folk ved Ondskab og Bagtalelse. Hvor riig han end var, havde han dog ondt ved at samle Hyklere til sig. Lyden af de Vogne, som kom hver Aften til Zadig, foruroeligede ham meget; Lyden af hans Berømmelser foruroeligede ham endnu meere. Han gik undertiden til Zadig,

og

og satte sig til Bords uden at være buden, han giorde altid Skaar i Selskabets Fornøielse, ligesom man siger om Harpyerne, at de forgifte al den Mad, de røre ved. Det hændede sig engang at han vilde anrette et Giestebud for en Dame, og at hun, i Stedet for at komme til ham, spiisde om Aftenen hos Zadig. En anden Gang, da de gik og talede sammen til Hove, kom en Minister dem i Møde, som bad Zadig til Bords, og bad ikke Arimaze. Det uforsonligste Had har undertiden ikke bedre Grund. Denne Mand, som man kaldede den Misundelige i Babylon, satte sig for at styrte Zadig, fordi man kaldede ham den Lykkelige. Leilighed til at giøre Ondt finder man hundrede Gange om Dagen, men Leilighed til at giøre Godt kuns eengang om Aaret, som Zoroaster siger.

Den Misundelige gik til Zadig, som spadserede i sin Have med to af sine Venner og en Fruentimmer, som han foresagde mange smukke og artige Ting, uden at have anden Hensigt end at sige dem. De faldte paa at tale om en Krig, som Kongen lykkelig havde endt mod Prindsen af Hirkanien, hans Vasal. Zadig, som havde viist sin Tapperhed i denne korte Krig, roesede meget Kongen og endnu meere Fruentimmeret; Han tog sin Tegnebog, skrev deri fire Vers paa Stedet, som han gav den smukke Person at læse. Hans Venner bade, at de maatte see dem. Men

hans

hans Beſkedenhed, eller rettere at ſige, ha
Egenkierlighed tillod det ikke. Han vidſte, at
Vers; man giør i en Haſt, behage ſielden ant
end dem, til hvis Berømmelſe de ere giorte. H
rev det Blad af ſin Tegnebog itu, ſom han h
de ſkrevet dem paa, og kaſtede begge Stykker
i en Roſenbuſk, hvor man forgieves ledte ef
dem; Der faldt i det ſamme en liden Regn,
man gik hiem. Den Misundelige, ſom blev t
bage i Haven, ſøgte ſaa længe, indtil han fan
et Stykke af Bladet, det var juſt ſaaledes b
ven brudt, at den halve Deel af hver Linie udgi
de ikke alene en Meening, men og et Slags ſm
Vers; Men det ſom var endnu en forunderlig
Hændelſe, diſſe ſmaa Vers bleve befundne at u
giøre en Meening, ſom indeholdt de uanſtændig
og afſkyeligſte Bebreidelſer mod Kongen. M
læste paa dette ſønderrevne Blad:

Ved Uretfærdighed
Han tog Regieringen
I en fuldkommen Fred
Den [illegible]eneſte Uven.

Den Misundelige blev lykkelig den fø
ſte Gang i ſit Liv. Han havde i Hænderne de
hvormed han kunde giøre en dydig og elſkværd
Mand ulykkelig. Fuld af denne affindige Glæ
lod han foreſtille Kongen denne Satire, ſom v
ſkreven med Zadigs egen Haand. Man lod ha

ſæ

sætte i Fængsel tilligemed sine to Venner og Fruentimmeret. Hans Proces blev snart endt, uden at man engang værdigede at høre ham. Da han kom for at høre sin Dom, mødte den Misundelige ham paa Veien, og sagde ganske høit, at hans Vers duede intet. Zadig bekymrede sig ikke meget om, enten han passerede for god Poet eller ei, men han var fortvivlet over at blive dømt skyldig i Forbrydelse mod Majestæten, og at see to af hans Venner og et smukt Fruentimmer blive holdt i Fængsel for en Misgierning, som han ikke havde begaaet. Man tillod ham ikke at tale eller forklare sig, fordi hans egen Haandskrift vidnede mod ham. Saaledes vare Lovene i Babylon. Man førde ham derfor til Retterstedet, igiennem en stor Skare af Nysgierrige, hvoraf ingen torde beklage ham, og som trængede sig frem for at betragte hans Ansigt, og for at see om han døde med en anstændig Mine. Hans Slægtninger vare alene bedrøvede; Thi de arvede intet: De tre Fierdedeele af hans Gods bleve confiscerede, og den øvrige Fierdedeel blev givet til den Misundelige.

Paa den samme Tid, da Zadig beredede sig til Døden, fløi Kongens Papegøie ud af sit Buur, og hvilede sig i Zadigs Have paa en Rosenbusk, hvor en Ferskken var blæst ned fra et Træ, som stod i Nærværelsen deraf; Denne Ferskken var just fal-

den

den paa et Stykke af Tegnebognen, som den klevede fast ved, Fuglen snappede Ferskenen op tilligemed Bladet, og bragte dem begge i Monarkens Skiød. Prindsen læsde med Forundring nogle Ord, som ingen Meening giorde, og som synedes at være Slutningen af Vers. Han var en Elsker af Poesien, og denne Hændelse med Papegøien foraarsagede ham megen Eftertanke. Dronningen erindrede sig, hvad der var skrevet paa et Stykke af Zadigs Tavle, og lod den hente. Man holdt begge Stykkerne mod hinanden, det passede meget vel tilsammen, og man læsde da Versene saaledes, som Zadig havde giort dem:

Ved Uretfærdighed var Jorden ødelagt.
Han tog Regieringen, al Uret undertrykte.
I en fuldkommen Fred er Elskovs Overmagt
Den eeneste Ulven, som vi nu har at frygte.

Kongen befalede strax, at man skulde lade Zadig hente, og at man skulde lade hans to Venner og det smukke Fruentimmer ud af Fængselet. Zadig kastede sig ned paa Jorden for Kongens og Dronningens Fødder: Han bad dem allerunderdanigst om Forladelse, fordi han havde giort saa slette Vers; Han talede med saa megen Eftertryk, Forstand og Vittighed, at Kongen og Dronningen vilde see ham nok engang. Han kom igien og behagede endnu meere. Man gav

ham

ham den Misundeliges Gods, ſom havde beſkyldt ham uden Aarſag. Men Zadig gav ham det altſammen tilbage igien, og den Misundelige rørtes ikke uden af den Fornøielſe, ſom han fandt ved at ſee ſit Gods igien. Kongens Høiagtelſe for Zadig tog daglig til. Han gav ham Deel i alle ſine Fornøielſer, og ſpurgde ham til Raads i alle ſine Forretninger. Dronningen anſaae ham fra den Tid af med en Venlighed, ſom kunde blive farlig for hende, for Kongen hendes Gemal, for Zadig og for Riget. Zadig begyndte at troe, at det ikke var ſaa vanſkeligt at være lykkelig.

5. Capitel.

De Ædelmodige.

Der indfaldt en ſtor Høitid, ſom blev holdt alle fem Aar. Det var en Skik i Babylon at underſøge hvert femte Aar, hvo der i den Tid havde giort den ædelmodigſte Gierning. De Store og de Lærde vare Dommere. Den fornemmeſte Magiſtratsperſon i Byen foreſtillede de beſte Gierninger, ſom vare giorte under hans Regiering: Enhver ſagde ſin Betænkning derom, og Kongen fældede Dommen. Man reiſte til denne Høitid fra de yderſte Kanter af Verden. Den, ſom vandt, fik af Monarkens Haand et

Guldbægger, beſat med Ædelſteene, og Kongen ſagde diſſe Ord til ham: Tag denne Belønning for Eders Ædelmodighed, og Gud give mig mange Underſaatter, ſom ligne Eder.

Da denne merkværdige Dag var kommen, lod Kongen ſig ſee paa Thronen, omringet af de Store, de Lærde, og af Geſandtere fra alle de Nationer, ſom mødte til dette Ridderſpil, hvor man vandt Ære og Seier, ikke ved Heſtenes Hurtighed, ikke ved Legemets Styrke, men ved Dyden. Den fortiemmeſte Miniſter opregnede alle de Gierninger, ſom kunde fortiene denne uſkatteerlige Belønning. Han talede ikke om den Høihiertighed, hvormed Zadig havde givet den Misundelige ſit Gods igien; Dette var ikke engang en Gierning, ſom fortienede at vinde Priſen.

Han foreſtillede først en Dommer, ſom, da han ved en Forſeelſe, hvorfor han ikke engang kunde være anſvarlig, havde ladet en Mand tabe ſin Sag, gav ham alt ſit Gods, ſom beløb ſig juſt til ſaa meget, ſom han havde tabt.

Han fremſtillede ſiden en ung Perſon, ſom, endſkiønt han havde været meget forelſket i et Fruentimmer, ſom han ſkulle ægte, dog havde overladt hende til en Ven, ſom var nær ved at døe af Kierlighed til hende, og betalede endog Medgiften med den Brud, ſom han afſtod.

Siden

Siden lod han en Soldat komme frem, ſom i den Hyrcaniſke Krig havde givet endnu en ſtørre Prøve paa ſin Ædelmodighed. Fienderne vilde tage hans Kiereſte fra ham, og han forſvarede hende til det yderſte: I det ſamme forkyndede man ham, at nogle andre Hyrcaner ikke langt derfra vilde føre hans Moder bort; han forlod grædende ſin Kiereſte, løb hen for at redde ſin Moder, og kom ſiden tilbage til den Perſon, han elſkede, hvilken han fandt død. Han vilde tage Livet af ſig ſelv, men hans Moder foreſtillede ham, at al hendes Velfærd beroede paa ham alene, og han havde da Mod nok til at leve.

Dommerne vilde unde Soldaten Priſen. Men Kongen tog Ordet og ſagde: Hans Gierning er ſaavel, ſom de andres, meget ædel, men jeg undrer mig dog ikke ſaa meget derover. I Gaar giorde Zadig en Gierning, ſom har ſat mig i ſtor Forundring. Jeg havde i nogle Dage fattet Unaade for min Miniſter Coreb, ſom jeg tilforn havde ſaa megen Godhed for. Jeg beklagede mig meget heftig over ham, og alle mine Hofbetientere forſikkrede, at jeg var alt for naadig. Enhver ſagde alt det Onde, han kunde, om Coreb. Jeg ſpurgde Zadig, hvad han meenede, og han underſtod ſig at tale vel om ham. Jeg maae tilſtaae, at jeg har vel ſeet i vore Hiſtorier Exempler af dem, ſom af deres egen For-

mue have oprettet en Forſeelſe, ſom de have begaaet; At man har afſtaaet ſin Kiereſte; At man har forredraget en Moder for den Perſon, ſom man elſkede: Men jeg har aldrig læſt, at en Hofmand har talt fordeelagtig om en Miniſter, ſom var i Unaade, og ſom hans Herre var vred paa: Jeg giver 20000 Guldſtykker til enhver af dem, hvis ædelmodige Gierninger man har opregnet; men jeg giver Bæggeret til Zadig.

Allernaadigſte Herre, ſagde han, det er Eders Majeſtæt alene, ſom fortiener Bæggeret; Det er Dem, ſom har giort en uhørt Gierning, da De, endſkiønt De er Konge, dog ikke er bleven vred paa Deres Tiener, da han talede mod Deres Paſſion. Man forundrede ſig over Kongen og Zadig. Dommeren, ſom havde givet ſit Gods, Elſkeren, ſom havde giftet ſin Kiereſte med ſin Ven, Soldaten, ſom havde bekymret ſig meere om ſin Moders Velfærd, end om ſin Kiereſtes, fik Foræringer af Monarken, de ſaae deres Navne indſkrives i de Ædelmodiges Bog. Zadig fik Bæggeret. Kongen fik Navn af en ſtor Regent, ſom han dog ikke længe beholdt. Denne Dag blev helligholdet, og Høitiderne varede længere end de pleiede efter Lovene. Man foreſtillede Sørgeſpil, ſom kom Folk til at græde, og Skuespil, ſom kom dem til at lee, ſom det var brugeligt i Babylon. Man har endnu beholdt Erin-

drin-

dringer deraf i Aſien. Zadig ſagde: Jeg er dog omſider bleven lykkelig; Men han tog feil.

6. Capitel.

Dommene.

Hvor ung han end var, blev han dog Overdommer over alle Retter i Riget. Han beklædede denne Poſt ſom en Mand, hvilken Gud havde givet Indſigt og Retfærdighed. Det er af ham Nationerne have lært den ſtore Grundregel: At det er bedre at lade en Skyldig ſlippe frie, end at lade en Uſkyldig lide. Han troede, at Lovene vare givne ligeſaa meget for at redde og beſkytte Folk, ſom for at ſkrække dem. Hans fornemmeſte Gave var at udforſke de Sandheder, ſom alle Menneſker ſøge at fordunkle. Fra den førſte Dag af, han tiltraadde ſin Betiening, udøvede han denne ſtore Gave. En bekiendt Handelsmand fra Babylon var død i Indien; Han havde udſtyret ſin Dotter, overdraget det øvrige Gods til ſine to Sønner, ſom ſkulde gaae lige i Arv, og efterladt dem en Forærring af 30000 Guldſtykker, ſom den af hans to Sønner ſkulde have, der af Retten blev dømt for at have elſket ham meeſt. Den ældſte bygde ham en prægtig Begravelſe; Den yngſte formeerede ſin Søſters Medgift med en

Deel af hans eget Arvegods; Alle ſagde: Den ældſte Søn elſkede ſin Fader meeſt; Den yngſte elſker meere ſin Søſter, og de 30000 Guldſtykker bør derfor gives til den ældſte.

Zadig lod dem begge komme for ſig, den eene efter den anden. Han ſagde til den ældſte: Eders Fader er ikke død, han er kommen vel op af ſin ſidſte Sygdom, og kommer ſnart tilbage til Babylon; Gud være lovet, ſagde den unge Perſon; Men den Begravelſe jeg har bygt, har koſtet mig mange Penge. Zadig ſagde ſiden det ſamme til den yngſte: Gud være lovet, ſvarede han, jeg vil gierne give min Fader tilbage alt, hvad jeg har faaet, men jeg ønſkede, at han vilde lade min Søſter beholde det, ſom jeg har givet hende. I ſkal ikke give noget tilbage, ſagde Zadig, og I ſkal have de 30000 Guldſtykker; Thi I elſker Eders Fader meeſt.

En meget rig Pige havde forlovet ſig med to Lærde, og da hun i nogle Maaneder var bleven underviiſt af dem begge, befandt hun ſig frugtſommelig. De vilde begge ægte hende. Jeg vil have den til Mand, ſagde hun, ſom har ſat mig i Stand til at formeere Riget med en Indbygger. Det er mig, ſom har giort den gode Gierning, ſagde den eene: Nei, det er mig, ſom har den Ære, ſagde den anden. Godt, ſvarede hun, jeg vil holde den for Fader til Barnet,

net, som kan give det den beste Opdragelse. Hun fik en Søn, og begge de Lærde vilde opdrage den; Sagen blev ført for Zadig, som lod de Lærde møde for sig. Hvad vil du lære din Myndling, sagde han til den første? Jeg vil lære ham, svarede Docteren, de 8 Parter af Talen, Tænkekonsten, Solens, Maanens og Stiernernes Betydninger, Hexekonsten, hvad det er, som man kalder Substanz og Accidenz, Abstract og Concret, et cætera, et cætera, et cætera. Jeg, sagde den anden, vil giøre ham til en ærlig Mand, og værdig til at have Venner. Zadig dømde: Enten du er hans Fader eller ei, skal du dog have hans Moder.

Der blev hver Dag givet Klage ind til Hoffet over Statholderen af Medien, som hedde Irax. Det var en stor Herre, som i Grunden ikke var ond, men var bleven fordærvet af Forfængelighed og Vellyst. Han taalede sielden, at man talede til ham, og endnu mindre, at nogen understod sig at sige ham imod. Paafugtene ere ikke meere forfængelige, Duerne ikke meere kaade, og Skildpaderne ikke meere kade. Han søgde ikke andet end en falsk Ære og forfængelige Fornøielser, Zadig tog sig for at forbedre ham.

Han sendte ham i Kongens Navn en Capelmester med 12 Sangere og 24 Violiner, en Hofmester med 6 Kokke, og 4 Kammerherrer,

som ikke maatte forlade ham. Kongens Befalning var, at følgende Orden paa det allernøieste skulde iagttages, og det gik saaledes til:

Den første Dag, saasnart den vellystige Irax var staaet op, kom Capelmesteren ind med de 12 Stemmer og 24 Violiner; Man sang en Cantata, som varede i to Timer, og hver tredie Minut igientog man disse Ord:

Saa megen Dyd foreenet med
Saa megen Artighed og Ære!
Ak! hvor maae Hans Velbaarenhed
Ei med sig selv fornøiet være!

Saasnart Musiken var til Ende, holdt en Kammerherre en Tale til ham, som varede i tre Qvarteer, i hvilken han berømmede just alle de gode Egenskaber, som manglede ham. Efter Talen førde man ham til Taffelet under fuld Musik. Maaltidet varede to Timer; Saasnart han lukkede Munden op for at sige noget, sagde den første Kammerherre, han maae have Ret; Og han fik neppe Tid til at sige fire Ord, førend den anden Kammerherre raabte høit, han har Ret. De to andre Kammerherrer loe bestandig af de smukke Indfald, som Irax havde eller burde have. Efter Maaltidet sang man Cantaten igien.

Denne første Dag forekom ham meget herlig; Han troede, at Kongen beærede ham efter Fortieneste; Den anden var ham mindre behagelig;

lig; Den tredie ſaldt ham kiedſommelig, den fierde utaalelig, og den femte var ham en Plage. Han blev tilſidſt kied af at høre altid ſynge: Ak! hvor maae Hans Velbaarenhed ei med ſig ſelv fornøiet være; At høre altid ſige, at han havde Ret, og at blive roeſt hver Dag til et viſt Klokkeſlet. Han ſkrev til Hoffet, og bad Kongen beviſe ham den Naade at kalde ſine Kammerherrer, ſine Muſikantere, ſin Hofmeſter tilbage, og lovede at være herefter mindre forſængelig og meere arbeidſom. Han lod ſig ſiden mindre opvarte, holdt mindre Gieſtebudder, og var meere lykkelig; thi, ſom Sadder ſiger, altid Fornøielſe er ikke Fornøielſe.

Zadig viisde hver Dag Prøver af en gienneintrængende Forſtand og et godt Hierte, han blev tilbedet af Folket og elſket af Kongen. De første Gienvordigheder af hans Liv forøgede endog hans nærværende Lykſalighed; Men han havde dog hver Nat en Drøm, ſom giorde ham meget uroelig. Der forekom ham, ſom han laae først paa nogle visne Urter, hvoriblant der vare nogle, ſom ſtak ham, og at han ſiden hvilede meget blødt paa en Seng af Roſer, hvoraf der kom en Slange frem, ſom ſtarede ham i Hiertet med ſin ſkarpe og giftige Vraad. Ak! ſagde han, jeg har længe lagt paa visne og ſkarpe Urter, jeg hvilet nu paa en Seng af Roſer, men hvem mon Slangen er?

7. Capitel.

Mistanke.

Zadigs Ulykke kom just af hans Lykke, og især af hans Fortieneste. Han talede hver Dag med Kongen, og med Astarte, hans Gemal. Den Fornøielse, man fandt i hans Omgang, formeeredes ikke lidet ved den Lyst til at behage, som er det samme for Sindet, som Prydelse for Skiønhed; Hans Ungdom og Artighed giorde efterhaanden en Virkning paa Astarte, som han i Begyndelsen ikke merkede. Hendes Passion havde endog sin Grund i en uskyldig Tilbøielighed. Astarte overgav sig, uden nogen Betænkning eller Frygt, til den Fornøielse, hun fandt ved at see og tale med en Mand, som var saa kier baade for hendes Gemal og for Staten; Hun blev stedse ved at roese ham for Kongen; Hun talede om ham til sine Hofdamer, som og sagde meget til hans Berømmelse, og alting tienede til at give hendes Hierte et Saar, som hun ikke følede endnn. Hun giorde Foræringer til Zadig, hvori der var meere Galanterie end hun selv troede; Hun tænkde, at hun kuns talede med ham, som en Dronning, der var fornøiet med hans Tienester, og udtrykkede sig dog undertiden som et Fruentimmer, hvis Hierte var rørt.

Astarte

Astarte var meget smukkere end den Semire, som havde saa stor Afskye for Ensviede, og end den anden Kone, som vilde skiære Næsen af sin Mand. Astartes Fortrolighed, hendes venlige Tale, hvorved hun undertiden blev rød; Hendes Blikkast, som hun søgte at vende andensteds hen, og som dog bleve altid fæstede paa Zadig, optændte i hans Hierte en Ild, som han selv blev bange for. Han søgte at udslukke den; Han kaldede den Philosophie til Hielp, som altid havde staaet ham bi, men den gav ham Lys uden at give ham Trøst.

Pligt, Taknemmelighed og Forbrydelse mod Majestæten, forestillede sig for hans Øine som Guder fulde af Hevn; Han streed, han vandt; Men den Seier, som han hvert Øieblik maatte søgte for, kostede ham Suk og Taare. Han vorde ikke meere tale med Dronningen med den Frihed, som tilforn havde været dem begge saa behagelig; Hans Øine vare bedækkede med en Skye, hans Tale var tvungen og uden Sammenhæng, han slog Øinene ned, og, naar han mod sin Villie fæstede dem paa Astarte, mærkede han altid, at hendes Øine vare vaade af Taare, og at de skiøde Straaler fra sig. Det lod, som den eene vilde sige til den anden: Vi elske begge, og vi frygte for at elske, vi brænde begge af en Ild, som vi fordømme.

Zadig

Zadig gik fra hende, forvirret, forelsket, og med et Hierte besværet af en Byrde, som det ikke længere kunde bære. I hans Lidelses Heftighed fortroede han denne Hemmelighed til sin Ven Cador, ligesom en Mand, der, naar han længe har været fortæret af en heftig og indvortes Sorg, roser tilsidst den Lidelse, som han ikke længere kan skiule, ved et heftigt Skrig og ved den kolde Sveed, som bryder ud i hans Ansigt.

Cador sagde til ham: Jeg har allerede merket de Tanker hos Eder, som I vilde skiule for Eder selv. Passionerne have Tegn, hvorpaa man ikke kan tage feil; Dom selv, min kiere Zadig, da jeg har kundet læse den i Eders Hierte, om Kongen da ikke snart vil merke en Passion, som fornærmer ham. Han har ingen anden Fell end den, at han er meget mistænkelig. I har meere Magt til at modstaae Eders Passion, end Dronningen, fordi I er Philosoph, og fordi I er Zadig. Astarte er et Fruentimmer, hun lader sine Øiekast tale med saa meget desmeere Uforsigtighed, som hun endnu holder sig selv uskyldig. Den Tillid, hun endnu har til sig selv, gior, at hun ikke har Agtsomhed nok paa det Udvortes. Jeg er bange for hende, saa længe hun har intet at bebreide sig selv. Dersom I forstode hinanden, kunde I bedrage alle Øine: En tilsyrende og undertrykt Passion udbryder, men

en fyldeſtgiort Kierlighed kan ſkiules. Zadig hørde med Afſkye og Forſkrækkelſe et Forſlag, ſom ſigtede til at forraade Kongen ſin Velgiører, og han havde aldrig været ſin Konge meere troe, end han var paa en Tid, da han begik en Forbrydelſe mod ſin egen Villie. Imidlertid talede Dronningen ſaa ofte om Zadig, hun blev ſaa rød ved at nævne ham, hun var ſnart ſaa munter og ſnart igien ſaa ſtille, naar hun talede med ham i Kongens Nærværelſe, og hun faldt i ſaa dyb en Tungſindighed, naar han gik bort, at Kongen blev uroelig. Han troede alt det, han ſaae, han lagde iſær Mærke dertil, at hans Gemals Skoe vare *blaa*, og at Zadigs Skoe og vare blaa, at hans Gemals Baand vare guule, og at Zadigs Baand og vare guule, det var alt Kiendetegn nok for en emfindtlig Prinds. Vrede forandrede hans Mistanke til Vished.

Alle Kongens og Dronningens Slaver vare Spioner, ſom ſøgte at udforſke deres Hierter. Man merkede ſnart, at Aſtarte var rørt og at Moabdar var mistænkelig. Den Misundelige, ſom ikke havde forbedret ſig, fordi Flintesteene blive aldrig bløde, og fordi de giftige Dyr beholde altid deres Forgift; den Misundelige, ſiger jeg, ſkrev til Moabdar et Brev uden Navn, et af de nedrige Midler, ſom ſlette Gemytter betiene ſig af, og ſom ellers pleier at foragtes, men

i dette

i dette Tilfælde giorde Virkning, fordi Brevet bestyrkede Prindsen i de Tanker, som nagede hans Hierte. Han tænkde kuns paa hvad Maade han skulde hevne sig. Han besluttede en Nat at forgive Dronningen, og at qvæle Zadig om Morgenen. Denne Befaling blev givet til en ubarmhiertig Eunuk, som han brugte til at udføre sin Hevn. Der var paa den Tid i Kongens Gemak en lille Dverg, som var dum, men ikke døv. Man lod ham altid gaae der, og han var ligesom et andet Huusdyr Vidne til de allerhemmeligste Ting, som passerede. Denne dumme Dverg var Dronningen og Zadig meget troe; Han hørde baade med Forundring og Skræk, at der blev givet Befaling til at dræbe dem; Men hvad skulde han giøre for at forebygge denne forskrækkelige Gierning, som skulde fuldføres inden faa Timer? Han kunde ikke skrive, men han havde lært at tegne, og han var lykkelig i at treffe. Han anvendte en Deel af Natten paa at udkaste det, som han vilde give Dronningen at forstaae. Hans Tegning forestillede Kongen meget vred paa den ene Side af Tavlen, som gav Befaling til sin Eunuk; En Strikke og et Bægger paa Bordet; Dronningen midt paa Tavlen døende i hendes Hofdamers Arme, og Zadig qvalt ved hendes Fødder. Horizonten forestillede en opgaaende Sol, for at tilkiendegive, at denne forskrækkelige

Forret-

Forretning ſkulle gaae for ſig om Morgenen tidlig. Da han havde ſit Stykke færdigt, løb han hen til en af Aſtartes Hofdamer, vækkede hende op og gav hende at forſtaae, at hun maatte ſtrax bære denne Tegning til Dronningen.

Midt om Natten bankede det paa Zadigs Port; Man vækkede ham op og leverede ham en Seddel fra Dronningen; Han tvivlede, om det ikke var en Drøm; Han aabnede Brevet med en ryſtende Haand. Hvor forundret blev han ikke, og hvem kunde vel udtrykke den Angeſt og Fortvivlelſe, hvormed han blev betagen, da han læste diſſe Ord: Flye i dette Øieblik, da man har i Sinde at dræbe Eder. Flye, Zadig, jeg befaler Eder det i en ulykkelig Kierligheds Navn, ſom jeg altid har ſøgt at overvinde, og ſom jeg endelig tilſtaaer paa en Tid, da jeg er nær ved at forſone den ved min Død. Jeg var ikke ſkyldig, men jeg mærker dog nok, at jeg dør laſtværdig.

Zadig havde neppe Magt til at tale. Han lod Cador hente, og, uden at ſige ham noget, gav han ham denne Seddel. Cador nødte ham til at adlyde, og at tage ſtrax Veien til Memphis. Derſom I underſtaaer Eder at gaae til Dronningen, ſagde han, befordrer I kuns hendes Død; Derſom I taler til Kongen, giør I hende og ulykkelig. Jeg vil drage Omſorg for

hendes

hendes Skiebne. Følg I Eders. Jeg vil udſprede det Rygte, at I har begivet Eder til Indien. Jeg ſkal ſnart komme til Eder, og berette Eder, hvad der imidlertid er paſſeret i Babylon.

Cador lod i det ſamme Øieblik bringe to af de Drommedarier, ſom kunde løbe beſt, til en hemmelig Port paa Palladſet, han ſatte Zadig derpaa, ſom var i ſaadan en Tilſtand, at man maatte bære ham, og færdig til at opgive Aanden. En eeneſte Tiener fulgde ham, og Cador, ſom var indtaget af Forundring og Sorg, tabte ſnart ſin Ven af Synet.

Da denne fornemme Flygtning var kommen til en Høi, hvorfra man kunde ſee Babylon, vendte han ſine Øine til Dronningens Pallads og beſvimede: Da han kom til ſig ſelv igien, græd han bitterlig og ønſkede, at han maatte døe. Omſidst, da han i nogen Tid havde opholdt ſig ved at tænke paa det elſkværdigſte Fruentimmers og den ſtørſte Dronnings Skiebne, tænkde han for et Øieblik tilbage paa ſig ſelv og raabte: Hvad er vel det menneſkelige Liv! Dyd, hvortil har du nyttet mig! To Fruentimmer have paa den nedrigſte Maade bedraget mig, og det tredie, ſom er uſkyldig og ſmukkere end begge de andre, ſkal døe! Alt det Gode, jeg har giort, har altid været mig en Kilde til Forbandelſer, og jeg er

ikke bleven ophøiet til en ſtor Lykke uden for at nedſtyrtes i den dybeſte Afgrund af Ulykſalighed. Derſom jeg havde været ſaa ond, ſom ſaa mange andre, ſkulde jeg have været ligeſaa lykkelig ſom de. Hans Hierte var beklemt af diſſe bedrøvelige Foreſtillinger, hans Øine mørke af Sorrig, den blege Død malet i hans Anſigt, og hans Siel nedſiunken i en yderlig og dyb Fortvivlelſe, da han fortſatte ſin Reiſe til Egypten.

8. Capitel.

Konen, ſom fik Hug.

Zadig reiſede efter Stiernerne. Orion og den glimrende Stierne Sirius førde ham til Høiden af Canope; Han forundrede ſig over diſſe ſtore Lyskugler, ſom ſynes kuns at være ſmaa Gniſter for vore Øine, da Jorden, ſom dog i Giørningen kuns er en umerkelig Punkt i Naturen, ſynes for vores Begierligheder at være noget ſaa Stort og ſaa Ædelt. Han foreſtillede ſig da Menneſkene ſaaledes, ſom de virkelig ere, nemlig ſmaa Fluer, ſom fortære hinanden paa et lille Sandskorn. Denne ſande Foreſtilling af det menneſkelige Liv ſyntes at tilintetgiøre al hans Ulykſalighed, ved at foreſtille ham Ringheden af hans eget Væſen og af heele Babylon. Hans Siel opløftede ſig til det Uendelige, og betragtede,

uden at lade sig forblinde af Sandserne, Verdens uomstødelige Orden. Men, da han siden kom til sig selv, og fik Tid til at give Agt paa sit eget Hierte, tænkte han, at Astarte maaskee allerede var død for hans Skyld. Strax forsvandt den ganske Verden for hans Øine, og han saae i den heele Natur ikke andet end en døende Astarte og den ulykkelige Zadig. I det han overgav sig saaledes til en bestandig Ebbe og Flod af en høi Philosophie og inderlig Sorg, kom han til Grændserne af Egypten, og hans tro Tiener var allerede i den første Flekke, hvor han opsøgte ham et Værelse. Zadig spadserede imidlertid ved de Haver, som omringede Byen. Han saae, ikke langt fra Landeveien, en bedrøvet Kone, som raabte Himmel og Jord til Hielp, og en rasende Mand, som forfulgde hende; Han løb hen til hende; Hun faldt ned for hans Fødder; Manden overfaldt hende med Hug og Bebreidelser. Han sluttede af Egypterens Heftighed, og deraf at Konen saa ofte bad ham om Forladelse, at den eene var mistænkelig og den anden utro; Men, da han havde betragtet denne Kone, som havde en indtagende Skiønhed, og lignede endog noget den ulykkelige Astarte, fandt han sig rørt af Medlidenhed over hende, og fattede Afskye for Egypteren. Hielp mig! sagde hun til Zadig, med en grædende Stemme; Red mig af en barbarisk

Mands

Mands Hænder! frels mit Liv! Ved dette Skrig løb Zadig hen for at ſkille dem ad. Han forſtod lidt af det Egyptiſke Sprog, og ſagde til Manden: Derſom I har nogen Menneſkelighed, beſværger jeg Eder, at I dog vil ſkaane en ſkrøbelig Skiønhed. Kan I ſaaledes mishandle det Meſterſtykke af Naturen, ſom ligger for Eders Fødder, og ſom ikke har andet at forſvare ſig med end ſine Taare? Ei! ei! ſagde denne Affindige, du elſker hende nok og, og det er dig, jeg bør hevne mig paa. I det han talede ſaaledes, forlod han Fruentimret, ſom han holdt med den eene Haand ved Haaret, og tog ſit Spyd for at ſtikke den Fremmede igiennem. Zadig, ſom var koldſindig, kunde let tage ſig vare for en gal Mands Stød; Han tog fat om Spydet ved Enden af det Jern, ſom det var bevæbnet med, og i det den eene vilde holde faſt derpaa og den anden trække det til ſig, gik det itu imellem deres Hænder. Egypteren trak ſin Kaarde, Zadig bevæbnede ſig med ſin, og de gik løs paa hinanden. Egypteren giorde i Hidſighed hundrede Stød, Zadig vidſte at undgaae dem alle. Fruentimret ſatte ſig ned paa en Græsbænk, bragte ſit Hovedſmykke i Orden, og betragtede dem. Egypteren var ſtærker end hans Modſtander, Zadig var meere behændig. Denne fegtede ſom en Mand, hvis Hoved regierer hans Arm, men den anden ſom

en Raſende, hvis blinde Vrede gior, at Udfaldet af alle hans Bevægelſer beroer paa en Slumpelykke. Zadig faldt ind paa ham, og tog hans Vaaben fra ham, og, i det Egypteren blev derover meere hidſig, greb han ham an og kaſtede ham ned paa Jorden; Han ſatte ham Kaarden paa Bryſtet, og tilbød ham at ſkienke ham Livet. Egypteren, ſom var uden for ſig ſelv, trak ſin Dolk og ſaarede Zadig dermed paa en Tid, da han ſkaanede ham ſom Seierherre. Zadig blev forbittret og ſtak ham Kaarden i Livet. Egypteren gav et græſſeligt Skrig fra ſig, og døde i ſtor Fortvivlelſe. Zadig gik da hen til Fruentimmeret, og ſagde til hende med en ydmyg Stemme: Han har nødt mig til at dræbe ham. Jeg har hevnet Eder og frelſt Eder fra den ubeſindigſte Mand, ſom jeg nogen Tid har kiendt. Hvad forlanger I nu meere, Madame? At du maae døe! din ugudelige Krop! ſvarede hun, at du maae døe! Du har dræbt min Elſker, og jeg vilde ønſke, at jeg kunde rive Hiertet ud af dit Liv. I al Sandhed, Madame! I har da havt en meget beſynderlig Mand til Elſker, ſvarede Zadig, han pryglede Eder ſelv, og han vilde tage Livet af mig, fordi I havde kaldet mig til Hielp. Jeg vilde ønſke, at han ſlog mig endnu, ſagde Fruentimret, og gav et ſtort Skrig fra ſig. Jeg fortiente det nok, jeg har givet ham Aarſag til

Mis-

Mistanke; Gud give han ſlog mig endnu, og at du var i hans Sted. Zadig, ſom blev meere forundret og meere forbittret, end han nogen Tid havde været, ſagde til hende: Madame! hvor ſmuk I end er, fortiente de I dog, at jeg og engang ſkulle ſlaae Eder, ſaa beſynderlig en Kone er I; Men jeg vil ikke giøre mig den Umage engang. Derpaa ſteeg han paa ſin Kameel og reed til Byen. Han var neppe kommen af Stedet, førend han vendte om igien ved en Allarm, ſom blev giort af 4 Løbere fra Babylon. De komme i fuld Løb, og da een af dem ſaae dette Fruentimmer, raabte han: Det er hende ſelv, hun ligner den Beſkrivelſe, ſom man har giort os af hende. De bekymrede dem ikke om den Døde, men bemægtigede ſig ſtrax Fruentimret. Hun raabte uophørlig efter Zadig: Hielp mig endnu engang, ædelmodige Fremmede! Jeg beder, at I vil forlade, at jeg har beklaget mig over Eder. Hielp mig, og jeg vil høre Eder til, ſaa længe jeg lever. Zadig havde ikke meere Lyſt til at ſlaaes for hende; Gaae til andre, ſagde han, I ſkal ikke bedrage mig meere. Han var desuden ſaaret; Blodet forløb ham, han behøvede Hielp, og Synet af de 4 Babylonier, ſom ſyntes at være ſendte fra Kong Moabdar, giorde ham ogſaa meget urolig. Han ſkyndte ſig til Byen, og kunde ikke begribe, hvorfor der vare komne 4 Løbere fra

Babylon for at afhente dette Egyptiſke Fruentimmer, men han var endnu meere forundret over hendes Caracter.

9. Capitel.

Slaveriet.

Da han kom til den Egyptiſke Flekke, blev han omringet af Folket. Enhver raabte: See der er den, ſom har bortført den ſmukke Miſſuf, og ſom har overfaldet og myrdet Cletofis. Mine Herrer! ſagde han: Gud bevare mig fra, at jeg nogen Tid ſkulle bortføre Eders ſmukke Miſſuf, hun er alt for egenſindig dertil; Og, hvad Cletofis angaaer, da har jeg ikke overfaldet ham, jeg har alene forſvaret mig imod ham; Han vilde ſlaae mig ihiel, fordi jeg meget ydmyg bad ham om Naade for den ſmukke Miſſuf, ſom han handlede ubarmhiertig. Jeg er en Fremmed, ſom kommer for at ſøge min Tilflugt til Egypten, og det er ikke rimeligt, at jeg, i det jeg kommer og ſøger Eders Beſkyttelſe, ſkulde begynde med at bortføre et Fruentimmer, og med at ſlaae en Mand ihiel.

Egypterne vare den Tid retfærdige og billige. Folket førte Zadig til Raadhuſet. Man bar først Omſorg for at læge hans Saar, og ſiden forhørde man ham og hans Tiener, hver for ſig,

ſig, for at faae Sandhed at vide. Man erfarede, at Zadig ikke var en Morder, men at han dog var ſkyldig i et Menneſkes Død, og Loven fordømde ham til at være Slave. Man følgde Folket, til Byens Beſte, hans to Kameler. Man uddeelede iblant Indbyggerne alt det Guld, ſom han havde bragt med ſig; Hans Perſon blev buden til Fals paa Torvet, ſaavelſom hans Tieners. En Arabiſk Kiøbmand, ſom hedde Setoc, kiøbte dem; Men Tieneren, ſom var ſtærkere og bedre ſkikket til Arbeide, blev holdt i meget høiere Priis, end hans Herre. Man giorde ingen Ligning imellem diſſe to Menneſker. Zadig blev altſaa en ringere Slave end hans Tiener. De bleve begge bundne tilſammen med en Kiæde om Beenene, og i denne Tilſtand fulgte de den Arabiſke Kiøbmand hiem. Zadig troſtede paa Veien ſin Tiener og raadede ham til Taalmodighed; Men han giorde tillige efter Sædvane nogle Betragtninger over det menneſkelige Liv. Jeg ſeer, ſagde han til ham, at min ulykkelige Skiebne rammer ogſaa dig. Lykken har hidindtil tumlet mig paa en forunderlig Maade. Jeg blev dømt fra Livet i Babylon, fordi jeg havde giort nogle Vers til Kongens Berømmelſe. Jeg har været nær ved at blive hængt, fordi Dronningen talede vel til mig, og nu er jeg bleven Slave tilligemed dig, fordi

en Tølper ſlog ſin Kiereſte. Velan, vi maae ikke lade Modet falde; Alt det ſaaer vel Ende; De Arabiſke Kiøbmænd ſkulle jo have Slaver, og hvorfor ſkulde jeg ikke være det lige ſaavel ſom en anden, ſiden jeg dog er et Menneſke ſaavel ſom en anden? Denne Kiøbmand kan ikke være ubarmhiertig; Han maae jo handle ſine Slaver vel, derſom han vil have Tieneſte af dem. Saaledes talede han, og var dog i Grunden af ſit Hierte endnu bekymret for Dronningen af Babylon.

Kiøbmanden Setoc reiſede to Dage dereſter til øde Arabien med ſine Slaver og ſine Kameeler. Hans Stamme boede ved Ørken Oreb. Veien var lang og kiedſommelig. Setoc giorde paa Veien meget meere af Tieneren end af Herren, fordi den første vartede bedre Kameelerne op. Han nød alene alle de ſmaa Fordeele. En Kameel døde to Dages Reiſe fra Oreb, og man gav hver af Tienerne noget af Byrden at bære; Zadig fik og ſin Part. Setoc gav ſig til at le, da han ſaae alle Slaverne gaae krogede. Zadig tog ſig den Frihed at forklare ham Aarſagen, og han lærde ham Lovene af Ligevægten. Kiøbmanden faldt i Forundring og begyndte at anſee ham med andre Øine. Zadig forøgede den Nysgierrighed, ſom han havde opvakt, ved at lære ham adſkillige Ting, ſom kunde være til Nytte i

hans Handel, ſaaſom Metallernes og andre Vares indbyrdes Forhold i Tyngde; Egenſkaberne af de fornemmeſte nyttige Dyr, og hvorledes de beſt kunde bruges til Menneſkens Nytte. Setoc holdt ham for at være viis; Han begyndte at agte ham meere, end hans Kammerat, ſom han før havde giort ſaa meget af; Han handlede ham vel, og havde ikke Aarſag til at fortryde det.

Da han kom til ſin Stamme, tog han ſig for at kræve 500 Unzer Sølv hos en Hebræer, ſom han havde laant ham i Overværelſe af to Vidner; Men diſſe to Vidner vare døde, og, da Hebræeren ikke kunde overbeviſes, tilegnede han ſig Kiøbmandens Penge, og takkede Gud, at han havde fundet ſaa god en Leilighed til at bedrage en Araber. Setoc klagede ſin Nød for Zadig, ſom var bleven hans Raadgiver. Paa hvad Sted ſpurgde Zadig, laanede I denne Troeloſe Eders 500 Unzer? Paa en breed Steen, ſvarede Kiøbmanden, ſom ligger ved Bierget Oreb; Af hvad Caracter er Eders Skyldener, ſagde Zadig, han er en Skielm, ſvarede Setoc: Jeg meener, om han er hidſtig eller koldſindig, betænkſom eller fremfuſende? Det er af alle ſlette Betaalere, ſagde Setoc, den hidſigſte, ſom jeg har kiendt. Det er godt, forſikkrede Zadig: Tillad mig at føre Eders Sag for Retten. Han ſtevne-

de og virkelig Hebræeren, og han talede ſaaledes til Dommeren: Retfærdigheds Thrones Grundpiller, jeg kommer for at kræve af denne Mand, i min Herres Navn, 500 Unzer Sølv, ſom han ikke vil betale. Har I Vidner derpaa, ſagde Dommeren? Nei, de ere døde; Men der er en breed Steen, ſom Pengene ere blevne talte paa; Og, derſom det behager deres Høihed at befale, at man ſkal hente Steenen, haaber jeg, at den ſkal bære Vidne derom. Vi ville blive her, Hebræeren og jeg, indtil Steenen kommer, ſom jeg vil lade hente paa min Herres Bekoſtning. Meget gierne, ſvarede Dommeren, og han ſatte ſig til at afgiøre andre Sager.

Mod Slutningen ſagde han til Zadig: Men Eders Steen er jo ikke kommen endnu? Hebræeren ſvarede ſmilende: Eders Høihed kunde bie her til i Morgen, og Steenen kom endda ikke. Den er meere end ſex Miile herfra, og der maae femten Mand til at løfte den. Det er godt, raabte Zadig, jeg ſagde det nok, at Steenen ſkulde vidne. Siden denne Mand veed, hvor den er, tilſtaaer han jo og, at det var paa den Pengene bleve betalte. Hebræeren blev forvirret, og nødt til at bekiende Alting. Dommeren befalede, at han ſkulle bindes til Steenen, og ikke faae Lov til at ſpiſe eller drikke, førend han havde givet de 500 Unzer tilbage, hvilke og ſnart bleve betalte.

Slaven

Slaven Zadig og Steenen vare ſiden meget berømte i Arabien.

10. Capitel.

Baalet.

Setoc blev meget fornøiet, og giorde ſin Slave til ſin fortroelige Ven; Han holdt ham ligeſaa umiſtelig, ſom Kongen af Babylon tilforn havde giort, og Zadig var tillige ſaa lykkelig, at Setoc ingen Kone havde. Han fandt hos hans Herre et godt Gemyt, megen Oprigtighed og ſund Fornuft. Det giorde ham ondt at ſee, at han dyrkede Himmelens Hær, nemlig Soel, Maane og Stierner, efter Arabernes gamle Brug. Han talte undertiden med ſtor Beſkedenhed til ham derom. Endelig ſagde han, at det var Legemer ſom andre, der ikke fortienede meere at dyrkes, end et Træe eller en Klippe. Men, ſagde Setoc, det er evige Væſener, hvoraf vi nyde ſtore Fordeele. De oplive Naturen, de reglere Aarets Tider; Og de ere desuden ſaa høit oppe i Himmelen, at man ikke kan undſlaae ſig for at tilbede dem. I har meere Nytte, ſvarede Zadig, af Vandet i det røde Hav, ſom bringer Eders Vare til Indien. Hvorfor ſkulde det ikke ogſaa være ligeſaa gammelt ſom Stiernerne? Og dersom I vil tilbede alt det, ſom er langt borte,

bør I og tilbede Gangaridernes Land, ſom er ved Enden af Jorden. Nei, ſagde Setoc, Stiernerne ere alt for glimrende til, at jeg ikke ſkulde tilbede dem.

Af Aftenen tændte Zadig mange Lamper i det Telt, hvor han ſkulde ſpiſe med Setoc, og da hans Herre kom, faldt han paa Knæe for Lamperne, og ſagde til dem: Evige og glimrende Klarheder! værer mig altid naadige. Da han havde ſagt diſſe Ord, ſatte han ſig til Bords uden engang at hilſe Setoc. Hvad er det I gior, ſagde Setoc med Forundring? Jeg gior ſom I, ſvarede Zadig: jeg tilbeder Lyſene, uden at bekymre mig om deres og min Herre.

Setoc forſtod Meeningen af denne Undſkyldning. Han gav ſin Slaves Viisdom Rum i ſit Hierte; Han ſpildte ikke meere ſin Dyrkelſe paa Kreaturerne, men han tilbad det evige Væſen, ſom har ſkabt dem.

Der var paa den Tid en gruelig Skik i Arabien, ſom først var kommen fra Scythien, og ſom, efter at den ved Bracmanernes Myndighed var bleven indført i Indien, var nær ved at indtage heele Østen. Naar en gift Mand var død, og hans kiere Kone vilde være hellig, lod hun ſig brænde offentlig tillige med hendes Mands Legeme; Det ſkeede paa en ſtor Høitid, ſom man kaldede Enkernes Baal. Den Stamme, hvori de

fleeſte

ſte Enker vare blevne brændte, var den anſee-
le. En Araber af Setocs Stamme var død;
ns Enke, ſom hedde Almona og var meget an-
ſtig, lod ved Trommer og Piber bekiendtgiøre
Dag og Time, da hun vilde kaſte ſig paa
ialet. Zadig forеſtillede Setoc, hvor me-
denne grumme Skik ſtreed mod det menneſkeli-
Kiøns Beſte: at man lod hver Dag brænde
je Enker, ſom kunde give Staten Børn, eller i
mindſte opføde dem de havde, og han bragte
n ſaavidt, at han tilſtod, at man burde, om det
r mueligt, afſkaffe ſaa barbariſk en Skik.
etoc ſvarede: Konerne have nu i meer end i
)00 Aar havt Ret til at brænde ſig. Hvem
os ter underſtaae ſig at forandre en Lov, ſom
den har giort hellig? Er der vel noget meere
værdigt til end en gammel Misbrug? Fornuf-
i er endnu ædlere, ſvarede Zadig. Tael J
d Hovederne for Stammerne, og jeg vil gaae
n til den unge Enke.

Han lod ſig føre hen til hende, og, efter at
ve vundet hendes Gunſt ved at roeſe hendes
mukhed, efter at have ſagt hende, hvor ſtor en
kade det var at brænde ſaa mange Yndigheder,
eſede han hendes Beſtandighed og hendes Mod.
maae have elſket Eders Mand forſkrækkelig me-
t, ſagde han til hende: Jeg; nei, det er langt
a, ſvarede den Arabiſke Kone. Det var en

grov,

grov, en mistænkelig og en utaalelig Mand, men jeg har ganſke viſt beſluttet at kaſte mig paa hans Baal. Det maae da maaſkee, ſagde Zadig, være en ſtor Fornøielſe at lade ſig levende brænde. Ak! det er noget af det forſkrækkeligſte for Naturen, ſagde Konen, men man maae taale det. Jeg er hellig, jeg vilde tabe min Ære, og alle Folk vilde foragte mig, derſom jeg ikke brændte mig. Da Zadig havde faaet hende til at tilſtaae, at hun brændte ſig for andre Folkes Skyld og af Forſængelighed, talede han ſiden længe med hende, og paa ſaadan en Maade, at hun begyndte at faae Lyſt til at leve, og han kom endog ſaavidt, at han opvakte hos hende nogen Velvillighed for den, ſom hun talede med. Hvad vilde I vel giøre, ſagde han, derſom I ikke havde ſat Eder for at lade Eder brænde. Ak! ſvarede Konen, jeg troer, at jeg vilde ſpørge Eder, om I ikke vilde have mig.

Zadig var for meget indtaget af Aſtarte til at antage dette Forſlag, men han gik ſtrax hen til Høvderne for Stammerne, fortalte dem hvad der var paſſeret, og raadede dem til at give en Lov, hvorefter det ikke ſkulle være tilladt en Enke at brænde ſig, førend hun i Eenrum havde talt med en ung Mandsperſon en heel Time. Fra den Tid af brændte aldrig nogen Kone ſig meere i Arabien. Man havde Zadig alene at takke der-

for-

r, at han paa een Dag havde afſkaffet ſaa grue-
jen Skik, ſom havde varet i ſaa mange hundrede
ar. Han var altſaa Arabiens Velgiører.

II. Capitel.

Aftens-Maaltidet.

Setoc, ſom aldrig kunde forlade denne viiſe Mand, førde ham til det ſtore Marked i ialſora, hvor de fornemmeſte Kiøbmænd fra le Steder i Verden indfandt ſig. Det var en or Fornøielſe for Zadig, at ſee Folk fra ſaa ange Lande forſamlede paa et Sted. Heele erden forekom ham ſom en ſtor Familie, der kom mmen i Balſora. Han ſpiſede den anden Dag Selſkab med en Egypter, med en Indianer, n var en Gangarider, en Indbygger fra Ca-ay, en Græker, en Celter, og mange andre emmede, ſom paa deres idelige Reiſer paa den rabiſke Sø havde lært ſaa meget Arabiſk, at an kunde forſtaae dem. Egypteren lod til at re meget vred; Hvilket ſlet Land er ikke Bal-ra, ſagde han, man har nægtet at laane mig 000 Unzer Guld paa det beſte Pant i Ver-n. Hvorledes da, ſvarede Setoc, paa hvad t Pant har man nægtet Eder den Summa? Paa in Moſters Liig, ſvarede Egypteren: Det var n braveſte Kone i Egypten. Hun fulgde gandſ

med

med mig, og er død paa Veien; jeg har ladet giøre en af de beſte Momier deraf, ſom vi have, og jeg kunde hiemme i mit Land faae alt hvad jeg forlangte, naar jeg vilde ſætte det i Pant. Er det ikke da beſynderligt, at man her ikke engang vil laane mig 1000 Unzer Guld derpaa. Midt i ſin Forbittrelſe tog han et Stykke af en kaagt Høne, men Indianeren rykkede ham i Ærmet, og ſagde med en veemodig Stemme: Ak! hvad vil I giøre? Spiſe et Stykke af denne Høne, ſagde Manden med Momien. For alting giør ikke det, ſagde Gangariden, hvem veed, om ikke Eders Dødes Siel er kommen i denne Hønes Krop, og I har dog vel ikke i Sinde at ſpiſe Eders Moſter. Desuden ſtrider det aabenbare mod Naturen at kaage Høns. Hvad vil I ſige med Eders Natur og med Eders Høns, ſagde den vrede Egypter: Vi tilbede en Oxe, og vi ſpiſe dog deraf? I tilbede en Oxe, er det muligt, ſagde Indianeren: Intet er viſſere, ſagde den anden: Den Skik har nu i 135000 Aar været i Brug hos os, uden nogen Modſigelſe. 135000 Aar, ſagde Indianeren: Den Regning er lidt for vidtløftig; Det er kun 80000 Aar ſiden Indien blev beboet, og dog nedſtamme I fra os. Brama havde forbudet os at ſpiſe Oxer, førend I tænkte paa enten at ofre eller at ſtege dem. Ja, Eders Brama, det er et ſinukt

Dyr,

yr, han er vel værd at ſætte i Ligning med
pis, ſagde Egypteren: Hvad [illegible]rt har vel Eders
rama giort? Det er ham, [illegible]rede Bramineren,
m har lært Folk først at læſe og ſkrive, og ſom
rſt har opfundet Skakſpil. I tage feil, ſvarede
i Caldæer, ſom ſad hos ham, det er den Fiſk
)annes, ſom vi maae takke for diſſe Velgiernin-
r, og det er billigt at vi ære ham derfor. Heele
erden veed, at det var et ypperligt Væſen, at han
vde en forgyldt Hale, et meget ſmukt Menne-
ehoved, og at han gik op af Søen for at prædike
ia Landet tre Timer om Dagen; Han havde man-
: Børn, og de bleve alle Konger, ſom enhver veed.
eg har hans Skilderie hos mig, ſom jeg altid
al have megen Høiagtelſe for. Man kan ſpiſe
a meget Oxekiød man vil; Men det er en ſtor
gudelighed, at kaage Fiſk; I ere desuden begge
af alt for ringe og alt for nye en Herkomſt til
: ſige mig imod. Den Egyptiſke Nation reg-
:r kuns 135000 Aar, og Indianerne kuns
0000, da vi derimod have Almanakker fra
:00000 Aar. Troer kuns mig, og forlader
:ders Vildfarelſer, og jeg vil give enhver af Eder
ſmukt Skilderie af Oannes.

Manden af Cambalu tog Ordet, og ſagde:
eg har ſtor Høiagtelſe for Egypterne, Caldæer-
e, Grækerne, Celterne, Brama, Oxen, Apis,

den smukke Fisk Oannes, men maaskee Li *) eller Tien, hvad man nu vil kalde ham, er nok saa god, som Oxerne og Fiskene. Jeg vil ikke tale om mit Land, det er lige saa stort, som Egypten, Caldæen og Indien tilsammen. Jeg vil ikke trætte med dem om Alde, fordi det er nok at være lykkelig, og kuns lidt at være gammel. Men kommer det an paa Almanakker, maae jeg sige, at heele Asien bruger vores, og at vi have havt dem meget gode, førend Caldæerne forstode at regne.

I ere alle meget eenfoldige, sagde Grækeren: Veed I ikke, at Chaos er Fader til Alting, og at Formen og Materien har bragt Verden i den Stand, som den er? Denne Græker talede længe, men han blev dog tilsidst overskreget af en Celter, som havde drukket vel, medens de andre trættedes, og bildte sig nu ind, at han var meget klogere end alle de andre. Han soer paa, at der var ingen uden Teut og Egebarken, som var værd at tale om; At han altid havde Bark i sin Lomme; at Scytherne hans Forfædre vare de eeneste brave Folk, som have været til i Verden; At de vel undertiden havde spiist Mennesker, men at man jo derfor dog burde have Høiagtelse for hans Nation

*) Chineſiſke Ord, af hvilke Li betyder det naturlige Lys, Fornuften; Og Tien Himmelen; Begge bruges til at betegne Guddommen.

tion, og endelig, at, derſom nogen talede ilde om Teut, ſkulle han lære dem noget andet. Trætten blev derpaa meget heftig, og Setoc frygtede, at de ſkulde myrde hinanden ved Bordet. Zadig, ſom i al den Tid havde tiet, begyndte da først at tale. Han vendte ſig først til Celteren, ſom den hidſigſte af dem alle, han ſagde, at han havde Ret, og bad ham om et Stykke Bark; Han roſede Grækeren for hans Veltalenhed, og bragte ſaaledes alle Gemytterne i Roelighed. Han talede mindſt til Chineſeren, fordi han havde været den fornuftigſte af dem alle. Endelig, ſagde han til dem: Mine Venner! I klamres for ingen Ting; Thi I ere alle af een Mening. Ved diſſe Ord ryſtede de med Hovedet. Er det ikke ſandt, ſagde han til Celteren, at I tilbede ikke Barken, men den, ſom har giort baade Barken og Egen. Ganſke rigtig, ſvarede Celteren: og I min Hr. Egypter, I dyrke uden Tvivl i en vis Oxe den, ſom har givet Eder Oxerne? Ja, ſvarede Egypteren. Fiſken Oannes, ſagde han videre, er og vel ringere end den, ſom har giort Havet og Fiſkene? Ja, deri er jeg eenig med Eder, ſagde Caldæeren. Indianeren, ſagde han, og Chineſeren erkiendte og ligeſaa vel ſom I en Aarſag ſom er den første; Jeg har ikke ret vel kundet forſtaae de ypperlige Ting, ſom Grækeren har ſagt, men jeg er vis paa, at han troer og et

høiere Væſen, ſom er Aarſag til Formen og Materien. Grækeren, ſom havde opvakt ſaa ſtor Forundring, ſagde, at Zadig havde meget vel fattet hans Mening. I komme jo da alle vel overeens, ſvarede Zadig, og have derfor intet at trætte om. De omfavnede ham alle, og, da Setoc havde ſolgt ſine Vare, førde han ſin Ven Zadig hiem med ſig til Stammen. Da Zadig kom hiem, fik han at vide, at man i hans Fraværelſe havde lagt en Sag an imod ham, og at han var dømt til at brændes.

12. Capitel.

Sammenkomſten.

Mens han var i Balſora, havde Stiernernes Præſter beſluttet at hevne ſig over ham; De Ædelſteene og Smykker, ſom de unge Enker bragte med ſig til Baalet, hørte dem til, og det mindſte de kunde giøre Zadig for det Puds han havde ſpilt dem, var at lade ham brænde. De beſkyldte derfor Zadig for vildfarende Meninger om den himmelſke Hær; De vidnede imod ham, og giorde deres Eed paa, at de havde hørt ham ſige, at Stiernerne ikke ſkiulede ſig i Havet, naar de gik ned. Denne ugudelige Beſpottelſe kom Dommerne til at ſkielve; De havde nær revet deres Klæder itu, da de hørde diſſe forſkrækkelige Ord,

Ord, og de havde uden Tvivl giort det, dersom Zadig havde havt meget Gods at confisqvere. Men i deres store Fortrydelse lode de det dog blive derved at dømme ham til Baalet. Setoc, som var nær ved at fortvivle, giorde sig al den Umage, han kunde, for at redde sin Ven; Han blev snart nødt til at tie. Den unge Enke Almona, som havde faaet megen Lyst til at leve, og som havde Zadig at takke derfor, besluttede at redde ham fra det Baal, som han havde frelst hende fra. Hun ponsede paa dette Forslag uden at aahenbare det for nogen. Zadig skulde rettes Dagen efter, og, skulde han reddes, maatte det skee om Natten: Den medlidende og forsigtige Kone bar sig saaledes ad:

Hun besprengede sig med vellugtende Sager, hun gav sin Skionhed en nye Glands ved en prægtig og smuk Klædedragt, og gik hen og forlangte at tale i Eenrum med den ypperste af Stiernernes Præster. Da hun var bleven indladt for den ærværdige gamle Mand, tiltalede hun ham saaledes: Den store Bioms ældste Søn, Tyrens Broder, og den store Hunds Fætter. (Saaledes var den ypperste Præstes Titel.). Jeg kommer for at betroe Eder noget, som ligger mig paa Hiertet. Jeg er bange for, at jeg har begaaet en stor Synd dermed, at jeg ikke har ladet mig brænde paa min kiere Mands Baal. Og hvad var

det, ſom jeg har ſaa megen Omſorg for at bevare? Et forgiengeligt Legeme, ſom er halv forvisnet. I det hun ſagde diſſe Ord, blottede hun under ſine lange Silke-Ermer to nogne Arme af en fortreffelig Skabning, og ſaa hvide ſom Snee. See, ſagde hun, hvor lidt ere vel diſſe værd? Den ypperſte Præſt følede i ſit Hierte, at de vare meget værd. Hans Øine ſagde det, og hans Mund beſtyrkede det; Han ſoer, at han aldrig i ſin Livstid havde ſeet ſaa ſmukke Arme. Ak! ſagde Enken, Armene kan maaſkee være lidt mindre ufuldkommne end Reſten; Men I maae dog tilſtaae, at denne Hals er ikke værd at giemme paa. I det ſamme lod hun ham ſee det deiligſte Bryſt ſom Naturen nogen Tid har dannet. En Roſen-Knop paa et Elfenbeens Æble var derimod ſom Brunrødt malet paa Buxbom, og Ulden paa det hvideſte Lam var brandguult derimod. Dette Bryſt, hendes ſtore ſorte Øine, ſom forſmægtede ved at udſkyde milde Straaler fulde af Venlighed, hendes Kinder, ſom glindſede af det deiligſte Purpur blandet med den hvideſte og reneſte Melk, hendes Næſe, ſom ikke var ſom Taarnet paa Libanon, hendes Læber, der vare ſom to Rande af Coral, der var beſat med de deiligſte hvide Perler af den Arabiſke Soe, alt dette tilſammen kom den gamle Mand til at troe, at han endnu kunde være 20 Aar gammel. Han aabenbarede

barede hende ſin Paſſion med leſpende og zittrende Læber, og, da Almona ſaae ham optændt af Kierlighed, bad hun om Naade for Zadig. Ak! min ſmukke Frue, ſagde han, om jeg og vilde eftergive ham hans Forſeelſe, nyttede dog min Forladelſe ham ikke; Den maatte underſkrives tillige af to af mine Ordensbrødre. Underſkriv I kuns, ſagde Almona: Meget gierne, ſagde Præſten, ſaafremt jeg maae nyde Eders Godhed til Belønning for min Fuldighed. I gior mig alt for ſtor Ære, ſagde Almona: Vær ſaa god og beſøg mig i mit Kammer, naar Solen er gaaet ned, og den glimrende Stierne Sheat er paa Horizonten. I ſkal finde mig paa en Sopha af Roſen- og Solvfarve, og jeg er da Eders Tienerinde. Hun gik bort med Haandſkriften og forlod den gamle Mand, ſom havde ſtor Kierlighed, men tillige ſtor Tvivl om ſine egne Kræfter. Han anvendte den øvrige Deel af Dagen paa at bade ſig. Han drak Vand, ſom var deſtilleret af Kaneel fra Ceilon, og af de koſtbareſte Specerier fra Tidor og Ternate, og ventede med ſtor Længſel, at Stiernen Sheat vilde lade ſig ſee.

Imidlertid gik den ſmukke Almona hen til den ypperſte Præſt. Han forſikkrede hende, at Solen, Maanen og alle Lyſene paa den udſtrakte Beſæſtning vare kuns Veirlys mod hendes Skionheder. Hun bad ham om den ſamme Naade,

og han satte den samme Priis derpaa; Hun lod sig overtale, og satte den anden ypperste Præst Stevne til Stiernens Algenibs Opgang. Derfra gik hun til den tredie og fierde Præst, hun tog altid en Haandskrift med sig og berammede Sammenkomsten til een Stierne efter den anden.

Hun lod derpaa Dommerne bede, at de vilde møde hos hende for at undersøge en vigtig Sag. De indfandt dem; Hun viiste dem de fire Navne, og sagde dem, til hvad Priis Præsterne havde solgt Zadigs Benaadning; De kom alle til den bestemte Tid, og enhver forundrede sig over at finde sine Ordensbrødre der, og endnu meere over Dommernes Nærværelse, for hvilke de ikke meere kunde skiule deres Skam. Zadig blev frie, og Setoc saa indtaget af den Klogskab, som Almona havde viist, at han tog hende til Ægte. Zadig kastede sig ned for sin smukke Befrieres Fødder og reiste bort. Setoc og han fældede mange Taare, da de toge Afskeed sammen, de svoere hinanden et evigt Venskab, og lovede, at den første af dem, som giorde stor Lykke, skulde lade den anden vide det.

Zadig drog hen til Syrien, han tænkte altid paa den ulykkelige Astarte, og giorde sine Betragtninger over den Skiebne, som uden Ophør spillede Bold med ham og forfulgde ham. Hvad! sagde han, fire hundrede Unzer Guld be-

tali

talt i Straf for at have ſeet en Hund løbe forbi; Dømt til at halshugges for fire ſlette Vers til Kongens Berømmelſe; Nær ved at blive hængt, fordi Dronningen ſaae paa mig; Bragt i Slaverie for at have hiulpet et Fruentimmer, ſom fik Hug; Og nær ved at blive brændt, for at have reddet alle de ſmukke Arabiſke Enkers Liv?

13. Capitel.

Roveren.

Da han kom paa Grændſerne imellem Arabien og Syrien, og gik forbi et ſtærk befæſtet Slot, ſaae han nogle bevæbnede Araber komme ud derfra. De omringede ham og raabte: Alt hvad I har, hør os til, og Eders Perſon hør vores Herre til. Zadig trak ſin Kaarde i Stedet for at ſvare, hans Tiener, ſom havde Mod, giorde det ſamme; De dræbte de første Araber, ſom lagde Haand paa dem; Deres Tal forøgede ſig og de bleve dog ikke bange, men beſluttede at forſvare ſig til det Yderſte. Man ſaae to Mennesker forſvare ſig mod en ſtor Mængde, og ſaadan en Strid kunde ikke vare længe. Herren af Slottet, ſom heed Arbogad, og ſom havde ſeet i ſit Vindue den tapre Modſtand, ſom Zadig havde giort, fattede Høiagtelſe for ham. Han gik haſtig ned, og holdt ſelv ſine Folk tilbage for at

redde de to Fremmede. Alt hvad der paſſerer over min Grund, ſagde han, hør mig til, ſaavel ſom alt det, jeg finder paa andres Grund; Men I lader til at være ſaa brav en Mand, at jeg undtager Eder fra den almindelige Lov. Han førde ham ind paa ſit Slot, befalede hans Folk at være høflige imod ham, og om Aftenen vilde Arbogad ſpiſe med Zadig.

Herren af Slottet var en af de Araber, ſom man kalder Røvere; Men iblant mange onde Gierninger giorde han ofte mange gode. Han røvede med en umættelig Begierlighed, og giorde Foræringer med ſtor Ædelmodighed. Han var uforſagt i Striden, venlig i Omgang, han ſpiiſte og drak vel, var lyſtig, naar han var beſkienket, og iſær meget aabenhiertet. Zadig ſtod ham meget vel an; Deres Omgiengelſe, ſom var meget opvakt, kom dem til at ſidde længe til Bords. Tilſidſt ſagde Arbogad til ham: Jeg vil raade Eder til, at lade Eder indſkrive i min Bande. I kan ikke giøre bedre. Dette Haandværk er ikke ſlemt, I kan engang blive det ſamme ſom jeg. Tør jeg ſpørge Eder, ſagde Zadig, hvor længe I har drevet dette ædle Haandverk? Fra min ſpæde Ungdom af, ſagde Herren; Jeg var Tiener hos en brav og duelig Araber, og min Tilſtand faldt mig utaalelig. Jeg var fortvivlet over at ſee, at paa den heele Jord, ſom alle Menneſker

neſker have lige Ret til, var alting indtaget, og at Skiebnen ikke havde forbeholdt mig min Lod. Jeg aabenbarede min Fortrydelſe for en gammel Araber, ſom ſagde til mig: Min Søn! fortvivl ikke; Der var engang et Sandskorn, ſom beklagede ſig, fordi det var kuns et ubekiendt Gran i Ørken; Nogle Aar derefter blev det til en Ædelſteen, og Kongen af Indien anſeer det nu for det ſtørſte Smykke i ſin Krone. Denne Tale rørte mig meget, jeg var ſaadan et Sandskorn, jeg ſatte mig for at blive en Ædelſteen. Jeg begyndte med at ſtiele to Heſte; jeg hvervede nogle Staldbrødre; jeg kom ſaa vidt, at jeg kunde plyndre nogle ſmaa Caravaner; Og ſaaledes formindſkede jeg lidt efter lidt den Ulighed, ſom der var imellem andre Menneſker og mig. Jeg fik min Deel i denne Verdens Gods, og den blev endog betalt mig med Renter. Jeg var i ſtor Anſeelſe; jeg blev Røverherre; jeg giorde Indførſel i dette Slot, og tog det i Beſiddelſe. Statholderen af Syrien vilde drive mig ud igien, men jeg var den Tid alt for riig til at frygte for Retten; jeg gav nogle Penge til Statholderen, hvorved jeg beholdt Slottet, og udvidede mine Grændſer; Han giorde mig endog til Skatmeſter for de Afgifter, ſom Arabien betaler til Kongernes Konge. Jeg har ſiden den Tid altid meget vel ſørget for Indtægterne, men ikke bekymret mig om Udgifterne.

Den

Den ſtore Deſterham af Babylon ſendte en lille Betienter herhid i Kong Moabders Navn for at lade mig qvæle. Denne Perſon kom med hans Befaling. Jeg vidſte alting forud. Jeg lod qvæle i hans Nærværelſe de fire Perſoner, ſom han havde bragt med ſig for at ſnøre Strikken til. Derpaa ſpurgde jeg ham, hvad han vel kunde vente ſig til Løn for at qvæle mig? Han ſvarede mig, at hans Sportler kunde beløbe ſig til 300 Guldſtykker. Jeg forehold ham, at der var meget meere at vinde hos mig. Jeg giorde ham til Under-Røver, og han er nu en af mine beſte og riigeſte Betienter. Derſom I vil forlade Eder til mig, ſkal det gaae Eder ligeſaa vel. Der har aldrig været bedre Tider til at røve, end nu, da Moabdar er dræbt, og alting er i Forvirrelſe i Babylon. Moabdar er dræbt, ſagde Zadig, og hvor er da Dronningen Aſtarte bleven af? Det veed jeg ikke, ſvarede Arbogad. Alt hvad jeg veed, er, at Moabdar er gaaet fra Forſtanden, at han er bleven dræbt, at Babylon er en Røverkule, at heele Riget er ſom en Ørk, at der er god Leilighed til at giøre Bytte, og at jeg har betient mig fortreffeligen deraf. Men Dronningen! ſagde Zadig, veed I ikke hvad Skiebne hun har havt? Man har talt om en Prinds af Hyrkanien, ſvarede han, hun er maaſkee blant hans Medhuſtruer, ſaafremt hun ikke er dræbt i

Oprø-

Oproret, men jeg bekymrer mig meeke om Bytte end om Nyt. Jeg har giort mange Fruentimmer til Fanger paa mine Streiferier, jeg beholder ſelv ingen af dem, men ſælger dem dyrt, naar de ere ſmukke, uden at bekymre mig om hvo de ere. Man kiøber ikke Folk efter deres Rang, en Dronning, ſom ikke er ſmuk, finder ingen Kiøbmand; Maaſkee jeg har ſolgt Dronning Aſtarte, maaſkee hun er død; Det bekymrer jeg mig kuns lidet om, og mig ſynes, at I burde bekymre Eder lige ſaa lidt derom, ſom jeg. I det han talede ſaaledes, drak han ſaa vældig, og hans Tanker vare ſaa forvirrede, at Zadig ikke kunde faae nogen Oplysning af ham. Han blev taus, nedſlagen og forſagt. Arbogad blev ved at drikke og fortælle Hiſtorier, han ſagde tidt, at han var ſelv det lykkeligſte Menneſke, og raadede Zadig til at giøre ſig ſelv ligeſaa lykkelig, ſom han var. Tilſidſt, da Viindunſterne vare ſtegne ham i Hovedet, faldt han i en ſød og roelig Søvn. Zadig paſſerede Natten i ſtor Uroelighed. Hvad, ſagde han, Kongen er gaaet fra Forſtanden, han er dræbt. Jeg kan ikke andet end beklage ham. Riget er forſtyrret og denne Rover er lykkelig. O Lykke! O Skiebne! en Rover er lykkelig, og det Elſkværdigſte, ſom Naturen nogen Tid har frembragt, er maaſkee omkommet paa en forſkrækkelig Maade, eller og lever i en Tilſtand ſom er

værre end Døden. Ak! Aſtarte, hvor er I bleven af!

Saaſnart Dagen brød frem, ſpurgte han alle dem, ſom han begegnede paa Slottet, derom, de havde alle at forrette, og ingen ſvarede ham; Man havde giort nye Erobringer om Natten og deelede Byttet. Alt hvad han kunde erholde i denne ſtore Forvirrelſe, var at faae Tilladelſe til at reiſe. Han betienede ſig deraf uden Ophold, meere fordybet i de ſmerteligſte Betragtninger end han nogen Tid havde været.

Zadig vandrede uroelig og bevæget. Hans Sind var ganſke opfyldt af den ulykkelige Aſtarte, af Kongen i Babylon, af hans troe Ven Cador, af den lykkelige Rover Arbogad, af den egenſindige Kone, ſom Babylonierne havde bortført paa Grændſerne af Egypten, og endelig af al den Modgang og al den Gienvordighed, ſom han havde forſøgt.

14. Capitel.

Fiſkeren.

Nogle Miile fra Arbogads Slot kom han til Bredden af en lille Flod, begrædende ſin Skiebne og betragtende ſig ſelv ſom et Exempel af Ulykke. Han ſaae en Fiſker, ſom laae paa Bredden, og ſom med en afmægtig Haand neppe kunde

kunde holde ſit Garn, ſom han lod ſinke og løfte de Øinene op til Himmelen. Jeg er ganſke viſt det ulykkeligſte Menneſke paa Jorden, ſagde Fiſkeren. Jeg har været bekiendt af alle for at være den berømteſte Oſtekræmmer i Babylon, og jeg er nu ødelagt. Jeg havde den ſmukkeſte Kone, ſom en Mand af min Stand kunde forlange, og hun har bedraget mig. Jeg havde et lidet Huus tilbage, og det har jeg ſeet plyndre og nedrive. Jeg har begivet mig til en Hytte, hvor jeg ikke har andet at leve af end Fiſkerie, og jeg faaer ikke een eeneſte Fiſk. Ak mit Garn, jeg vil ikke kaſte dig meere i Vandet, men jeg vil kaſte mig ſelv deri. I det han ſagde diſſe Ord, ſprang han op og foer affted ſom et Menneſke der er fortvivlet og vil tage Livet af ſig ſelv. Hvorledes er det! ſagde Zadig ved ſig ſelv, ſkulle der vel være Menneſker til, ſom ere ulykkeligere end jeg? og i det han tænkte ſaaledes, ſatte han ſig for at redde Fiſkerens Liv. Han løb til ham, holdt ham tilbage, og talede ham til med en venlig og troſtefuld Mine. Man paaſtaaer, at man er mindre ulykkelig, naar man ikke er det alene. Men efter Zoroaſter er det ikke, fordi man vil hinanden ilde, men fordi man behøver hinandens Hielp. Man føler meere Drift hos ſig til at hielpe en Ulykkelig, naar man er i ſamme Tilſtand. Et lykkeligt Menneſkes Glæde er ſom en Beſvoe-

telſe,

telse, men to Ulykkelige ere som to svage Træer, der støtte hinanden for at modstaae Stormvinde. Hvorfor forsager I i Eders Ulykke? sagde Zadig til Fiskeren. Det skeer, svarede han, fordi jeg seer ingen Redning for mig. Jeg har været den fornemmeste Mand i den Bye Derbak næst ved Babylon, og jeg giorde ved min Kones Hielp de beste Oste, som der vare i det Persiske Rige. Dronningen Astarte og den første Minister Zadig holdt meget af dem. Jeg har solgt i deres Huuse sex hundrede Oste. Jeg gik engang til Byen for at faae Betaling, og fik at vide paa Veien til Babylon, at Dronningen og Zadig vare borte; jeg løb hen til Hr. Zadig, som jeg aldrig havde seet. Jeg fandt den store Desterhams Politie-Betiente, som efter Kongelig Befaling plyndrede Huuset meget lovlig og ordentlig. Jeg gik til Dronningens Kiokken; Nogle af hendes Mundkokke sagde, at hun var død, andre, at hun var i Fængsel, og andre, at hun havde taget Flugten; Men alle forsikkrede mig, at jeg fik ingen Betaling for mine Oste. Jeg gik tilligemed min Kone hen til Hr. Orcan, som og tog Vare hos mig: Vi bade ham hielpe os i vores Nød. Han lovede min Kone, men nægtede mig det. Hun var meget hvidere end de Oste, som vare Aarsag til min Ulykke, og det Tyriske Purpur var ikke saa glindsende, som den Rosenfarve, der var paa hendes

hendes hvide Kinder. Dette var juſt det, ſom bevægede Orcan til at beholde hende, og til at ſtøde mig ud af Huſet. Jeg ſkrev min kiære Kone et fortvivlet Brev til. Hun ſvarede den, ſom bragte hende det: Jo, ganſke rigtig, jeg kiender den Perſon, ſom har ſkrevet det, jeg har hørt tale om ham. Man ſiger, at han giør meget gode Oſte; Lad ham bringe nogle herhid, og jeg vil betale ham derfor.

I min Ulykke vilde jeg tage min Tilflugt til Retten. Jeg havde kuns ſex Unzer Guld tilbage: jeg maatte give to deraf til den lovkyndige Mand, ſom jeg raadførde mig med, to til den Advocat, ſom førde min Sag, og to til den øverſte Dommeres Secreterer. Dette ſkede, førend min Proces endnu blev begyndt; Og, da jeg havde ſat flere Penge til paa Sagen, end baade mine Oſte og min Kone var værd, gik jeg hiem og beſluttede at ſælge mit Huus, for at faae min Kone igien.

Mit Huus var 60 Unzer Guld værd; Men, da man merkede, at jeg var fattig og nødt til at ſælge, bød den første, ſom mældede ſig, kuns 30 Unzer, den anden 20, og den tredie 10. Jeg havde endda nær ſluttet Kiøbet, ſaa forblindet var jeg, da en Prinds af Hyrcanien i det ſamme kom til Babylon og plyndrede alting ud paa Veien. Mit Huus blev og udplyndret, og ſiden brændt.

Da jeg saaledes havde mist mine Penge, min Kone og mit Huus, begav jeg mig til det Land, hvor De nu finder mig. Jeg har søgt at leve af Fiskerie; Men Fiskene spille Giek med mig, ligesom Menneskene. Jeg faaer ingen, jeg dør af Sult, og, dersom I ikke var kommen for at trøste mig, havde jeg druknet mig i Floden.

Fiskeren fik ikke Lov til at fortælle sin heele Historie ud med eet, thi Zadig, som var inderlig rørt og henrykt, spurgde ham hvert Øieblik, om han ikke vidste noget om Dronningens Skiebne? Nei, Herre! svarede Fiskeren; Men jeg veed, at Dronningen og Zadig have ikke betalt mig mine Øste, at man har taget min Kone bort, og at jeg er nær ved at fortvivle. Jeg haaber, sagde Zadig, at I ikke skal miste alt det, I har tilgode. Jeg har hørt tale om Zadig, det er en ærlig Mand, og, dersom han kommer tilbage til Babylon, som han haaber, vil han give Eder meer igien, end han er Eder skyldig. Men, hvad Eders Kone angaaer, da, siden hun ikke er saa ærlig, vil jeg raade Eder, at I ikke forlanger hende igien. Troe mig, og reis til Babylon. Jeg skal være der, førend I, fordi jeg er til Hest og I til Fods. Meld Eder hos den bekiendte Cador; Siig til ham, at I har fundet hans Ven. Vent paa mig hos ham, og gaae I kuns, I skal *maaskee* ikke længe være ulykkelig.

O! mægtige Oromasde, ſagde han videre, I bruger mig til at troſte denne Mand; hvem vil I bruge til at troſte mig? I det ſamme gav han Fiſkeren Halvparten af alle de Penge, ſom han havde ført med ſig fra Arabien; Fiſkeren lyſte, fuld af Forundring og Glæde, Fødderne af Cadors Ven og ſagde: I er en Engel, ſom er kommen for at hielpe mig.

Imidlertid ſpurgde Zadig ſtedſe om Nyt og fældede Taare; Hvorledes er det, Herre! ſagde Fiſkeren, mon I og ſkulde være ulykkelig, I, ſom er i Stand til at giøre mig Godt? Ja tuſinde Gange ulykkeligere end du, ſvarede Zadig. Men hvorledes kan det gaae til, ſagde den gode Mand, at den, ſom giver, kan være meere at beklage, end den ſom faaer? Det er, fordi din ſtørſte Ulykke kommer af Trang, men min kommer fra Hiertet. Har Orcan da taget Eders Kone fra Eder? ſagde Fiſkeren. Dette Ord erindrede Zadig om alle hans Tildragelſer; Han foreſtillede ſig alle ſine Gienvordigheder, fra Dronningens Hund af indtil han kom til Røveren Arbogad. Ak! ſagde han til Fiſkeren: Orcan fortienede vel at ſtraffes, men det er gemeenlig ſaadanne Folk, ſom ere Lykkens Kieledegger: Men, hvorom alting er, gaae til Hr. Cador, og vent paa mig der. De ſkildtes ad; Fiſkeren gik bort og var tilfreds med

sin Skiebne, men Zadig beklagede sig endnu stedse over sin.

15. Capitel.

Basiliſken.

Han kom til en stor Eng, og saae der nogle Fruentimmer, som ledte efter noget med stor Omhyggelighed; Han tog sig den Frihed at nærme sig til det ene af dem, og spørge, om han kunde have den Ære at hielpe dem at lede efter det de søgte. Nei, gior ikke det, svarede den Syriske Kone, det, som vi lede efter, kan ikke røres uden af Fruentimmer. Det er jo forunderligt, svarede Zadig, tør jeg da ikke bede Dem sige mig, hvad det er, som ingen maae røre ved uden Fruentimmer? Det er en Basiliſk, svarede hun; En Basiliſk, Madame! og hvorfor, med Eders Tilladelse, søge I efter en Basiliſk? Det er til vores Herre Ogul, hvis Slot I seer her ved Bredden af den Flod, som er ved Enden af denne Eng. Vi ere hans underdanigste Slaviner; Hr. Ogul er syg, hans Læge har befalet ham at spise en Basiliſk, som er kaagt i Rosenvand, og, da det er et meget rart Dyr, som ikke lader sig fange uden af Fruentimmer, har Hr. Ogul lovet at vælge den iblant os til hans kiere Hustrue, som kan skaffe ham en Basiliſk. Lad

mig

mig lede, med Eders Tilladelſe; Thi I ſeer ſelv, hvad det vilde koſte mig, derſom jeg blev forekommet af nogen af mine Medbeilere.

Zadig lod dette Syriſke Fruentimmer tilligemed de andre ſøge deres Baſiliſk, og reiſte videre frem i Egnen. Da han kom til Brædden af en lille Bæk, fandt han et andet Fruentimmer, ſom hvilede ſig paa en Græsbænk og ſom ikke ledte efter noget. Hendes Geſtalt var majeſtætiſk, men hendes Anſigt var bedækket med et Skiul; Hun bukkede ſig ned til Bækken og ſukkede dybt; Hun havde en liden Kiep i Haanden, hvormed hun tegnede nogle Figurer i det Sand, ſom laae ved Bækken. Zadig fik Lyſt til at ſee, hvad dette Fruentimmer ſkrev; Han gik derhen og ſaae først det Bogſtav Z, ſiden et A; han blev meere nysgierrig; Derefter kom et D frem, og han vidſte ikke meere, hvad han ſkulde tænke; Men aldrig havde han været ſaa forundret, ſom da han ſaae de to ſidſte Bogſtaver af hans Navn. Han ſtod nogen Tid ganſke henrykt; Men omſider brød han ud med en zittrende Stemme: Ædelmodige Dame! forlad en Fremmed og Ulykkelig, at han underſtaaer ſig at ſpørge Eder, ved hvad for en forunderlig Hændelſe jeg finder Zadigs Navn tegnet her med Eders Englehaand. Ved denne Røſt og ved diſſe Ord løftede Fruentimmeret med en ſkielvende Haand Sløret op, og betragtede

Zadig; Hun gav af Forundring, Kierlighed og Glæde et ſtort Skrig fra ſig, og, da hun ikke længere kunde modſtaae alle de Bevægelſer, ſom paa eengang beſtormede hendes Hierte, beſvimede hun imellem hans Arme. Det var Aſtarte ſelv, det var Dronningen af Babylon, det var den, ſom Zadig elſkede, og ſom han bebreidede ſig ſelv, at han elſkede; Det var den, ſom han ſaa meget havde begrædt, og hvis Skiebne han var ſaa bekymret for; Han var uden Sands, da han ſaae Aſtartes Øine aabne ſig med en Afmagt fuld af Forvirrelſe og Kierlighed. O udødelige Magter! raabte han, ſom raade for de ſkrøbelige Menneſkers Skiebne, giv mig Aſtarte igien! Paa hvad Tid, paa haad Sted, i hvad Tilſtand finder jeg hende! Han kaſtede ſig ned for Aſtarte, og hans Anſigt laae i Støvet ved hendes Fødder. Dronningen af Babylon reiſte ham op, og lod ham ſætte ſig hos hende ved Bredden af Bækken; Hun tørrede ofte hans Øine, ſom idelig fældede Taare. Hun begyndte adſkillige Gange at tale, men kunde ikke faae Ordene frem for Suk; Hun ſpurgde ham, ved hvad for en Hændelſe de vare blevne ſamlede, og forekom altid hans Svar ved nye Spørgsmaale. Hun begyndte at fortælle ſine ulykkelige Tildragelſer, men holdt igien op for at høre Zadigs; Omſider, da de begge havde bragt deres Sind lidt i Roelighed,

for-

fortalte Zadig med ſaa Ord, hvorledes han var kommen til denne Eng. Men dyrebare og ulykkelige Dronning! hvorledes finder jeg Eder paa dette Sted, ſaa langt fra Eders Hiem, klædt ſom en Slavinde og i Selſkab med andre Slavinder, ſom lede efter en Baſiliſk, for at lade den laage i Roſenvand efter en Læges Raad.

Medens de andre ſøge efter Baſiliſken, ſagde den ſmukke Aſtarte, vil jeg fortælle Eder alt, hvad jeg har udſtaaet, og ſom jeg nu ikke meere fortryder, ſiden jeg har havt den Lykke at ſee Eder igien.

I veed, at Kongen, min Gemal, tog det ilde op, at I var den elſkværdigſte Mandsperſon, og det var af den Aarſag han beſluttede paa een Nat at lade Eder qvæle og mig forgive. I veed og, at Himmelen føiede det ſaaledes, at min lille dumme Dverg underrettede mig om Hans Majeſtæts høie Befaling.

Saaſnart den troe Cador havde nødt Eder til at adlyde mig og til at reiſe bort, vovede han at gaae hen til mig midt om Natten igiennem en lønlig Gang. Han førde mig bort, og bragte mig til Oromasdes Tempel, hvor en Præſt, ſom var hans Broder, indſluttede mig i den ſtore Støtte, hvis Grundvold rører ved Gulvet af Templen, og Spidſen rækker op til Hvelvingen. Jeg var der ſom begravet, men blev opvartet af

en Præſt, og manglede intet af det Fornødne; Imidlertid var Kongens Apotheker om Morgenen kommen ind i mit Kammer med en Drik, ſom var ſammenſat af mange giftige Urter, og en anden Betiener gik hen til Eder med en Silkeſtrikke. Man fandt ingen hiemme. Cador, for desbedre at undgaae Mistanke, ſtillede ſig an, ſom han kom for at klage os begge an. Han ſagde, at I havde taget Veien til Indien og jeg til Memphis. Man ſendte Drabantere ud efter Eder og efter mig.

De Løbere, ſom vare udſendte for at lede efter mig, kiendte mig ikke. Jeg havde ikke blottet mit Anſigt for nogen uden for Eder i min Gemals Nærværelſe og efter hans Befaling. De ſøgte at oplede mig efter den Beſkrivelſe, ſom man havde givet dem paa min Perſon. Et Fruentimmer af ſamme Geſtalt ſom jeg, og ſom var maaſkee meere ſmuk, blev fundet af dem paa Grændſerne af Egypten, hun var forgrædt og vildfarende; De tvivlede ikke paa, at jo dette Fruentimmer var Dronningen af Babylon; De førte hende til Moabdar. Kongen blev først meget vred, fordi de havde taget feil; Men, da han havde betragtet dette Fruentimmer lidt nøiere, fandt han hende ſmuk og gav ſig tilfreds. Man kaldte hende Miſſuf, og man har ſiden ſagt mig, at dette Navn betyder paa Egyptiſk den ſmukke

Egen-

Egensindige; Hun var det og virkelig, men hun besad ligesaa stor List som Smukhed; Hun stod Moabdar an; Hun indtog ham saaledes, at han giorde hende til Dronning. Da lærde man først ret at kiende hendes Caracter, hun begik uden Undseelse alle de Daarligheder, som en fordærvet Indbildning kan forlede Menneskene til. Hun vilde nøde den ypperste Præst, som var gammel og havde svage Fødder, til at danse med sig, og, da han undskyldte sig, forfulgte hun ham meget heftig. Hun befalede engang hendes Over-Staldmester at lave hende en Tærte; Det hialp ikke, at han forestillede hende, at han ikke havde lært at bage; Han maatte lave Tærten enten han vilde eller ei, og han blev assat, fordi den var bleven for meget brændt. Hun giorde sin Dverg til Over-Staldmester, og en Page til Cantzler. Saaledes regierede hun Babylon. Alle Mennesker beklagede mig. Kongen, som havde regieret vel, indtil han faldt paa at forgive mig og qvæle Eder, syntes at have tabt paa eengang alle sine Dyder, da han fattede Kierlighed for den unge Egensindige. Han kom i Templen paa den hellige Ilds store Høitid. Jeg saae ham bede til Guderne for Missuf, ved Foden af den Stotte hvori jeg var indsluttet. Jeg opløftede Røsten og raabte til ham: Guderne høre ikke en Konges Bon, som er bleven Tyran, og som har

vildet dræbe en god Gemal, for at ægte en Affindig. Moabdar blev ſaa forvirret over diſſe Ord, at han gik fra ſig ſelv. Det Orakel, jeg havde givet ham, og Miſſufs Tyranie, vare nok til at ſkille ham ved hans Forſtand; Han blev inden faa Dage affindig.

Hans Raſerie, ſom blev anſeet for en Straf af Himmelen, gav Anledning til Oprør; Alle kom i Bevægelſe og greb til Vaaben; Babylon, ſom længe havde været nedſunken i Vellyſt og Ørkesløshed, blev en Skueplads af en blodig borgerlig Krig. Man førde mig ud af Stetten, og giorde mig til Anfører for et Partie. Cador reiſte til Memphis, for at bringe Eder tilbage til Babylon. Da Prindſen af Hyrcanien fik diſſe ulykkelige Tidender at høre, kom han tilbage med ſin Armee for at giøre det tredie Partie i Caldæen; Han angreb Kongen, ſom drog imod ham tillige med ſin urimelige Egypterinde. Moabdar blev i Slaget og Miſſuf faldt i Seierherrens Hænder. Min Skiebne var at blive fangen ſelv af et Hyrcaniſk Partie, og at blive bragt for Prindſen juſt paa den Tid, da de førte Miſſuf til ham. Det vil uden Tvivl forundſe Eder at høre, at Prindſen fandt mig ſmukkere end Egypterinden, men det vil giøre Eder ondt tillige at faae at vide, at han beſtemte mig til ſit Serail. Han ſagde mig reent ud, at, ſaaſnart han kom tilbage fra et Krigs-

Tog,

Tog, ſom han havde foreſat ſig, ſkulde han beſøge mig. Dem engang, hvor ſtor min Bedrøvelſe var. Min Forbindelſe med Moabdar var til Ende, jeg kunde nu høre Zadig til, og jeg faldt i en Barbars Haand. Jeg ſvarede ham med al den Høimodighed, ſom anſtod min Stand og Tænkemaade: Jeg havde altid hørt ſige, at Himlen giver Perſoner af min Stand en Caracter af Høihed, ſom gior, at de med et Ord og med et Blikaſt kan fornedre dem til den allerdybeſte Ydmyghed, ſom ſkulle være dumdriſtige nok til at glemme, hvad de ere dem ſkyldige. Jeg talede ſom en Dronning, men jeg blev behandlet ſom en Tieneſtepige. Hyrcanieren ſagde, uden at værdige mig engang at ſvare mig, til ſin Eunuk, at jeg var næſeviis; Men at han fandt mig ſmuk. Han befalede ham at bære Omſorg for mig, og at handle mig ſom hans kiereſte Medhuſtruer, for at ſkaffe mig min Anſeelſe igien, og giøre mig meere værdig til hans Godhed, naar den Tid kom, at han fik Leilighed til at beære mig dermed. Jeg ſagde ham, at jeg vilde dræbe mig ſelv; Han ſvarede med en Smiil: at man ſlog ſig ikke ſelv let ihiel, at han var vant til at høre ſaadanne Ord, og han forlod mig ſom een, der havde faaet en Papegoie i et Buur. Hvilken Tilſtand for den fornemmeſte Dronning i Verden, og endnu meere for et Hierte, ſom hørde Zadig til.

Ved

Ved diſſe Ord kaſtede han ſig ned for hendes Fødder og vædede dem med ſine Taare; Aſtarte reiſte ham meget venlig op, og blev ved at tale. Jeg befandt mig i en Barbars Magt, tilligemed den daarlige Miſſuf, ſom og var indſluttet med. Hun fortalte mig hendes Tildragelſer i Egypten. Jeg dømde af den Beſkrivelſe, hun giorde paa Eder, af Tiden, af Dromedarien, ſom I reed paa, af alle Omſtændighederne, at det var Zadig, ſom havde fegtet for hende. Jeg tvivlede ikke paa, at I jo var i Memphis; og jeg beſluttede at reiſe derhen. Smukke Miſſuf, ſagde jeg til hende, I er meget behageligere end jeg, og I forſtaaer meget bedre at fornøie Prindſen af Hyrcanien. Hielp mig til at ſlippe ud, ſaa regierer I alene, og I giør mig lykkelig, ved at ſkille Eder ſelv ved en Medbeiler. Miſſuf overlagde med mig, hvorledes jeg beſt kunde undſlye, og jeg gik hemmelig bort med en Egyptiſk Slavinde.

Jeg var allerede nær ved Arabien, da en bekiendt Røver, ſom hedde Arbogad, bragte mig op, og ſolgte mig til nogle Kiøbmænd, ſom have ført mig til dette Slot, hvor Hr. Ogul boer. Han har kiøbt mig, uden at vide, hvem jeg er; Det er en velhyſtig og overdaadig Mand, ſom ikke tænker paa andet end paa at giøre ſig til gode, og ſom troer, at Gud har ſat ham i Verden alene

for at spise. Han er saa tyk, at han er før-
at qvæles af sin egen Fedme. Hans Læge,
ı ikke har meget at sige hos ham, saa længe
ı kan fordøie vel, regierer ham med en uind-
ænket Magt, saasnart han har spiist for meget.
ın har bildt ham ind, at han kunde hielpe ham
d en Basiliſk, som var kaagt i Roſenvand.
. Ogul har lovet at ægte den af hans Slavin-
, ſom kunde bringe ham en Basiliſk. I ſeer,
jeg gierne lader de andre giøre ſig Umage for
fortiene den Ære, og jeg har aldrig havt min-
: Lyſt til at finde Basiliſken, end nu, da Him-
ı har tilladt mig at ſee Eder igien.

Aſtarte og Zadig ſagde hinanden derpaa
hvad Bevægelſer, ſom man længe har ſkult,
alt hvad deres Modgang og deres Kierlighed
ıde indgive ædle og ømme Hierter; Og de Aan-
, ſom Venus bruger til at indblæſe Kierlig-
), bragte deres Ord for Gudindens Øren.

Fruentimmerne kom tilbage til Ogul uden
have fundet noget. Zadig lod ſig melde hos
m, og talede ham ſaaledes til: Gid Sundhed
Udødelighed vilde ſtige ned fra Himmelen for
bevare Eders Liv! Jeg er en Læge, jeg ſkynd-
mig at komme herhid, da jeg hørde tale om
ers Sygdom, og jeg har bragt med mig en
ıſiliſk, ſom er kaagt i Roſenvand. Jeg for-
ıger ikke at ægte Eder, jeg begierer alene, at I

vil

vil ſkienke en ung Slavinde fra Babylon, ſom I har hos Eder, hendes Frihed, og jeg tilbyder mig at være Eders Slave i hendes Sted, derſom jeg ikke har den Lykke at lægge den høie og mægtige Hr. Ogul.

Hans Tilbud blev antaget. Aſtarte reiſte til Babylon med Zadigs Tiener, og hun lovede at ſende ham med det første et Bud, for at underrette ham om alt, hvad der paſſerede. Deres Afſkeed var lige ſaa venlig, ſom deres Sammenkomſt. Det Øieblik, hvori man forlader hinanden, og det, hvori man finder hinanden igien, ere de to betydeligſte i Livet, ſom der ſtaaer i Zends Bog. Zadig elſkede Dronningen lige ſaa høit, ſom han ſvoer, og Dronningen elſkede Zadig meer, end hun ſagde.

Zadig ſagde ſiden til Ogul: Herre! man ſpiſer ikke min Baſiliſk. Al dens Kraft maae trænge ind hos Dem igiennem Porerne. Jeg har lagt den i en lille Læderpoſe, ſom er vel udſtoppet, og overtrukken med en fiin Hud; Denne maae I kaſte, det ſtærkeſte I kan, til mig, og jeg vil ſlaae den adſkillige Gange tilbage igien til Eder; Og, naar I i faa Dage vil holde Eder efter min Forſkrift, ſkal I ſee, hvad min Konſt formaaer. Ogul blev den første Dag ſaa ſtakaandet, at han tænkte, at han ſkulde dee af Mathed. Den anden Dag blev han mindre træt, og ſov bedre.

Inden

Inden 8 Dage fik han den fulde Styrke, Sundhed, Hurtighed og Munterhed igien, ſom han havde havt i ſine beſte Dage. I har ſpillet Bold og I har levet maadelig, ſagde Zadig til ham; lær deraf, at der er ingen Baſiliſk i Naturen, og at man befinder ſig altid vel ved Maadelighed og Arbeide; Og at den Konſt at bringe det dertil, at Umaadelighed og Sundhed kan beſtaae tilſammen, er lige ſaa lidt til, ſom den philoſophiſke Steen, den Konſt at ſpaae af Stiernerne, og andre ſaadanne.

Oguls fornemmeſte Læge, ſom merkede, hvor farlig denne Mand var for Lægekonſten, underkiøbte de andre Slaver til at ombringe ham; Men, i det man ſaaledes tænkte paa at ødelegge Zadig, fik han et Sendebud fra Dronning Aſtarte.

16. Capitel.

Fegtningerne.

Dronningen var bleven modtaget i Babylon men den Kierlighed og Hengivenhed, ſom man altid har for et ſmukt Fruentimmer, ſom har været ulykkeligt. Babylon lod da til at være mere roelig. Prindſen af Hyrcanien var bleven dræbt i en Fegtning. Babylonierne, ſom vare blevne Seierherrer, beſluttede, at Aſtarte

ſkulde

skulde ægte den, som de valgte til deres Regent; Man vilde ikke tillade, at den fornemmeste Post i Verden, at være Astartes Ven og Konge af Babylon, skulde bortgives ved Underfundighed og Partiskhed; De giorde Eed at de vilde tage den Tapreste og Viiseste til Konge. En stor Plads, som laae nogle Miile fra Byen, blev omringet af prægtige Amphitheatre. De, som vilde fegte for Kronen, maatte indfinde sig der i fuld Rustning. Enhver af dem havde bag ved Amphitheatrene et Værelse for sig selv, hvor de ikke kunde sees eller kiendes af nogen. Man maatte først brække fire Lantser; De, som vare saa lykkelige, at de overvandt fire Riddere, maatte siden fegte mod hinanden, og den, som da blev tilsidst eene paa Valpladsen, skulle ansees for Seierherre.

Han skulde fire Dage derefter komme igien med samme Vaaben og forklare nogle mørke Taler, som bleve ham forelagte af de Viise. Dersom han ikke forklarede dem, blev han ikke Konge; Og man maatte da begynde Fegtningen igien, og fortsætte den saa længe indtil man fandt en Mand, som vandt Seier i begge Trefninger. Caron vilde endelig have den Tapperste og Viiseste til Konge. Dronningen skulde i al den Tid meget nøie bevogtes, og man tillod hende alene at indfinde sig ved Fegtningen bedækket med et *Slør*; Men man taalede ikke, at hun talte til nogen

gen af Medbeilerne, for at Yndeſt og Uretfærdighed ikke ſkulde have nogen Deel i Valget.

Aſtarte lod hendes Elſker underrette om alt dette, i det Haab, at han for hendes Skyld vilde viſe meere Mod og Forſtand end nogen. Han reiſte bort, og bad Venus formeere hans Tapperhed og oplyſe hans Forſtand.

Han kom til Bredden af Euphrat Dagen for denne ſtore Høitid; Han lod indſkrive ſin Deviſe iblant deres, ſom ſkulde ſegte, han ſkiulede ſit Anſigt og ſit Navn, ſom Lovene befalede, og gik hen at hvile ſig i det Kammer, ſom faldt ham til efter Lodkaſtning. Hans Ven Cador, ſom var kommen tilbage til Babylon, efter at han havde forgieves ſøgt ham i Egypten, lod bringe ham i hans Kammer en fuldkommen Ruſtning, ſom Dronningen forærede ham; Han bragte ham og fra hende den ſmukkeſte Heſt, ſom var i Perſien; Zadig kiendte Aſtarte paa diſſe Foræringer: Hans Tapperhed og hans Kierlighed fik derved nye Kræfter, og han fattede nyt Haab.

Dagen efter, da Dronningen var kommen, og havde ſat ſig under en Himmel, ſom var beſat med Ædelſteene, og Amphitheatrene vare opfyldte med Fruentimmer og de Fornemmeſte af alle Stænder i Babylon, lode Ridderne ſig ſee i Kredſen. Enhver aflagde ſin Deviſe for den ypperſte Præſtes Fødder; Man traf Deviſerne ud ved

Lodkaſtning; Zadigs var den ſidſte. Den førſte, ſom traadde frem, var en meget riig Herre, ſom heed Itobad, han var meget forſængelig, havde lidt Mod, var meget ubeqvem, og havde ingen Forſtand; Hans Tienere havde bildt ham ind, at en Mand, ſom han, burde være Konge; og han havde ſvaret dem: En Mand, ſom jeg, bør regiere; Man havde derpaa bevæbnet ham fra Hoved til Fod; Han havde et Harniſk af Guld, en grøn Fiederbuſk, og en Lantſe, ſom var ziret med grønne Baand. Man mærkede ſtrax af Itobads Adfærd, og af den Maade, hvorpaa han regierede ſin Heſt, at det ikke var ſaadan en Mand, ſom han, der var beſtemt af Himmelen til at blive Konge i Babylon. Den førſte Ridder, ſom ſatte an paa ham, lettede ham af Sadelen; Den anden ſtødte ham om, ſaa at han kom til at ligge bag paa Heſten med Beenene i Veiret og Armene udſtrakte; Itobad reiſte ſig op igien, men han bar ſig ſaa ilde ad, at det heele Amphitheatre loe ham ud; Den tredie vilde ikke værdige ham at bruge Lantſe imod ham, men, i det han løb ind paa ham, tog han ham ved det heire Been og kaſtede ham ned i Sanden. Staldbetienterne kunde ikke bare ſig for at lee, da de kom og hialp ham op paa Heſten igien; Den fierde Ridder tog ham ved det venſtre Been, og kaſtede ham af til den anden Side; Han blev udleet af den heele

For-

Forſamling, da man førde ham til ſit Værelſe, hvor han maatte blive Natten over efter Loven; Paa Veien ſagde han: Hvilken Hændelſe for ſaadan en Mand ſom jeg er!

De andre Riddere førde ſig bedre op; Der vare nogle iblant dem, ſom vandt Seier over to, andre over tre; Der var ingen uden Prinds Otame ſom overvandt fire. Tilſidſt kom Zadig til at fegte: Han kaſtede med ſtor Behændighed fire Riddere efter hinanden af Sadelen. Det kom altſaa an paa, hvem der ſkulle blive Seierherre af Otame eller af Zadig. Den førſte havde et Guld-Harniſk med Blaat paa, og en Fiederbuſk af ſamme Farve; Zadigs vare hvide. Tilſkuerne deelede ſig i Partier, nogle vare for den blaa, andre for den hvide Ridder; Dronningen, ſom var meget bekymret, bad til Himmelen for den hvide Farve.

De to Riddere dreiede og kaſtede ſig med ſaa megen Hurtighed, de gave hinanden ſaa nette Stød med deres Lantſer, de ſadde ſaa faſt i deres Sadler, at alle, undtagen Dronningen, ønſkede, at der kunde være to Konger i Babylon. Omſider, da deres Heſte vare trætte, og deres Lantſer brudte, betienede Zadig ſig af dette Konſtgreb: Han løb bag til den blaa Prinds, ſvingede ſig over Ryggen af hans Heſt, tog ham fat om Livet, kaſtede ham ned paa Jorden, og ſatte

ſig i Sadelen i hans Sted; Det heele Amphitheater raabte: Den hvide Ridder har vunden Seier. Otame, ſom blev forbittret, ſtod op og trak ſin Kaarde; Zadig ſprang af Heſten med Sabelen i Haanden; Man ſaae dem begge paa Valpladſen begynde en nye Strid, hvor begge vexelviis viiſte megen Styrke og Hurtighed; Fiederbuſkene af deres Hielme, Naglerne af deres Armſkinner, og Ringene af deres Harniſker fløi langt bort ved de mange og heftige Slag, ſom de gave hinanden. De huggede og ſtak til høire og venſtre Side paa Hovedet og Bryſtet; De gik frem og tilbage, de ſatte ſig i Lave og begyndte Striden igien; De viklede ſig om hinanden ſom Slanger, og angrebe hinanden ſom Løver; Ilden ſprang hvert Øieblik af de Slag, ſom de gave hinanden. Omſider, da Zadig havde faaet et Øieblik Tid til at ſamle ſine Tanker, holdt han ſig tilbage og giorde i det ſamme et uformodentligt Anfald paa Otame, kaſtede ham ned og tog hans Vaaben fra ham. Otame raabte da: Det er Eder, hvide Ridder, ſom bør regiere i Babylon. Dronningens Glæde var da paa det høieſte. Man førde den blaa og den hvide Ridder hver hen til ſit Værelſe, ligeſom man havde giort ved de andre, efter det, ſom var anordnet ved Løvene. Der var beſtikket Dumme til at opvarte dem, og til at bringe dem at ſpiſe; Man veed ikke ſaa viſt, om

det

det var Dronningens dumme Dværg, ſom opvartede Zadig. Siden lod man dem ſove til om Morgenen tidlig, til hvilken Tid Seierherren ſkulle bringe ſin Deviſe til den ypperſte Præſt for at giøre ſig bekiendt.

Zadig ſov, hvor forelſket han end var, ſaa udmattet var han bleven; Men Itobad, ſom laae næſt ved ham, ſov ikke; Han ſtod op om Natten, gik ind i hans Kammer, tog Zadigs hvide Vaaben og hans Deviſe, og lagde hans grønne Harniſk i Stedet. Om Morgenen gik han med ſtor Frækhed til den ypperſte Præſt for at melde, at det var ham, ſom var bleven Seierherre. Man ventede intet mindre, men han blev dog udraabt derfor medens Zadig endnu laae og ſov. Aſtarte, ſom faldt i den ſtørſte Forundring derover og var nær ved at fortvivle, vendte tilbage til Babylon. Det heele Amphitheater var allerede næſten tomt, da Zadig vaagnede op; Han ſøgte efter ſine Vaaben, og fandt ikke andet end den grønne Harniſk; Han var nødt til at tage det paa, ſiden han ikke havde andet ved Haanden; Han iførde ſig det med Forundring og Forbittrelſe, og gik ud i denne Klædedragt.

Alle de, ſom endnu vare paa Amphitheatret og i Kredſen, loe ham ud. Man omringede og beſpottede ham i hans Øine. Ingen kan nogen Tid være bleven meere beſkiemmet. Taalmodig-

heden forgik ham, og han jog med Kaarden i Haanden den Pøbel bort, ſom beſpottede ham. Men han vidſte ikke, hvad han meere ſkulle giøre. Han kunde ikke ſee Dronningen, han kunde ikke fordre det hvide Harniſk, ſom hun havde ſendt ham, tilbage, det var kuns at giøre hende Skam. Da han ſaaledes var fordybet i Sorg og fuld af Forbittrelſe og Uroelighed, gik han ned ved Bredden af Euphrat, han foreſtillede ſig ganſke viſt, at hans Stierne havde beſtemt ham til at være ulykkelig uden Redning; Han overveiede alle ſine Ulykker fra den Hændelſe af, ſom han havde med det Fruentimmer der ikke kunde lide Ensiede, indtil han miſtede ſit Harniſk. Det har jeg, ſagde han, fordi jeg ſtod ſaa ſildig op, derſom jeg havde ſovet mindre, havde jeg været Konge i Babylon, og jeg havde eiet Aſtarte. Videnſkaber, Dyd, Tapperhed, have jo aldrig tient uden til at giøre mig ulykkelig. Han begyndte at knurre mod Forſynet, og han blev friſtet til at troe, at alting regieredes af en haard Skiebne, ſom undertrykkede de Gode, og gav de grønne Riddere Held og Lykke. Iblant andet giorde det ham ikke lidet ondt, at han ſkulde bære dette Harniſk, hvori han var bleven ſaa foragtet. En Kiøbmand kom forbi i det ſamme, han ſolgte ham det for en ringe Priis, og fik af Kiøbmanden igien en Kappe og en lang Hue. I denne

)ragt gik han langs med Euphrat, fuld af For-
ivlelse, og klagede hemmelig over Forsynet, som
erfulgte ham uden Ophør.

17. Capitel.

Eremiten.

Han fandt paa Veien en Eremit, hvis hvide og ærværdige Skieg hængte ned til hans Belte. Han holdt i Haanden en Bog, som an læste med stor Agtsomhed i. Zadig blev aaende og bukkede sig meget dybt for ham. Eremiten hilsede ham med saa ædel og venlig en Mine, at Zadig fik Lyst til at tale med ham.)an spurgde ham, hvad for en Bog det var:)et er Skiebnens Bog, sagde Eremiten, vil I ese noget deri? Han gav Zadig Bogen i Haan-
en, men hvor mange Sprog han end forstod, inde han dog ikke læse eet Ord deraf. Dette, orde ham endnu meere nysgierrig. I kommer ig saa bedrøvet for, sagde denne gode Mand. k! jeg har vel Aarsag dertil, sagde Zadig. il I tillade, at jeg maa følge med Eder, sagde n Gamle, kan jeg maaskee være Eder til Tie-
ste. Jeg har undertiden trøstet dem, som have ret ulykkelige. Zadig havde stor Erbødig-
d for denne Eremits Mine, hans Skieg og ans Bog. Han fandt i hans Omgang stor

Indſigt hos ham. Eremiten talede om Skiebnen, om Retfærdighed, om Pligterne, om det høieſte Gode, om den menneſkelige Skrøbelighed, om Dyder og Laſter med ſaa levende og rørende en Veltalenhed, at Zadig fattede en overvindelig Kierlighed til ham. Han bad indſtændig, at han ikke vilde forlade ham, førend de vare komne tilbage til Babylon. Jeg vil ſelv bede Eder derom, men I maae ſvære mig, at I ikke vil forlade mig i nogle Dage, i hvad jeg end gior. Zadig giorde ham den forlangte Eed, og de bleve ved at gaae ſammen.

De kom om Aftenen til et prægtigt Slot. Eremiten bad, at de vilde laane ham og det unge Menneſke, ſom fulgte med ham, Huus. Portneren, ſom man let kunde have taget for en ſtor Herre, førde dem ind med en Godhed, hvorved han dog tillige viiſte megen Foragt. Man førde dem til den fornemmeſte Tiener, ſom viiſte dem ſin Herres prægtige Værelſer. De bleve ſatte ved den nederſte Ende af hans Bord, uden at Herren af Slottet engang værdigede at ſee dem an; Men de bleve opvartede, ligeſom de andre, med udſøgte og overflødige Retter. Man lod dem ſiden toe ſig i et Guldbækken, ſom var beſat med Smaragder og Rubiner. Man førde dem ind i et ſmukt Sovekammer, og om Morgenen tidlig gav en Tiener hver af dem et Guldſtykke og lod dem gaae.

Sam-

Herren i Huſet, ſagde Zadig paa Veien, lod til at være en ædelmodig Mand; Thi, endſkiønt han var noget ſtolt, beværtede han os dog meget artig; I det han ſagde diſſe Ord, mærkede han, at en breed Taſke, ſom Eremiten bar, lod til at være meget ſpændt og udſtoppet, og han blev der Guldbækkenet vaer, ſom var beſat med Ædelſteene, hvilket Eremiten havde ſtiaalet. Han torde ikke ſtrax lade ſig merke dermed, men han var dog meget forundret derover. Om Middagen gik Eremiten til Porten af et lidet Huus, hvor der boede en riig Mand, ſom var meget gierrig, han bad om Huus for nogle Timer. En gammel Tiener, ſom var ſlet klædt, begegnede dem meget uhøflig og førde dem i Stalden, hvor man gav dem nogle raadne Oliver, et Stykke ſlet Brød og ſuurt Øl. Eremiten ſpiiſte og drak lige ſaa fornøiet ſom Dagen tilforn; Derpaa vendede han ſig til den gamle Tiener, ſom paſſede nøie paa, at de ikke ſtial noget, og ønſkede, at de vilde ſnart gaae. Han gav ham de to Guldſtykker ſom han havde faaet om Morgenen, og takkede for den Høflighed, han havde beviiſt dem. Jeg beder, ſagde han, at I vil lade mig komme til at tale med Eders Herre. Tieneren, ſom forundrede ſig derover, førte dem begge ind til ham. Velbaarne Herre, ſagde Eremiten, jeg kan ikke undlade at takke dem underdanigſt for den ædle

Maade, hvorpaa de har modtaget os. Vær ſaa god og tag dette Guldbækken til et Beviis paa min Taknemmelighed. Den Gierrige var færdig at daane af Forundring og Glæde. Eremiten gav ham ikke Tid at komme til ſig ſelv igien, han gik ſtrax bort med ſin unge Reiſekammerat. Min Fader, ſagde Zadig, hvad betyder alt det, ſom jeg ſeer, I ſynes at være anderledes ſindet end alle andre Mennesker. I ſtiæler et Guldbækken beſat med Juveler fra en Herre, ſom tog meget vel imod os, og I giver det til en Gierrig, ſom handlede kuns ſlet med os. Min Søn, ſagde den Gamle, denne prægtige Herre, ſom ikke tager mod Fremmede uden for at giøre ſig ſtor og for at lade ſin Rigdom ſee, vil blive meere klog herefter; Og den Gierrige vil lære at blive meere tienſtagtig. I ſkal ikke undre Eder derover, følg kuns med mig. Zadig vidſte endnu ikke, enten han havde med en meget viis eller med en meget gal Mand at giøre. Men Eremiten talede med ſaa ſtor Myndighed, at Zadig, ſom desuden var bundet ved ſin Eed, ikke kunde lade af at følge ham.

De kom om Aftenen til et Huus, ſom var ſmukt indrettet, men tillige meget tarveligt, hvor de fandt ingen Tegn enten til Overdaadighed eller til Gierrighed. Herren deraf var en Philoſoph, ſom havde ſlaaet ſig fra Verden, og ſom i Stil-

d befliittede ſig paa Viisdom og Dyd. Han
vde fundet Behag i at bygge dette eenlige Huus,
or han beværtede Fremmede med en Ædelmo-
ghed uden Pralerie. Han tog ſelv mod de to
eiſende, og anviſte dem et bequemt Værelſe for
hvile ſig. Nogen Tid derefter kom han ſelv
r at indbyde dem til et net og tarveligt Maal-
), ved hvilket han talede med ſtor Beſkedenhed
n de ſidſte Forandringer, ſom vare ſkeete i Ba-
lon. Han var meget hengiven til Dronnin-
ns Partie, og ønſkede, at Zadig havde labet
g ſee i Kredſen for at vinde Kronen: Men,
gde han, Menneſkene fortiene ikke at have
adan en Konge ſom Zadig. Zadig blev rød
inderlig rørt derover. Slutningen af denne
amtale var: at det her i Verden ikke altid gik
er viiſe Folkes Ønſke. Eremiten blev ſtedſe
d at paaſtaae, at man her ikke kiendte Forſy-
ts Veie, og at Menneſkene giorde ilde i at
mme om det Heele, hvoraf de ikke kiende uden
n allermindſte Deel.

Man talede om Paſſionerne: Ak! hvor
e de farlige! ſagde Zadig: Det er de Vinde,
m blæſe i Seilene paa Skibet, ſagde Eremi-
n: De kaſte det vel undertiden omkuld, men
den dem kunde det ikke ſeile. Galden giør
ed og ſyg, men uden Galde kunde Folk ikke

leve.

leve. Alting er farligt her i Livet, og alting er dog fornødent.

Man talede om Fornøielſer, og Eremiten beviiſte, at det var en Gave af Gud; Thi, ſagde han: Menneſker kunne ikke give ſig ſelv enten Følelſer, eller Begreber, de faae dem af andre Ting; Sorrig og Fornøielſer have deres Aarſager uden for Menneſket, ligeſaavel ſom Menneſkets Væſen ſelv.

Zadig undrede ſig over, at en Mand, ſom handlede ſaa beſynderlig, kunde tænke ſaa vel. Omſider, efter en lærerig og behagelig Omgang, førde Verten begge de Reiſende ind i deres Kammer, og takkede Himmelen, ſom havde ſendt ham to ſaa viiſe og dydige Menneſker. Han tilbød dem Penge paa ſaa frie og ædel en Maade, at den ikke kunde mishage. Eremiten tog ikke derimod; Han ſagde til ham, at han vilde tage Afſkeed, ſiden han agtede at begive ſig paa Reiſen til Babylon førend det blev Dag. De toge en venlig Afſkeed. Zadig viiſte iſær megen Kierlighed og Høiagtelſe for ſaa elſkværdig en Mand. Da Eremiten og han vare eene i deres Kammer, roeſte de længe deres Vert. Den Gamle vækkede ſin Kammerat op, da det begyndte at dages. Vi maae gaae, ſagde han, men, imedens alle ſove endnu, vil jeg efterlade denne Mand et Beviis af min Høiagtelſe og Kierlighed. I det

han

han sagde disse Ord, tog han et Blus og stak Ild paa Huset. Zadig gav sig til at raabe, og vilde hindre ham fra at begaae saa forskrækkelig en Gierning. Eremiten holdt ham tilbage med en høiere Magt, og Huset stod i Brand. Eremiten, som tilligemed sin Kammerat var allerede langt borte, saae det ganske roelig brænde. Det er en lykkelig Mand, sagde han, han finder under Asken af sit Huus en stor Skat, som sætter ham for hans heele Livstid i Stand til at øve sine Dyder. Zadig, som var henrykt af Forundring, fulgte ham mod sin Villie til det sidste Sted, som var hos en dydig og godgiørende Enke, som havde en lille Fetter paa 14 Aar, som var meget smuk, og hendes eeneste Haab. Hun beværtede dem det beste hun kunde. Dagen efter befalede hun sin Fetter at følge de Reisende til en Broe, som for nogle Dage var brudt itu, og derfor vanskelig at gaae over.

Det unge Menneske gik foran; Da de kom paa Broen, sagde Eremiten til ham: Kom hid, jeg vil vise min Erkiendtlighed mod din Moster, og han tog ham ved Haare: og kastede ham i Vandet; Barnet faldt ned og kom et Øieblik op igien, men blev strax hendreven af Strømmen. Hvilken Vanskabning, hvilket ugudeligt Menneske, raabte Zadig: I havde lovet mig at vise meere Taalmodighed, sagde Eremiten til ham: I maae

vide,

vide, at dette unge Menneske havde inden et Aar slaaet sin Moster ihiel. Hvem har sagt dig det, Barbar? og om du end havde læst det i din Bog om Skiebnen, var det derfor tilladt at drukne et Barn, som ikke har giort dig noget Ondt?

I det Zadig talede, merkede han, at den Gamle ikke meere havde Skieg, og at hans Ansigt blev ungt, hans Eremitdragt forsvandt, fire smukke Vinger bedækkede hans majestætiske og glindsende Person; O himmelske Sendebud! o guddommelige Engel, sagde Zadig, og faldt ned: Du er da kommen ned fra Himmelen for at lære et skrøbeligt Menneske at underkaste sig de evige Love. Menneskene, sagde Engelen Jesrad, dømme om alting uden at forstaae noget: Du var iblant alle Mennesker den, som fortienede meest at oplyses. Zadig bad om Tilladelse at tale: Jeg veed ikke, om jeg tager feil, sagde han, men tør jeg bede dig, at du vil besvare en Tvivl som jeg har: Havde det ikke været bedre at redde det Barn og giøre det dydigere, end at drukne det? Jesrad svarede: Dersom det var bleven dydigt og havde levet, var dets Skiebne at blive dræbt selv, tillige med den Kone, som det skulde træde i Ægteskab med, og den Søn, som skulde fødes deraf; Men hvorledes er det, sagde Zadig, skulde det da være fornødent, at der maae være La-

ſter og Ulykker til, og at Ulykkerne maae treffe ſkikkelige Folk? De Onde, ſvarede Jeſrad, ere altid ulykkelige; De tiene til at prøve et lidet Tal af Retfærdige, ſom ere adſpredte paa Jorden, og der er intet Ondt til, hvoraf der jo kommer noget Godt. Men, ſagde Zadig, derſom alting var Godt, og der var intet Ondt til? Saa var denne Jord, ſvarede Jeſrad, en anden Jord, og Sammenhængen af dens Forandringer en anden Orden af Viisdom. Saadan en anden Orden, ſom ſkulde være ganſke fuldkommen, kan ikke findes uden i det allerhøieſte Væſens evige Værelſer, hvortil intet Ondt kan komme. Han har ſkabt Millioner af Verdener, hvoraf den eene ikke er den anden liig. Denne uendelige Adſkillighed er en Egenſkab af hans uendelige Magt; Der ere hverken to Blade paa Træerne paa Jorden eller to Kugler i Himlens uendelige Rum, ſom ere hinanden fuldkommen lige; Og alt det, ſom du ſeer paa det lille Solegran, hvor du er fød, burde være paa ſit Sted og paa ſin beſtemte Tid, efter den uforanderlige Orden, ſom er ſtiftet af det Væſen, der indbefatter alting. Folk tænker, at dette Barn, ſom er dødt, er faldet i Vandet ved en Hændelſe, at det er ved lige ſaadan Hændelſe at dette Huus er brændt af, men der er ingen Hændelſe til; Alting er Prøve, eller Straf, eller Belønning, eller Forſyn. Erindrer du dig ikke

den

den Fiſker, ſom troede, at han var det ulykkeligſte af alle Menneſker. Oromasdes har ſendt dig for at forandre hans Skiebne. Svage og dødelige Menneſke! lad af at knurre mod det, ſom du bør tilbede. Men, ſagde Zadig; Og i det han ſagde Men, tog Engelen ſin Flugt til den tiende Himmelkreds. Zadig faldt paa Knæe, tilbad Forſynet og underkaſtede ſig. Engelen raabte til ham ned fra Skyerne: Gaae din Vei til Babylon.

18. Capitel.

De mørke Taler.

Zadig, ſom var uden for ſig ſelv, og ſom et Menneſke, Torden har ſlaaet ned ved Siden af, gik uden at vide ſelv hvorhen. Han kom til Babylon den ſamme Dag, da de, ſom havde fegtet i Kredſen, allerede vare forſamlede paa Slotspladſen for at forklare de mørke Taler, og for at ſvare paa den ypperſte Præſtes Spørgsmaale. Alle Ridderne vare ankomne, undtagen den, ſom havde ført den grønne Ruſtning. Saasnart Zadig lod ſig ſee i Byen, forſamlede Folket ſig omkring ham; Deres Øine kunde ikke blive mætte af at ſee ham, deres Munde af at velſigne ham, deres Hierter af at ønſke ham Riget. Den Misundelige ſaae ham gaae forbie, fnyſede af

Vrede

Vrede og vendte Hinene til den anden Side. Folket førde ham hen til Forſamlingen. Dronningen, ſom man underrettede om hans Ankomſt, ſvævede imellem Haab og Frygt. Hun var meget uroelig, og kunde hverken begribe, hvorfor Zadig var uden Vaaben, eller hvor det kom ſig, at Itobad bar den hvide Ruſtning. Zadigs Ankomſt foraarſagede en almindelig Bevægelſe. Man var baade forundret og glad over at ſee ham igien; Men det var ikke tilladt, uden de Riddere, ſom havde fegtet, og lade ſig ſee i Forſamlingen.

Jeg har fegtet ſom en anden, ſagde han; Men en anden bær her mine Vaaben. Og indtil jeg kan have den Ære at beviſe det, beder jeg om Tilladelſe at fremſtille mig for at forklare de mørke Taler. Man tog Sagen i Betænkning, og det almindelige Rygte om hans Ærlighed var endnu ſaa ſtærk indprentet i alles Gemytter, at man beſluttede at antage ham.

Den ypperſte Præſt forelagde først dette Spørgsmaal: Hvad der af alle Ting i Verden var det Længſte og det Korteſte, det Haſtigſte og det Langſomſte, det, ſom kan meeſt deeles og ſtrækker ſig længſt ud, det ſom mindſt agtes og ſom meeſt ſavnes, uden hvilket man ikke kan foretage ſig noget; ſom fortærer alt hvad der er lidet og opliver alt hvad der er ſtort?

Det kom Itabad ſørſt til, at tale. Han ſvarede, at en Mand, ſom han, forſtod ſig ikke paa mørke Taler, og at det var nok, at han havde vundet Seier i Fegtningen. Nogle ſagde, at det betydede Lykken, andre Jorden, andre Lyſet. Zadig ſagde, at det var Tiden. Intet er meere lang, ſagde han, fordi den er Evighedens Maal; Intet er meere kort, fordi den forſlaaer ikke til alt det, vi foreſætte os; Intet er meere langſomt for den ſom venter; Intet meere haſtig for den, ſom nyder noget Godt; Den kan deeles i uendelige ſmaa Deele. Alle Menneſker agte den ikke, naar den er nærværende, og de ſavne den alle, naar den er forbi; Intet foretages uden den; Den gior, at man forglemmer alle ſmaa og ringe Ting, og den foreviger alle ſtore. Heele Forſamlingen tilſtod, at Zadig havde Ret.

Man ſpurgde ſiden, hvad det er, ſom man tager imod uden at takke derfor, ſom man nyder uden at vide hvorledes, ſom man giver andre, naar man veed ikke ſelv, hvor man er, og ſom man taber uden at mærke det?

Enhver ſagde noget. Zadig giettede alene at det var Livet; han forklarede alle de andre mørke Taler lige ſaa let. Itobad ſagde altid: At intet var lettere, og at han kunde have giettet det ligeſaa vel, dersom han havde vildet giøre ſig Umage derfor. Man fremſatte adſkillige

Spørgs-

ſpørgsmaale om Retfærdighed, om det høieſte
ode, om Regieringskonſten. Zadigs Svar
v holdt for det grundigſte. Det er Skade,
de man, at ſaa klog en Mand er ſaa ſlet
Ridder.

Ædle og mægtige Herrer! ſagde Zadig,
har havt den Ære at vinde i Kredſen; det er
g, ſom den hvide Ruſtning hør til. Hr. Ito-
d bemægtigede ſig den, da jeg ſov; Han meente
aaſkee, at den vilde klæde ham bedre end den
nne. Jeg tilbyder mig, at beviſe ſtrax for
er, med min Kappe og min Kaarde mod den
heele ſmukke hvide Ruſtning, ſom han har ta-
fra mig, at det er mig, ſom har havt den Ære
overvinde den brave Otame.

Itobad tog imod hans Udfordring med den
rſte Tillid til ſig ſelv. Han tvivlede ikke paa,
, ſiden han havde baade Hielm, Harniſk og
mſkinner, ſkulde han jo let faae Bugt med en
dder, ſom havde Hue og Kappe. Zadig trak
Kaarde og hilſede Dronningen, ſom betrag-
de ham fuld af Glæde og Frygt. Itobad trak
, og hilſede ingen. Han gik mod Zadig, ſom
Mand, der havde intet at frygte. Han løfte
Sværdet op, ligeſom han vilde hugge ham
rt igiennem. Zadig værgede alle hans Stød
med ſaadan en Styrke, at Itobads Kaarde
i Stykker. Zadig tog derpaa ſin Fiende om

Livet, kaſtede ham ned paa Jorden, og ſatte ham Spidſen af Kaarden paa Halſen: Giv Eders Vaaben fra Eder, ſagde han, eller jeg dræber Eder. Itobad, ſom ſtedſe forundrede ſig over, at ſaadan en Mand, ſom han var, havde ſaa ſlet en Lykke, lod Zadig giøre hvad han vilde, ſom uden Modſtand tog hans ſmukke Hielm, hans prægtige Harniſk og hans glimrende Armſkinner, hvilken han iførde ſig, og løb hen, for i denne Dragt at kaſte ſig for Aſtartes Fødder. Cador beviiſte, at Ruſtningen tilhørde Zadig. Han blev med et almindeligt Samtykke erkiendt for Konge, men ingen var meere fornøiet derover end Aſtarte, ſom efter ſaa megen Gienvordighed havde nu den Glæde, at ſee hendes Elſker i alles Øine værdig til at være hendes Brudgom. Itobad gik bort, og lod ſig kalde Naadige Herre hiemme i ſit Huus. Zadig blev Konge og blev lykkelig. Han tænkte altid paa det, ſom Engelen Jesrad havde ſagt til ham. Han erindrede ſig endog det Sandskorn, ſom var blevet til en Ædelſteen. Dronningen og han tilbade Forſynet. Zadig lod den ſmukke egenſindige Miſſuf løbe omkring i Verden. Han lod hente Reveren Arbogad, hvilken han gav en anſeelig Plads i ſin Krigshær, med Løfte, at befordre ham til de høieſte Værdigheder, derſom han opførde ſig ſom en retſkaffen Krigsmand, og at lade ham hænge, derſom han røvede.

Setoc

Setoc blev indkaldet fra det Inderſte af
rabien tilligemed den ſmukke Almona, for at
reſtaae Handelen i Babylon. Cador blev og
fordret efter hans Fortieneſte: Han blev Kon-
ns Ven, og Kongen var den Tid den eeneſte
lonark paa Jorden, ſom havde en Ven. Den
le Dumme blev ikke heller forglemt. Man
v Fiſkeren et ſmukt Huus; Orcan blev dømt
at betale ham en ſtor Sum, og til at give ham
ns Kone igien; Men Fiſkeren, ſom var bleven
)g, tog kuns Pengene.

Den ſmukke Semire var utroſtelig, fordi
in havde troet at Zadig ſkulde blive eensiet; og
;ora holdt ikke op at græde, fordi hun havde
det ſkiære Næſen af ham. Han ſtillede deres
org ved Foræringer. Den Misundelige dø-
af Fortrydelſe og Skamfuldhed. Riget nød
ed, Ære og Overflødighed; Det var en af de
le Tider paa Jorden; Den blev regieret med
rfærdighed og Menneſkekierlighed. Man
ſignede Zadig, og Zadig velſignede Him-
len.

Livet, kastede ham ned paa Jorden, og satte h
Spidsen af Kaarden paa Halsen: Giv Et
Vaaben fra Eder, sagde han, eller jeg dra
Eder. Itobad, som stedse forundrede sig o
at saadan en Mand, som han var, havde saa
en Lykke, lod Zadig gjøre hvad han vilde,
uden Modstand tog hans smukke Hielm, h
prægtige Harnisk og hans glimrende Armskinn
hvilken han iførde sig, og løb hen, for i denne D
at kaste sig for Astartes Fødder. Cador bevi
at Rustningen tilhørde Zadig. Han blev
et almindeligt Samtykke erkiendt for Konge,
ingen var meere fornøiet derover end Astarte,
efter saa megen Gienvordighed havde nu den E
de, at see hendes Elsker i alles Øine værdig
at være hendes Brudgom. Itobad gik b
og lod sig kalde Naadige Herre hiemme i sit H
Zadig blev Konge og blev lykkelig. Han t
te altid paa det, som Engelen Jesrad havde
til ham. Han erindrede sig endog det Sa
korn, som var blevet til en Ædelsteen. D
ningen og han tilbade Forsynet. Zadig lod
smukke egensindige Missuf løbe omkring i
den. Han lod hente Roveren Arbogad, h
ken han gav en anseelig Plads i sin Krigsh
med Løfte, at befordre ham til de høieste Vær
heder, dersom han opførde sig som en retska
Krigsmand, og at lade ham hænge, dersom
røvede. S

Men I bedrager Eder meget, derſom I bilder Eder ind, at Roelighed ſkulle blive Eders Deel. Lærdoms og iſær Vittigheds Bane er meere tornefuld end Lykkens. Har I det Held at blive middelmaadig (ſom jeg ikke troer), fortryder I Eders heele Livstid derpaa. Gaaer det lykkeligt for Eder, faaer I Fiender paa Halſen. I gaaer paa Bredden af en Afgrund imellem Foragt og Had.

Men hvad! vil I ſige, ſkulle man hade og forfølge mig, fordi jeg har giort et ſmukt Vers, et Skueſpil ſom er bleven roeſt, eller fordi jeg har ſkreven en Hiſtorie med nogen Lykke, eller paa andre Maader ſøgt at oplyſe og underviſe andre?

Ja, min Ven! det er alt nok til at giøre Eder ulykkelig for Eders heele Livstid. Sæt, at I har udarbeidet et godt Skrift, maae I ikke da forlade Eders Roe for at ſøge den paa Haanden, ſom ſkal eſterſee det, førend det bliver trykt. Derſom Eders Maade at tænke paa er ikke ſom hans; derſom han ikke er Ven af Eders Venner; derſom han er Ven af Eders Medbeilere; derſom han ſelv er Eders Medbeiler, bliver det Eder lige ſaa vanſkeligt at faae Tilladelſe til at lade det trykke, ſom det er for en Mand, der ingen Beſkyttelſe har af Fruentimmer, at faae en Betiening.

Endelig, efter et Aars Afslag og Ansøgninger, bliver Eders Verk trykt; I maae da see til at I enten kan stoppe Munden til paa de lærde Bulbidere, eller faae dem til at giøe for Eder. Der er altid 3 eller 4 lærde Tidender i Frankerige og ligesaa mange i Holland; disse udgiøre ligesaa mange Partier. Forlæggerne af saadanne Tidender finde deres Fordeel derved, at de ere satiriske, og de, som skrive dem, tiene med Fornøielse Boghandlernes Gierrighed og Læserens Dadlesyge. I maae giøre Eder saa megen Umage, som I vil, for at blive udbasunet af disse Folk, som deele Ære og Skam ud til andre; I maae søge at vinde Skribentere, Beskyttere, dem som føre Ordet i de smukke Selskaber, Doctere, Bogkræmmere og Vise-Drenge; I kan med al Eders Umage ikke forebygge, at jo en Journalist angriber Eder. I svarer ham, og han svarer Eder igien, og I faaer en skriftlig Proces paa Halsen for det Almindelige, som dømmer begge Parter til at udlees.

Det gaaer endnu værre til, dersom I skriver for Skuepladsen. I begynder med at fremstille Eder for en høi Ret af tive Comoediantere; Folk, hvis Forretning, endskiønt den er baade nyttig og behagelig, dog er giort foragtet ved en almindelig og haard men tillige uigienkaldelig Dom. Den ulykkelige Fornedrelse, hvori de

befinde ſig, forbittrer dem. De finde i Eder en Tilhænger, og viſe Eder derfor al den Foragt, ſom de ſelv ere underkaſtede. I venter af dem Eders første Dom; de dømme Eder, og paatage ſig endelig at foreſtille Eders Stykke. En Spotter paa Parterret er nok til at fælde det; Finder det Bifald, ſøge ſtrax Gøglerne paa en Skueplads, ſom man kalder den Italienſke, og de ſom ſpille paa Torvene, at giøre det latterligt; der kommer en Snees Skrifter ud for at beviſe, at det burde ikke have fundet Bifald. De Lærde, ſom ikke forſtaae meget Græſk, og dog ikke læſe det ſom ſkrives paa Franſk, foragte Eder, eller i det mindſte ſtille ſig an, ſom om de foragtede Eder.

I overleverer zittrende og ſkielvende Eders Bog til en Dame ved Hoffet; hun giver den til ſin Kammerpige, ſom gior Krøller deraf; og en Tiener i et ſnoret Liberie leer Eder ud, fordi I ikke er ſaa vel klæd ſom han.

Sæt, at den Berømmelſe, ſom I indlegger ved Eders Arbeide, nøder Misundelſe ſelv til at tilſtaae undertiden, at I har nogen Fortieneſte. Det er alt hvad I kan vente ſaa længe I lever; og I maae endda betale det dyrt nok! Man tillegger Eder Skandſkrifter, ſom I ikke engang har læſt, Vers, ſom I foragter, Meeninger, ſom I aldrig har havt; og I maae tilſidſt tage

et Partie, saafremt I ikke vil at alle Partier skal foreene sig mod Eder.

Der er i Paris et stort Antal af smaa Selskaber, hvor et af de Fruentimmer fører Ordet, som i deres Smukheds Nedgang viser Morgenrøden af deres Forstand. Et par lærde Folk ere de første Ministre i dette lille Rige. Forsømmer I at giøre Opvartninger, anseer man Eder som en Fiende, og søger at giøre Eder ulykkelig. Med alt dette bliver I, al Eders Fortieneste uagtet, gammel i Armod og Elendighed; de Poster, som ere bestemte til lærde Folk, tilsnige andre sig ved Underfundighed. En Skolemester faaer, ved sin Disciples Moders Forbøn, et Embede, som I ikke engang torde tænke paa; og en Snyltegiest af en Hofmand gaaer af med en anden Betiening, som I var skikket til.

Kommer I af en Hændelse i et Selskab, hvor I finder nogle af de Skribenter, hvis Bøger ingen skiøtter om at læse; eller af de halvlærde Folk, som ikke engang have Gaver nok til at være maadelige Skribenter, men som have en Titel eller Betiening, eller ere Medlemmer af en talrigere og anseeligere lærd Forsamling: vil I merke af den høie Mine som de give sig, og af den Foragt hvormed de ansee Eder, at I hører kuns til den ringeste Classe af det menneskelige Kiøn.

Efter

Efter 40 Aars Arbeide beſlutter I omſider ſøge ved Liſt og Underſundighed det, ſom man e giver Folk for deres Fortieneſte; I ſpiller n ſamme Rulle, ſom andre, for at komme i det anſke Akademie, og for at oplæſe ved Eders odtagelſe med en hees Stemme en Lovtale, ſom agen efter bliver forglemt.

Dette Franſke Akademie er det hemmelige aal for alle lærde Folkes Ønſker; det er en kønhed, mod hvilken de ſkrive Viſer og Skiem-Digter, indtil de nyde hendes Gunſt, og ſom forlade, ſaaſnart de have nydt den.

Det er ikke ſaa forunderligt, at de tragte er at komme ind i en Forſamling, ſom altid : havt Fortieneſter, og af hvilken de haabe, mt forgieves, at nyde Beſkyttelſe; men I uden Tvivl ſpørge mig, hvorfor de tale alle meget ilde derom, indtil de er komne deri, hvorfor det Almindelige, ſom dog har Ærbø-hed for Videnſkabernes Akademie, ſkaaner ſaa t det Franſke Akademie? Det kommer deraf, det Franſke Akademies Arbeider legges den re Mængde for Øine, og at de andre ere ılte; enhver Franſk troer at han forſtaaer ſit t Sprog, og han bilder ſig ind at han har nag; men han giver ſig ikke ud for at være en nturkyndig. Mathematiken er altid for Na-ien i Almindelighed en Art af Hemmelighed,

og følgelig noget ærværdigt. De Algebraiſke Udregninger give hverken Anledning til Skiemte-Digter, eller til Viſer, eller til Misundelſe; men man dømmer ubarmhiertig om ſtore Samlinger af maadelige Vers, af Complimenter, af Taler, og om de Berømmelſer, der ofte ere lige ſaa urigtige ſom den Veltalenhed, hvormed de fremſættes. Man er fortrydelig over at ſee Udødeligheds Sindbillede for i Spidſen af nogle Afhandlinger, ſom ikke indeholde noget evigt uden den Forglemmelſe, hvortil de ere fordømte.

Imidlertid er det viſt, at det Franſke Akademie kunde tiene meget til at forbedre Nationens Smag; man har kuns nødig at læſe dets Anmærkninger over Cid; Cardinal Richelieus Misundelſe havde i det mindſte den gode Virkning. Nogle flere Arbeider af dette Slags vilde have en kiendelig Nytte; man har nu i hundrede Aar ventet dem fra det eneſte Selſkab, ſom er i Stand til at giøre det med Nytte og paa en anſtændig Maade.

Man beklager, at Halvparten af Lemmerne beſtaaer af Herrer, ſom ſielden bivaane Forſamlingerne, og at der i den anden halve Deel neppe er 8 eller 9 lærde Folk, ſom ere flittige. Akademiet bliver ofte forladt af ſine egne Lemmer. Ikke desmindre er aldrig ſaaſnart en af de forrige død, at der ſo ere ti Medbeilere til den ledige Plads;

ds; en Biſpeſtoel ſøges ikke med ſaa ſtor Hes
:d; man reiſer med den førſte Poſt til Ver
:s; man faaer alle Damerne til at tale for
man betiener ſig af alle ſine Venners Liſt,
:r alle Hiul i Gang; Had og Misundelſe er
Virkningen af diſſe Foretagender. Den for
meſte Anledning til den vederſtyggelige Skiem
)igt, ſom har ſkilt os ved den berømte og ulyk
:e Rouſſeau, kom deraf, at han ikke fik den
ds, ſom han ſøgte ved Akademiet. Opnaaer
ndelig dette Fortrin for Eders Medbeilere,
er I ſtrax dereſter, at Eders Lykke beſtaaer
:e i Indbildningen; men faaer I derimod
ag, er Eders Fortrydelſe virkelig. Man
)e gierne give de fleſte lærde Folk den Grav
t:

Her hviler nu ved Hippocrene
En fattig og foragtet Mand,
Som ved ſin Møie vandt alene
At leve i en uſel Stand.

Men hvortil ſigter denne lange Tale, ſom jeg
:er til Eder? Skeer det for at afſkræfke Eder
Studeringer? Nei; jeg vil ikke ſaaledes ſæt
ig imod Skiebnen, jeg vil alene raade Eder
:aalmodighed.

II.

Et Stykke af et Brev

til den ſamme

om Stilens Fordærvelſe.

Man klager i Almindelighed, at Stilen er fi dærvet, endſkiønt vi have ſtore Mønſtr alle Slags. En af diſſe Tiders ſtore Feil, ſe meeſt befordrer denne Aftagelſe, er en Blandi af adſkillige Skrivemaader. Det lader, ſom Forfattere ikke giøre os Umage nok for at eſte ligne Malerne, ſom aldrig falde paa at foree Calots latterlige Miner med Raphaels æ Geſtalter. Jeg har merket, at man ofte i ſ ſtorier, ſom ellers ere vel ſkrevne, og i Skrift ſom indeholde vigtige Lærdomme, ſøger at betie ſig af den Stiil, ſom er brugelig i daglig Omgan naar den er allerfrieſt. Nogle have ſagt, at m bør ſkrive ſom man taler; men Meeningen af de ne Regel er, at man bør ſkrive naturlig. M taaler i Breve til ſine gode Venner adſkilli Urigtigheder, Friheder og driſtig Skiemt, for ſaadanne Breve ſkrives uden lang Overlæg Konſt; men naar man ſkal tale eller ſkrive m Ærbødighed, bør man paa det nøieſte tage V anſtændigheden i Agt. Og jeg maatte gier ſpørge, om der er noget, ſom man bør have me

Ærb

Ærbødighed for, end det Almindelige? Skulle det vel være tilladt at ſige i et mathematiſk Skrift: At en Landmaaler, ſom vil blive ſalig, maae fare til Himmels i en ret Linie: At de Størrelſer, ſom forſvinde, ſlaae Næſen til Jorden, fordi de have vildet ſtige for høit; at et Frøe, ſom man har lagt ned i Jorden og vendt Spiren deraf ned, merker den Streg, ſom man har ſpillet det, og løfter ſig op igien; at, derſom Saturnus forgik, blev det dens femte Drabanter og ikke den første ſom tog dens Plads igien, fordi Kongerne ſee ikke gierne deres Thronfølgere nær om ſig; at der er intet Tomt i Naturen uden en fattig Mands Pung; at Hercules var en Naturkyndig, og at det var ikke godt at modſige ſaa ſtærk en Philoſoph.

Man finder Skrifter, ſom ellers ere meget gode, beſængte med dette Ordgyderie. Aarſagen til en Feil, ſom er ſaa almindelig, kommer i mine Tanker deraf, at man tilforn med Grund har beſkyldt Forfatterne for Pedanterie: In vitium ducit culpæ fuga. I det man vil undgaae een Feil, falder man ofte i en anden.

Man har ſaa tidt ſagt, at man bør ſkrive i den Tone, hvori man taler i et godt Selſkab, at de alvorligſte Skribenter derover ere blevne ſkiemtſomme, og at de, for at være i godt Selſkab med

deres

deres Læsere, have sagt Ting, som ikke lode sig sige uden i meget slette Selskaber.

Man har vildet tale om Videnskaber, ligesom Voiture talede til Mademoiselle Paulet om Galanterie, uden at betænke, at Voiture havde ikke engang selv den rette Smag i denne Skrivemaade, som dog ikke er af det rareste Slags, og hvori man har holdt ham for at være saa fortræffelig; han tog ofte en falsk Vittighed for Artighed, og det Glimrende for det Naturlige.

Skiemt duer ikke i alvorlige Materier, fordi den giør at man betragter Tingen kuns paa een Side, som ofte ikke engang er den man har i Sigte; den gaaer mestendeels ud paa falske Sammenligninger og paa en uanstændig Tvetydighed; og deraf kommer det, at de, som ville ansees for at være skiemtsomme, have fast alle en falsk Vittighed og kuns maadelig Forstand.

Mig synes, at man i Poesien lige saa lidt bør blande adskillig Stiil, som i Prose. Den marotiske Stiil, har paa nogen Tid fordærvet vores Poesie ved en Miskmask af nedrige og høie gamle og nyemodige Talemaader; man hører ofte i moralske Skrifter en Springedands synges efter Rabelæs Maade til Horazes Fløite:

Den store Boileau vil altid Mønster blive,
Hans Stiil alvorlig var, hans Tanker rigtige.

Følg haus Exempel, og lad hvem der vil kuns ſkrive Moraler i ſaa vild en Stiil ſom Rabelæ.

*) Forrykte Rimere, ſom Hiernen klingrer paa,
Bittre ſom Aloe og Coloqvinte-Saft,
Afſkyelige Folk. Jeg aldrig værre ſaae.
I Pialtekræmmere. I Fæe, ſom Gud har ſkabt.

Al ſaadan Sladder, ſom enhver opfinde kan,
Vanærer Stilen og Forfatterens Forſtand.

III.

Udſkrift af et Brev til den første Betienter ved den lærde Toldbod.

Den 20 Junii 1733.

Siden I, min Herre, er i Stand til at giøre de ſmukke Videnſkaber Tieneſte, vær da ſaa god og ſtæk ikke Vingerne ſaa meget paa vore For-

*) Talemaader i et Marotiſk Vers: De ere endnu meget mere grove og afſmagende i den Franſke Original; det Unaturlige og Falſke er ſaa uendeligt, at der i ethvert Sprog maae findes meget deraf, ſom ikke kan overſættes; derſom det havde været tilladt ganſke at vige fra Originalen, og at laane Exempler af nogle uvittige Skiemtedigter, ſom er ſkrevne paa Danſk, var det ikke vanſkeligt deriblant at finde Originaler i ligeſaa marotiſk en Smag.

Forfattere; giør ikke dem til tamme Fugle i en Hønsegaard, som have Vinger til at blive Ørne. En anstændig Frihed oplefter Sindet, og Slaverie giør det krybende. Dersom der havde været en lærd Inquisition i Rom, havde vi nu omstunder ikke havt enten Horatz eller Juvenal, eller Ciceros philosophiske Skrifter. Dersom Milton, Dryden, Pope og Locke havde ikke været frie, havde Engeland hverken havt Poeter eller Philosopher; det var jo ret tyrkisk, om man vilde forbyde Bogtrykkerier; og at indskrænke dem for meget, er det samme som at forbyde dem. Lad Eder nøie med at forbyde strengelig alle Skandskrifter, fordi det er en Last; men, saa længe man sælger aabenbare Samlinger af saadanne uforskammede Lumperier, og saa mange andre Skrifter, som fortiene Afskye og Foragt, saa tillad i det mindste, at Bayle føres ind i Landet, og at en Mands Skrifter, som har giort sit Fædreneland saa stor Ære, ikke regnes iblant forbudne Vare.

I fortæller mig, at de Øvrighedsperſoner, som forestaae den lærde Toldbod, beklage, at der ere for mange Bøger til; det er jo ligesom Oldermanden for Kiøbmændene vilde klage over, at der vare for mange Vare i Paris; kan man ikke lade kiøbe dem hvem der vil. Et stort Bibliothek er som Byen Paris, hvori der er henved

800000 Mennesker; I omgaaes ikke med alle disse Folk; I søger Eder et Selskab ud iblant dem, og forandrer det undertiden. Det samme gior man med Bøger. Man udvælger sig nogle Venner af Mængden. Der ere maaskee 7 til 800000 Stridsskrifter, 15 eller 16000 Romaner, som I aldrig læser; en Mængde af Ugeblade, som I kaster paa Ilden, saasnart I har læst dem; en Mand, som har Smag, læser kuns det som er godt; men en Statsmand taaler baade det Onde og det Gode; Folkes Tanker ere blevne til en vigtig Vare i Handelen. De Hollandske Boghandlere vinde en Million aarlig, fordi de Franske have Forstand.

En maadelig Roman er, som jeg vel veed, iblant Bøger det samme, som en indbildt Nar er i Verden. Man foragter ham, men taaler ham dog. Af saadan en Roman lever baade Forfatteren, som har skrevet den, og Boghandleren, som sælger den, og Skriftstøberen og Bogtrykkeren, og Papirmageren og Bogbinderen, og Visedrengene og Viinskienkerne og Øltapperne, som alle disse bringe deres Penge til. Skriftet fornøier desuden i et par Timer nogle Fruentimmer, som elskede det Nye i Bøger ligesom i andre Ting. Følgelig har saadant et Skrift, hvor uselt det end er, bragt to vigtige Ting tilveie, som ere Fordeel og Fornøielse.

Skuespil fortiene endnu meere Opmerksomhed. Jeg betragter dem ikke alene som en Tidsfordriv, der holder unge Mennesker fra Liderligheder. Der er Tid nok baade for og efter et Skuespil, som man kan anvende paa de forgiengelige Fornøielser, som strax efter foraarsage Vammelse. Desuden gaaer man ikke altid paa Skuepladsen, og i den store Mængde af Folk ere der neppe 4000 Mennesker, som jevnlig besøge den; Jeg betragter Sørge- og Skuespil som en Skole for Dyd, Fornuft og Velanstændighed. Corneille, der i Frankerige har tænkt som en gammel Romer, har stiftet en Skole for at lære Ædelmodighed, og Moliere een for at lære Artighed. Den franske Vittighed, som er bleven dannet af dem, drager Fremmede herhid fra alle Kanter af Europa, som komme for at oplæres af os, og berige Hovedstaden. Vore Fattige leve af det, som disse Skrifter indbringe, og Skrifterne selv give os et Herskab over de Nationer, som hade os. Naar vi noie overlegge alting, maatte vi være Fiender af Fædrenelandet, dersom vi ville forkaste vore Skuespil. En Øvrighedsperson, som, fordi han har kiøbt et Dommerembede dyrt, bilder sig ind, at det anstaaer ham ikke at see Cinna forestille, viser megen Hovmod og meget liden Smag.

Der

Der findes altid i vores slebne Nation nogle de Gemytter, som endnu have beholdt noget af i Gothiske og Vendiske Smag; jeg holder in- i for ægte Franske uden dem, som elske Konster befordre dem.

Denne Smag, maae jeg tilstaae, begynder get at falde hos os. Vi ere Sibariter, som idst blive kiede af vore Kiæresters Venlighed. nyde og bruge de store Mænds Skrifter, som e arbeidet til vores og Efterkommernes Fornøi- , ligesom vi modtage Naturens Gaver, og esom det var en Skyldighed; Det er kuns 100 r siden vi spiste Olden, ligesom andre Barba- , og de Triptolemer, som have givet os de ree- e Korn, agte vi ikke meere *). Ingen kan ægge os til at forlade den Skiødesløshed i store g, som blander sig i den Hestighed som vi vise e smaa.

Vi anvende hvert Aar meere Flid og meer nst paa vore Tobaksdaaser og andet smaat

* Dersom gode Skribenter saa hastig forglemmes i et Land, der har havt saa store Mænd, og saa megen Ære og Fordeel af deres Arbeider, er det ikke saa underligt, om man paa andre Steder har seet en Mand, der har havt store Fortieneſter af sine Landsmænd, overleve sin egen Ære, og foragtes saasnart han er død. De, som ere dristige nok til at følge hans Fodspor, kunne behøve at læse saadanne Skrifter som det første af disse Breve, for at lære Taalmodighed.

Kram, end Engelænderne nogen Tid have anvendt paa at giøre sig Herrer af Søen, og paa at faae Vandet til at stige ved Ild, og paa at udregne Lysets Afvigelse. De gamle Romere opførde store Bygninger for at lade vilde Dyr slaaes. Og vi have i en Tid af 100 Aar ikke kunnet bygge en maadelig Sahl for at forestille de største Mesterstykker af den menneskelige Forstand. Den hundrede Deel af Paalæggene paa Kort var nok til at bygge et Comoediehuus, som var smukkere end Pompejes Skueplads. Men hvem er der vel i Paris *), som har Lyst til at giøre noget for det Almindelige? Man spiller Kort, giør sig tilgode, bagtaler hinanden, giør nogle slette Viser, og sover hen i Dumhed, for at føre Dagen efter lige saa letsindig og skiødesløs en Levemaade.

*) Da det danske Comoediehuus er saa smukt som nogen Skueplads i Europa, behøves ikke denne Erindring her. Vi have smukke Huse nok, havde vi kun saa smukke Skrifter. Vi behøve ikke saa meget prægtige Bygninger for at huse eller forestille vore lærde Mesterstykker, som vi behøve smukt Papiir, gode Bogstaver, og Opmuntringer for vore Forfattere, Bogtrykkere og Forlæggere til at skrive og trykke. Naar jeg betænker, hvor meget man her anvender paa at boe vel, og den Smag man viser baade i Bygninger og i Boeskab, tvivler jeg ingenlunde paa, at der jo ere mange, som gierne gave noget af deres Overflødighed for at have lige saa smukke Bøger. Jeg har derfor meget bedre Tanker om mine Landsmænd end Hr. Voltaire om sine.

maade. J, min Herre, ſom har i det mindſte et lille Embede, hvori J kan give nogle gode Raad, ſøg at opvække Folk af denne barbariſke Sovnagtighed, og giør, om J kan, noget Godt mod de Videnſkaber, ſom have giort Frankerige ſaa meget Godt.

IV.

Afhandling
om det, ſom man kunde giøre og ikke giør.

At lade det gaae ſom det kan, giøre ſin Pligt ſaa nogenledes, at tale altid vel om Prioren, er en gammel Munke-Regel, men den ſætter Kloſteret kuns i maadelig Tilſtand, og giør, at det tilſidſt falder i Uorden og Foragt.

Naar der er intet, ſom opvækker Folk, ere de ſom Eſler, der gaae deres Vei langſom og lige frem, ſom ſtandſe ved det førſte, der møder dem, og ſom i god Roe fortære deres Foder, uden at anfægtes af de Vanſkeligheder, ſom holde dem tilbage; men ved Lyden af en Ræſt, ſom opmuntrer dem, ved Stinget af en Spore, ſom opvækker dem, ere de ſom raſke Heſte, der bruges til et Vedløb, og ſom løbe og ſpringe langt over deres

Maal. I Mangel af de Erindringer, ſom Abbeden af St. Pierre har giort, vare maaſkee de ubillige Taxeringer ved Skatternes Paalæg i Frankerige aldrig blevne afſkaffede. Uden Lockes Advarſel var den almindelige Uorden i Mynten ikke bleven forebygget i London. Der ere ofte Folk til, ſom, uden at have trængt ſig ind i en Betiening, der giver dem Ret til at domme deres Ligemænd, elſke det almindelige Beſte ligeſaa meget, ſom det forſømmes undertiden af dem, der have forpagtet Ret til at giøre Ondt og Godt.

Der var engang i Rom, i Republikens førſte Tider, en Borger, hvis herſkende Begierlighed var Lyſt til at tiene ſit Fædreneland. Han forlangede at tale med den øverſte Borgemeſter; Man ſvarede ham, at Borgemeſteren ſad til Bords med nogle Raadsherrer, deres Kiereſter og deres Narre; Han overleverede til en af de dumdriſtige Slaver, ſom vartede op ved Bordet, en Anſøgning, hvoraf Indholdet var omtrent ſaaledes:

Siden Tyranner have giort alt det Onde i Verden, ſom de have kundet, hvorfor giøre da ikke I, ſom ville være gode, alt det Gode, ſom I kunne? Hvoraf kommer det, at de Fattige beleire Eders Templer og Eders Torve, og at de fremviſe en Elendighed, ſom er Staten til Byrde og Eder til Skam, paa en Tid, da deres Hænder kunde bruges til offentlige Arbeider? Hvad beſtiller I

Fre-

Freden denne ørkesløse Krigshær, som kunde forbedre Landeveiene og Fæstningerne? Disse Moser skulde, dersom de bleve udtørrede, ikke meere anstikke Luften i en Provints, men blive til frugtbare Agre. Disse uregelmæssige Gader, som ikke burde findes uden i barbariske Byer, kunde forandres til prægtige Pladser; Dette Marmor, som ligger opstablet ved Bredden af Tyberen, kan hugges til Støtter, og blive Belønninger for store Mænd, og Opmuntringer til Dyden. Eders offentlige Torve burde være baade prægtige og bequemme, og de ere baade ureene og uanseelige; Eders Huse mangle Vand, og Eders offentlige Vandspring ere hverken nette eller reenlige; Eders fornemmeste Tempel er en barbarisk Bygning; Indgangen til Eders Skuespil seer heslig ud; De Sahle, hvor Folket forsamler sig for at høre det, som heele Verden agter høit, ere hverken nette, eller store, eller prægtige nok. Palladsen i Eders Hovedstad er nær ved at falde ned, og ingen boer deri. Det er forgieves, at Eders Ladhed vil svare mig, at det vilde koste for mange Penge at giøre alle disse Forbedringer. Vel an! giv disse Penge til Massageter og Cimbrer; Mon de ikke skulle lade sig leie af Romere, af Eders Bygmestere, af Eders Bildhuggere, af Eders Malere, af Eders Konstnere; Disse Konstnere skulle give Staten Pengene tilbage ved de nye

Bekoſtninger, ſom de ſættes i Stand til at giøre; De ſmukke Konſter ville komme i Anſeelſe, de ville ſoroge baade Eders Ære og Eders Rigdom; Thi det Folk, ſom arbeider meeſt, er altid det rigeſte. Søg en ædel Ære, at Grækerne, ſom begynde at fatte Høiagtelſe for Eders Tapperhed og Opførſel, ikke ſkulle bebreide Eder Eders Grovhed.

Man læſte Borgerens Foreſtilling over Bordet; Raadet talede ikke et Ord, men bad om noget at drikke; Stadsbygmeſteren ſagde, at der var noget Godt i dette Skrift, og man talede ikke meere derom; Samtalen gik ſiden ud paa den Falerniſke Viin, og hvor meget den Cecubiſke aarlig kunde beløbe ſig til. Man roeſte en bekiendt Kok; Man underſøgte Opfindelſen af en nye Sous over Støver; Man drak Sundheder, fortalde to eller tre ſlette Fabler og ſov ind. Ikke desmindre lod Raadsherren Appius, ſom hemmelig blev rørt af denne Foreſtilling, nogen Tid efter bygge den Appiſke Gade, Flaminius den Flaminſke, en anden udpyntede Capitolium, en anden byggede et Amphitheater, en anden indrettede offentlige Torve. Den ubekiendte Borgers Skrift var en Sæd, hvoraf der efterhaanden udſpirede ſtore Mænd.

V.

V.

Om Titler.

Ved at gjennemlæse Horatz har jeg lagt Mærke til dette Vers i et Brev til Mecenas: *Te is Amice Reviſam.* Jeg vil beſøge Eder, min re Ven. Denne Mecenas var den anden rſon i det Romerſke Keiſerdom, det er at ſige, mægtigere og anſeeligere Mand end den ſtørſte onark i Europa er nu omſtunder.

Ved at gjennemlæse Corneille, har jeg mær , at han i et Brev til den ſtore Scuderi er ſaaledes om Cardinal Richelieu: Herr irdinalen, Eders og min Herre. Det er n Tvivl den første Gang man har talt ſaaledes en Miniſter, i al den Tid, der har været Mi re, Konger og Hyklere til i Verden. Den me Peter Corneille, Forfatter af Cinna, kriver underdanigſt denne Cinna til Hr. Mon iron, Kongens Caſſerer, hvilken han uden tænkning ligner ved Auguſt; Det gior mig t, at han ikke har kaldt Montauron Naa le Herre. Man fortæller, at en gammel iceer, ſom forſtod ikke meget af Forfængelig s Sprog, ſkrev engang til Markgrøven af vois Min Herre! og da han fik intet ar, ſkrev han Naadige Herre! Han fik da intet Svar, fordi Miniſteren havde endnu

Min

Min Herre paa Hiertet; Omſider ſkrev han til ham: Min Gud, Min Gud Louvois! og i Begyndelſen af Brevet, Min Gud, min Skaber. Alt dette, beviſer det ikke, at Romerne i de gode Tider vare ſtore og beſkedne, og at vi ere ſmaa og forfængelige.

Hvorledes befinder I Eder, min kiere Ven, ſagde en Hertug til en Adelsmand? Ret vel til Eders Tieneſte, min kiere Ven, ſvarede den anden, og fra det Øieblik af blev hans kiere Ven hans uforſonlige Fiende. En ſtor Herre i Portugal talede med en ſtor Herre i Spanien, og kaldede ham hvert Øieblik Deres Excellence; Den Caſtilianſke ſvarede *Vueſtra merced;* det er en Titel, ſom man giver til dem der har ingen; Portugiſeren blev vred, og kaldte Spanieren igien Vueſtra mereed; den anden gav ham da ſtrax Excellence. Tilſidſt blev Portugiſeren kied deraf, og ſagde: Hvorfor giver I mig altid Vueſtra merced, naar jeg giver Eder Excellence? og hvorfor kalder I mig Excellence, naar jeg kalder Eder Vueſtra merced? Det kommer deraf, ſvarede meget ydmyg Caſtilianeren, at alle Titler ere mig lige, naar der kuns er ingen Ligning imellem Eder og mig.

Forfængelighed i Titler kom ikke ind i de nordiſke Deele af Europa, førend Romerne havde giort Bekiendtſkab med den Aſiatiſke Stolthed.

Alle

Kongerne i Aſien vare og ere endnu kiødelige
kende-Børn af Solen og Maanen; Deres
rſaatter tør ikke regne ſig i ſaadant et Svo-
ib, og en Statholder af en Provinds, ſom
: ſig ſelv Troſtens Muſkat og Fornielſes
, blev ſteilet, derſom han gav ſig ud for at
i det allermindſte Forvandtſkab med Solen
Maanen. Conſtantin var uden Tvivl den
Romerſke Keiſer, ſom beærede den chriſte-
Ydmyghed med en heel Side af hovmodige
r. Det er vel ſandt, at man for hans Tid
:de Keiſerne Guder; Men det Ord Gud be-
de ikke nær det, ſom det betyder nu. Divus
ſtus, Divus *Trajanus*, vilde ſige ſaa meget
hellige Auguſt, hellige Trajan; Man troe-
t det Romerſke Keiſerdoms Værdighed ud-
ede, at Regentens Siel foer til Himmels
Døden, og man tilſtod Keiſeren undertiden
ie Titel af Hellig, af Divus, ſom noget at-
ſt. Det er meſtendeels af ſamme Aarſag,
: første Patriarker af den chriſtne Kirke kalde-
ig alle Deres Hellighed; Man kaldede dem
:des, for at erindre dem om det, ſom de burde
:.

Man giver ſig ſelv undertiden meget ydmyge
er, for at faae meget prægtige af andre; En
ed, ſom kalder ſig ſelv Broder, lader ſig
e Naadige Herre af ſine Munke. Paven

kalder

kalder ſig Guds Tieneres Tiener; En god ærlig Præſt i Holſteen ſkrev engang til Pave Pius den Fierde: Til Pius IV. Guds Tieneres Tiener; Han reiſte ſiden til Rom, for at giøre en Anſøgning, og Inqviſitionen lod ham ſætte i Fængſel for at lære ham at ſkrive.

Der var tilforn ingen, ſom havde Titel af Majeſtæt, uden Keiſeren: De andre Konger bleve kaldte Deres Høihed, Deres Durchlauchtighed, Deres Naade.

Ludvig den XI. var den første i Frankerige, ſom man i Almindelighed kaldede Majeſtæt, en Titel, ſom i Gierningen paſſer ſig lige ſaavel til et ſtort Arve-Riges Værdighed, ſom til en Valg-Stat; Ikke desmindre gav man længe efter hans Tid Titel af Høihed til Kongerne af Frankerige, og man har endnu Breve til Henrik den III., i hvilke man giver ham den Titel. Stænderne i Orleans vilde ikke tillade, at Dronning Cathrine blev kaldet Majeſtæt, men efterhaanden kom denne Titel i Brug. Navnet er ligegyldigt, og det er kuns Magten, ſom ikke er det.

Det Tydſke Cancellie, ſom altid har været uforanderligt i ſine ædle Sædvaner, paaſtod endnu at ikke give Kongerne uden Durchlauchtighed i den berømte Weſtphalſke Fred, hvorved Frankerige og Sverrig gav det Hellige Romerſke Rige Love; Keiſerens fuldmægtige Geſandte giorde aldrig no-

gen

oreſtilling, uden at tale om Hans Keiſerlis
ajeſtæts Underhandlinger med de Durchlauch-
Konger af Frankerige og Sverrig, men de
ke og Svenſke efterlode ikke heller paa deres
at forſikkre, at Deres Majeſtæter af Franke-
i Sverrig havde mange Beſværinger mod den
lauchtigſte Keiſer; Omſider blev alting ved
ns Slutning lige paa begge Sider. De
Prindſer have fra den Tid af paſſeret i Fol-
inker for at være alle lige, og den, ſom har
ſin Naboe, har havt Fortrinet i de almin-
Domme.

Philip den II. var den første Majeſtæt i
ken; Thi Carl den V. Durchlauchtighed blev
lajeſtæt, uden for Keiſerdommets Skyld;
p den II. Børn bleve først Høiheder, og
Kongelige Høiheder; Hertugen af Orleans,
g XIII. Broder, tog først 1631 Titel
igelig Høihed; Prindſen af Conde fik siden
lig Høihed, hvilket Hertugerne af Vendome
rde tilegne ſig; Hertugen af Savoyen var
d Kongelig Høihed, og blev siden Maje-
Storhertugen af Toſcana fik ſamme Titler,
en Majeſtæt; Og Czaren, ſom ikke var
t i Europa uden under Navn af Stor-
lod ſig kalde Keiſer, og blev erkiendt

Der vare i forrige Tider kuns to Markgræver i Tydſkland, to i Frankerige, og to i Italien; Markgræven af Brandenborg er bleven Konge og en ſtor Konge, men vore Italienſke og Franſke Markgræver ere nu omſtunder af et andet Slags. Saaſnart en Italienſk Borger har den Ære at have en Statholder i Provincen til Bords, og Statholderen ſiger: Min Hr. Markgræve! Eders Sundhed, er han ſtrax Markgræve baade han og hans Børn til evig Tid; Saaſnart en Landjunker i Frankerige, ſom i alt eier Fierdeparten af en lille Landsbye, kommer til Paris og giør lidt Lykke, eller og lader til at have giort det, kalder han ſig i ſine Brevſkaber Høi og Velbaarne Herre, Markgræve og Græve, og hans Søn kaldes af hans Skrivere Høibaarne; Og, ſom denne lille Ærgierrighed hverken ſkader Regieringen eller Selſkabet, bekymrer man ſig ikke heller derom. Nogle Franſke Herrer giøre ſig til af at have Tydſke Baroner i deres Stald; Nogle Tydſke Herrer ſige, at de have Franſke Markgræver i deres Kiøkken; Og det er ikke længe ſiden en Fremmed, ſom opholdt ſig i Neapolis, giorde ſin Kudſk til Hertug; Sædvane er deri mægtigere end Regieringen. Vær kuns lidt kiendt i Paris, og I kan blive Græve og Markgræve ſaa meget I behager; Vær derimod en Betienter ved Retten eller Financerne, og faae af Kongen et

virke-

virkeligt Markgrævſkab, I bliver dog ikke derfor Markgræve. Den berømte Samuel Bernard var meere Græve end Fem Hundrede Græver, ſom vi kiende og ſom ikke eie fire Agre. Kongen havde oprettet hans Landgods Coubert til et godt Grævſkab; Men, derſom han havde ladet ſig melde i en Beſøgelſe ſom Græve Bernard, havde man leet ham ud.

Det gaaer ganſke anderledes til i Engeland. Derſom Kongen giver en Kiøbmand Titel af Græve eller Baron, faaer han ſtrax uden Vanſkelighed af heele Nationen det Navn, ſom tilkommer ham. Folk af de ældſte og anſeeligſte Familier, og Kongen ſelv, kalder ham Mylord. Det gaaer lige ſaadan til i Italien; Der er en Protocol af Monſignors; Paven giver dem ſelv denne Titel; Hans Læge er Monſignor, og ingen har noget derimod.

I Frankerige er Monſeigneur en forſkrækkelig Sag. En Biſkop var for Cardinal Richelieus Tid kuns Høiærværdige Fader i Gud, men, da Richelieu blev Stats-Secretair medens han endnu kuns var Biſkop af Luſſon, bleve hans Medbrødre Biſperne, for ikke at give ham alene Titel af Monſeigneur, eenige om at give ſig den ſelv. Dette Foretagende fandt ingen Modſigelſe iblant Folk; Men, da det var en Titel, ſom Kongerne ikke havde givet Biſperne, blev man ved i aabne

Breve, Befalinger og Forordninger, ſom kom ud fra Hoffet, at kalde dem alene Herrer, og Herrerne i Stats-Raadet ſkrive aldrig til en Biſkop andet end Min Herre.

Hertugerne have havt meere Umage for at ſætte ſig i Beſiddelſe af Monſeigneur; Den høie Adel og de høie Betientere have reent ud afſlaaet dem denne Titel. Den ſtørſte Prøve paa den menneſkelige Hovmod er at tage diſſe Æretitler af ſine Ligemænd, men det er meget vanſkeligt at bringe det dertil; Man finder altid en Hofmand ſom beſtrider en anden. Da Hertugerne paaſtode, at de ſmaa Adelsmænd ſkulde kalde dem Monſeigneurs, forlangede Forſtanderne i Parlamentet det ſamme af Advocaterne. Man veed endnu at tale om ſaadan en Forſtander, ſom ikke vilde lade ſig aarelade, fordi hans Barbeer havde ſagt: Min Herre! paa hvilken Arm vil I at jeg ſkal aarelade Eder? Der var en gammel Parlaments-Raad, ſom førde ſig fornuftigere op; En Sagfører ſagde engang til ham: Naadige Herre! Herren Eders Secretair — — —; Parlaments-Raaden ſvarede ham kort: I har begaaet tre Feil i tre Ord; jeg er ikke Naadige Herre, min Secretair er ikke Herre, det er min Skriver.

For at giøre Ende paa dette forfængelige Ordgyderie, maae det engang komme dertil, at alle

Mandfolk i den heele Nation blive Maadige
:r, ligesom alle Koner, som tilforn kuns
Mademoiseller, nu ere Madamer. Naar
igger i Spanien møder en anden Tigger,
han til ham: Herre! har Deres Velbyr-
d allerede drukket sin Chocolade? Denne
e Maade at forklare sig paa, oplyster
n og vedligeholder det menneskelige Kiøns
ighed.

Cæsar og Pompejus kaldede hinanden i
et Cæsar og Pompejus; men disse
vidste ikke at leve. De sluttede deres
e med Vale, Farvel; Vi andre have for
Aar været hinandens beredvillige Tienere,
siden blevne hinandens ydmygste og under-
ste, og for nærværende Tid have vi den
at være det. Jeg beklager vore Efterkom-
; Det vil blive dem meget vanskeligt at for-
disse smukke Skrivemaader.

VI.

Om Ære.

En

Samtale med en Chineſer.

I Aaret 1753 var der en Chineſer i Holland. Denne Chineſer var en lærd Mand og en Kiøbmand: To Ting, ſom ikke burde være ſtri dige, men dog ere blevne det hos os, hvilket v maae tilſkrive den dybe Ærbødighed, ſom man har for Penge, og den liden Høiagtelſe, ſon det menneſkelige Kiøn altid har viiſt for Fortieneſte.

Denne Chineſer, ſom talede lidt Hollandſk befandt ſig i en Boglade tillige med nogle Lærde Han forlangede en Bog; Man forelagde han Boſſuets almindelige Hiſtorie, ſom var ſlet over ſat. Ved dette ſmukke Navn af en almindeli Hiſtorie blev han meget fornøiet; jeg vil der faa at ſee, ſagde han, hvad man ſiger om vores ſtor Rige, om vores Nation, ſom har været et mæg tigt Folk i 50000 Aar; Om den Følge af Kei ſere, ſom have regieret os i ſaa mange hundred Aar. Jeg vil faae at ſee, hvad man tænker om vore Lærdes Religion og om den eenfoldige Maa de, hvorpaa vi dyrke det høieſte Væſen. Hvilken Fornøielſe vil det ikke være at ſee, hvorledes man

taler

taler i Europa om vore Konſter, hvoraf mange ere ældere hos os end alle de Europæiſke Riger. Jeg tvivler ikke paa, at jo Forfatteren har begaaet adſkillige Feil i Hiſtorien af den Krig, ſom vi have fert for 22552 Aar ſiden mod de tappre Folk i Tunquin og Japan, og i Beſkrivelſen af det høitidelige Geſandtſkab, hvorved den mægtige Keiſer af Indien lod forlange vore Love Aar 500000000000079123450000 efter Verdens Skabelſe. Ei! ſagde en af de Lærde, man taler ikke engang om Eder i denne Bog: I er af alt for liden Betydenhed dertil; Den ſtørſte Deel deraf handler om den fornemmeſte Nation paa Jorden, det ſtore Jødiſke Folk.

Det Jødiſke? ſagde Chineſeren; Diſſe Folk maae da være Herrer af de tre Fierdedeele af Jorden i det mindſte? De haabe vel at blive det engang, ſvarede man ham, men imidlertid have de den Ære at være her Pialtekræmmere, og at beklippe undertiden vore Penge. I ſpøger nok, ſagde Chineſeren, ſkulle de Folk vel nogen Tid have havt et ſtort Rige? De have eiet, ſvarede jeg ham, i nogle Aar et lille Land, men det er ikke af Størrelſen af Landet, at man bør dømme om et Folk, ligeſom det ikke er af Rigdommen at man bør dømme om et Menneſke. Men taler man ikke og om andre Folk i denne Bog? ſpurgte Chineſeren. Jo viſt, ſagde den Lærde, ſom var

med mig, og som altid vilde føre Ordet: Man taler meget om et lidet Land af 60 Miile i Breden, som kaldes Egypten, hvor man foregiver, at der har været en Søe af 150 Miile i Omkreds; Min Gud! sagde Chineseren, en Søe paa 150 Miile i et Land som er 60 breedt; Det er meget artigt! Alle Folk vare viise i dette Land, sagde Docteren. Ei! det har jo været meget gode Tider, svarede Chineseren, men er det da alt? Nei, sagde Europæeren, der bliver og meget talt om de berømmelige Græker. Hvem ere disse Græker? sagde Mandarinen. Ak! svarede den anden, de boede i en Provints, som er saa stor som den To Hundrede Deel af China, men som har giort stor Opsigt i heele Verden. Jeg har aldrig hørt tale om disse Folk, enten i Mogol eller i Japan, eller i det store Tartarie, svarede Chineseren.

Hvilken Uvittig! hvilken Barbar! sagde vores lærde Mand meget høflig; I kiender da ikke Epaminondas den Thebaner, eller den Pireiske Havn, I veed ikke Navnene paa Achilles to Heste, eller hvad Silenes Asen heed? I har ikke hørt tale enten om Jupiter, eller om Diogenes, eller om Lais, eller om Cibele, eller om —.

Jeg er bange, svarede Chineseren, at I kiender lige saa lidt til den udødelige og vidtberømte Xi-zo-fu, Con-co-chi-gram-ki og til den

store

store Fi-pfi-hi-hi. Men sig mig dog, hvad for andre ubekiendte Ting findes i denne almindelige Historie? Derpaa talede den Lærde i et heelt Qvarteer om den romerske Republik, og, da han kom til Julius Cæsar, faldt Chineseren ham ind i Talen og sagde: Jo, jo, ham kiender jeg; var han ikke en Tyrk? *)

Hvad nu, sagde den Lærde, som begyndte at blive hidsig, veed I ikke engang Forskiellen imellem Hedninger, Christne og Muselmænd? Kiender I ikke engang Constantin og Pavernes Historie? Vi have nok hørt tale, svarede Asiateren, om en vis Mahomet.

I maae dog i det mindste, svarede den anden, kiende Luther, Zwinglius, Bellarminus, Oecolampadius. Jeg kunde ikke beholde disse Navne engang, svarede Chineseren, som gik bort for at sælge en anseelig Deel Pecco-Thee og fiin Grogram, hvorfor han tilvexlede sig igien nogle Vare, som han førde hiem til sit Fædreneland, hvor han tilbad Tien og ærede Confucius.

Jeg, som var Vidne til denne Samtale, lærde deraf hvad Ære er, og sagde: Siden Cæsar og Jupiter ere ubekiendte i det smukkeste, det ældste, det største, det folkerigeste og det artigste

*) Det er ikke længe, siden Chineserne holdte alle Europæer for *at være* Mahomedaner.

tigste Rige i Verden, staaer det Eder vel
I Statholdere i nogle smaa Provincer, I P
dikantere i et lille Sogn i en lille Bye, I La
og Mestere paa de høie Skoler, I smaa Fo
tere, og I, som skrive vidtløftige Afhandli
om ubetydelige Ting, det staaer Eder vel
at giøre Eder til af Eders store Navne og p
tige Titler.

Betæ

Betænkning
om det
Danſke Sprog,
ſkreven
til Forfatteren af de Berlingſke
Lærde Tidender,
og
trykt ſammeſteds ſom Anhang til No. 16.
for Aaret 1760.

Min Herre!

Den Forandring, ſom de lærde Tidender have faaet ved Dem, er ſaa kiendelig, at den maae falde alle ſkiønſomme Læſere i Øinene, og tilveiebringe Dem megen Høiagtelſe hos den liden Deel af Publicum, ſom ærer en Forfatter alene efter hans Fortieneſter.

Jeg er ſaa lykkelig, at jeg har nogle Venner iblant denne liden Hob, og jeg kan have den Ære at forſikkre, at Deres Domme, min Herre! røre mig meget meere end mange af vore Velbaarne, Høilærde og Ærværdige Læſeres Kritiker, ſom udgiøre det ſtore Publicum, om hvilket vi vel ikke have Aarſag til at troe, at det ſkulde være bedre hos os, end hos andre Folk.

Des Bêtes de tous poils, de tout rang, de tout age
Qvi cherchent à ſe voir pour ſe faire enrager.

✣ ✣ ✣

Et dont le plus grand nombre indiſcret turbulent
Lache, malin, volage, intereſſé, perfide,
Inſulte à la vertu timide,
Et flate le vice inſolent.

Man

Man kan erfare Sandheden af denne Beſkrivelſe i de ſmaa, hvor meget meere i de ſtore Byer. En Forfatter var meget at beklage, derſom hans Ære ſkulde beroe paa ſaadant et Publici Domme alene, og hvilken Lykke er det da ikke, at der er et mindre og fornuftigere Publicum til.

Que ce Public en gros ſi mepriſable
Renferme auſſi certain ordre de gens
A tous égard fort différens
Et dont la qualité doit être reſpectable,
Si la quantité ne l'eſt pas,
L'honneur, la probité, l'eſprit, la politeſſe,
La direction, la ſageſſe,
Les Sentimens humains, généreux, delicats
Les élevent ſi fort au deſſus du Vulgaire,
Que le plus grand merite eſt celui de leur plaire.

Jeg giør heraf den ſamme Slutning, ſom Minette i Fabſen:

Que le bel art de plaire à tout le monde
Eſt de plaire à fort peu de gens.

De er, min Herre, iblant diſſe faa Perſoner, ſom jeg ønſker at behage; Deres Bifald har rørt mig ſaa meget, at jeg ønſkede intet heller end at kunne bevidne Dem mit ved de ſandeſte og oprigtigſte Prøver.

Men

Men det er hverken for at takke Dem for Deres Berømmelse, eller for at igiendrive Deres Kritiker, at jeg skriver Dem dette til. Deres Grundighed og Beskedenhed giør, at jeg agter begge lige høit, og de sidste saa meget meere, som de første i Mangel deraf ikke engang skulde have Skin af Troværdighed; Thi, endskiønt jeg finder selv de allersødeste Følelser, baade ved at give andre en billig Roes, og ved at fortiene den selv, har jeg dog altid med stor Afskye anseet de for hos os sædvanlige Anmeldelser af Skrifter, som begyndte med Forfatterens Titler, giorde Læseren ham bekiendt af mange Omstændigheder, som ikke kom Skriftet ved, og endtes tilsidst med lutter Berømmelser. Hensigten af mit Brev er tvertimod at understøtte og befordre den Frihed, som De har indført i de offentlige Tidender, og som er saa fornøden til Videnskabernes og Smagens Befordring.

Det er ikke levende Folkes Myndighed og Anseelse alene, som til alle Tider og paa alle Steder have skadet denne Frihed; Men det er og de Dødes. Det er de Fordomme, som vi have for det Gamle, og som de Beste iblant os neppe kunne aflegge, det er dem, som have standset vores Fremgang i Videnskaberne saa tidt, som de have hindret mange nyttige Forslag til Huusholdningens, til Konsternes, til Handelens og til Lan-

dets

dets Forbedring. Det er dem, som mange desværre misbruge til at besmykke deres egen Uvidenhed eller Ladhed, og til at holde de unge, muntre, frugtbare og driftige Genier i et Slaverie, som giør dem ofte unyttige for Fædrenelandet, og uskikkede til at arbeide paa deres egen og den tilkommende Alders Forbedring. Det er just disse forudfattede Meeninger, mod hvilke vi bør ønske, at alle brave Landsmænd vilde foreene sig. De der have saa megen Gave til at skrive, som De, min Herre! have en dobbelt Aarsag til at bestride dem.

Det er bekiendt, hvad Ret en Boileau og en Rabener have betient dem af til at forbedre Smagen. Den første undsaae sig ikke ved at nævne dem, som levede i hans Tid og vare i Anseelse. En Perrault, en Cotin, en Chapelain vare meget agtede, baade i den store og lærde Verden. Boileau ærede dem som artige Folk og efter deres Stand, men han skaanede ikke deres Verker; Tvertimod det var just dem, som han angreb, fordi den slette Smag blev understøttet ved deres Anseelse. Han blev i Begyndelsen undertrykt og forfulgt, og hvor har det Nye nogen Tid havt anden Skiebne? Han maatte længe lade sig nøie med nogle faa Venners Bifald, men siden vandt han Hoffets og endelig heele Frankeriges. Nu læses han over heele Europa

diſſe Indvendinger, uden ſelv at ſige Deres Tanker derom. Jeg veed, hvor farligt det er, at angribe herſkende Meeninger. Jeg veed, hvad Beſkaffenhed Publicum har Ret til at fordre af dem, ſom ville indføre noget Nyt, og jeg har ſelv længe været tvivlraadig i den omtviſtede Sag. Min Ærbødighed for de Gamle er ſaa ſtor, at jeg gierne talede aleene om deres Dyder og fortiede deres Feil, derſom det ikke var fornødent at viſe diſſe for at igiendrive forudfattede Meeninger, ſom kunne ſkade de Levende; Og hvorfor ſkulde man ikke kunne giøre det, uden at tabe den Høiagtelſe, ſom man i andre Henſeende er de Gamle ſkyldig? Det er ſaa langt fra, at jeg finder nogen Glæde i at blotte deres Feil, at jeg med Sandhed kan vidne, at de Stykker af en af vore berømteſte Taleres Skrift, ſom jeg her legger Dem, min Herre! og alle upartiſke Læſere for Øine, ere for to Aar ſiden ſamlede ved at igiennemlæſe dette Skrift og en Deel af vore Poeter, i den Henſigt, at finde Skiønheder der, hvormed jeg kunde overbeviſe nogle Fremmede om vore gamle Forfatteres Fortieneſter. Jeg fandt ikke hvad jeg ſøgde, og det koſtede mig megen Umage ſelv at troe det, ſaa ſtærke Virkninger giøre Vane og Myndighed paa os! Jeg ſkulde endnu have tiet dermed, derſom jeg kunde vente at blive troet, naar jeg ſagde til nogle af mine

nu levende Landsmænds Berømmelse, at ent
de iblant dem, som Publicum ikke skaaner, sl
ve meget bedre end vore gamle berømte Fors
tere. Denne Bekiendelse, min Herre! er
Sandhed, er jeg Dyd, er jeg Venskab skyld
og disse skulle altid have mere Magt over mig e
et Publicii Ydest og Domme, hvis Carac
endnu er saa ubestemt. Jeg skal derfor vide
ære de Gamle, jeg skal fortie deres Navne. I
er ikke deres Skyld, at andre misbruge dem,
skal tænke det samme om dem, som en af vi
nye Forfattere siger om vor store Holberg: „
„ Smagens Morgenrøde begyndte at skinne m
„ dem; at de Danske maae blues, der ikke e
„ deres Minde. Vare de fødte og opdragn
„ Smagens Tempel, da vare de blevne stor
„ men de vare ikke blevne vore. De have feil
„ og om hvem kan dette ikke siges?“ Læser
skulle selv af de følgende Prøver dømme, om il
denne nye Forfatter, og flere med ham, have I
til at sige det.

Kom da, lad os indstevne en Trætte, so
let kunde forvilde vore Landsmænd, fra det sto
Publicum, som angriber den beskedne Dy
og smigrer for den frække Ondskab, til d
andet lille Publicum, som oplofter sig ov
Mængdens Domme, og som det er saa sti
en Fortieneste at behage. De har, min He

r

re! taget et af vore muntre Fruentimmer til Dommer om Ordenes Dannelse, endskiønt den Sag er vanskeligere at afgiøre. De troe selv, at Skrifter i levende Sprog kunne dømmes af alle, der have sund Fornuft, var det end Ammer og Kokkepiger. Lad os fremstille vore gamle og nye Forfattere for disse Dommere. Tildømme de de Gamle Prisen, skal jeg selv være den første, som, for at behage mine Læserinder, skal stræbe at danne min Sag efter de gamle Mønstre. Men skulde derimod de Læsere, som intet andet Lys have end den sunde Fornuft, være eenige i at tænke som Babue, haaber jeg, min Herre! at de herefter regne de Landsmænd, hvis Betænkninger De har anført, iblant dem, som ved Vane, Fordømme og en vidtløftig Læsning uden Valg og Eftertanke have formørket det naturlige Lys, og at De selv billige Babues Tænkemaade, saavidt han troer, at vore gamle Forfatteres flittige Læsning ikke er det beste Middel til Smagens Forbedring.

Dersom jeg ikke meget bedrager mig, skulle endog mange af de Læsere, som ikke have den fineste Smag, uden at behøve megen Veiledning, selv rose i følgende Stykker en plat og overflødig Stiil, hvori bekiendte Ting siges med mange Ord, som hverken tiene til at oplyse eller at røre; De skulle finde høie Ting forestillede under nedrige og

ubeqvemme Lignelſer; Uædle og pøbelagtige Talemaader, vidtløftige, tvungne og indviklede Sammenbindelſer, og meget andet, ſom beviſer, at endog Sammenſætningsmaade i Sproget behøver Forandring. De ſkulle af ſaadanne Exempler og af Sammenligningen med nyere Skrifter i vores og andres Sprog, bedre end af mange Regler kunne domme, hvad der er i Sproget, ſom behøver Forbedring, og hvori den ſkal beſtaae? Her ere de.

Dronningen af Saba ſiger til Salomon: Salige ere dine Tienere, ſom ſtaae for dig. Hun ſiger dem lykſalige, ikke fordi de ſtode, men fordi de havde daglig Anledning til at høre Kongens Viisdom; Hvilken riig Materie til Betragtninger i en Tale til en Konge. Vores gamle berømte Forfatter opholder ſig ved det Ord at ſtaae, og han drager deraf følgende Lærdom: „ Hvor„dan indfandt ſig deslige hans Embedsmænd „ hos ham? De ſtode der for at imodtage hans „ Befalinger, og for at efterkomme hans Villie, „ og de giorde meget vel ſaaledes at ſtaae. I „ det mindſte vil jeg ei raade nogen, ubefalet, til „ at ſætte ſig hos ſin Øvrighed. Lad ham ſid„de Lykken ſaa dybt i Skiødet, ſom han vil, „ det er dog ikke ſagt, at han ſkal formaſte ſig „ til at ville ſidde enten jevnſides hos, eller „ paa en og den ſamme Stoel med ſin Herre;

„ Thi

„ Thi den Allerſtørſte i et Rige, var det end Kon-
„gens egen Broder, er ſaavel en Underſaat og
„ et Menneſke, ſom den Allerringeſte. „ Saa
kiendt en Moral, ſom det, at en Underſaat
bør ſtaae hos ſin Konge, behøvede det vel at ind-
ſvøbes i ſaa mange Ord? En nye Forfatter ſiger
om ſin Konge: „ At han ikke lader de Lydende
„ ſyle deres Ringhed, uden ved dagligen beviiſte
„ Velgierninger. “ Hvem af dem har ſagt
meeſt? Hvem har talet anſtændigſt om ſin
Konge?

Den gamle berømte Forfatter taler om den
Ære, ſom David nød hos Kong Achis, og ſom
han ſiden uddeelede ved ſit eget Hof. „ I hvor-
„vel, ſiger han, at David var i en Hedenſk
„ Konge eller Achis i Gath hans Hof og Tie-
„neſte, ſaa erindrede han ſig dog, at i det Land
„ var Achis Konge og Øvrighed, men han ik-
„ kun Betient og Underſaat, hvorudover han
„ ſkaaede ſig ſaa vel, at han gaaer fra Hove
„ med det ypperligſte og berømmeligſte Skuds-
„ maal, ſom og Achis følger ham til Dør
„ med det herlige Vidnesbyrd . . . Slig
„ ypperlig Lov og Ære kan Velgiort vente ſig,
„ endog af de Ypperſte paa Jorden. Alle Her-
„ rer have ikke havt ſaa drabelige Mænd i deres
„ Tieneſte, ſom David, men han vidſte og me-
„ ſterligen at ſætte Priis paa dem, og at deele

„Ere med dem, dog enhver efter Fortieneſte.
„Strax efter han havde talet ſine ſidſte Ord, op-
„regnes hans drabelige Hofmænd i Rad. Tre
„af dem bære Priſen for dem alle. De øvrige,
„endſkiønt de ei kom ved de Tre, vinde dog
„Rang og Ære. . . . “

Han oplyſer en Regierings Fornødenhed ved følgende Lignelſer: „Skal der ingen Øvrighed
„være, hvilken Vilderede vil da Verden kom-
„me i. Den Meening er hart ad lige ſaa klog,
„ſom om nogen vilde tage Hovedet af en
„Mand, men dog vente, at de øvrige Lemmer
„ſkulde røre ſig, eller arbeide paa de ſædvanlige
„Forretninger; Thi troe mig, et Land uden
„Herſkab er ei et Haar bedre faren, end et
„Legeme uden Hoved. Det er en ſkion Snak,
„hvad Chore og hans Selſkab ſiger ꝛc., og paa
„et andet Sted: Hvad Huus holde vel Fiſke-
„ne, kan den ene være i Roe for den an-
„den? Eller ſluge ikke de Store de Mindre?
„Sandelig, Menneſkene vilde blive nok ſaa
„ſiemme og farlige Slugehalſe, om der var
„ingen Øvrighed at holde Styr paa dem.
„Om ſligt ſkeede, ſiger han ſiden, da veed jeg ikke,
„hvorledes det menneſkelige Kion vilde komme
„affted.“

Til et lidet Forſøg paa hiſtoriſke Betragtninger vil jeg anføre en Beſkrivelſe af Jeruſa-

lems

lems Ødelæggelse; „Gud holdt Ord, siger den „samme Forfatter, da den Romerske Ørn kom „flyvende til disse arme syndige, men sikkrede, „Jøder, og pillede dem saa reent, at det ikke „er venteligt, at de nogensinde kunne blive til „Folk mere = = Imidlertid vidste dog disse „halstyrige Folk = = Om Nero siger han: „at, endskiønt han ei kunde gaae og gielde for „den beste Keiser, var dog slig en Øvrighed „bedre end ingen.„

Jeg har endnu ikke anført de sletteste Steder, og, dersom jeg kunde troe, at disse vare nok til at overvinde saa mægtige Fordomme, vilde jeg gierne undlade at anføre de andre. Jeg maatte tvivle alt for meget om min Læseres Skiønsomhed eller Upartiskhed, dersom jeg anførde mange flere; og jeg vil derfor lade det være nok at optegne et Indfald, som i hvor besynderligt det end er, dog er blevet brugt i samme Omstændigheder, baade af denne berømte Forfatter og hans Formand. „Deres Majestæt, siger den ene „til Dronningen, er salvet til at være Guds „Kirkes Amme. Vil nogen sige, at en Amme er en ringe Person, hvor kan den samme „være Dronning og Amme? = = = Om det „mig allernaadigst maae tillades (siger den anden „til Kongen), vil jeg ved denne hellige Act „giøre mig denne Concept og Tankebillede: At

„ligesom en Moders og Ammes Bryst besme-
„res tidt med den søde Melk udvortes, at Bar-
„net skal faae Lyst til Dien des snarere, og tage
„for sig des begierligere af det, som er i Bryste-
„ne, saa er Eders Kongelige Majestæts Bryst
„salvet med denne hellige Olie i Dag, at vi ar-
„me Undersaatter skal i dybeste Underdanighed
„tage des dristigere Adgang til Eders Kongelige
„Majestæt . . . Endelig, siger han videre,
„er Eders Kongelige Majestæt salvet paa sin
„høire Haandleed; Og som Haandleden er den
„Gelenk og det Ledebaand, hvorved Hænderne
„og Fingerne, der udkræves til vore Giernin-
„gers Behændighed og Skikkelighed, med Ar-
„mene og Skuldrene, paa hvilke vore Giernin-
„gers Styrke, Magt og Byrde beroer, sam-
„les og sammenbindes, og den høire Sides
„Deele ere altid blant Prognosticanterne i gamle
„Dage holdne for god Skiebnes og Lykkes Tegn:
„saa skal Eders Kongl. Majest. . . .

Jeg vil ikke lede mine Læsere dybere ind i de ældre Tider, af Frygt for at de skulde opdage fleere saadanne og vel endnu meere besynderlige Malerier, som for Velanstændigheds Skyld heller bør giemmes under det Skiul, med hvilket Støv og Møl længe have bedækket dem.

Disse Stykker vidne baade om de Gamles Stiil og om deres Tankemaade. Nogle meene,

at om end Sproget vinder ved de nyere Arbeider, ſaa tabes dog derved den Grundighed, ſom de troe, at der findes i de gamle Skrifter. For at overbeviſe dem, er det fornødent, at jeg ikke alene indſtævner Ordene, men og Talerne for Læſerens Dom. Skulde vel nogen meene, at Videnſkaberne havde tabt, derſom de Tanker, ſom forekomme i diſſe Stykker, vare enten reent forbigaaede eller udtrykte paa en anden Maade? Jeg behøver vel ikke at forholde mine lærde Landsmænd, og for andre nytter det ikke, hvad Cicero ſiger om en Talers Pligter, at, da Plato, Ariſtoteles, Theophraſtus og Carneades, have vidſt at indklæde de dybeſte Tanker i en ſmuk Stiil, ſaa er det og hverken Tingen eller Sprogets, men Forfatternes egen Skyld, om andre ikke gjøre det ſamme.

De Exempler, ſom jeg har anført, ere tagne af en af vore berømteſte Taleres Skrift, ſom levede under de to førſte Kongers Regiering i dette Hundrede Aar. Jeg har uddraget dem alle af een eeneſte Tale, for at viſe, at de ikke vare rare at finde, og jeg har endnu mange flere ved Haanden, om de ſkulde gjøres fornøden. Denne Tale kan regnes for et Mønſter af denne Veltalenhed, ſom da var brugelig i vore Kirker. De, ſom holdes for de ſtore Retter, blive ikke bekiendtgiorte, og jeg ſkulde heller ikke troe, at Henſigten deraf var, at give os et Mønſter i Talekonſten. De fornemme tale vort Sprog, og, er det ikke ſaa almindeligt, ſom i Dronning Margretes Tid, ſaa er det dog meere dyrket. Man finder i vor ſtore Verden mange, ſom kiende det ſande Skiønne, og ſætte Priis derpaa; endſkiønt ikkun faa af dem endnu ere ſaa ſtærke i Sproget, at de, ſom en Buſſi og en Bolingbroke kunde ſelv arbeide paa dets Forbedring. Det er ikke heller deres Sag, ſom have ſtore Forretninger. Man læſer nu ikke meere i Frankerige, hvad Richelieu har ſkrevet, men hans Navn bliver dog udødeligt, ſaa længe det Franſke Sprog er til. Hans Fortieneſter af det Franſke Akademie ſkiule den Skrøbelighed, ſom han begik ved at ville undertrykke Corneille, og Efterkommerne have lært deraf, at de, ſom ved Opmuntringer befordre Videnſkaberne, gaae en meget

ſkrevne Vei til Udødelighed, end andre, ſom misbruge deres Anſeelſe til at indſkrænke Fornuften og herſke over Smagen.

En vain contre le Ciel un Miniſtre ſe ligue
Tout Paris pour Chimere a les yeux de Rodrigue,
L'Académie en Corps a beau le cenſurer,
Le Public revolté s'obſtine à l'admirer.

Lad os bruge den dyrebare Leilighed, ſom vi have til at afkaſte Fordommenes Aag. Lad Alderdom, Myndighed, Vane og en ugrundet Patriotisme ikke hindre os fra at følge vores Indſigt. Lad os med forenede Kræfter nedbryde alle de Afguder, ſom den ſtolte, den frekke, den graahærdede, den myndige Vankundighed har opreiſt iblant os. Lad dem, ſom misunde Efterkommerne deres Lykke, ikke bruge andres Flid til deres egen Ladheds Skiul, og nedbryde hvad der allerede er opreiſt, ved at ſtifte Uenighed iblant dem, ſom kunne og ville bygge paa Smagens Tempel. De, ſom tænke og ſkrive ſaa vel, ſom De, min Herre! ſkulde indlegge dem megen Ære, og De bør ikke heller tvivle om de ſaa vel fortiente Belønninger, naar De bruge den Anledning, ſom De har til at dømme om vore gamle og nye Lærde med en lige Frihed. Ved ſaadanne upartiſke Sammenligninger er det alene, at vi ſættes i Stand til at dømme om vore nye Forfattere gaae frem eller tilbage. Finde vi da, at de nærme ſig meere til det Maal, ſom andre ſlebne Folk i de ældre og nyere Tider have opnaaet, da bør endog den mindſte Forbedring glæde os, vi bør ſætte Priis paa den efter dens Grad; og de Mangler, ſom findes i alle menneſkelige Verker, iſær ved Begyndelſer, maae ikke holde os tilbage fra at opmuntre dem til at fare fort.

Jeg er med en fuldkommen Høiagtelſe.

Patri-

Patriotisk Betænkning
om det
Danske Sprog,
i Anledning af forrige.

trykt som Anhang til de Berlingske Lærde Tidender for 1760, No. 33.

ſikrere Vei til Udødelighed, end andre, ſom misbruge deres Anſeelſe til at indſkrænke Fornuften og herſke over Smagen.

En vain contre le Ciel un Miniſtre ſe ligue
Tout Paris pour Chimere a les yeux de Rodrigue,
L'Académie en Corps a beau le cenſurer,
Le Public revolté s'obſtine à l'admirer.

Lad os bruge den dyrebare Leilighed, ſom vi have til at afkaſte Fordommenes Aag. Lad Alderdom, Myndighed, Vane og en ugrundet Patriotisme ikke hindre os fra at følge vores Indſigt. Lad os med foreenede Kræfter nedbryde alle de Afguder, ſom den ſtolte, den frekke, den graahærdede, den myndige Vankundighed har opreiſt iblant os. Lad dem, ſom misunde Efterkommerne deres Lykke, ikke bruge andres Flid til deres egen Ladheds Skiul, og nedbryde hvad der allerede er opreiſt, ved at ſtifte Uenighed iblant dem, ſom kunne og ville bygge paa Smagens Tempel. De, ſom tænke og ſkrive ſaa vel, ſom De, min Herre! ſkulde indlegge dem megen Ære, og De bør ikke heller tvivle om de ſaa vel fortiente Belønninger, naar De bruge den Anledning, ſom De har til at dømme om vore gamle og nye Lærde med en lige Frihed. Ved ſaadanne upartiſke Sammenligninger er det alene, at vi ſættes i Stand til at dømme om vore nye Forfattere gaae frem eller tilbage. Finde vi da, at de nærme ſig meere til det Maal, ſom andre ſlobne Folk i de ældre og nyere Tider have opnaaet, da bør endog den mindſte Forbedring glæde os, vi bør ſætte Priis paa den efter dens Grad; og de Mangler, ſom findes i alle menneſkelige Verker, iſær ved Begyndelſer, maae ikke holde os tilbage fra at opmuntre dem til at fare fort.

Jeg er med en fuldkommen Høiagtelſe.

Patri-

Det maae billigen fornøie mig og enhver ret-
ſindig Danſk Patriot, at fornemme den
ver, hvormed ſaa mange brave og berømmelige
rde Mænd udi Dannemark i vore Tider, meere
d nogen Tid tilforn, arbeide paa, at forbedre det
anſke Sprog, og at bringe det i nogen Anſeelſe,
avel hos vore egne Landsmænd, ſom iblandt
rmmede, hos hvilke det hidindtil har enten væ-
t ſaare ringe agtet eller aldeles ubekiendt.
kan maae vel tilſtaae, at Skylden vel meeſt kan
ve været hos de Danſke ſelv, at deres Sprog til-
rn hos fremmede Nationer ikke har været i ſtør-
Anſeelſe, ja at det hos os ſelv ikke har opnaaet
n Fuldkommenhed, ſom endeel andre pölerede
ationers Sprog, hvilke med ſtørre patriotiſk
ver have befordret deres eget Sprogs Opkomſt
; Vedligeholdelſe hos deres egne Landsmænd,
mt Udbredelſe og Bekiendtgiørelſe hos fremmede
lk, da derimod de Danſke, enten af en alt for
r Føielighed imod Fremmede, ſom ere hid ind-
mne til os, eller af en alt for utidig Lyſt og Be-
rlighed til det Fremmede og Affmag for deres
et, have alt for meget forſømt og tilſideſat deres
et Moders Maal, lært og talt fremmede Sprog,
ſkrevet derudi, ret ligeſom de ſkammede ſig ved
være fødte i Dannemark, og at forſtaae deres

eget

eget Fædrene-Sprog, eller dog i det mindſte have forderret og forſtillet Sproget med en uforsynden og vammelig Blanding af Frauſke og andre fremmede Ord, hvormed de have udſtafferet sig, ligeſom Æſopi Krage med de fremmede Fiædre, hvor man dog haver havt ligeſaa gode og brugbare Ord i vort eget Sprog til at udføre sin Meening med, af hvilke Ord mange, formedelſt saadan Efterladenhed, ere efterhaanden komne af Brug, og for de Danſke ſelv faſt blevne ubekiendte. Herover er det Danſke Sprog uden Grund bleven udraabt af Fremmede, ſaavelſom og mange af vore egne Landsmænd, for et fattigt og ufuldkomment Sprog, der maae laane ſig frem, og maatte med hiin Krage ſtaae nøgen, naar hver Fugl kom og tog ſin Fiær. Og, omendſkiønt vi maae lade mange af vore Forfædre vederfares den Ret, at der iblant dem ogſaa have været anſeelige veltalende Mænd, ſom have ført en ziirlig Danſk Stiil, og hvis Veltalenhed, i deres Fædrene-Sprog, virkelig har overgaaet den Formodning man kunde giøre ſig om ſamme paa de Tider, i hvilke de levede; Omendſkiønt der endogſaa, for diſſe ſidſte Aaringer, have været ſundne Mænd i Dannemark, ſom med megen Flid have arbeidet paa det Danſke Sprogs Opkomſt og Reenhed, ſaaſom: en Roſtgaard, Holberg, Thura, Nyeſted og andre, hvis Navne, endog i denne

denne Henſeende, bør ſtedſe af vore Landsmænd erindres med al Høiagtelſe og tilbørlig Berøm-melſe: og det er ſaa langt fra, at vi i Danne-mark hidindtil ſkulde have havt Mangel paa gode og ypperlige Poeter (hvis Skrifter uſeilbarligen gjøre meget til et Sprogs Opkomſt og Prydelſe), at jeg derimod troer, at dette Rige har, ſom en frugtbar Moder, frembragt langt fleere af dette Slags, end noget andet Land af lige Størrelſe kan fremviſe; Saa ſynes det dog, ſom den rette Tidspunkt til at bringe vort Sprog til ſin rette Modenhed og Fuldkommenheds Spidſe ikke end-nu i deres Tid har været kommen; Men at ſamme har været os forbeholden, ſom leve i denne Tid, hvilke ikke alene kunde med Fornøielſe høſte Frug-terne af vore arbeidſomme Forfædres nyttige Ar-beide, og ſaa meget lettere komme til det Maal, ſom vi herudi ſigte til, ſom vi i dem have ſaa-danne Forgængere, der have brudt Iiſen for os, men kunne endog gaae videre, end den, i at renſe, raffinere, forbedre, og udpynte vort Fædrene-Sprog, at det maae faae ſin rette Glands: At bequemme Ord, ſom hidindtil have manglet os til adſkillige Ting i Videnſkaberne at udtrykke, ſærdeles viſſe Konſtord, maae blive opfundne og bekiendtgiorte, og de gode gamle Danſke Ord, ſom vi allerede have, men ſom ved manges forri-ge Forſeelſe og Forſømmelſe have en Tidlang

lagt

lagt skulte i Forglemmelsens Mørke, igien blive bragte frem for Lyset; At Smagen i vort Sprog maae blive giort finere, endog ved at udrydde adskillige ubeqvemme, nedrige og plumpe Talemaader; Og at vort Fædrene-Sprog saaledes meere og meere, baade iblant os selv og andre maae kiendes, ikke at give andre meest polerede Nationers Sprog noget efter i Skiønhed og Fuldkommenhed, hvorudi deres Flid og Nidkierhed for Fædrenelandets og Sprogets Ære, som herpaa arbeide, visselig bør paaskiønnes og berømmes. Skulde ikke enhver velsindet Dansk have Aarsag at glæde sig over, at see sit Moders Maal omsider med saadan en Glands at skinne frem af de mørke Skyer, hvorunder Uvidenhed og Forsømmelse saa længe har holdt det skiult? Skulde man ikke ønske sig til Lykke med denne Skiebnens lykkelige Forandring for vort Sprog, og yde dem al Tak, som have lagt Haand paa dette priselige Arbeide, og derpaa anvendt megen Tid og Flid? Skulde vi ikke gierne efter Evne gaae disse til Haande i saa nyttig en Bestræbelse, og giøre vores Flid til at bringe samme til nogen Fuldkommenhed? Men hvor maae man ikke tillige ønske, at vore Forfædres Skrifter, af hvilke vi endnu kunne lære meget, ikke skulle aldeles blive tilsidesatte, eller den Veltalenhed, som vi i mange af dem overalt kunne spore, komme i Foragt, hvorved vi ellers kunde un-

derkaste

kaſte os Utaknemmelighedſ Dom; At ikke
roget af ſaadanne, ſom til dets Forbedring
beſidde nogen tilſtrækkelig Kundſkab og Jud-
, ſkal ved ſelvgiorte ubeqvemme Ord, eller
alt for høit opſkruede, tvungne og uforſtaae-
Talemaader, blive giort uforſtaaeligt for
nſke Øren; Og at vores Danſke Poeſie,
rudi de ſmukkeſte Tanker hidindtil, af gode
eter, ere uden nogen Tvang blevne udſørte i
m, ikke ſkal tabe ſin Yndighed, og blive meere
ærret end forbedret, ved en riimfrie, og efter
i Latinernes og Grækernes Vers brugelige
avelſemaal indrettet Poeſie, da jeg, efter
e ringe Tanker, holder for, at Riimene, ef-
den fra de allerældſte Tider af i Dannemark
gelige Poeſie, ere i et Danſk Vers faſt ſaa
entlige, ſom Stavelſemaalet i hiine, og ſom
kernes Høihed og Smukhed fremſat i en bun-
Stiil, og at hiine ikke kan adſkilles fra diſſe,
n at borttage af vores Poeſie en Fuldkommen-
, der ufeilbarlig giør den meere behagelig,
hvor ſamme ſattes. Monne det ikke være
, at jo fleere Fuldkommenheder, der tillige kan
aaes og findes ſamlede i en og den ſamme
g, des fuldkomnere maae Tingen agtes at
e; Og altſaa det Danſke Vers, hvorudi høie
r ſmukke Tanker og artige Indfald findes frem-
e med flydende Riim og en munter forſtaae-

lig bunden Stiil, maae anſees for fuldkommere, end det, hvorudi en af diſſe Poſter ſavnes. Jeg for min Part maae tilſtaae, (hvad heller man derover behager at henregne mig til det ſtore eller lille Publicum) at jeg langt heller læſer ſaadant et Vers, hvorudi jeg finder ſmukke Tanker udført med en flydende Stiil paa Riim, og ſom jeg uden Møie og lang Eftertanke kan fatte Meeningen af og fornøie mig ved at læſe, end det Vers, hvor jeg uden Riim finder aleene en ſammenſøiet Mængde af opſvulmede Ord og opſkrue-de Talemaader, for hvilke at forſtaae, man maae lægge Hiernen i Blød, hvilket maae jo falde en Læſer kiedſommelig, af hvilke de fleeſte desuden gemeenligen læſe Vers for Tidsfordriv og til en Slags Sindets Forlyſtelſe, og følgelig allerhelſt det Vers, hvorved ſaadant Hiemærke bedſt kan opnaaes, (naar det for Reſten ikke er aleene indrettet efter Pøbelens Smag, hvorom jeg her ikke taler); Men, naar de derimod ſkal bryde Hovedet for noget at læſe og forſtaae, maae de ikke uden Aarſag holde for, at ſlig Hovedbrud og alvorlig Eftertanke heller bør opofres til Ting af ſtørre Vigtighed, end til et Vers at læſe.

Men, ſiden jeg haver her begyndt at tale noget om det Danſke Sprog, om hvilket mange giøre ſig de Tanker, at det i Skienhed og Fuldkommenhed ikke kan ſættes i nogen Ligning med

endeel

eel andre meeſt bekiendte Europæiſke Sprog, kan jeg ikke efterlade, hermed at tikiendegive d mit Ønſke er, paa det man maatte være bedre i Stand at fælde en velgrundig Dom i ne Sag. Jeg vilde nemlig ønſke, og jeg r, at mange med mig vilde ønſke, at vi ikke ne vare forſynede med en tilſtrækkelig Danſk bbog, hvorudi maatte findes alle gode Dan- gamle ſaavel ſom nyere Ord, og hvoraf man de ſee, hvorvidt vort Sprog var tilſtrækkeligt at nævne alle forekommende Ting med ſine Ord, uden Laan af fremmede Sprog; Men ol endog, for at kunne desbedre domme om, rudi og hvorvidt det ene Sprog kunde have et kligt Fortrin for det andet, maatte blive for- de med en Grammatica Univerſali, eller rogenes almindelige Lærebog. Ved en mmaticam Univerſalem forſtaaer jeg egentlig ant et Skrift, ſom ikke alene viſer de Ting, le alle, eller dog de meeſt brugelige og be- te Sprog, have tilfælles med hinanden, men g lærer og fremſætter de i en ſund Fornuft dede almindelige Sprog-Regler, efter hvilke maae dømmes om forſkiellige Sprogs Fuld- menheder eller Ufuldkommenheder. Thi, ndſkiønt ethvert Sprog haver ſine ſærdeles nſkaber, ſom det haver for ſig ſelv og ikke lles med andre Sprog, og altſaa maae have

ſine beſynderlige Regler, ſom ved Ordenes Forandring og Sammenbindelſe maae iagttages, hvilke beſynderlige Reglers Videnſkab og Indbegreb udgiøre ethvert Sproges Grammaticam particularem; Saa dog, i hvor ſtor en Ulighed man end ſaaledes finder imellem adſkillige Sprog, i Henſeende til Ordene, deres Oprindelſe, Beſkaffenhed, Forandring og Sammenſættelſes-Maade, i hvor forſkiellige altſaa end det ene Sproges beſynderlige Regler kan være fra det andet, ſaa maae der dog i den Ulighed findes en Lighed, og viſſe Ting, ſom alle Sprog have tilfælles og hvorudi de komme overeens med hverandre, og der maae altſaa kunde faſtſættes viſſe almindelige Regler, hvorudi de Ting beſtemmes, ſom alle eller mange forſkiellige Sprog have tilfælles med hverandre, hvilke almindelige Reglers Indbegreb maae kaldes Grammatica Univerſalis, eller den almindelige Sprog-Konſt eller Lære-Bog. Og, efterſom nu alle Ting, ſom ere af lige Art eller henhøre til et Slags, maae have noget tilfælles med hverandre, (hvortil og Sprogene henhøre), ſaa ſees og heraf, at ſaadan en almindelig Grammatik, ſom lærer de mange forſkiellige Sprogs Lighed og Fællesſkab med hverandre, maae være muelig. Men den almindelige Grammatik, ſom jeg her taler om, maatte fornemmelig ſaaledes være indrettet, at de almin-

Sprog-Regler derudi af fornuftige Grunde
te udledes og fremſættes, hvoraf kunde ſees,
edes et Sprog i Almindelighed maae være
ſkt, ſom ſkal anſees for at have alle beha-
fuldkommenheder, og efter hvilke der ligeſaa
dømmes om, hvad der i ethvert Sprog
anſees for en Fuldkommenhed eller Ufuld-
enhed, i hvilken Henſeende den kunde kal-
a philoſophiſk almindelig Grammatik.
an en Grammatik have vi, ſaavidt jeg
endnu ikke havt iblant os, og er mig ikke
bekiendt, ſom herom i Beſynderlighed ſkul-
le ſkrevet, undtagen den Afhandling, ſom
erde Cantzius i Tübingen haver udgivet
rammatica Univerſali. Saa længe vi ikke
ſaadan en almindelig Sprog Lære-Bog,
jeg for, at de fleeſte ikke kunde gjøre ſig
ret tydeligt Begreb om et Sprogs Skiøn-
og Fortrin for andre Sprog; og at de Dom-
ſom af mange herom fældes, hvorved de
give det ene Sprog et ſtort Fortrin for det
, grunde ſig meeſtendeels paa unødvendige Fore-
jer, og maae anſees meere for forudfattede
inger, der ingen ret Grund have, end for
ige Domme, ſom ſkal fældes efter alminde-
fornuftige Regler ved det ene Sprogs nøie
ienligning med det andet.

Maatte man ikke derfor ønske, at nogen af vore Tiders berømmelige Lærde, som have en grundig Kundskab om adskillige Sprog og om de Fuldkommenheder, som et i Europa brugeligt Sprog synes at have fremfor et andet, og som derhos lade sig være magtpaaliggende at bringe vort Danske Sprog i nogen Anseelse, ville paatage sig den Umage, at forfærdige og for Lyset udgive saadan en almindelig Grammatik, som til saadant Brug kunde agtes beqvem, ved hvilket Arbeide samme vilde giøre sig sine Landsmænd meget forbundne.

Jeg understaaer mig ikke at lægge Haand paa dette Arbeide; Thi jeg kiender nok mine egne Kræfters Ufuldkommenhed; Men ville ønske, at en anden, hvis Indsigt i Sprogene og Leilighed hertil langt overgaaer min, vilde giøre det, som jeg ikke finder mig i Stand til. Her maatte det alleene tillades mig at anføre nogle faa Regler, hvilke mueligen maatte ansees for nogle af Grundreglerne i den almindelige Sprog-Konst. Hertil henhører: 1) At Ordenes Udtale, ved en rigtig Blanding af selvlydende og stumme Bogstaver, maae være saa let, som mueligt, og ikke falde alt for besværlig; hvilket skeer, naar alt for mange stumme Bogstaver sammensøies, uden at sætte nogen Vocal der imellem. 2) At Ordene heller ikke maae være alt for lange. 3) At

hvert Ord maae have ſin beſtemte Bemærkelſe, hvorved da kunde underſøges: om det vel maae holdes for en Fuldkommenhed eller Ufuldkommenhed i et Sprog, at det haver alt for mange Synonima eller ligegyldige Ord, ſom bemærke fuldkommeligen et og det ſamme? hvilket Spørgsmaal ſynes ellers at være noget problematiſk; Thi paa den ene Side holdes det vel for en Fuldkommenhed og anſees for et Sprogs Rigdom, at det har mange Synonima, hvilket vel og i Poeſien kan have ſin Nytte, da man ofte i bunden Stil bedre kan betiene ſig af et Ord end af et andet; Men paa den anden Side bliver derimod Fuldkommelſen bebyrdet med alt for mange lige betydende Ord, og Sproget bliver derover des tungere at lære. 4) Dog maae et fuldkomment Sprog ſelv have ſaa mange Ord, ſom ere fornødne til at udtrykke alle forekommende Ting med, og ikke lettelig laane Ord af fremmede Sprog; Og omendſkiønt Fornødenhed undertiden kan udkræve, at man i viſſe Tilfælde maae laane et Ord af et fremmed Sprog, ſaa maae det dog kun ſielden ſkee, og ikke uden virkelig Fornødenhed; Og man maae ſøge ved Sprogets Renſelſe og Forbedring meere og meere at raade Bod derpaa. 5) Efterſom hvert Ord bør have ſin beſtemte Bemærkelſe, ſaa maae og ikke et og det ſamme Ord have alt for mange og adſkillige Bemærkelſer, hvilket el-

lers undertiden kan forvirre og lade en Læser blive i Uvished om, hvad Bemærkelse et eller andet Ord skal have paa det Sted, hvor han finder det. Thi, omendskiønt der ere fleere Ting til, end der gemeenligen i et Sprog haves Ord at betegne dem med, hvorudover man ofte nødes til, at bruge et Ord i meere end een Bemærkelse; Saa er det dog en Slags Ufuldkommenhed i et Sprog, naar eet og det samme Ord haver alt for mange og adskillige Bemærkelser; Og et Sprog maae billigen agtes at være des fuldkomnere, jo mere det haver Ord til at nævne enhver Ting med, og meere hvert Ord haver sin bestemte Bemærkelse, uden at antage alt for mange; I det mindste maae de Vi Bemærkelser, som tillægges et Ord, være grundede i Ordets første og egentlige Hoved-Bemærkelse, og ikke for langt vige derfra. 6) Man maae i Ordenes Udtale og Sammensættelse ogsaa have Velklangen for Øine. 7) Ordenes Skrivning og Udtale i et Sprog bør komme overeens med hinanden, saa at de ikke anderledes udtales end de skrives. Ordenes Sammensættelse, og den Orden, hvorudi Ordene i en Meening følge paa hinanden, maae være naturlig og utvungen, og de Ord, som høre til at giøre en Meening forstaaelig og fuldstændig, ikke for langt skilles fra hinanden, hvilket ellers giør Meeningen uforstaaelig. 9) Ordene maae paa

det

et mueligſte være bequemme til at udtrykke Tingene, og neddeele andre ſine Tanker, ſaa at de ſamme Tanker derved kan opvækkes hos andre, ſom den Talende eller Skrivende derved har havt.

Jeg vil ikke her anføre flere ſaadanne almindelige Sprog-Regler, men ikkun ſige, at, naar man efter ſlige Regler vilde underſøge adſkillige af de meeſt bekiendte Europæiſke Sprog, ſaa vil man befinde, at neppe noget Sprog kan agtes for i alle Maader at være fuldkommen, men at ethvert Sprog kan have baade ſine Fuldkommenheder og Ufuldkommenheder, og at et Sprog kan i et og andet have et Fortrin for et andet, i det at det ene Sprog kan være rigere paa Ord og bequemmere til at udføre tydeligen alle ſine Tanker, end det andet. For Exempel, det Engelſke og Franſke Sprog ere begge riige og bequemme til at udtrykke allehaande forekommende Ting; Dog falder det Franſke Sprog lettere og behageligere i Udtalen end det Engelſke eller Tydſke, og diſſe igien bedre end det Polſke, ſom, formedelſt de mange ſtumme Bogſtavers Sammenſtielſe hos hinanden, falder høi beſværligt at udtale. Og hvad iſær det Danſke Sprog angaaer, da, omendſkiønt det hidindtil ikke har været ſaa riigt, fordi det af Landets egne Børn alt for meget er blevet tilſideſat, forſømt og blandet med fremmede Ord af andre Sprog, uden Fornødenhed, ſaa meener jeg dog, at naar herpaa, ved lærde og velſindede Patrioters Flid og Nidkierhed, bliver raadet Bod, ſom nu alt meere og meere fornemmes at ſkee, ſaa er vores Danſke Sprog ligeſaa bequemt, ſom noget andet af de meeſt lærte Sprog, uden ſtort Laan af fremmede Ord, til at udtrykke og betegne allehaande Ting, og at udføre alle ſine Tanker. Det falder i Udtalen aldeles ikke beſværligt eller ubehageligt. Ordene udtales, eller dog bør udtales aldeles, ſom de ſkrives. Vi have, til mange Ting at udtrykke, Overflødighed paa Ord, ſaa at Sproget til Poeſie er meget vel bequemt. Ordenes Sammenſættelſe og Orden i en Meening er naturlig og utvungen, og Verbum, ſom et Hovedord i en Meening, bliver ſat paa ſit rette Sted, og ikke ſaa langt borte ved Enden af Meeningen,

at man ikke ſkulde kunne forſtaae, hvad der med Ordene ſkal ſiges, førend man kommer til Enden af den ganſke Meening. Dette er uden Tvivl en Fuldkommenhed i det Danſke Sprog, hvorudi det kommer overeens med det Franſke, og haver et Slags Fortrin baade for det Latinſke og Tydſke Sprog, hvor Verbum gierne ſættes tilſidſt i en Meening, og man ikke ret kan giøre ſig noget Begreb om, hvad der ſkal ſiges, førend man kommer til Enden. Ligeſaa er det ogſaa ufeilbarlig en Fuldkommenhed i det Danſke Sprog, at det ikke anderledes ſkrives end det bør udtales, og at ingen overflødige Bogſtaver ſættes, ſom i Udtalen blive udeladte; Og monne ikke vort Sprog herudi haver et Fortrin, ikke alene for det Engelſke, ſom i de fleeſte Ord anderledes udtales end det ſkrives, men endog for det ſaa meget afholdne Franſke Sprog, hvorudi ſaa mange Bogſtaver ſkrives, ſom i Udtalen aldrig blive hørte, hvilket uden Tvivl er i dette behagelige Sprog en virkelig Ufuldkommenhed.

Det var vel Umagen værd, nærmere at underſøge og afhandle denne Sag, hvilkes maaſkee vilde blive vort Sprog til ſtørre Ære, og meere fortiente ſkiønſomme Læſeres Agtſomhed, end at ville paatage ſig mørke, opſkruede og uforſtaaelige Talemaaders Forſvar, eller at ville fordunkle vore bersømmelige Forfædres velfortiente Roes, ved at fremdrage af Støvet nogle matte Tanker og ubeqvemme Ord, ſom de undertiden kan have betient ſig af udi deres Skrifter og offentlige Taler, hvilke dog, naar ikkun deres ſande Fortieneſte, deres Lærdom, ſmukke Tanker og Talemaader, ſom ventelig i manges Skrifter beholde Overvægten, ikke derved forties, kan og bør ikke betage dem den Høiagtelſe, ſom velfortiente Forfædre, hvilke man haver havt til Forgiængere, bør altid ſtaae udi, endog hos de ſildige Efterkommere.

Et

Et
Brev
til
Forfatteren af den patriotiske
Betænkning
om det
Danske Sprog.

at man ikke ſkulde kunne forſtaae, hvad der med Or
ſkal ſiges, førend man kommer til Enden af den ge
Meening Dette er uden Tvivl en Fuldkommenhed
Danſke Sprog, hvorudi det kommer overeens mel
Franſke, og haver et Slags Fortrin baade for det Lati
og Tydſke Sprog, hvor Verbum gierne ſættes tilſi
en Meening, og man ikke ret kan giøre ſig noget Be
om, hvad der ſkal ſiges, førend man kommer til En
Ligeſaa er det ogſaa ufeilbarlig en Fuldkommenhed i
Danſke Sprog, at det ikke anderledes ſkrives end det
udtales, og at ingen overflødige Bogſtaver ſættes, ſ
Udtalen blive udeladte; Og monne ikke vort Sprog he
haver et Fortrin, ikke alene for det Engelſke, ſom i de fl
Ord anderledes udtales end det ſkrives, men endog for
ſaa meget afholdne Franſke Sprog, hvorudi ſaa m
Bogſtaver ſkrives, ſom i Udtalen aldrig blive hørte, hv
uden Tvivl er i dette behagelige Sprog en virkelig U
kommenhed.

Det var vel Umagen værd, nærmere at underſøg
afhandle denne Sag, hvilkes maaſkee vilde blive vort E
til ſtørre Ære, og meere fortiente ſkiønſomme Læ
Agtſomhed, end at ville paatage ſig mørke, opſkrued
uforſtaaelige Talemaaders Forſvar, eller at ville fordu
vore bersømmelige Forfædres velfortiente Roes, ved at fi
drage af Støvet nogle matte Tanker og ubeqvemme L
ſom de undertiden kan have betient ſig af udi deres S
ter og offentlige Taler, hvilke dog, naar ikkun deres ſc
Fortieneſte, deres Lærdom, ſmukke Tanker og Talemaa
ſom ventelig i manges Skrifter beholde Overvægten,
derved forties, kan og bør ikke betage dem den Høiagt
ſom velfortiente Forfædre, hvilke man haver havt til
giengiære, bør altid ſtaae udi, endog hos de ſildige E
kommere.

Høistærede!

Deres Afhandling indeholder saa mange Spor af sædelige Hensigter og en billig Tik, at De i den liden Hob, som ved en ædel Tkemaade adskiller sig fra Mængden, ikke blive ukiendelig. Man behøver ikke at e Deres patriotiske Betænkninger ved Si- af en mørk og uvittig Satire, for at forsikre e om det store Fortrin i Læserens Høiagtelse, i De fortiene. De tale til Deres Landsmand kierlig, overbeviisende og lærende Tone; De andle en Sag, som De tilligemed andre skion- me Patrioter holde vigtig for Fædrenelandet; opmuntre andre til at undersøge den, hvad være Hensigten deraf, uden Sandheds Udfin- e og Deres Medborgeres Nytte? Heri ere vi delig eenige, og om vi ikke vare det i andet, de jeg derfor ikke ære Dem, vilde De ikke fkylde mig, om jeg, maaskee af falske Grun- fandt mig nødt til at opofre en Mands fald, som kunde giøre mig Ære, og at under- e mig de umilde Domme, som det store Publi- i altid har fældet over dem, der understaae sig forlade de banede Veie. Men De er jo langt i alleene over dette Publici Tankemaade, men og

over

over dets Roes. Jeg bør troe, at den Oprigtighed, med hvilken jeg i nogle Stykker modſiger Dem, ikke mishager en Mand, ſom tænker vel nok til at kunne foragte alt det Bifald, ſom ikke er grundet i en fuldkommen Overbeviisning. Det er ikke heller for Dem, Høiſtærede! at jeg undſkylder mig; Det er for et Publicum, ſom ofte laaner andres Tanker, for at ſpare ſig den Umage at tænke ſelv, og ſom ſielden ærer brave Mænds Fortieneſter, uden naar det kan misbruge dem til at ſkade andre.

De ſiger: At det billigen maae fornøie Dem og enhver retſindig Patriot, at fornemme den Iver, med hvilken man i vore Tider, meere end tilforn, arbeider paa at bringe det Danſke Sprog i Anſeelſe, ſaavel hos vore egne Landsmænd ſom iblant Fremmede; De tilſtaaer, at Aarſagen til Sprogets ringe Agtelſe har meeſt været hos de Danſke ſelv, ſom ikke have viiſt ſaa megen patriotiſk Iver, ſom andre polerede Folk, for at bringe Sproget til Fuldkommenhed. De meener, at hvor megen Flid de Gamle, endog en Holberg ſelv, have anvendt derpaa, var dog den rette Tidspunkt, til at bringe vort Sprog til ſin Modenhed og Fuldkommenheds Spidſe, endnu i deres Tid ikke kommen, men at ſamme har været os forbeholden,

olden, ſom kunne gaae videre end de Gam-
i at renſe, raffinere, forbedre og udpynte
ſproget, ved at indføre en fiinere Smag,
ryddе ubeqvemme, nedrige og plumpe
alemaader, og endelig bringe det dertil,
: vort Moders Maal med en fuldkommen
ands kan ſkinne frem af de mørke Skyer,
der hvilke Uvidenhed og Forſømmelſe
a længe have holdt det ſkiult. De roeſer
m, ſom arbeide derpaa; De holder for, at de
e bør anſees for velſindede Danſke, ſom ik-
glæde ſig derover, ikke ønſke ſig ſelv til
ykke med denne Skiebnens lykkelige For-
dring, og yde dem al Tak, ſom have lagt
aanden paa ſaa nyttigt et Arbeide.

Hvad kunde den ſtrengeſte Konſtdommer
klange meere af en Patriot end denne Bekien-
ſe? Men efter ſaa mange bittre og ubillige
emme, ſom man har fældet over dem, der have
derſtaaet ſig at forbedre Smagen hos andre
k, har De da, min Herre! Driſtighed nok
at ſige Deres Landsmænd paa eengang og uden
nfosb ſaa mange Sandheder under Øinene?
e vide jo dog, hvad Skiebne Pope, Swift,
ddiſon, Steele og fleere brave Mænd have
vt i Engeland, og hvor megen Gift en Cib-
r, Dennis, Forfatterne af nogle offentlige

Tiden-

Tidender*), have udoſt over diſſe Folk, ſom underſtode dem at forbedre Smagen, at laſte nogle gamle berømte Engelſke Lærde. og at fremſætte Boileau, Bouhouers og andre nye Franſkmænd til Mønſtre. Meener De, at vores Nation ikke lige ſaavel har Mod ſom den Engelſke? Tænker De, at der er ingen Morten Scribler i Dannemark, eller er der maaſkee i Kiøbenhavn aleene ligeſaa mange, ſom baade i Oxford og Cambridge. Hvad ville diſſe ſige, naar de læſe, at De, min Herre! beſkylder Deres lærde Forfædre og Landsmænd for Mangel af patriotiſk Iver? Folk, ſom ere færdige at briſte af Nidkierhed mod alt det, ſom er Fremmed og Nyt, ſkulde de ikke være patriotiſke? Skulde de ikke fnyſe af Vrede, naar de finde i en offentlig lærd Tidende, ſom gaaer ud af Landet og læſes i Gøttingen, hvor det nu vrimler af Tydſke, Engelænder og Franſke, at een af Deres egne Landsmænd ſiger paa reent og forſtaaeligt Danſk: At Nationens egen Uvidenhed og Forſommelſe (altſaa Mangel baade paa Evne og Villie) har længe ſkiult vort Moders Maal under morke Skyer, af hvilke det nu forſt begynder at fremſkinne: Diſſe ere jo Deres egne Ord, min Herre! og de ere ſandelig hverken forblommede eller uforſtaaelige. Har da en

Dem-

*) Daily og Mist's Journal, &c.

Dennis *) underſtaaet ſig at ſige om Pope, at han var en aabenbar Fiende af ſit Fædreneland og af ſine lærde Landsmænd: Hvad maae De da ikke vente for Domme i et Land, hvor, efter deres egen Tilſtaaelſe, Mørket er endnu ſtørre; jeg ønſker, at De maae være lykkelig nok til at undgaae dem; Thi med al den Høiagtelſe, ſom jeg har for Dem, kan jeg ikke kalde det andet end Lykke, efter ſaa mange Exempler af berømte Mænd, ſom ved ſaadan en Bekiendelſe have giort dem forhadte af deres Landsmænd. Deres Exempel giver mig Mod. Jeg tilſtaaer, at mine Tanker deri ere ganſke overeensſtemmende med Deres, men vores Skiebne kan derfor blive ulige. Fleere kunne ſige de ſamme Sandheder, og de blive dog alle ikke lige vel optagne. Mig er det lige meget, naar kuns Sandheden bliver ſagt, og ingen har endnu ſagt den tydeligere end De. Dog, de oplyſte Patrioter (og om andres Domme bekymrer De Dem jo ikke) ſkulle aldrig troe, at Fædrenelandets Ære leed ved denne Bekiendelſe. De vide, at det, ſom nu er en Sandhed hos os, har til en Tid været ſige ſaa ſandt i Athenen og Rom, i London og Paris, og at de mørke Skyer, ſom fordum ſkiulte Veltalenheden i diſſe berømte Stæder, aldrig vare blevne for-

*) Remarks on the rape of the lock p. 12.

fordrevne, derſom ingen havde været driſtig nok til at blotte de forbigangne Tiders Vankundighed og Forſommelſe. Heele Hoben omſtødes ikke paa eengang. Alle Forbedringer maae begynde fra faa Perſoner. Diſſe faa maae udgiøre et lille Publicum, hvis Arbeide til en Tid maae blive laſtet af det ſtore. Er dette ikke, min Herre! Hiſtorien af alle Folkes Skiebne i den Tidepunkt af Smagens lykkelige Forandring, ſom, efter Deres egen Tilſtaaelſe, er os forbeholden?

Det er vanſkeligt i et almindeligt Mørke at giøre viſſe og ſikkre Trin. De, ſom løbe paa een Bane og ikke have uden eet Maal i Sigte, gaae derfor ofte adſkillige Veie. De række hinanden hielpſomme Hænder; Men Mørket er ſaa ſtort, og Veien ſaa ubanet, at de neppe tør forlade dem til deres egen Indſigt. De ſøge Ledere, de høre en Røſt, de ſee et Lys, de følge dem; Men, naar de troe, at de ere nærmeſt ved Maalet, viſer Dagens Lys dem at de fare begge vild. De komme omſider derhen. De fortælle hinanden uden Bebreidelſe deres Beſværligheder. De forglemme dem ſelv over den Glæde, ſom de føle ved at ſee andre, der kom ſildigere til Maalet, undgaae diſſe Farligheder, fordi de havde den Lykke at vandre ved Middags-Lyſet, og at benytte dem af deres Forgængeres Erfarenhed. Skulle vel, Høiſtærede! de mørke Skyer, der ſaa

længe

længe have ſkiult Smagen for os, være nok forſvundne til at vi begge med Vished kunde troe, at vi vare paa den rette Vei? Hvor gierne udvalgte jeg Dem ikke til min Leder; Thi jeg har endnu ikke saa megen Tillid til min egen Indſigt, at jeg ikke ofte ſkulde være tvivlraadig? Hvor gierne overgav jeg mig ikke ganſke til saa velſindet en Patriots Førelſe, derſom jeg ikke af saa mange berømte Mænds Exempler vidſte, hvad Magt de herſkende Meeninger, i hvilke man opdrages, have over de ſtørſte og beſte Siele! De føler tillige med mig det tykke Mørke, som omringer os; De søger at finde ud deraf; jeg vil, saavidt mit svage Lys tillader, ſtræbe at følge Dem.

De leder mig i Deres Betænkninger til tvende Veivisere. Den første er Forfædrenes Skrifter; Den anden er fremmede og polerede Nationers Arbeider, som med meere Patriotiſk Iver have dyrket deres Sprog. Saavidt diſſe gaae ikkuns een Vei, kunne vi ſikkert følge dem; Men, om de ikke gisre det, hvis Fodſpor ſkulle vi da vælge? Her spørges nu ikke meere, om vi ere Forfædrene Taknemmelighed ſkyldige, fordi de have brudt Iisen for os: men om vi ſkulle tage dem til Veivisere og Mønſtre? De ſtørſte Skribenter i ethvert levende Sprog blive ikke alene de gamle Forfattere, som de have læſt, men endog deres Ammer, Mødre, og Skole-

meſtere forbundne, for den Færdighed, ſom de have i Sproget; Men Overflødighed af Ord, Færdigheden i Sammenſættelſen er eet, og Smag er et andet. Naar en Franſos eller Engelsmand vil danne Smagen, hvilke Skrifter raader man dem da at læſe, dem, ſom have ſkrevet for 100 Aar ſiden eller de nyere? Er da Smagen hos andre Folk, ſom med ſtorre patriotiſk Iver have befordret deres Sprogs Opkomſt, ikke ældre, ved hvilket Mirakel ſkulde da vore Forfædre med eet have naaet den Fuldkommenhed, ſom har koſtet andre ſaa megen Tid? Naar man og tilſtaaer, at der iblant de Gamle have været anſeelige Mænd, hvis Veltalenhed i deres Fædrene Sprog langt overgaaer den Formodning, ſom man kunde giore ſig om ſamme paa de Tider; hvilke Tider? Tider, da Vankundighed og Forſommelſe ſkiulede Veltalenheden under morke Skyer; Følger da deraf, at man ſkal fremſætte dem til Mønſter i en anden Tidepunkt, i hvilken man ſøger at bringe Sproget til ſin Modenheds og Fuldkommenheds Spids: Dette kan dog umuelig være deres Tanker, min Herre! men det er manges; Og, da en af de tykkeſte Skyer, med hvilke Veltalenheden ſkiules, uden Tvivl er gamle Vaner og Fordomme for det Gamle, hvorledes ſkal man da fordrive diſſe Skyer, uden ved at fremdrage af Støvet de

matte

matte Tanker og ubeqvemme Ord, som de Gamle have betient dem af i deres Skrifter? Smagen læres dog aldrig bedre end ved Exempler. Disse vise os allerklareſt baade Fuldkommenheder og Feil. Har det i Historien altid været tilladt at fremstille de største Mænds Dyder og Laster til Speil for Efterkommerne, (og hvad var Historien uden denne Frihed andet end en Samling af mavre Fortællelser eller hykkelske Lovsange)? Skulde det da ikke være tilladt at vise nogle Feil mod Smagen i en lærd Mands Tale? De frygter, at denne Frihed skulde fordunkle de berømmelige Forfædres velfortiente Roes; Hvilken Roes? Den, at de have været brave flittige Mænd; At de have giort dem fortiente ved mange nyttige Arbeider; At de endog i den Danske Veltalenhed have giort alt, hvad de efter Tidernes Beskaffenhed kunde giøre. Hvem, min Herre! har nogen Tid nægtet dem denne Roes? Og hvilket Menneske af de største fortieneſter skulde være stolt nok til at forlange mere Ære af Efterkommerne end denne?

Det blev alt for vidtløftigt at igiennemgaae disse gamle Skrifter, endog de berømteste, saaledes, at Læseren kunde domme selv, om det Gode eller Slette havde Overvægten: Man maae derfor lade sig noie med at anføre nogle Stykker, og for Resten beraabe sig paa sin egen

Overbeviisning, ſom man ikke kan meddeele andre. De, min Herre! har ganſke viſt læſt dem, og naar De derfor taler om Veltalenhedens og Sprogets ſlette Skiebne i de forbigangne Tider, naar De beklage det Mørke, den Vankundighed og Forſømmelſe, ſom har været iblant os, bør jeg troe, at De, efter Deres egen Grundregel, dømmer ikke efter nogle faa matte Tanker og ubeqvemme Ord, ſom kunde findes hiſt og her i de beſte Skrifter, men efter den i de Gamles Verker herſkende Smag. Er det nu ſaa, ſom jeg bør troe, hvorledes ſkal jeg da rime dette med den Fortrydelſe, ſom De viſer mod dem, der ikke have ſagt andet, end hvad De ſiger ſelv? Er det ſandt, hvad De ſiger, at der findes ſtore Mangler i de Gamles Smag, er det tilladt at ſige det, har andre Ret dertil lige ſaavel ſom De, ſaa kan det jo aldrig være en Feil, at anføre Beviis derfor, tagne af de Gamles egne Ord. Det er langt fra mine Tanker at beſkylde Dem for Modſigelſer; jeg frygter aleene, at Sætninger, ſom under viſſe Indſkrænkninger, og ſaaledes ſom de forſtaaes af Dem ſelv, gierne kunne komme overeens, ſkulde give andre Anledning til at forklare dem imod Deres virkelige Hensigt, ſom efter hvad De ſelv ſiger, umuelig kan være at fremſætte de Gamle til Monſtre.

Jeg

Jeg vil ſige Dem kortelig mine Tanker om de Gamle, og De kan deraf domme, hvorvidt de ere overeensſtemmende med Deres egne eller ei. Jeg troer, at Forfædrene ikke aleene have havt Fortieneſter, men og, at, naar alle deres og vores Alders Fuldkommenheder bleve lagte paa Vægtſkaalen, ſkulde Overvægten maaſkee findes paa de førſtes Side. En berømt Skribent ſiger: At de vittigſte Tider ere ikke altid de dydigſte. De Gamle overgik os maaſkee ikke aleene i viſſe Dyder, ſom bør agtes høiere end alle ſmukke Videnſkaber, men og i et Slags Arbeidſomhed, Lærdom, Hukommelſe. De havde og Videnſkab og Vittighed, men de brugte dem ikke i deres Moders Maal. De dyrkede aleene de lærde Sprog. I Stedet for at forbedre det Danſke, blev man i Skolerne meget meere vant til at forvende Sammenſætnings-Maaden efter det Latinſke, ſom efter Deres egen Anmærkning er i vores Sprog unaturlig. Sproget blev ikke meget [illegible] enten i den lærde eller artige Verden. De [illegible]e levende Sprog i Europa vare enten endnu ikke dyrkede, eller begyndte førſt at dyrkes. De bleve ſildig bekiendte iblant vore Lærde, ſom længe troede, at hvad der blev ſkrevet paa levende Sprog, var ikke for dem. Videnſkaberne, jeg meener dem, ſom ſkierpe Forſtanden og Opfindelſes-Kraften, vare endnu ikke bragte til de-

res Høide. Hukommelsen var den af alle Sindets Kræfter, som blev meest øvet, og de Gamle havde af Mangel paa ovenmeldte Hielpemidler ikke altid Skiønsomhed og Smag nok til at giøre et lykkeligt Valg af det, som de lærte selv og foredroge andre. Heraf maatte nødvendig følge, at, om de Gamle end havde besiddet større naturlige Gaver, og anvendt meere Flid end vi, maatte der dog findes store Mangler, ikke aleene i deres Stiil, men og i Sproget og i Tænkemaaden. Jeg vil nævne nogle af de fornemste:

Tænkemaaden var, af Mangel paa de Videnskaber, som skierpe Forstanden og Skiønnet, tør og mat. Man talede vidtloftig om Ting, som enten vare bekiendte eller ubetydelige. Beskrivelserne vare lange og overflødige. Beviisernes Mængde blev meere anseet end deres Styrke. I deres Fornuftslutninger bekymrede de sig meere om Formen end om Materien. Deres Tale- og Tænke-Konst smagede meere af Skolen end af den sunde Fornuft. De forstode lidt at bruge Konsten, men ikke at skiule den. Den mindste Lighed imellem Ordene eller Begreberne var nok til at sammenblande i en Tale de meest uvedkommende Ting, og dette kaldte man Vittighed; Ligesom de Tiders Lærdom bestod i en Færdighed til at tale med andres

Ord,

Ord, og i at anføre Mængde af Vidnesbyrd for Sætninger, ſom enten ingen Beviis behøvede eller og burde beviſes af Grunde.

Stiilen var ligeſaa mat ſom Tankerne. Det lod, ſom man paa de Tider ſatte den heele Veltalenhed i en overflødig Stiil, ſom ved Mængde af Ord, lange Perioder, vidtloftige Sammenbindelſer og idelige Igientagelſer ikke aleene trættede Læſeren og giorde Meeningen uforſtaaeligere, men og ofte ſatte Forfatteren i Modſigelſe med ſig ſelv. De Tiders Høie beſtod ikke i ſiine, ædle, korte, udſøgte og ſindrige Ord, men i forvoxne Talemaader, unaturlige Lignelſer, i frekke og myndige Bekræftelſer og i ſelvgiorte Ord, ſom uden Fornødenhed, og ofte for et Riims Skyld, bleve ſammenſmeddede for at udtrykke Tanker, der ofte vare ligeſaa vanſkabte ſom Ordene. Den Mængde af ubeqvemme, nedrige og plumpe Talemaader, ſom efter Deres egen Tilſtaaelſe findes i den gamle Stiil, beviſer den ikke, min Herre! at de Gamle ikke have kiendt det, hvori Kiernen af Veltalenheden og Styrken af Stiilen beſtaaer, Valg af Ord. De vidſte ikke at ſammenbinde Tankerne uden ved Partikler. Man kan læſe mange Sider af deres Skrifter uden at finde nogen Forandring af Vendinger, ſom dog tiene ſaa meget til at oplive Talen, og giøre Læſeren opmærkſom. Den

Konſt i Sammenbindelſen, ſom giør Stilen vel-klingende og flydende, endog naar den læſes uden Action, var dem lidet bekiendt; Og dette er uden Tvivl Aarſagen, hvorfor berømte Mænds Taler, ſom hordes med Forundring, tabe ſaa meget af deres Priis, naar de læſes; De ere ſaa at ſige døde tilligemed deres Forfattere, hvis Tunger giorde dem til Meſterſtykker.

Sproget ſkulde altſaa være det eeneſte, hvorfor vi ſkulde læſe diſſe gamle Skrifter; Thi baade Videnſkaberne og Smagen læres uden Tvivl bedre af andre. Dette ſynes og at være Deres Meening. Jeg ſlutter det deraf, at De ikke anføre andre Grunde til de Gamles flittige Læsning, end diſſe: 1) At bringe derved de gode gamle Danſke Ord for Lyſet, ſom have ligget ſkiulte i Forglemmelſens Mørke, og 2) for at lære den rette og naturlige Sammenſætnings-Maade. Hvad det første angaaer, da tillader De mig at anmærke, at et er at dyrke et Sprog for at forklare de gamle Love og Sæder og andre til Alderdommen henhørende Ting, et andet at giøre det i den Henſigt at forbedre Smagen. Diſſe to Maader at behandle et Sprog paa, ere ligeſaa adſkillige ſom Henſigterne af Academie des belles lettres og af Academie françoiſe. De kunne beſkiæftige, ikke alene fleere Perſoner, men og heele Selſkaber. Jeg vil ſætte, at man kunde

læſe

ſe de Gamle, ſom have ſkrevet i de mørkeſte
der, ſaa nøie, ſom den første Hensigt udkræ-
r, uden at fordærve ſin Smag, meener De
vel, min Herre! at det kunde ſkee uden at
ſomme andre Ting, ſom have en vigtigere Ind-
delſe i Sprogets Forbedring end nogle Snees
mle Ord, ſom maae bruges med ſtor Skion-
nhed, derſom man ikke vil forfalde i det Pe-
nterie, ſom baade gamle og nye Skribenter af
mag have laſtet. De vide, hvad Quintil-
n *) ſiger om dem, ſom indflikke i Stilen
ndanne gamle Ord, ſom ingen meere for-
nd, for at viſe, at de havde bladet i gamle
krifter og Archiver. En af vore egne nye
rfattere ſkiemter dermed i følgende Vers **):

Et gammelt afſlidt Ord, en gammel viſſen Gloſe,
Som han til Lykke fandt udi en Islandſk Hoſe,
Som ingen Mand forſtaaer, det maa her for en Dag,
Deraf giør han ſig til, det er en herlig Sag.
Deraf ſkal hver Mand ſee, hvor han er vant at rage
I gamle Bogers Støv, hvor langt han gaaer tilbage
Til Sprogets Kildeſpring, det er at være lærd,
At være vel belæſt, ja det er Ære værd.

Naar ſaadanne Ord enten ere uforſtaaelige
er uædle, er det i mine Tanker fornuftigere at
re ſelv nye, enten ved bequemme Sammenſæt-
ſer af vore egne bekiendte Stamord, eller ved
indlemme fremmede i Sproget. De gamle
Rome-

*) 8 Bog 2 Cap.
**) Heltes Poet. Skrift. p. 181. 1 Edit.

Romere vare af ſamme Tanker. „Mange nye „Ord, ſiger Quintilian *), ere dannede af „det Grækiſke, af hvilke nogle ſynes meget „haarde, men jeg ſeer dog ikke, hvorfor man „ſaa meget foragter dem, uden fordi vi ere ubil„lige Dommere over os ſelv, og derfor lide ſaa „ſtor Mangel i Sproget. Hvorfor, ſiger han „videre, ſkulde det ikke være tilladt, at giøre „andre Ord end dem, ſom de vankundige Folk, „der levede i de ældre Tider, have giort; Den „Frihed, at berige Sproget med nye Ord og „Sammenſættelſer, naar har den ophørt?„ Jeg for min Deel ſiger heller Maſkerade end Mummedands, og jeg kunde aldrig overtale mig til at kalde Parcerne enten Norner efter Edden, eller, efter Bording, vor Alders Spindepiger.

Hvad Sammenſætnings-Maaden angaaer, da ſlutter jeg af det, ſom De ſelv tilſtaaer, at De er eenig med mig i det, ſom jeg tilforn har ſagt om Nødvendigheden af Stiilens Forbedring, og følgelig at De troer, at de Gamles Vendinger og Maaden at ſammenbinde deres Tanker, ikke ere Mønſtre. Forſtaaer man ved Sammenſætnings-Maaden alene det, ſom man kalder Ordenes Conſtruction, da troer jeg, at den Maade, ſom de Gamle betienede dem af i deres Skrif-

ter,

*) 8 Bog 3 Cap.

r, kan endnu mindre tiene til Regel end den, ſom uges i daglig Tale af den ulærde Hob. Det ir alt for ſædvanligt for de Gamle at fordreie ammenſætningen efter det Latinſke, til at anſee res Skrivemaade for den naturligſte. Hvilld fortiener en evig Høiagtelſe, og jeg anſeer ns Hiſtorie for meget meere umiſtelig end Holrgs; Men Sammenſætnings-Maaden er i enriks og Pernilles Samtaler meget meere naglig end i den førſtes Krønike.

Jeg ſlutter altſaa, at ſaa nyttig, ſom de amles Læsning kan være for dem, der legge ſig er Kundſkab om Alderdommen, ſaa lidet er rved at vinde for andre, ſom dyrke Sproget i n Tanke at forbedre Smagen. Diſſe ſkulde ve meget meere Nytte af at læſe de gamle Grær og Romere, og de nye Franſke, Engelſke andre Skribenter, ſom have dyrket deres prog, ikke efter deres Forfædres, men efter omernes Mønſtre. En Danſk, ſom forer ſit Moders Maal ſaa vel, ſom det kan læs af Øvelſe ved Tale og Skrifter, og ſom har idenſkab og Genie, ſkal lære meere af Horatz Plinius, af Boileau og Fenelon, af Pope Addiſon, end af alle vore gamle Danſke kribenter. Han ſkal lære meere ved at læſe ſſe og efterfølge dem, end ved alle Regler af en lmindelig Sprogkonſt.

Dog

Dog nægter jeg ikke, at jo ſaadanne Verker kunde have ſtor Nytte, men og deri have Fremmede ſparet os megen Umage. Batteaux Indledning til de ſmukke Videnſkaber med Ramlers Tillæg er et fortreffeligt Verk, og jeg vilde heller raade til en Overſættelſe deraf, end af Cantzes almindelige Grammatik, et Verk, der er alt for metaphyſiſk og tørt til at danne Smagen. Jeg har megen Ærbødighed for denne Mand ſom Philoſoph, men jeg troer ikke, at nogen af hans vittige Landsmænd tog ham til Veiviſer eller Mønſter i Stilen.

En Sammenligning imellem det Danſke og andre Europæiſke Sprog, ſom ikke ſigtede ſaa meget til at priſe det forſtes Fuldkommenheder, hvilket vel endnu er for tidligt, ſom til at viſe de Midler, ved hvilke vi kunde bringe det til den Fuldkommenhed, ſom andre polerede Sprog, ſaadan en Sammenligning var meget tienlig; Men ſkulde de Fordomme, ſom vi have mod det Fremmede, og de ulige Meeninger, ſom andre Folk have om Smagen, ikke giøre, at ſaadant et Verk, naar det lykkedes allerbeſt, nyttede os mindre end vi troe? De Franſke ſelv ere endnu tvivlraadige. Det er uviſt, enten de nyeſte Forfattere eller de af Ludvig den Fiortendes Alder beholde Prisen. I Engeland er ſamme Striid, og i Tydſkland vide De, at Forfatteren af Hermanniaden endnu haver ſine Velyndere. Gra-

Grækerne og Romerne ere de eneſte, ſom
er alles Tilſtaaelſe ere evige Mønſtre. De,
n have Ærbødighed for det Gamle, maae ære
ſe ſaa meget meere, ſom de ere nogle Hundrede
ir ældre end alle vore Danſke Skribenter.
in diſſe Læreſædres Ælde og Myndighed ikke
jøre Trætten, da ſkulde alle andre Bevis, end-
af Fornuften ſelv, ſom dog er vores ældſte
remeſter, være forgieves. Jeg har ſelv giort
lidet Forſøg til ſaadan en Afhandling; Men
ør meget ønſkede jeg ikke, at en Landsmand,
n bedre kiendte alle Skiønhederne af diſſe Vel-
lenheds Kilder, vilde lære ſine Medborgere i
res Moders Maal at efterligne de Mønſtre,
n ſaa mange læſe uden Skiønſomhed og Smag.

Det blev for vidtløftigt her at opregne alle Grundregler af en almindelig Sprogkunſt, ſom ſe ſtore Mænd have lært og udøvet. Jeg vil ne anføre nogle faa, ſom angaae de Egenſka- r af Stilen, der hos os ſynes at være meeſt nviſtede. Jeg vil tale med de Romerſke For- tteres egne Ord.

Diſſe klage ſelv over deres gamle Forgiæn- re. „I de første Tider, ſiger Tacitus eller Quintilian *), da Folket endnu var raat og vankundigt, fandt det Behag i lange Taler,

„og

*) I det Skrift om Talekonſten, ſom tilſkrives begge. Cap. 19.

„ og holdt det for noget ſtort, at kunde ſnakke „ om en Materie en heel Dag. Man ledede Be„ viſerne fra de allerførſte Grunde, og fortalde „ enhver Tildragelſe med alle dens Omſtændighe„ der. Man giorde overflødige Inddeelinger, „ anførde mange Slags Beviis, og betienede ſig „ af alle de Konſtgreb, ſom indeholdes i de tørre „ Regler af Tale- og Tænke-Konſten. Derſom „ en Forfatter havde nogen Indſigt i Philoſo„ phien, eller for at tale lige efter Ordene, „ havde lugtet til den *), blev han roeſt op til „ Skyerne. Det var og intet Under; thi ſaa„ danne Ting vare nye og ubekiendte, og der vare „ kuns faa iblant de Lærde ſelv, ſom forſtode „ noget deraf. Nu derimod, ſiger ſamme For„ fatter, maae man betiene ſig af en anden Skri„ vemaade, og, naar man ikke vil høres og læſes „ med Kiedſommelighed, maae man opvække og „ vedligeholde Læſerens Agtſomhed ved korte Be„ viis, muntre Indfald og nette Beſkrivelſer.„ Cicero **) og Quintilian ***) ville, at Stilen ſkal være fyrig og kort, og indbefatte mange Ting i faa Ord, ſom have en dybere Mee„ning, end de ſynes at have, og ſom give Læſeren Anledning til at tænke ſelv meere end de

*) Si qvis odoratus Philoſophiam.
**) *Celeritas & Brevitas*, de Orat.
***) Circumciſe & velociter Lib. VIII. Cap. 3.

Grækerne og Romerne ere de eneſte, ſom efter alles Tilſtaaelſe ere evige Mønſtre. De, ſom have Ærbødighed for det Gamle, maae ære diſſe ſaa meget meere, ſom de ere nogle Hundrede Aar ældre end alle vore Danſke Skribenter. Kan diſſe Læreſædres Elde og Myndighed ikke afgiøre Trætten, da ſkulde alle andre Beviis, end og af Fornuften ſelv, ſom dog er vores ældſte Læremeſter, være forgieves. Jeg har ſelv giort et lidet Forſøg til ſaadan en Afhandling; Men hvor meget ønſkede jeg ikke, at en Landsmand, ſom bedre kiendte alle Skiønhederne af diſſe Veltalenheds Kilder, vilde lære ſine Medborgere i deres Moders Maal at efterligne de Mønſtre, ſom ſaa mange læſe uden Skiønſomhed og Smag.

Det blev for vidtløftigt her at opregne alle de Grundregler af en almindelig Sprogkunſt, ſom diſſe ſtore Mænd have lært og udøvet. Jeg vil alene anføre nogle faa, ſom angaae de Egenſkaber af Stilen, der hos os ſynes at være meeſt omtviſtede. Jeg vil tale med de Romerſke Forfatteres egne Ord.

Diſſe klage ſelv over deres gamle Forgiængere. „I de første Tider, ſiger Tacitus eller „Quintilian *), da Folket endnu var raat og „vankundigt, fandt det Behag i lange Taler,

„og

*) I det Skrift om Talekonſten, ſom tilſkrives begge. Cap. 19.

„ſamme Romerſke Forfatter *), kommer den „poetiſke meget nær; Den er at anſee ſom en „Heltedigt i løs Stiil, den bruges til at bevare „ſtore Bedrifter i Efterkommernes Erindring, „ved at indklæde dem i en prægtig Stiil; Den „maae ved høie og ugemeene Ord og figurerende „Talemaader forebygge, at Fortællelſerne ikke „falde Læſeren kiedſommelige.“ Om Thucydides og Zenophon ſiger han, „at den førſtes „Hiſtorie er ſom en Heltesang, og at det lader, „ſom Muſerne havde talet igiennem den ſidſtes „Mund.“

Derſom vi, min Herre! vilde udøve diſſe Regler i vort Sprog, hvor ſelſom maatte ikke ſaadan en Stiil forekomme vore Landsmænd, naar de lignede den med den, ſom de ere vante til at læſe, ikke aleene i vore gamle hiſtoriſke og philoſophiſke Skrifter, men og i de Tiders Talere og Poeter. Burde det vel forundre os, om adſkillige Talemaader, ſom efter Romernes ſtrenge Begreb om Veltalenheden maaſkee ikke vare høie, udſøgte, ædle og fine nok, forekom os i Begyndelſen ſom mørke, opſtruede, tvungne og uforſtaaelige, og om den korte og fyrige Stiil, ſom i det Romerſke Sprog er ſaa mange Hundrede Aar gammel, blev i det Danſke kaldet nyemodig og ſpringende. Lad os dømme

efter

*) Lib. X. Cap. I.

efter det, som har tildraget sig hos andre Folk. Hvad Skiebne have de havt, som i Engeland, Frankerige og Tydskland have søgt at nærme dem til Romernes Høide? Jeg vil denne Gang kuns anføre Exempler af det første Lands Skribentere, som maaskee ere meere yndede iblant os. Jeg vil ikke nævne Milton og Young, men den philosophiske, den viise, den milde Poet, Pope. Hvor meget have hans egne Landsmænd ikke havt at udsætte baade paa hans Skrifter og paa hans Person? Hr. Dennis siger, i hans Anmærkninger over Popes Homer: „at den er fuld af „urimelige Talemaader og slette Riim, at det, „som han giver ud for høit, er barnagtigt, „at man i Stedet for Orden og Tydelighed finder overalt Forvirrelse og Mørke, at han er „uforstaaelig, opskruet, forvoven og barbarisk, at han hverken har Genie eller sund Fornuft, og kuns en meget maadelig Kundskab i „sit Moders-Maal. Oldmixon og Velsted sige, „at han har stiaalet sin heele Critik af de Franske „Konstdommere; Og Hr. Smith dømmer i en „Journal, at der iblant Popes smaa Skrifter „er kuns fem Vers, som ere værd at læse." Hr. Dennis har giort sig den Umage at meddeele Publicum en vidtløftig Beskrivelse, hvori han søger at sværte baade hans Tænkemaade og Gemyt*).

*) Character of Mr. Pope.

Han ſiger: „At Pope er en forſtilt Hykler, ſom „taler meget om Oprigtighed, Sandhed, Ven„ſkab, Menneſkekierlighed og Ædelmodighed, „men i Grunden er ſaa falſk, at han ſiger alt „dette aleene for des ſikkrere at kunne igiennem„hegle ſine Landsmænd, iſær lærde Folk og Stands„perſoner.“ Addiſon, Swift, Steele og fleere, ſom arbeidede til ſamme Tid paa Smagens Forbedring, havde en lige Skiebne, og var det Under? De underſtode dem at dadle nogle gamle Engelſke Lærde, endog en Howard *), og at roeſe nogle nye Franſke Forfattere. Deres Arbeider fandt Bifald ved Hoffet. De vare Venner af Bolingbroke og Buckingham; Thi diſſe Miniſtre havde Venner. De vare Torrys.

Vi ere endnu langt fra den Høide, til hvilken diſſe ſtore Mænd bragte Smagen i Engeland. De ſom ſøge at bane Veien dertil, maae derfor vente dem en endnu haardere Skiebne. Den bittre Misundelſes Aand, ſom ikke ſkaanede Hines Meſterſtykker, ſkal endnu mindre ſkaane diſſes ufuldkomne Forſøg. Den ſkal bevæbne ſig med alle de gamle forruſtede Vaaben af ubekvemme, nedrige og plumpe Talemaader, ſom De, min Herre! og alle velſindede Patrioter ønſke at kunne affiile og udrydde af Sproget. Men

*) En ſlet Poet af en ſtor Familie, ſom nævnes i den 1ſte Bog af Dunciaden.

Men hvad er diſſe Patrioters Pligt? At gisre hvad De ſiger, at opmuntre dem, ſom lægge Haanden paa ſaa priſeligt et Arbeide. De ſkulde ſandelig behøve denne Opmuntring; Thi deres Tal, hvis Bifald kunde gisre dem Ære, er jo ſaa lidet, at det uden en ſtærkere Drift i Sindet, uden en ædel og uegennyttig Nidkierhed for det Almindelige, ikke er ſtærkt nok til at give dem Mod, derſom de ikke tænke, ſom en af ovenmeldte Engelſke Forfattere ſiger i et Brev til ſin Ven: „at det beſte Middel til at overvinde ſine „Fiender, er at fare fort med Beſtandighed og „Nidkierhed i ſit Foretagende, og at viſe en „fuldkommen Ligegyldighed for alt det, ſom kan „flyde deraf."

Bliv ved, Høiſtærede! med den ædle Frimodighed, ſom fremſkinner paa adſkillige Steder i Deres Betænkninger, at ſige Deres Landsmænd ſteere ligeſua driſtige og nyttige Sandheder. Lær andre at glæde ſig tilligemed Dem, over de Forſøg, ſom gisres til at udvikle Sproget af de mørke Skyer, under hvilke Vankundighed og Forſømmelſe ſaa længe have ſkiult det. Jeg ſkal ſtræbe at følge Dem, og at oprette ved min Beſtandighed, hvad der mangler mig i Indſigt. Men, for alting lad det være os meere magtpaaliggende, at opmuntre de Levende, og at arbeide paa Efterkommernes Forbedring, end at ſkiule

Forfædrenes Feil. Diſſe lide dog intet derved, og man nægter dem ikke den fortiente Roes. Lad os overlade til en Morten Scriblet at forſvare den gamle nedrige og krybende Stiil *). Lad Doctor Matanaſius udtomme al ſin Lærdom paa at viſe Skionhederne i den gamle ubekiendte Forfatters Meſterſtykke **). Skulde nogle af vore Landsmænd tænke nedrig nok til at finde Fornøielſe i at hidſe ſaadanne Cerberer paa dem, ſom opofre ſig til deres Nytte, da vilde vi henviſe dem til vore Biorne Haver, og ikke engang med Pobelen lee af de Optog, ſom hos andre polerede Folk ere forviſte af Vittigheds og Velanſtændigheds Skueplads.

De, min Herre! foreſætter Deres Landsmænd et Maal, ſom ikke bør opvække andre end høie og ædle Bevægelſer. De ſiger: At den Tidepunkt, i hvilken det Danſke Sprog ſkal bringes til ſin Modenheds og Fuldkommenheds Spids, er endnu foreſtaaende. Hvor meget maatte det ikke glæde enhver taknemmelig Underſaat, dersom han kunde haabe, at Efterkommerne engang ſkulde ſige: Denne Tidepunkt var Friderik den Femtes Alder. Hvor

*) I det bekiendte Skrift: om den Konſt at krybe i Poeſien, ſom Pope og Swift have udgivet i Morten Scriblers Navn.

**) Dette Meſterſtykke er en gammel Gade-Viſe af 5 Strophер. Verket ſelv er 251 Sider ſtort i 8vo

Hvor megen Ære skulde det ikke giøre Dem, min Herre! naar man lagde dette til: Den velsindede Danske, den retskafne Patriot, som haaede os dette, lagde selv Haanden paa Arbeidet, han gik andre til Haande i saa nyttig en Bestræbelse, og giorde sin yderste Flid for at bringe Verket til Fuldkommenhed.

Jeg burde og tale noget om vores Poesie. De giver mig Anledning dertil i Deres Betænkninger; Men jeg maae være kort. Dersom Poesien er den høieste Grad af Veltalenheden, er det da vel rimeligt, at et Folk kan have gode Poeter, førend Sproget er bragt til sin Modenhed og Fuldkommenhed? Er det troeligt, at et Land, hvor Veltalenheden ligger skiult under Vankundigheds og Forsommelses morke Skyer, skulde være frugtbart, ikke alleene paa gode, men og paa ypperlige Poeter? Det blev for vidtløftigt at undersøge denne Sag ved at anføre Steder af vore gamle Digtere; Jeg har ikke heller saa stor Lyst til at fremdrage natte Tanker af Støvet, og jeg kan derfor ikke beviise min Meening anderledes end ved en saa rimelig Formodning. Skulle vi domme efter de beste Konstdommeres Regler og efter de gamle og nye Poeters Mesterstykker, da bestaaer det Væsentlige af Poesien i at udtrykke eller efter-

ligne den ſkionne Natur; Denne indtager og henrykker, Poeſien bør følge den. Den maae altſaa baade i Tanker, i Ord og i Vendinger overſtige den ſædvanlige Tale, ligeſaa meget ſom et fortreffeligt Malerie overgaaer en hiſtoriſk Beſkrivelſe. En Poet maae, ſom Horatz ſiger, viſe en overordentlig Tænkemaade, og tale et høit Sprog.

— — *cui mens* divinior, *atque os*
Magna *ſonatorum des nominis hujus honorem.*

Naar man veed, hvad det koſter at ſkrive vel i løs Stiil, kan man let ſlutte deraf, hvor meget meere vanſkeligt det maae være at opfylde denne høiere Pligt af en Poet. Cicero udkræver af en Taler, at hans Stiil ſkal være heftig ſom en Storm, bruſende ſom en Strøm, brændende ſom en Lynild, at den tordner, lyner, (tonat, fulgurat); hvor fyrig maae da den poetiſke Stiil ikke være? Om derfor end Riimene giorde Poeſien fuldkomnere, var denne Fuldkommenhed dog ſaa liden, at den heller maatte opofres, naar det kunde tiene til des bedre at opfylde hine høiere og meere væſentlige Pligter. Det er ikke altid en Følge, at jo fleere Fuldkommenheder, der findes ſamlede i en Ting, des fuldkomnere er ſamme. Det kommer meere an paa, hvor ſtore diſſe Fuldkommenheder ere, end hvor mange. Naar ſmaa Fuldkom-

menheder ere de store til Hinder, er Mængden af de første ingen Fuldkommenhed i det Hele. De Gamles Chronogrammata, Rebus Lippogrammata, Achrosticher, Bouts rimés skulde ellers være fuldkomnere end den beste rimede Poesie, hvori disse Ting ikke fandtes. Grækerne og Romerne brugde ingen Riim, og, dersom disse dog udgiorde en væsentlig eller vigtig Deel af Poesien, vare de rette Poeter jo først blevne skabte i de barbariske Tider. Iblant de nye polerede Folk ere de Franske de eeneste, som holde Riimene forunødne, men de have i deres Poesie igien saa mange andre Fribeder, at de lettere kunne, uden større Fuldkommenheders Forliis, underkaste dem denne Tvang end andre Folk, som derfor og begynde at afkaste et Aag, som tvinger dem, naar de ville opløfte sig til høie og vigtige Skiønheder. Den riimfrie Poesie er nu ikke aleene meget almindelig i Engeland og Tydskland, men den bruges og i Spanien og i Italien. De, som ere vante til denne Harmonie, finde den nok saa behagelig som Riimene; Og andre, som finde meere Smag i disse, kunde af Gehøret aleene ikke slutte, om Aanen eller Naturen er Aarsag dertil. Skulle dømme efter Fornuften aleene, da er det rimeligt, at en almindelig Harmonie og et behagelgt Fald overalt i Verset naturligviis maae høie meere, end en ligelydende Klang i Enden

deraf, hvilken ſnabere maatte opvække Kiedſommelighed, iſær naar den foreenes med den Monotonie, ſom der er i vores Stavelſemaal. Naturen lærde uden Tvivl de første Mennesker den riimfrie Poesie; Men Efterkommerne opfandt i de barkundige Tider Riimene, fordi de under dem lettere kunde ſkiule deres Mangel af poetiſk Genie. Hr. Stenerſen har i det Danſke givet os nogle Prøver af den riimfrie Poesie, ſom ikke alene har fundet Meſtetes og Kienderes Bifald, men og havt den Lykke at behage den Deel af Publico, ſom endnu ikke var vant til denne Verſe-Art. Mange, ſaavel Fremmede ſom Indfødde, ønſke tillige med mig, at en Mand af ſaa fyrigt og ſkabende et Nemme vilde ved ſleere ſaadanne virkelig Original-Verker aabne ſine Landsmænd en Vei, ſom hidindtil har været ubanet. Stavelſemaalet var ikke engang en væſentlig Deel af de Gamles Poesie. Davids Pſalmer ere, uden Stavelſemaal og Riim, meere poetiſk end alle vore Kirkeſange. De beholde deres poetiſke Caracter, i hvad Sprog de end overſættes. Ordenes og Stiilens Beqvemhed til at opvække høie Tanker og giøre Billeder af den Ting, ſom de foreſtille, levende i Sielen, er i Poesien ligeſom Tegningen i et Målerie. Stavelſemaalet er Coloriten, og hvem ſeer ikke heller et velgiort Kobberſtykke end en flet Tegning, ſom er overſtrøget med de prægtigſte

e Farver? Jeg veed ikke, hvad jeg ſkal kigne
nene ved, uden ved de Kruſer og Foldet i
dedragten, ſom berømte Malere enten ſkiule
lade andre udarbeide, for at anvende deres
Konſt og Flid aleene paa Anſigtet og de an-
dæſentlige Skiønheder. Stavelſemaalet og
nene høre altſaa ikke til det Væſentlige af Poe-

De ere kuns dens ſmaa Zirater; Men diſſe
re Fuldkommenheder have ſaaledes draget vo-
oeters Agtſomhed fra de vigtigere, at man
lig har giort Poeſien til en Konſt at kryde:
har ſelv hørt Folk, ſom ere anſeete for at
Poeter, ſige, at en god Digt burde være
enfoldig, at, naar man tog Riimene og Sta-
maalet derfra, kunde den dog ikke adſkilles
os Stiil. De Gamle tænkde anderledes:
meenede, at den rette Poeſie endda ſkulde væ-
endelig. Invenias etiam disjecti membra
æ. En Poeſie, der har diſſe Egenſkaber,
vel ikke læſes uden Hovedbrud. De ſelv,
Herre! har ganſke viſt ikke uden megen Ef
nke læſt de gamle Romerſke Poeter, De hav
uden Moie fundet Meeningen af den ſaa
ammenſoiede Mængde af udſøgte Ord, ſom
s i deres Verker. Om vore gamle Danſke
ter tilſtaaer jeg gierne, at de kunne læſes
i Hovedbrud; Men, derſom det er ſandt,
i Udgiveren af Bordings poetiſke Skrifter

ſiger

ſiger i Fortalen, at Smagen da ikke var bedre hos os end hos Romerne, paa den Tid, da Plautus levede, da gior denne Roes ikke vore Poeter megen Ære. Deres Talemaader ere desnagtet ofte baade opſvulmede og opſkruede nok. Jeg kunde levere et ſtort Regiſter af ſaadanne vanſkabte Ord, ſom ere voxede i Poeternes Hierne, og ſammenſmeddede aleene for et fattigt Riims Skyld. I et Vers af Bording pag. 268. findes i fire Strophер en heel Snees af ſlige Ord. Men jeg vil ikke ſee oftere tilbage til diſſe mørke Tider, jeg ſeer heller frem ad til den lykkelige Tidepunkt af Smagens Forbedring, ſom De ſpaaer os. I Stedet for at rage i gamle Bogers Støv, ønſkede jeg meget meere, at kunde tillige med Dem, min Herre! og andre velſindede Patrioter, ſamle nogle Blomſter til de Krandſe, med hvilke vore opkommende Poeter burde belønnes.

I dette Ønſke ere vi viſt eenige; Og, om vi end gaae adſkillige Veie, glæder det mig dog, at vi have kuns eet Maal. Den Nidkierhed, ſom De viſe for Sprogets og Smagens Forbedring, ſkal bevæge mange af vore Landsmænd til at anſee diſſe Ting for vigtige og fornødne. Den ſkal giøre meget til at overvinde den Uſtadighed og Letſindighed, ſom bringer vore Medborgere ſaa ofte til at vakle i deres Foretagender, at de ſielden

den komme til Modenhed og Fuldkommenhed. Vi ere med vores naturlige kolde Blod saa tilbøielige til at skiemte med alting, at denne kolde Skiemt tidt udslutter den Nidkierheds Ild, som antændes i vore Siele, men kun sielden brænder heftig og længe nok, til at føre os med drifstige og stærke Skridt til Fuldkommenheds Maal. Det lader, som man i vores Alder arbeidede med en lige Iver baade paa Sprogets og Landets Forbedring: to Hensigter, som begge ere patriotiske, begge vigtige og tilstrækkelige nok til at sætte os i Arbeide i mange Aar. Vi have seet adskillige nyttige Forslag til deres Befordring, men de fleeste ere endnu i Hiernen, uden at være komne i Væven. Vi ere endelig komne saa vidt, at vi troe, at baade Jorden dyrkes og Handelen drives bedre efter Engelændernes og andre poleredе Folks Grundregler end efter Forfædrenes Vaner. Skulde vi ikke snart troe det samme om Sproget og Smagen? Hvor meget bør enhver velsindet Patriot ikke ønske, at hans Landsmænd vilde, uden at være hinanden til Hinder, enhver efter sit Kald og Bequemhed arbeide til disse Hensigter, som, hvor adskilte de end ere, dog foreene sig begge til eet Maal, som er Fædrenelandets Beste. Deres nidkiere Bestræbelser skulde dog i det mindste gisre den Nytte, at de, som dyrke Videnskaberne, skulde herefter ikke fortære deres Kræfter

paa unyttige, ubetydelige og ligegyldige Arbeider, men opofre dem til andre, ſom enten kunne forbedre Tænkemaaden og Sæderne eller forøge Livets Bequemmeligheder.

Vi ere vel ikke riige nok til at udſætte ſaadanne Belønninger, ſom Engelænderne og de Franſke, for dem, ſom gióre ſig fortiente af det Almindelige ved nyttige Arbeider. Men vore Landsmænd have endnu ſaa megen Følelſe af den ſande Ære, at denne ſkulde udrette det ſamme, derſom en Agerdyrker, en Kunſtner, en Handelsmand, en Skribent, en Poet kunde, uden at behøve andre Titler end diſſe, nyde den Grad af Høiagtelſe iblant os, med hvilken andre Folk belønne Fortieneſter.

Den

Den
Nye Edda
eller
Gylfes anden Reise.

paa unyttige, ubetydelige og ligegyldige Arbeider, men ovofre dem til andre, ſom enten kunne forbedre Tænkemaaden og Sæderne eller forøge Livets Bequemmeligheder.

Vi ere vel ikke riige nok til at udſætte ſaadanne Belønninger, ſom Engelænderne og de Franſke, for dem, ſom giøre ſig fortiente af det Almindelige ved nyttige Arbeider. Men vore Landsmænd have endnu ſaa megen Følelſe af den ſande Ære, at denne ſkulde udrette det ſamme, derſom en Agerdyrker, en Kunſtner, en Handelsmand, en Skribent, en Poet kunde, uden at behøve andre Titler end diſſe, nyde den Grad af Høiagtelſe iblant os, med hvilken andre Folk belønne Fortieneſter.

Den

Jeg var Konge i Norden og regierede over et Folk, ſom jeg ikke havde undervunget. Mit Rige var ikke, ſom Aſernes, ſtiftet ved Liſt eller Troldom. Mine Fædre herſkede ved et frit Valg, og jeg ved Arve-Ret. Folkets Kierlighed havde ophøiet dem, og den ſtadfæſtede mig paa Thronen. Jeg elſkede Frihed og hadede Undertrykkelſe; Jeg ærede Viisdom og foragtede Underfundighed; Jeg havde de beſte Skialdre ved mit Bord; De fulgde mig baade i Raadet og Striden; Jeg vilde, at de ſkulde ſkrive, hvad de ſelv ſaae, og ikke hvad de hørde af andre. Jeg lod mig ofte ſee i de ſtore Forſamlinger; Jeg rodte ſelv ved alle Ofringer; Jeg beſøgte ſlittige Lingene; Jeg talede venlig med enhver, og havde ja megen Gave til at opløſe mørke Taler og til at dømme i vanſkelige Sager, at Folkene i Norden havde meere Tillid til mig end til de tolv Drotter i Sigtuna.

Aſernes Rygte havde udbredet ſig over heele Norden. Deres Erobringer ſtrakde ſig indtil mit Riges Grændſer. Jeg hørde meget tale om deres Bedrifter, men jeg troede ikke alt; Mine Fædre havde ofte forſøgt, at de vare ikke uovervindelige.

Jeg merkede Bedragerie i mange af de Konſter, hvormed de forblindede Mængden, men jeg fandt Behag i nogle af deres Runer. Jeg lod mine Skialdre forklare dem for Folket, og indgrave dem i Steene. Man ſagde, at der i Aſien var er Folk af Guder, fra hvilke de nedſtammede, hvis Love og Sæder vare meget fuldkomnere end vores. Jeg vilde vide, om det var ſande, og beſluttede derfor at giøre en Reiſe til Asgaard.

Jeg faae denne prægtige Gudernes Boelig, om hvilken Poeterne ſige, at dens Grundvolde ere Klipper, dens Muure af Kampeſteene og dens Tag af glimrende Guld. Jeg giorde mange Spørgsmaal til Har om Gudernes Egenſkaber, om Verdens Oprindelſe og Undergang, om Menneſkenes Skiebne efter Døden, om Broen Bidfroſt, paa hvilken man ſtiger op til Himmelen, der hvor Alfaders Throne og de lyſe Aanders Boelig er, hvor Nornerne have deres Sæde, og de Retfærdiges Siele glæde ſig evindeligen. Jeg ſpurgde om de Himmelſke Steder, om Himinburg, Alfheim, Breidablik, Glitner, Gimle. Jeg vandrede i deres Indretninger at finde Mønſtre af fuldkomne og lykſalige Selſkaber: Men de Svar, ſom jeg fik, vare mørke Taler; De opvakte min Nysgierrighed i Stedet for at ſtille den, og da jeg vilde ſpørge om meere, reiſde ſig et Vulder,

hvor-

ved jeg opvaagnede, og merkede, at alt
jeg havde ſeet, var en Fortryllelſe.
Jeg blev bedrøvet, og fordrev alle Trold-
d af mit Rige. Min Indbildning var be-
t af et Syn, ſom min Forſtand ikke kunde
e; Jeg blev tungſindet; Jeg elſkede Een-
ed; Jeg kom ſielden i Forſamlingerne; Jeg
e lidet og faldt ofte i Tanker. Folket elſke-
g yndede mig. De gave mig paa tuſinde
der tilkiende, at de vare fornøiede med min
ering, og at min Bekymring var det eeneſte,
ſiorde Skaar i deres Glæde. Aaret efter
det en ſtor Tørke; Alle ſpaaede dyr Tid, og
gammel Sædvane gav Regieringen Skyld.
foregaaende Tungſindighed beſtyrkede dem i
: Mistanke. De troede, at jeg havde for-
t Guderne, og, da Meeningerne paa den
vare deelte i Norden, anſaae nogle det for
ſtraf af de gamle Guder, fordi jeg havde
rt fremmede Runer, andre for en Hævn af
ye, fordi jeg havde fordrevet Troldmændene.
glemte det Gode, jeg havde giort, og ta-
aleene om mine Skrøbeligheder; Man gav
Skyld for meget, ſom ikke beroede paa mig,
paa Lykken, og laſtede mange af de Gier-
r, ſom man før havde roeſt. Mit Folkes
e forøgede min Bekymring. Men hvad
e jeg giøre? Over Naturen kunde jeg ikke

befale, og Hændelser vare ikke i min Magt. Mit Folk gjorde mig Uret; men jeg vidſte, at mange iblant dem leed meere end jeg. Jeg begyndte ſelv at anſee det for en Straf, men til hvem iblant Guderne ſkulde jeg bede for at afværge den? Jeg beſluttede at vende mig til den Heieſte, til den, ſom vore Fædre dyrkede i deres Enfoldighed, og ſom Har ſelv ikke torde nægte. Jeg ſøgte eenſomme Steder for at bede. Engang, da Solen var nær ved at dale, ſaae jeg en liden Skye opſtige af Havet. Jeg gik op paa Spidſen af en Klippe; Jeg vendte mine Øine mod Skyen, jeg ſaae den udbrede ſig paa Himmelen, og jeg bad:

Ypperſte iblant Guderne! ſagde jeg; med hvad Navn ſkal jeg nævne dig? Othin, Thor, This? Nei, Alfader er dit Navn. Under dette tilbad mine Fædre dig, førend Aſerne lærde dem at dyrke fremmede Guder; ja dig aleene tilbade de, du ſom bød Himmelen og Jorden frembryde af Afgrunden, ſom lever ſtedſe og beſtyrer alle Ting i dit ſtore Rige, de Mindſte ſaavel ſom de Storſte. Dig tilbade de, hvem du endog er. Hos dig, du ſom fra den ſkielvende Throne overſeer heele Verden, hos dig aleene vil jeg ſøge Viisdom og Raad. Jeg forlanger ikke meere at vide, hvad du gjorde før Verden blev ſkabt, at tælle Himlene

lene eller at maale Afgrunden; Jeg begierer ikke at aabne Skiebnens Bog, at bryde Naturens Kiæde, og at forſtaae hemmelige Konſter, ved hvilke jeg kan ſee Hændelſer forud, at giøre mig Menneſker og Dyr underdanige. Jeg forlanger ikke en Magt, ſom jeg ikke har Viisdom nok til at bruge vel. Jeg ønſker ikke at kunde, ſom Othin, forblinde mine Fienders Øine, at døve deres Sværde, og at være uovervindelig i Striden, om det ellers er ſandt hvad Poeterne fortælle om ham. Han døde tilſidſt ſom andre, og jeg ſkal døe. Er det ſaa, ſom vore Skialdre ſige, at du paa en høiere Maade foreener dig med dem, til hvilke du betroer Folkenes Skiebne; Er det ſaa, at du har givet Menneſket en Aand, ſom ſkal leve evig, naar Legemet er bleven til Støv og Aſke, ſaa oplys denne min Siel, om det er mueligt, med en Straale af den Herlighed, ſom den ſkal nyde hos dig i de lyſe Anders Boelig. Men er den endnu for tung til at beſtige Himmelens Broe, ſaa tillad, at en god Aand, en Menneſkeven underviſer mig om de Love, efter hvilke du regierer de lykſalige Indbyggere i de Himmelſke Stæder, ſom ere adſpredte i den vide Luft. Jeg forlanger ikke at kiende dem uden for at opfylde den Pligt, ſom du paalagde mig, da du gav dette Folkes Hierter og Skiebne i min Haand. Ja, i min Haand

har du givet dem, og af den vil du kræve dem igien, naar jeg skal møde dig for Thronen og for de tolv Dommeres Forsamling i Ida.

Medens jeg saaledes bad, saae jeg Skyen udbrede sig i Østen; En sagte Vind reiste sig, og jeg saae Regnbuen i Skyen. Da jeg længe med en stille Henrykkelse havde betragtet saa herligt et Syn, forsvandt med et den heele Natur for mine Øine. Jeg saae rundt om mig Billeder af Viisdom og Almagt, og en inderlig Følelse af ligesaa uendelig en Godhed antændte en hellig og ærbødig Glæde i mit Hierte; Min Sorrig forsvandt; Mine Tanker tabte sig i den vilde Himmel, jeg vidste ikke meere hvad jeg saae, hvad jeg tænkde eller hvad jeg bad. Jeg veed endnu ikke, om jeg vaagede eller sov; Om en Engel talede med mig, eller om jeg gik paa Regnbuen til Himmelen. Maaden af Synet var mig ubekiendt, men af Indholdet slutter jeg, at det ikke var en naturlig Drøm eller Fortryllelse.

Jeg saae en menneskelig Skikkelse, som en ung Mands; Hans Gang var lettere end den sagteste Vind, hans Fødder rørde ikke ved Jorden; Hans Klæder vare som den klare Himmel, hans Hovedhaar guule og glindsende som Solens Straaler; Hans Øine rindrede som Stiernerne; Hans Mine var venlig, hans Adfærd ædel; Han talede ligesom han veiede sine Ord med en Guldvægt,

gt, og hans Tale var sødere end Honning.
g forstod alt, hvad han sagde, men jeg beholdt
n Meeningen deraf; Thi ingen Dødelig kan tale
n han. Han sagde, at han var kommen for
opfylde mine Ønsker; At der vare utallige
tæder og Boeliger i Alfaders Rige, at et ned-
ligt Rum adskildte dem fra Jorden, og at det
r vanskeligt for et Menneske at stige saa høit.
emets Tyngsel, sagde han, er den mindste
anskelighed; Aanden skulde være stærk nok til
overvinde den, dersom den ikke ved Egenkier-
hed var saa fordybet i sig selv, og ved Begier-
hederne bundet saa fast til Jorden, at den ikke
n oplofte sig til det, som er oven til, om end
ngselens Regler bleve ophævede. Den almin-
ige Kierlighed er Himmelstigen; Den strækker
fra Alfaders Throne indtil de yderste Grænd-
af Verden. Paa den er jeg ofte steget ned
dig, og til Væsner, som ere endnu langt
gere end du. Under denne Busk ere fleere
dbyggere end i dit ganske Land, og jeg gior
r Alfaders Befaling i et Øieblik meere for
n, end du kan giøre for dit Folk i din heele
gierings-Tid. Jeg veiede nyelig Draaberne af
gnen, og gav hver Myre sin beskikkede Deel.
g veed, at du elsker dit Folk, og endskiønt
for os er en ringe Dyd at elske sine Lige, er
dog saa rar iblant Mennesker, at jeg næie

har bemerket hver en Tanke og hver en Gierning, ſom er udſpiret af en reen Kierlighed til det Almindelige. Du har i de onde og gode Dage havt en Følelſe med dit Folk. Du fornøiede dig meere ved at giøre vel, end andre ved at tage Velgierninger af din Haand. Det var dig ikke nok, at have Magt til at giøre hvad du vilde; Du bad om Viisdom til at bruge Magten vel. Jeg bragte dine Suk for Thronen, og de ere bønhørte.

Gaae da, ſagde han, videre frem paa den Himmelſtige, paa hvilken du allerede har nogle Trin forud for andre! Stig med mig op til de himmelſke Stæder, og lær af deres Love at opfylde den Drift, ſom fører til Fuldkommenheds Maal. Han tog mig ved Haanden, og ſtrax forſvandt al Tyngſel. En ſagte Vind lettede mig fra Jorden. Jeg bevægede mig haſtig og uden Møie. Bevægelſen havde neppe varet et Øieblik, da min Anfører bød mig ſee tilbage. Hvad ſeer du? ſagde han; Jeg ſeer en Jordklump, ſvarede jeg, ſaa ſtor ſom det Bierg, paa hvilket jeg nyelig ſtod; Den er ſkiult af en Taage, og velter ſig om i Luften: Nu i dette Øieblik er den ſaa langt borte, at jeg ikke kan ſee meere deraf end en lille Prik, ſom er oplyſt. Denne Prik, ſagde han, er den halve Deel af Jorden, ſom vender mod Norden, af hvilken dit Rige neppe er en to hundrede Deel. I det ſamme forſvandt

den

reent for mine Øine. Jeg tænkte da, at
var meget lidt at regiere, og at jeg ligesaa
rne vilde lade mig føde paa nye, som vende
age til mit Rige, for at tage vare paa de smaa
ng, som ere paa Jorden. Tænk ikke saa, sag-
Aanden. Paa den to hundrede Deel af den
e Prik, som du saae, ere to Millioner Siele,
n ere udødelige, til hvis evige Lyksalighed du
giøre meget. Denne Pligt var stor nok til
beskæftige mange af de Aander, som ere langt
ere end du; Men det er vist, at alt det øvrige
a Jorden er meget ringe for en Forstand, som
fader har givet Viisdom til at oversee det?
lem ikke dette Syn, naar du kommer tilbage.
d de mindste Pligter mod det Almindelige altid
re store nok i dine Øine. See paa det Heele
paa det Tilkommende. Betragt Pligterne i
es Sammenhæng, og lad ingen nærværende
ennytte hindre dig fra at søge et større, almin-
igere og bestandigere Gode! Det er Begyn-
sen til den Viisdom, som du har forlangt.

Vi kom videre frem. Jeg saae Stierner,
rre end Solen, og utallige Lysekugler adspredte
en viide Luft. Her, sagde jeg ved mig selv,
de rette himmelske Stæder og de lyse Aan-
rs Boeliger, om hvilke Skialdrene tale. Min
nmelske Anfører sagde mig, at jeg endnu ikke
r kommen længere end til Grændserne af den

første Himmel. Her, sagde han, er Skiebnens Ring, som indslutter den synlige Verden. Intet Dyr, som er født under Solen, intet Legeme, indtil det mindste Solegran, kan gaae ud af denne Kreds. Eders Skialdre kalde den Gudernes Fæstning, som er bygt ved den øverste Ende af Himmelens Broe. Vi foreſtille os Tingene som de ere, men I kunne ikke fatte dem uden ved Sindbilleder.

Endnu saae jeg ikke andet end den klare Luft, men i et Øieblik blev jeg omgivet af en Skye, som skiulte den heele Natur for mig i saa tykt et Mørke, at jeg neppe følede, at jeg selv var til. Der frembrød igiennem Mørket et Glimt af et Lys, som syntes at være langt borte, det nærmede sig langsom, og viiste mig tilsidst en meget snever Indgang til en Huule, som indvortes var meget oplyst. Min Veileder førte mig derind. Jeg saae tre Fruentimmer, og hver af dem havde en Vægtskaal i Haanden. Disse, sagde han, ere de tre Nørner, Urda, Skulda og Verandi, om hvilke eders Skialdre sige, at de uddeele Menneskenes Skiebne. Den første veier Livet, den anden Dyder og Laster, og den tredie Lykſalighed. Urda lagde Gierningerne paa Vægtskaal med Tiden. Jeg saae med Forundring, at de første veiede altid mindst, og at nogle vare saa lette, at de ikke kunde veies. Jeg saae, at de

saa

faa Aar, i hvilke jeg havde regieret, veiede meere end Othins heele Alder og alle hans Krigstog, men jeg merkede tillige, at de tre første Maaneder veiede ligesaa meget som de tre sidste Aar. Jeg saae, hvad jeg ikke før havde troet, at det stod i et Menneskes egen Magt at forlænge sit Liv, og jeg besluttede at tælle baade Dage og Timer, naar jeg kom tilbage til mit Rige. Skulda veiede Pligterne mod Kræfterne. Jeg gruede for de store Byrder af Pligter, som man veltede paa den ene Vægtskaal; Men, saasnart Modvægten blev lagt paa den anden, merkede jeg, at Pligterne vare aldrig tungere, men ofte meget lettere end Kræfterne. Denne Overvægt satte mig i Forundring. Hvorfor, sagde jeg, spilder man saa store Kræfter paa at lette saa smaa Byrder? De ere ikke spildte, sagde Aanden; Naar de ere veiede mod Pligterne for at bestemme Graderne af Dyder og Laster, bliver Overskudet af Kræfterne indflettet i Skiebnens Kiæde, som er sammensat af Aarsager og Virkninger, af Straffer og Belønninger. Denne Kiæde havde Verandi i Haanden; Hun veiede Lyksalighed ved at lægge hvert Øieblik et Leed af Kiæden paa den ene, og Menneskets Tanker og Følelser paa den anden Vægtskaal. Urda og Skulda gave nøie Agt paa denne Vægt, og naar et Leed af Skiebnens Kiæde syntes undertiden at være for tungt, lagde den

første

første saa megen Forglemmelse og den sidste saa meget Haab paa den anden Vægtskaal, at de begge bleve lige. Jeg saae utallige saadanne Kiæder, hvis yderste Ender hvert Øieblik bleve forlængede med nye Led, som Gudinden afvexlede, men deres første Begyndelse blev jeg ikke vaer. Aanden sagde, at de strakte dem uendelig vidt, at de i deres første Udspring vare saa fine som Straaler, og løbe alle tilsammen i en uendelig liden Prik, som er Middelpunkten af den blaa Himmel, hvor Alfaders Throne er bygt. Denne Thrones Glands, sagde han, er saa stor, at ingen kan see den uden de lyse Aander, som boe i den inderste Himmel. Det Lys, som du her seer, er et Glimt af dens mindste Straale, mod hvilken Solen og Stiernerne tabe deres Skin, og den heele Natur blev til et tykt Mørke. Jeg har ført dig til Forgaarden af denne prægtige Stad, som eders Poeter kalde Valascialf, og som indbefatter mange Solekredse; I Middelpunkten deraf er den skielvende Throne, paa hvilken Alfader overseer heele Verden, men ingen Dødelig kan komme længere end til Skiebnens Kreds. Jeg vil vise dig andre Ting, som skikke sig bedre til din nærværende Tilstand.

I det samme Øieblik forsvandt Lyset for mine Øine. Legemet fik sin forrige Tyngsel igien. Mine Fødder hvilede paa noget, der var haardt

som

som Jorden; Jeg følede en Luft om mig ligesom Middagsluften om Sommeren, men jeg kunde ikke see. Det himmelske Lys har forblindet dig, sagde Aanden; Han rørde ved mine Øine, og jeg fik mit Syn igien. Jeg stod paa et Bierg, ligesom det, hvorpaa han kom til mig, og jeg meente, at jeg var i mit Rige igien. Jeg har ført dig, sagde min himmelske Ledsager, til en af de Boeliger, som iblant alle dem, der ere adspredte i den vide Luft, meest ligner den, hvorfra du er kommen. Indbyggerne have ikke alleene udvortes Skabning, men og alle naturlige Kræfter tilfælles med Menneskene. Al Forskiel imellem Eder og dem er ikke mere væsentlig end den Ulighed, som man finder paa Jorden imellem Personer af adskillige Stænder og Folkeslags. Den Art af Kreature, som I kalde Mennesker, og om hvilke I troe, at de ikke kunne være anderledes end I ere, have en naturlig Evne til mange og adskillige Ting. De ere i deres første Oprindelse som en Materie uden Form, og som det blöde Vox, der kan tage mod utallige Skikkelser. Naar den menneskelige Natur skulde være til alle de Forandringer, som ere muelige, og som den kan tage imod uden at forandre sit Væsen, kunde der af det Slags Kreature alleene være nok til at beboe mange Solekredse. I kunne slutte det selv af det, som I erfare paa Jorden. Et Menneske

fører intet med ſig til Verden uden en blot Evne. Det har af Naturen ikke meget meer end menneſkelig Skabning; Tænkemaaden, Tilbøielighederne og Graderne af alle Sindets og Legemets Kræfter beroe paa Virkningerne af de udvortes Ting og paa de Indſkydelſer, ſom I faae af andre ved Opdragelſe, Vane, Omgang, Love, Regiering og fleere Ting, ſom efter Tiderne og Stederne ere meget adſkillige. Diſſe Egenſkaber, ſom ere blot vilkaarlige, anſee I for væſentlige og uforanderlige, og domme om Menneſkets Natur efter den Tilſtand, hvori I nu finde det. Enhver Alder og ethvert Folkeſlags maaler det heele menneſkelige Kiøn efter ſig ſelv. Man anſeer intet for Sandt og Naturligt uden ſit eget, da dog den Adſkillighed i Tænkemaade, ſom findes paa Jorden, var nok til at overbeviſe Eder om, at de fleeſte Begreb, ſom I have, komme meere af Vanen end af Naturen. Men, hvor kiendelig end denne Forſkiel er, kan den dog ikke være ſaa ſtor imellem de Menneſker, ſom udſpire af een Stamme, og ſom boe tilſammen paa een Jord, hvor viſſe Tænkemaader og Tilbøieligheder ved Omgang blive almindelige, ſom den er imellem Indbyggerne i adſkillige Verdener. Heele Folkes Tænkemaade og Skiebne beroe hos Eder ofte paa et Menneſke aleene. I arve Eders Fædres Tilbøieligheder, I lide for deres Forſeelſer. I tænke, begiere og handle ligeſom

gesom nogle saa iblant Eder finde for godt. Iblant disse saa ere hundrede egennyttige Bedragere mod een oplyst Menneskeven. Nogle ere det ikke saa meget, fordi de ville være det, som fordi de ere bedragne selv, eller fordi andre alle bedrages. Vane og forudfattede Meeninger forblinde de største Siele, og de faa, som have Kræfter til at afkaste dette Skiul, holdes tilbage af Egennytte og Frygt. Du er en af de faa Siele paa Jordens Klode, som har Hierte til at elske uden Egennytte, Styrke til at tænke selv, Mod til at handle efter deres Indsigt, og Magt til at gisre, hvad du vil. For at gisre meere Godt i din Regiering, end alle de Konger, som I kalde Store, have gjort i deres heele Levetid, fattes dig kun een Ting: At kiende Menneskет, at kiende dig selv. Der ere faa paa Jorden, som vide det, og iblant de faa var der ingen, som turde sige dig det. Du talede vel meget fordeelagtig om Viisdom og om Frihed, men denne Tænkemaade var saa rar iblant de Mægtige paa Jorden, at ingen turde forlade sig ganske til dine Ord. Den Høieste alene saae, at de stemmede overeens med dine Tanker, han sendte mig for at underviise dig om det, som du ikke kunde begribe i den Stand, hvori du var; Hvad Menneskет er af Naturen, hvad det kan blive, og hvor meget dets Tænkemaade, Tilbøieligheder og Lyksalighed beroer paa den Tilstand, hvori det sættes af andre. Du kiender mange Folk paa Jorden, dine Skalbrø have fortalt dig meget om deres Sæder og Indretninger, som de dømde dem efter en almindelig Tænkemaade, som er antagen iblant Eder, og hvortil I ingen anden Grund have end Vane. De bedømde alt det, som ikke kom overeens med deres eget. Var der iblant Fremmede et Folk, som ved en Slags Fortieneste eller lykkelig Hændelse havde forhvervet sig nogen Høiagtelse, roste de alt, hvad de gjorde, indtil Skrøbeligheder og Feil. De undersøgte ikke, hvorvidt saadanne Ting vare grundede i Menneskets Natur. De betragtede ikke deres Følger i Henseende til Menneskets Lyksalighed. De fortalde dem kun, de forundrede sig i det Usædvanlige, og foragtede alt, hvad der ikke kom

overe-

overeens med den Tænkemaade, som de vare opdragne i, og med de Mønstre, som de havde foresat dem. Naar de talede om andre Kongers Bedrifter, smykkede de alle de Feil og forstørrede alle de Dyder, som i deres Tanker havde noget tilfælles med dine Tilbøieligheder. Til at kiende sig selv i saadan en Tilstand udkrævedes større Kræfter end noget Kreatur har i alle de Verdener, hvor der er Dyr til af menneskelig Skabning. Jeg maatte derfor føre dig nogle Millioner Miile fra Jorden til et Sted, hvor der ere Mennesker af en anden Tænkemaade, og hvor du selv ikke mere er det, som du var. Glem for en kort Tid, at du er Konge, underøving de jordiske Tilbøieligheder, og forkast alle de Meeninger, som du har antaget uden tilstrækkelig Prøve og Grund. Reis som ubekiendt om i dette Land! tael frit med et Folk, som ikke er vant til at sige andet end hvad det tænker, og som ingen Aarsag har til at skiule Sandheden for dig. Det vil koste dig nogen Umage, men trøst dig dermed, at Tiden er meget kortere end du troer. Denne Klode, hvorpaa du er, løber 9000 Gange om i sin Kreds, medens Jorden gaaer eengang om. Et Aar er her ikke længer end en Time hos Eder, og dog er det for Indbyggerne ligesaa langt som et af Eders Aar. De forrette ligesaa meget i den Tid, som I forrette i en anden, der er nogle tusinde Gange større. Den Høieste har givet din Siel en Evne til at tænke ligesaa hastig som Tiden gaaer. Brug den Leilighed til at oplyse dig, som ingen af dine Fædre har havt, og benyt dig vel af de Øieblik, som aldrig komme tilbage. Naar du har faaet den Oplysning, som du behøver og som du har forlangt, skal jeg føre dig tilbage igien til dit Rige. Du skal selv blive større end nogen af dine Fædre, og dit Folk saa lyksaligt, som Mennesker kunne blive.

For-

Fortalen
af
Breve
fra
Døde til Levende.

Alle vittige Folk i Europa have længe været eenige i at anſee det for en af vore Tiders ſte Fortrin, at Videnſkaberne, ſom før vare lte i de døde Sprog, foredrages nu i de le de. Det Sande og Nyttige er derved aabnet alle Stænder og Kiøn. Det er ikke meere ødt Skat, med hvilken nogle faa Lærde pran g aagre. Myndighed, Alder og Stand ere ikke de Vaaben, med hvilke Vildfarelſer og er beſtrides. Den ſunde og fra forudfattede eninger renſede Fornuft har faaet den Ret n, ſom den havde i Athenen og Rom til at ime om de Lærdes Arbeider. Den har ud- af Viderſkaberne, ligeſom af Konſterne, de Gothiſke Zirater, med hvilke de Lærde edes pyntede paa Romernes Sprog, at man

i deres Efterlignelſer neppe kunde kiende Monſtrene og Naturen igien. Jeg meener alle de tomme og barbariſke Konſtord, alle de barnagtige Spørgsmaal, alle de unyttige Ordkrige, al den taabelige Skiemt, alle de vidtløftige og uſkionſomme Afhandlinger om ubetydelige Ting; med faa Ord: Alt det academiſke Spilfegterie, hvormed man fordærvede baade Videnſkaberne og Smagen, og ſom ikke kunde udryddes, førend Sandhederne igien bleve foredragne i levende Sprog ſaaledes, at de kunde fattes og dømmes af alle, der havde en ſund og øvet Fornuft.

Da først lærde man, at det ſande Skionne, det Naturlige, det Ædle og det Vittige er til alle Tider og hos alle Folk eet. Saa længe et Sprog endnu er udyrket og Smagen ubeſtemt, kan det hænde ſig, og det maae ſkee, at gamle Skrifter i ſaadant Sprog, ved Videnſkabernes Tilvext og Smagens Udbredelſe, tabe deres Priis. Cicero og Quintilian forſikkre, at adſkillige gamle berømte Forfattere havde ikke bedre Skiebne i Rom. Den første ſiger *): At mange latinſke Bøger, ſom vare ſkrevne af brave Mænd, der ikke vidſte at ſige net, hvad de tænkte, og ved et behageligt Foredrag at lokke Læſerne til dem, bleve ikke læſte uden af Forfatterne ſelv og af deres gode Venner, eller af

*) Quæſt. tuſc. lib. 1.

af andre, ſom tilegnede ſig lige ſaa vild en Frihed til at ſkrive. Men, da det Romerſke Sprog var bleven dannet, da Kundſkaben var udbredet og Smagen faſtſat, forhvervede det ſande Skiønne ſig en evig Høiagtelſe. Man talede Latin i Rom mange hundrede Aar baade for og efter Auguſts Alder. Tiden giorde vel, ſom Horatz ſiger, adſkillige Forandringer i Ordene:

Multa renaſcentur, qvæ jam cecidêre, cadentqve,
Qvæ nunc ſunt in honore.

Men det er ſaa langt fra, at Forfatterne af den ſaa kaldede gyldne Alder tabde ved diſſe Forandringer deres Priis, at de endog vandt derved. De ere blevne evige Mønſtre, ikke alene i deres eget Sprog, men og i de nye. Deres værdige Efterfølgere, en Boileau, en Fenelon, en Boſſuet iblant de Franſke, en Pope, en Addiſon iblant Engellænderne, en Klopſtock, en Cramer iblant de Tydſke, hvorfor ſkulde de ikke kunne vente ligeſaa beſtandig en Høiagtelſe, efterat de ſaa lykkelig havde overvundet de Fordomme, ſom hindrede Smagens Opkomſt iblant deres Landsmænd. Alle menneſkelige Arbeider indtil de ſtørſte Meſterſtykker ere vel forgiengelige; Men hvem kan tvivle derom, at l'Eſprit des loix og Henriaden ſkulle læſes med en almindelig Høiagtelſe, naar ingen meere bekymrer ſig om

de Stridsſkrifter, ſom ere udkomne fra Univerſitetet i Paris, om hvilket den vittige Forfatter af de Perſiſke Breve ſiger *), at det er de Franſke Kongers ældſte Datter, og ſaa gammelt, at det undertiden gaaer i Barndom.

Om Romerne i deres Sprog havde et ſtørre Forraad af Ord til at udtrykke deres egne Begreb end andre Folk, er et Spørgsmaal, ſom vilde blive meget vanſkeligt at afgiøre; Men dette er viſt, at det Romerſke Sprog er meget mindre tiigt til at udtrykke vore Begreb end noget andet af de nye Sprog. De Forandringer, ſom ſiden ere ſkeete i Staterne, i Lovene, i Konſterne, i Handelen, i Krigsvæſenet, i Videnſkaberne, have beriget de levende Sprog med mange Ord, ſom ikke kunne udtrykkes paa Latin, uden at betiene ſig af den Frihed, ſom vore Lærde ſaa tidt have misbrugt, at giøre et nyt Sprog, ſom Romerne ikke forſtode.

Betragte vi det Latinſke Sprog ſaaledes, ſom det var efter det Romerſke Monarkies Undergang, og ſaaledes ſom vi finde det i de gamle Lærdes Skrifter, da er intet ſikkrere end det, at Sproget ikke altid har beholdt den Skikkelſe, ſom det eengang havde faaet. Det er let at beviſe, at der iblant de Lærde, hver hundrede Aar og oftere, har herſket en nye Smag. Snart

*) 106 Brev.

:n Romerſk Forfatters, ſnart en andens Skri-
:ade været i Moden. Nogle have, for at
deres Læsning, eller rettere at ſige, af Man-
aa Skiønſomhed, giort en unaturlig Blan-
af de Gamles Talemaader og Stiil. An-
ave pyntet paa Sproget, enten ved at udſpække
ned Græciſke og ofte ſelvgiorte Ord, eller
at forandre Sammenſætningsmaaden efter
ſom de vare vante til i deres eget Sprog.
Opſigt, ſom Lipſii opſkruede Stiil giorde til
id i Europa, er endnu i friſk Erindring, og
: af vore gamle Lærde have været alt for lyk-
at efterfølge ham.

Skulde det ved de levende Sprogs Dyrkelſe
e ſig, ſom man befrygter, at mange af diſſe
e Verker ſkulde forgaae, da er jo, ſom
o beretter, det ſamme ſkeet i Rom. Man
: lære at forſtaae mange levende Sprog i den
ſom anvendes paa at læſe ſaadanne Skrifter
lio; (thi de gamle Lærde elſkede denne Form,
orydede meget deres Bogſtole). Vil man
ig redde alle diſſe Verker fra Forglemmelſe,
der neppe være uden eet Middel dertil, og
ee Videnſkaberne tabde ikke heller meget der-
om man udførde Hr. Trublets Forſlag, at
ſmaa Udtog af de ſtore Boger, ſom
1 meere læſer.

I alle diſſe Forandringer have de Latinſke Forfattere af Auguſts Alder beholdt deres Priis, ligeſom de Franſke i Ludvig den Fiortendes Tid altid beholde deres, hvor mange Forandringer der end foregaae i Sproget. Hvad er Aarſagen? De gamle Romerſke og de nye Franſke Forfattere ſkreve begge i levende Sprog, ſom lode ſig böie, og ſom de fuldkommen havde i deres Magt; De toge Naturen aleene til Mønſter, og de havde ikke nogle faa Skole-Lærde, men de vittigſte Folk af alle Stænder og Kiøn, til Dommere over deres Arbeider.

Men hvortil nytter det at beviſe Sandheder, der ere ſaa bekiendte? Skulde der endnu findes nogle iblant os, ſom tvivlede om Nytten af de levende Sprogs Dyrkelſe? Skulde der være Lærde, ſom misunde det ſmukke Kiøn og andre af deres Medborgere, ſom ikke forſtaae Latin, den Kundſkab om Gud og Pligterne, den Forbedring i deres Tankemaade og Sæder, den uſkyldige og anſtændige Tidsfordriv, ſom de ikke kunne ſøge paa de höie Skoler og i de Lærdes Skrifter? Skulle de troe, at det ikke var nyttigt ved vores eget Sprogs Dyrkelſe at udbrede Kundſkaben og Smagen, endog iblant dem, ſom hverken forſtaae lærde eller fremmede Sprog? Skulle de være ſaa forelſkede i den gamle og krybende Stiil, at de ønſkede at kunde ſtække Vingerne paa de Forfattere,

ſom

ſom ſtræbe at løfte ſig op til det Ædle og Høie, endſkiønt diſſe ſelv endnu baade føle og tilſtaae deres Uformuenhed til at naae den Høide, ſom har giort Romerne til evige Mønſtre? Skulle der, ſiger jeg, være ſaadanne iblant os, da have de jo ſaa mange vittige Folk af alle Nationer, Stæder og Kiøn imod dem, at deres Exempel og Myndighed ikke kan være farlig? Troe de, at de ved Skrifter i lærde Sprog kunne indlegge en ſtørre, almindeligere og meere vedvarende Ære, hvo vil da berøve dem denne Roes? Hvem forbyder dem at ſkrive for det heele menneſkelige Kiøn, og at arbeide paa ſaadanne Verker, ſom ikke kunne lide ved Tidernes og Omſtændighedernes Afvexlinger, og ſom ere ſikkre nok, for at blive laſtede af Efterkommerne. Mænd, ſom kunde fortiene ſaa evige Navne, hvorfor ville de misunde den Borger, ſom arbeider alene for ſin Leve-Alder og for ſit Fædreneland, ſaa forgængelig og indſkrænket en Roes? Han hindrer dem jo ikke i at løbe til det ſtore Maal, ſom de have foreſat dem; Er dette ham for høit, da er deres Seier deſto viſſere. Det er ham nok, at have gavnet og fornøiet ſine Landsmænd, ſaa længe han lever, han forlanger ligeſaa lidt at herſke over Efterkommernes Domme, ſom han ſelv har vildet være en Slave af Forfædrenes Smag. Han bliver ikke træt af at arbeide, ſaa

længe hans Arbeide behager dem, ſom det kan opbygge; Og han glæder ſig ved at befordre ſaadanne Anſtalter, ſom kunne ſætte Efterkommerne i Stand til at giøre det endnu meget bedre.

Diſſe Breve ere ſkrevne af et Fruentimmer i et levende Sprog, i hvilket de allerede ere læſte med megen Opbyggelſe af et Kiøn, ſom i Almindelighed har finere Sindsbevægelſer, og derfor og maaſkee meere Smag end vores. Man giorde det Danſke Fruentimmer Uret, derſom man holdt det fornødent at overbeviſe dem om Nytten af de levende Sprogs Dyrkelſe. Neppe ſkulle ſaa mange Lærde iblant os kunne roſe dem af deres Styrke i det Græciſke og Romerſke, at man jo ſkal kiænne viſe fleere endnu af det ſmukke Kiøn, ſom have ligeſaa ſtor Færdighed i fremmede og levende Sprog. De tale og ſkrive diſſe Sprog langt bedre end det Romerſke tales ved de fleeſte Academiſke Øvelſer. Troer man, at de lærde Sprog have ſaa ſtore Fuldkommenheder fremfor de levende, at ingen Franſk, Engelſk, Tydſk eller Danſk Forfatter kan lignes med en Romerſk, ſaa maae man dog og tilſtaae, at meget faa Lærde ſkrive Sproget med den Fiinhed, ſom de Gamle, og at det Sprog, ſom tales af et Fruentimmer, der har Læsning og en øvet Forſtand, er et meget bedre Sprog, end det man hos os kalder Kloſter-Latin. Vi have Landsmænd, ſom ſkrive det

Latin-

Latinſke Sprog ſom Cicero og Martial, og de ere ſaa bekiendte, at jeg behøver ikke at nævne dem; Diſſe giøre Nationen og Sproget Ære; Men andre, om de end forſtode alle Ord, og havde læſt alle Bøger deri, have dog ikke Ret til at tilegne ſig Sprogets Fuldkommenheder, ſaa længe de ſelv ſkrive det uden Skiønſomhed og Smag. Et Fruentimmer, ſom taler et levende Sprog vel, fortiener altid meere Høiagtelſe, end en lærd Mænd, ſom ſkriver ſlet i et dødt.

Det er ikke en fiinere Tænkemaade og Smag aleene, hvorved Fruentimmerne ofte adſkille ſig fra deres lærde Medborgere; de overgaae diſſe og ofte i Følelſe af Sandhedernes Vigtighed, og i Nidkierhed for at udøve dem. Vore Nordiſke Fruentimmere fortiene iſær at roeſes for den Høiagtelſe for Dyden og Hengivenhed til Religionen, ſom har ſaa megen Deel i Valget af de Skrifter, ſom de læſe. En Forfatter ſøger forgieves at behage dem ved den forfængelige Skiemt, med hvilken man beſmykker Laſter og giør Dyder latterlige. De foragte den, ligeſom de bedragelige Farver og den falſke Glands, hvormed nogle ſydlige Folk i Europa ſkiule deres Heſlighed. De elſke ikkun den naturlige og utvungne Vittighed, ſom bruges til at giøre Kundſkaben om Pligterne levende, og deres Udøvelſe behagelig. De ligne deri de Lacedemoniſke Damer,

ſom ikke læsde andre Digtere end Homer, for at opvække hos dem ſelv og deres Børn de meeſt levende Følelſer af Pligterne mod Gud og Fædrenelandet. Det var i denne Henſigt, at deres ſtore Lovgiver, efterat have forebygget al den Misbrug af Vittigheden, ſom fordærver Indbildningen og ſkader Sæderne, viſte ſaa megen Høiagtelſe for denne Digter, at, endſkiønt han ikke var fød i Lacedemon, har man dog kaldet ham Lacedemoniernes Poet.

Religionen har og i vore Tider vundet meget ved de levende Sprogs Dyrkelſe. Sandheder, ſom tilforn vare ſkiulte i døde Sprog og i barbariſke Konſtord, læſes og forſtaaes nu af alle Folk. Man har derved renſet dem fra de ſkolaſtiſke Griller, fra de daarlige Spørgsmaal og unyttige Tretter, ſom ſtødte den ſunde Fornuft, og hindrede baade Videnſkabernes og Religionens Fremgang. Diſſe vanſkabte Foſtre af den menneſkelige Indbildning have ofte i de døde Sprog ſaa prægtig en Anſeelſe, at deres Uſelhed ikke kan ſees, førend de afklædes. Det er ikke nok, at Sandhederne derved ere blevne ſatte i ſtørre Lys, Veltalenheden og Poeſien have i de levende Sprog, ved prægtige Billeder, ved ſindrige og værdige Lignelſer, ved en ædel og høi Stiil, givet Sandhederne noget af den Skionhed og Majeſtæt igien, hvormed de ere overklædte i

Grund-

rundsprogene, og som ellers vare tabte for den
re Mængde, for hvilke disse Sprog ere døde.
d dem, som med Agtsomhed og Smag have læst
lopstocks og Gellerts Sange, Youngs Tan-
, Cramers Oversættelser af Psalmerne, vidne,
or høie og hellige Følelser disse Skrifter have
vakt, jeg vil ikke sige fremfor mange lærde Sy-
mer, Postiller og Kirke-Sange, men fremfor
sædvanlige tvungne og tørre Oversættelser, ved
ilke mange af de prægtigste Steder i Skriften
ve tabt deres Skiønheder. Kundskaben er ved
levende Sprogs Dyrkelse saaledes udbredet, at
ange, som ikke forstaae de lærde Sprog, tale og
ive om de vigtigste Sandheder bedre end de fleeste
rde, paa hvis Ord aleene de tilforn troede dem.
vilken Forskiel imellem deres lærde Verker, som
re Fædre beærede med Tilnavne af Seraphiske
Angeliske Lærere, og de Skrifter, som ere blevne
overs efter en Elisabeth Rowe og en Mar-
ethe Klopstock.

Det er dette vittige og dydige Fruentimmers
reve, hvoraf Indholdet er saa rørende og
versættelsen saa lykkelig, at jeg haaber at mi-
Landsmænd ville være eenige med mig i at op-
untre Oversætteren deraf til at dyrke sit Moders
laal med fleere ligesaa heldige Forsøg. Der
gives aarlig iblant os henved 200 Strids-
rifter i de lærde Sprog, hvoraf den største Deel
ved

ved Aarets Ende ikke meere ere til. Derſom Halvparten eller aleene en Fierdedeel af diſſe Bekoſtninger bleve anvendte paa Skrifter, ſom kunde læſes af alle i de Sprog, ſom bruges i Forretninger, ſom tales i Kirkerne, for Retterne og i Selſkaber, ſkulde da vel Videnſkaberne, ſkulde den ſande Lærdom, ſkulde det Romerſke Sprogs Værdighed lide noget derved? Jeg overlader til andre at beſvare dette Spørgsmaal.

Vore Danſke Fruentimmere tænke alt for vel, og vore Mandfolk ere alt for høflige til at man ſkulle tvivle om Afgangen af et Skrift, ſom giør Kiønnet ſaa megen Ære. Ingen Mandsperſoner ſkal lade ſig ſee i Selſkaber, uden at kiende det. De vittige Opſeerinder i Hovedſtaden ville underſøge, om han og har læſt det med Agtſomhed; Roeſer han det, uden at kunne ſige, hvorfor, ville de holde ham for en taabelig Smigrer, og laſter han det, da ville de domme, at, om han end er lærd, har han dog ingen Smag.

For dem, i hvis Øine intet er ſmukt og lærdt, uden det, ſom er ſkrevet paa lærde Sprog og for det heele menneſkelige Kiøn, ere nogle fordanſkede Breve af et Fruentimmer vel alt for ringe til at fortiene nogen beſynderlig Høiagtelſe; jeg haaber aleene, at diſſe Lærde, hvis Borgerſkab ſtrækker ſig over den heele beboede Verden, have for megen Menneſkekierlighed til at regne frem-

ıede Nationers Genie iblant forbudne Vare.
r ikke saa meget Fødselen som Opdragelsen,
Velgierninger, som vi nyde i Selskabet,
ɔrbinder os til Fædrenelandet. Ikke de
blant hvilke store Genier fødes, men de,
lke de agtes og belønnes, have Ret til at
dem iblant deres Medborgere. Naar en
dsklands beste Digtere *) siger til sit Fædre-
):

pstocke zehlst du nicht viel. Ihn lohnt der
Nordische Ludwig.
hatteſt du keine Belohnung für ihn?

hvilket Folk bør da være stolt af denne
? Den Beskyttelse, som de smukke Viden-
nyde under Friderik den Femtes Scep-
ɔg den Iver, som hans oplyste Ministre
ıt udføre saa ædle Hensigter, udbrede Na-
s Ære meget meere, end mange Lovtaler i
Sprog.

Zachariæ Oder p. 436.

ved Aarets Ende ikke meere ere til. Dersom Halvparten eller aleene en Fierdedeel af disse Bekostninger bleve anvendte paa Skrifter, som kunde læses af alle i de Sprog, som bruges i Forretninger, som tales i Kirkerne, for Retterne og i Selskaber, skulde da vel Videnskaberne, skulde den sande Lærdom, skulde det Romerske Sprogs Værdighed lide noget derved? Jeg overlader til andre at besvare dette Spørgsmaal.

Vore Danske Fruentimmere tænke alt for vel, og vore Mandfolk ere alt for høflige til at man skulle tvivle om Afgangen af et Skrift, som giør Kiønnet saa megen Ære. Ingen Mandspersoner skal lade sig see i Selskaber, uden at kiende det. De vittige Opseerinder i Hovedstaden ville undersøge, om han og har læst det med Agtsomhed; Roeser han det, uden at kunne sige, hvorfor, ville de holde ham for en taabelig Smigrer, og laster han det, da ville de dømme, at, om han end er lærd, har han dog ingen Smag.

For dem, i hvis Øine intet er smukt og lærdt, uden det, som er skrevet paa lærde Sprog og for det heele menneskelige Kiøn, ere nogle fordanskede Breve af et Fruentimmer vel alt for ringe til at fortiene nogen besynderlig Høiagtelse; jeg haaber aleene, at disse Lærde, hvis Borgerskab strækker sig over den heele beboede Verden, have for megen Menneskekierlighed til at regne

frem-

dere; Og de, ſom ville give dem den Umage, at ſammenligne hendes Stiil med deres, ſom have anvendt en god Deel af deres beſte Aar paa de ſædvanlige Øvelſer i Tænke- og Tale-Konſten, ſkulle ikke troe, at Fruentimret taber meget, ved at udelukkes fra diſſe Viisdommens Templer, ſom man kalder Skoler og Academier.

Paa en Tid, da det Nyttige og Behagetige i Videnſkaberne bekiendtgiøres i levende Sprog, og da diſſe Sprog læſes og forſtaaes af Fruentimret, endog i de Lande, hvor Kundſkaben endnu ikke var meget udbredet, behøver vel Forfatterinden ikke at undſkyldes: fordi hun har driſtet ſig til at bøde paa den Mangel af gode Skrifter i Moders-Maalet, ſom kuns faa Lærde holde deres Agtſomhed værd. Man formoder og, at de Damer, ſom beſøge Skuepladſen og Selſkaberne, for at ſees ſelv, ikke holde det for en ganſke utilladelig Forſængelighed, at et Fruentimmer ſøger at agtes for noget, ſom giør Forſtanden Ære, og at det fornuftige Publici Bifald ikke er hende ganſke ligegyldigt.

Hvad Skueſpillet ſelv angaaer, da tilſtaaer man gierne, at den for det Franſke Folk og Fruentimret iſær ſaa egne Caracter ſkal være vanſkelig at opføre paa en Danſk Skueplads. Roxelane ſiger meget, ſom en Francoiſe aleene, og kuns faa Francoiſer kunde ſige til en Sultan. Den mind-

ſte

ſte Tvang i Handlingen vilde giøre hendes Frihed ſaa ufordragelig, at Tilſkuerne ſelv ſkulde ſkielve paa hendes Vegne, og frygte hvert Øieblik for at ſee Comoedien forvandlet til et Sørgeſpil. En lykkelig Foreſtilling deraf ſkulde viſt giøre Kiønnet megen Ære. Den ſkulde viſe, hvor meget en fornuftig Brug af dets Yndigheder kunde giøre til at formilde endog den grummeſte Deſpotisme.

En Franſos ſkal derimod, troer jeg, ikke være ſaa vel ſkikket, ſom en Danſk, til at udtrykke det Beſynderlige i de Østerlandſke Sæder; Og en Contraſt imellem begge diſſe Caracterer ſkal uden Tvivl være baade et angenemt og et lærerigt Syn for en Nation, hvis naturlige Væſen er at gaae en Middelvei imellem Frækhed og Slaverie, imellem Flygtighed og Trægbed.

For-

Fortalen
til den
Norſke Bonde-Viſe
af Simon Fogner.

Til
Bønderne i Danmark og Norge,
mine
kiere Landsmænd og Medborgere!

De ſande Fortieneſter, ſom I have af det Almindelige, paalægge alle Eders Medborgere den Pligt, at arbeide igien til Eders Nytte, for derved at opfylde det ſtore Hiemærke af en Regiering, under hvilken alle Indbyggere af Danmark og Norge ere foreenede ved Kierlighedens og Fredens Baand.

Eders Stand, mine Venner, har i ſin udmortes Ringhed mange ſtore Fortrin for dem, ſom ere meere glimrende. Eders Fædreneland

overgaaer i Frugtbarhed, i Love, i Indretninger mange andre Riger. I leve under en Konge, hvis Faderlige Omsorg søger daglig at formeere denne Overvægt, og det fornemmelig til Eders, Hans talrigste, Hans flittigste, Hans nyttigste Undersaatters Beste. Men hvortil nyttede Eder alle disse Fordeele, dersom I ikke følede og brugte dem, og hvorledes kunne I føle og bruge dem, dersom I ikke kiende dem?

De, som æres af Regieringen og fødes af Eder for at dyrke Videnskaberne, deres Pligt, deres første og høieste Pligt er det, at udbrede Regieringens Ære, og forøge Eders Lykkelighed, ved at lære Eder at kiende, at føle og at bruge disse Fordeele, med hvilke Forsynet og Regieringen har begavet Eder.

Dersom vi anvendte den Frihed fra udvortes Arbeide, som I have forskaffet os, paa unyttige Griller; Dersom vi holdt det for nedrigt, at arbeide til deres Nytte, som føde og klæde os; Dersom vi af Egennytte hindrede saadanne Indretninger, som kunde være mange Tusinde af vore Medborgere til Nytte; Dersom vi prædikede for Eder om strenge Pligter uden at opfylde de letteste selv; Vilde I da vel agte os saa meget, som de Smede, der giøre Jern til Eders Plove? Eller ville I troe, at vi fortiente meere Ære af Selskabet,

ibet, derſom vi toge Spaden i Haanden i Ste-
: for Pennen.

Det, ſom er et Arbeide for Eder, er ofte en
ederqvægelſe for os; Lad vores Arbeide igien
ne Eder til Fornøielſe. Denne Viſe er en
irkning af de Betragtninger, med hvilke en af
ers Medbrødre forfriſkede Sindet, naar hans
jeme var træt af Arbeide. Han beſkæmmede
i mange af hans ſtore, hans ærede, hans lær-
, hans rige Medborgere, at han, i Stedet
at giøre ſig ſelv Livet ſuurt ved ubillige Kla-
:, priſede Forſynet og Regieringen, og opmun-
de ſine Landsmænd til at benytte dem af deres
rdeele.

Han havde ſamlet denne Kundſkab af en
ands Verker, ſom ſkrev for at gavne ſine
idsmænd. Jeg forlanger ikke, at I ſkulle
nde alle vore Lærde, men jeg vilde fortænke
er meget, derſom I ikke vidſte, at der har
ret en Mand til i Danmark, ſom heed Hol-
tg, en Mand, ſom holdt det for ſtørre Ære
kunne opbygge ſine ringeſte Medborgere, end at
ede en gammel Haandſkrift, eller at rette en
il i en Gloſe eller et Aarstal, der ikke var ble-
i mærket af en Mand, ſom de Lærde kalde den
re Scaliger.

Forfatterens Stand, de vigtige Sandheder,
n han foreholder ſine Landsmænd, og den enfol-

dige Oprigtighed, hvormed han fremsætter dem, undskylde nok de Feil mod Sproget og Smagen, som findes i denne Sang. Man undskylder gierne ligesaa store Feil hos mange Lærde, naar de skrive om ligesaa vigtige Ting med den Grundighed, som man har Ret til at fordre af dem, naar de ere ligesaa beskedne som Simon Fogner, og tillade andre at giøre hvad de selv enten ikke ville eller ikke kunne til Sprogets og Smagens Forbedring.

Synger ofte denne Vise! lad den gjøre samme Virkning paa Eder, som de Sange, med hvilke de Preussiske Soldater opmuntre hinanden til at stride under deres Frideriks Anførsel. Eders behøver, Gud være lovet, ingen blodige, ingen kostbare Seiervindinger. Stræber ved Flid, ved Indsigt, ved Dyd, ved Taknemmelighed at fortiene den Forbedring i Eders Vilkaar, som Han under Eder, og som er Øiemærket af Hans store Anstalter.

For at give Eder Anledning til at kiende og føle Eders Lykkaligbed, saa tillader mig, at jeg foreholder Eder nogle faa vigtige Sandheder.

Sætter for alting Priis paa Religionen, som er den store Grund ikke alene til den evige men og til Eders timelige Lykkaligbed. Vider, at i den største Deel af den beboede Verden, hvor Christi Lærdom ikke prædikes, troe de Mægtige

og

de Riige ikke, at I ere deres Brødre, de troe
ppe at I ere Menneſker. En chriſtelig Øvrig-
d troer meere; Den troer, at den Største i
uds Rige er alles Tiener.

Det er derfor ikke de Tieneſter, ſom I giøre
ders Medborgere, der forringe Eders Stand.
iſſe giøre Eder i de Chriſtnes og i de Viiſes
ine meget meere Ære. Ikke de, ſom have
re Titler, ſom bære koſtbare Klæder, og boe
rægtige Huſe, men de, ſom arbeide, ſom lide
r det Almindelige, ere virkelig Store. I ha-
: dog hørt tale om Alexander og om Keiſer
arl den Store. Hvorfor ærer man diſſe Helte?
or deres Fødſel, deres Klæder, deres Pragt,
res Taffeler? Eller for den Nidkierhed, med
ilken de ofte paatoge ſig de ringeſte, de farligſte
de moiſommeligſte Arbeider?

I ere de lykſaligſte Indbyggere i Landet,
ar I ved Eders Flid kunne bringe det ſaa vidt,
I kunne leve efter Eders Stand. De Riige
Store nyde ikke meere af deres Overflødighed
d at de blive mætte. Arbeide og Moiſomhed
er Eders Mad meere ſmagende end alle deres
ryderier; Den forlænger Eders Liv, og giver
der en indtil den høieſte Alder vedvarende Sund-
d og Styrke. I ere frie for tuſinde Bekym-
nger, ſom følge med den Riiges Overflødighed.
kken har mindre Magt over Eders Eiendomme

end over andres. Eders Høst er vissere end Kiøbmandens Seilads, og den Grund, paa hvilken I saae, sikkrere end Hofmandens Gunst. De tyranniske Love, som Moden har foreskrevet, indskrænke ikke Eders Frihed. Eders Børn ere Eder til Nytte, og I finde, det lettere end andre, at give dem tidlig de Midler i Hænderne, hvorved de kunne nære dem selv og forsørge en Familie. Jeg kunde beskrive Eder tusinde Fiender af den menneskelige Lykksalighed, som I ere sikkre for, men ere saa lykkelige, at I ikke kiende dem engang. Den Frygt for uvisse Tilfælde, den vidtløftige Udsigt i det Tilkommende, de mistrommelige Beregninger af muelige og rimelige Hændelser, som plage Statsmanden; De uopløselige Tvivl, de herskende Fordomme, som ængste den Lærde; Den umaadelige Begierlighed til Roes, som qvæler dem begge, ere Eder ligesaa ubekiendte, som Skiørbug, Miltsyge, Tungsindighed, Hypochondrie, Podagra, og mange flere Sygdomme, som hos andre ere blevne til Moder og til Arvegods. Disse Fiender af den menneskelige Lykksalighed giøre, at de Forneielser, som andre have fremfor Eder, vare kuns nogle Øieblik. For Eder er det heele Liv mindre kiedsomt ligt, og Døden, som giør Ende paa al Verdens Herlighed, mindre forskrækkelig.

I kunne

I kunne ſelv endnu meget forøge denne Eders Lykſalighed, derſom I gave meere Agt paa de Skiønheder i Naturen, af hvilke I ere daglige Tilſkuere. Hvem forbyder Eder at tage Deel i de Fornøielſer, for hvis Skyld Monarken forlader ſine Slotter og boer med Hyrden under et Tag. Hvad hindrer Eder fra at læſe i Naturens Bog, af hvilken den Viiſe og Digteren have al deres Kundſkab? Er det maaſkee fordi Eders lærde Medborgere ikke anvende ſaa megen Flid paa at dyrke Eders Sind, ſom I paa at dyrke Jorden for dem. Derſom de gave Eder fleere ſaadanne Bøger at læſe, ſom de korte Betragtninger over de menneſkelige Vilkaar, derſom man i Stedet for de mange urimelige Viſer og Fabler gav Eder nogle muntre og lærerige Sange, derſom man underviiſde Eder om de førſte Grunde af Naturlæren og Agerdyrkningen, da ſkulle I kiende Sindets Fornøielſer, I ſkulle føle Eders Lykſalighed, I ſkulle lære mange Ting, ſom kunne forbedre Eders Huusholdning, I ſkulle ved den ſunde Fornuft og Erfarenhed hielpe til at opdage mange Sandheder, ſom de Lærde forgieves ſøge uden Eders Hielp. Tænker ikke, at denne Kundſkab er Eder for vanſkelig, det Nyttige i Videnſkaberne lader ſig ſige med faa Ord; Det er ikke ſaa vanſkeligt at begribe, at de Lærde vide med Vished ikke meget meere ſelv.

end over andres. Eders Høst er vissere end Kiøbmandens Seilads, og den Grund, paa hvilken I saae, sikkrere end Hofmandens Gunst. De tyranniske Love, som Moden har foreskrevet, indskrænke ikke Eders Frihed. Eders Børn ere Eder til Nytte, og I finde, det lettere end andre, at give dem tidlig de Midler i Hænderne, hvorved de kunne nære dem selv og forsørge en Familie. Jeg kunde beskrive Eder tusinde Fiender af den menneskelige Lykksalighed, som I ere sikkre for, men ere saa lykkelige, at I ikke kiende dem engang. Den Frygt for uvisse Tilfælde, den vidtløftige Udsigt i det Tilkommende, de meisommelige Beregninger af muelige og rimelige Hændelser, som plage Statsmanden; De uopløselige Tvivl, de herskende Fordomme, som ængste den Lærde; Den umaadelige Begierlighed til Roes, som qvæler dem begge, ere Eder ligesaa ubekiendte, som Skiørbug, Miltsyge, Tungsindighed, Hypochondrie, Podagra, og mange fleere Sygdomme, som hos andre ere blevne til Moder og til Arvegods. Disse Fiender af den menneskelige Lykksalighed giøre, at de Fornøielser, som andre have fremfor Eder, vare kuns nogle Øieblik. For Eder er det heele Liv mindre kiedsommeligt, og Døden, som giør Ende paa al Verdens Herlighed, mindre forskrækkelig.

I kunne

Fragmenter,

efterladte

af

Forfatteren

til den

patriotiske Tilskuer,

og

til Trykken udgivne

ved

Christian Magnus Olrik.

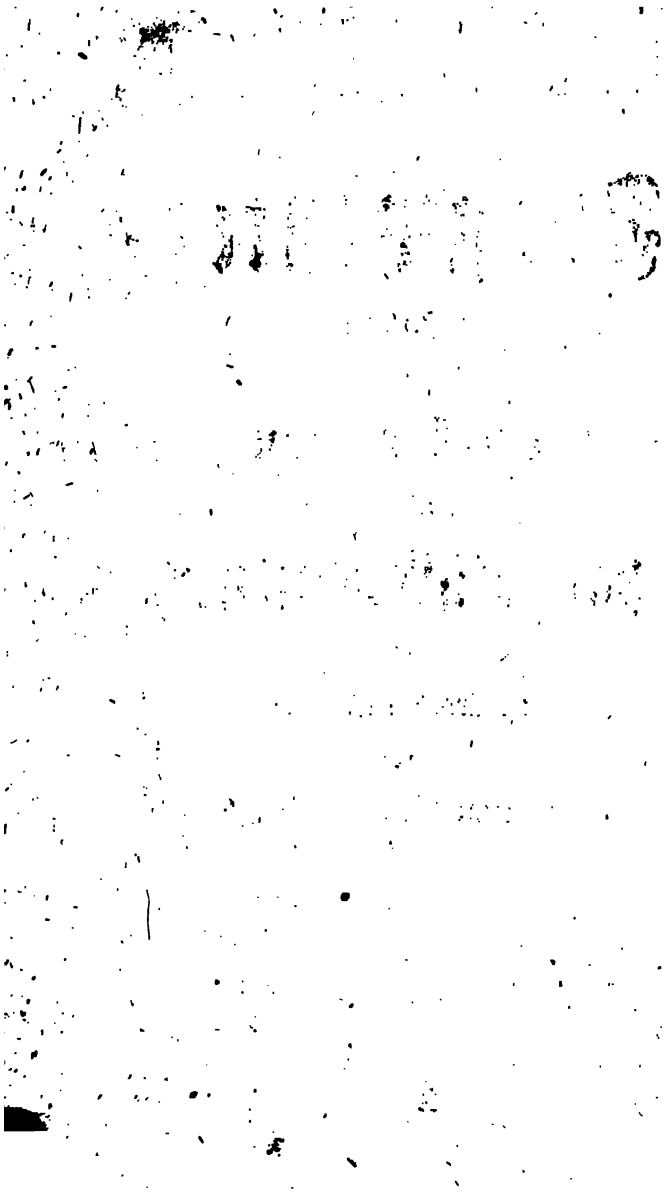

Fragmenter,

efterladte

af

Forfatteren

til den

patriotiske Tilskuer,

og

til Trykken udgivne

ved

Christian Magnus Olrik.

fra Side 273 til 285, det andet fra 285 til 317: men fordi jeg troede, at, efterſom Forfatteren ikke havde givet det nogen Titel, tog jeg mindſt feil ved at kalde det Fragmenter, da nogle Steder dog ere afbrudte, og det altid er bedre, at et Skrift indeholder meer, end ſom Tittelbladet lover. Den Orden, hvori Afhandlingerne her findes, var ikke heller, enten ved Sidernes Angivelſe eller ved andre Kiendetegn, af den Salig Forfatter beſtemt. De, ſom have kiendt ham af Perſon, vide, at hans hurtige Tænkekraft og ſtore Iver for at være nyttig i hans korte Levetid, hvilken hans Svagelighed ſpaaede ham, tillod ham ikke, naar han udkaſtede ſine Tanker paa Papiret, at opholde ſig med ſaadanne Smaaeting, ſom kunde hindre dem i deres Løb; Da forfulgde den eene Tanke den anden alt for ſtærkt, til at han ſkulde give ſig Tid til enten at ſkrive ſaa tydelig en Haand, ſom han kunde, naar

naar Velanſtændighed krævede det, eller at betegne ſaa noie den Orden, ſom hans haandſkrevne Blade havde imellem ſig, at der ingen Vanſkeligheder ſkulde blive ved at udgive hans Manuſcripter i Trykken, naar en alt for tidlig Død havde forhindret Forfatteren fra at ſee dem for ſidſte Gang igiennem.

Da denne ſidſte Giennemlæsning, hvorved Manuſcriptet havde kunnet blevet tydeligt, og Bladenes Orden fuldkommen tilkiendegivet, fattedes, ſaa maatte jeg reenſkrive det heele Manuſcript for at kunne overſee det desbedre. Derved blev jeg i Stand til at ſammenfoie dets Deele omtrent i den Orden, ſom dets Forfatter efter mine Tanker havde givet dem, om han havde levet længer.

Den Afhandling om Forſynet, ſom her har den første Plads, ſynes ikke at ſtaae i

ſaadan

saadan en Forbindelse med de øvrige, at jeg kunde give den en anden Plads, ligesom jeg ikke heller har givet den nogen Titel, fordi ingen fandtes i Manuscriptet. Læseren seer selv, at Titelen omtrent vilde blive efter S. 274: Forsynets Huusholdning i Henseende til den tredobbelte Tilstand, hvorpaa Menneskets Lykkelighed beroer.

Den anden Afhandling har heller ingen Titel. Den kunde maaskee kaldes: Skriftens Aand, eller kort Indhold af Bibelen.

Ved den S. 365 satte Streg betegnes ikke nogen Hiatus eller Aabning; den er sat der, fordi der i Haandskriftet paa samme Sted fandtes saadan Streg.

Endskiønt Manuscriptet var utydelig skrevet, tør jeg dog forsikkre, at den Salig

Forfat-

Forfatters Meening paa de fleeſte Steder er truffen. Denne Forſikkring kan jeg grunde paa den Øvelſe, jeg i nogle Aar har havt i at læſe Forfatterens Manuſcripter, forend de bleve trykte. Skulde noget Sted findes, ſom ikke var Forfatteren værdigt, maae det tilſkrives mig, ſom, uagtet min Øvelſe i at læſe hans Haand, har kunnet tage feil, da der i Manuſcriptet paa nogle Steder har manglet et Ord, ſom ſkulde ſættes til, og paa andre Steder have været Ord, ſom kunde læſes paa meer end een Maade. Overalt kan jeg forſikkre, at jeg ikke har ſparet noget af den Flid, jeg, ſom Udgiver, var ſyldig at anvende paa et Skrift, der ſigter Publicums Opbyggelſe.

At ſige noget til Skriftets Berømmelſe, er jeg unødvendigt. Jeg vil aleene ſige :, at hvad ſom her leveres, er kun en yndelſe af et vidtloftigere Verk, ſom Forfatteren

saadan en Forbindelse med de øvrige, at jeg kunde give den en anden Plads, ligesom jeg ikke heller har givet den nogen Titel, fordi ingen fandtes i Manuscriptet. Læseren seer selv, at Titelen omtrent vilde blive efter S. 274: Forsynets Huusholdning i Henseende til den tredobbelte Tilstand, hvorpaa Menneskets Lykkelighed beroer.

Den anden Afhandling har heller ingen Titel. Den kunde maaskee kaldes: Skriftens Aand, eller kort Indhold af Bibelen.

Ved den S. 365 satte Streg betegnes ikke nogen Hiatus eller Aabning; den er sat der, fordi der i Haandskriftet paa samme Sted fandtes saadan Streg.

Endskiønt Manuscriptet var utydelig skrevet, tor jeg dog forsikre, at den Salig

Forfat-

Menneſkets Lykſalighed beroer paa tre Ting, 1) paa den Tilſtand, hvori Gud og Naturen har ſat ham, det er, paa hans medfødte eller medfødte Kræfter, Tilbøieligheder og Fornemmelſer, 2) paa den Tilſtand, hvori Menneſket ſætter ſig ſelv ved ſine frie Handlinger, og endelig 3) paa den Tilſtand, hvori han ſættes ved det, ſom man kalder Skiebne og Lykke, d. e. ved andres frie Handlinger og de adſkillige Indtryk, ſom de udvortes Ting giøre paa Menneſket.

At et viiſt Forſyn regierer Verden, og at der er ingen blind Skiebne eller blot Hændelſe til, det er klart nok af Fornuften. Det ſtore Spørgsmaal er her, hvorledes dette Forſyn virker. Nogle af de almindelige Regler ere og bekiendte nok. Naturen ſelv lærer os ved en fornuftig Eftertanke, at Forſynets Henſigter ere fulde af Godhed, men at Viisdommen har bundet dem alle til viſſe Midler, at diſſe Midler maae bruges, og de givne Kræfter anvendes, derſom Øiemærket ſkal opnaaes. Menneſkets Lykſalighed er kiendelig nok Hoved-Henſigten af de jordiſke Tings Skabelſe; men denne Lykſalighed er og kiendelig bunden til en vis Brug af Tingene. Fornuften maae lære at kiende denne Brug enten ved egen Eftertanke

og Erfaring, eller og ved andres Underviisning; Og, naar den kiender den, maae den være Herre nok af Begierlighederne for at bruge Midlerne paa den rette Maade. Uden dette opnaaer Menneſket ei den Lykſalighed, ſom dog ſaa kiendelig er Henſigten af de jordiſke Tings Skabelſe. Men Erfarenhed lærer tillige, at, naar Menneſket endogſaa brugde vel alle ſine Formuer og alle de Midler, ſom Gud har givet det, kunde det dog ikke blive lykſaligt, med mindre Forſynet beſtyrede mange andre Ting, ſom ei beroe paa Menneſkets Magt, ſaaledes, at diſſe Ting ogſaa befordrede dets Lykſalighed. Diſſe almindelige Fornufts Grunde ere klare nok. Lad os nærmere underſøge Forſynets Huusholdning i Henſeende til den tredobbelte Tilſtand, hvorpaa Menneſkets Lykſalighed beroer.

Den første er den, hvori Gud har ſat Menneſket ved Skabelſen og Fødſelen. Vi kiende af Erfaring kun Menneſket ſaaledes, ſom det nu fødes, og ikke ſaaledes ſom det blev ſkabt. At der er megen Forſkiel imellem denne Tilſtand og den første, det er meget rimeligt, 1) fordi vi ſee, at det menneſkelige Kiøn forandrer ſig meget fra en Tid til en anden, 2) fordi det er ikke Naturen alene, men mange andre Menneſkers frie Handlinger, ſom beſtemme vores Tænkemaade, Tilbøielighed, Sundhed og Lykſalighed. Alt dette

beroer

roer nu saa meget baade paa de Mennesker, som
ve levet for os, og paa dem, som leve med os,
vi fra den Tilstand, hvori Mennesket nu fødes,
e kunne slutte til den, hvori det blev skabt.
lenneskets første Tilstand kunne vi ikke vide uden
storiske Efterretninger. Men uden en overor-
ntlig Medvirkning af Forsynet kunne vel saadan-
Efterretninger ikke være blevne bevarede indtil
re Tider. Saa meget er rimeligt af Fornuften,
Gud har skabt det første Menneske saa fuld-
mment, som et Menneske, der tillige er det
rste i Verden, kan være.

Den anden Tilstand er den, hvori Men-
sket sætter sig selv ved sine frie Handlinger.
ud har skabt Mennesket saaledes, at der ere no-
Handlinger, som det maae bestemme selv efter
Indsigt. Og var det ikke skabt saaledes; der-
n alle Handlinger vare Følger af en uimodstaae-
Drift og Nødvendighed: da var Fornuften til
gen Nytte, og Mennesket en Maskine. Paa
se frie Handlingers Bestyrelse beroer en Deel af
r Lykkesalighed; og, dersom Gud ikke havde bun-
denne Deel af Lykkesalighed til en vis Brug af
idlerne, bleve vi aldrig fornuftige; thi hvad
ilde lære os at bruge vor Fornuft, dersom vi
ede i en Verden, hvor Handlingerne ingen visse
lger havde, og hvor fornuftige Skabninger
ve bevarede i en Tilstand af stedsevarende For-

nøielſer, enten de brugde deres Fornuft eller ei? Om ſaadan en Tilſtand end var muelig for Almagten, kunde Viisdommen dog ikke vælge den, fordi den tienede kun til at undertrykke Fornuftens Brug. I en Verden, hvor fornuftige Skabninger ſkulle opdrages, maae de frie Handlinger have viſſe Følger, og de fornuftige Skabninger ikke kunne blive lykſalige, uden en vis Brug af Midlerne. Denne Brug af Tingene, de Love og Regler, ſom beſtemme Brugen, kunne vi lære at kiende 1) af vor egen Fornuft eller Erfaring, 2) af andres Underviisning og Exempel, og 3) af en guddommelig Aabenbaring. Den Kundſkab, ſom Menneſket ſamler ved egen Underſøgning og Erfaring, gaaer meget langſom. Det viſer Erfarenheden. Et Menneſke, for Ex., ſom kom nu først ene ind i Verden, kunde hundrede Gange have dræbt ſig ſelv, førend han af egen Eftertanke og Erfaring lærde at kiende Tingenes Egenſkaber, endog ſaavidt, ſom det behøves nødvendig til at opholde Livet. Menneſket er heri ufuldkomnere end Dyrene. Diſſe have ſikkre og uimodſtaaelige Drifter, ſom lede dem. De komme tidlig til den Brug af deres Kræfter, at de kunne forſørge dem ſelv. Menneſket har ikke diſſe Drifter. Det kommer ſildig til Brugen af alle ſine Kræfter, og det kom aldrig, ſaaledes ſom det nu fødes, til Brugen af den vigtigſte, ſom er Fornuften, der-

ſom det ikke blev ledet og anført af andre. Men hvem ledede da, hvem anførde da det første Menneske? Fornuften maae først af sig selv falde paa at troe, at Gud ved en besynderlig Omgang med de første Mennesker havde indplantet dem den første Sæd til Kundskab. Men hvorledes end de første Begreb opvækkes i os, enten det skeer ved egen Erfaring og Eftertanke, ved andres Underviisning, eller og ved Aabenbaring; da er det klart, at eet er, at opfinde noget selv, et andet, at fatte og begribe det, naar det først er opfundet, fremsat og bevilst af andre. Mange Sandheder, som nu, efterat de ere opfundne, ere meget lette at begribe, vare meget vanskelige at opfinde. Det varede mange Aarhundrede, inden noget Menneske faldt derpaa, og endnu længere, førend de bleve almindelig antagne. Mon nogle af disse Sandheder ikke aldrig vare blevne bekiendte, dersom Forsynet ikke paa en besynderlig Maade havde ledet den menneskelige Forstand? Det er ikke nok, at Sandhederne opfindes og bevises. Der behøves endnu meer til at udbrede dem og til at overvinde Fordommene. De klareste og vigtigste Sandheder kunne snart glemmes og uddøe igien, dersom Menneskene ikke ofte erindres derom. Historien er fuld af saadanne gruelige Forandringer i Verden, hvorved den naturlige og til Menneskets Fornuftighed og Lykſalighed allernødvendigste

Kundſkab er uddød hos nogle Folk. Der er ingen Overtroe, intet Afguderie, ingen Ugudelighed, Laſt og Grumhed ſaa ufornuftig og umenneſkelig, at den jo har herſket paa et viſt Sted og til en vis Tid. Hvad, om ſaadan en Tilſtand var bleven almindelig? Om Kundſkaben var reent uddød? Skulde Fornuften vel finde det ſaa utroeligt, at Forſynet havde virket paa en beſynderlig Maade, for at bevare viſſe Kundſkaber i det mindſte hos et Folk, eller hos en vis Slægt, ved hvilken den igien kunde udbredes i Verden? Nei, det er alt for troeligt. Men, naar Menneſket nu ogſaa havde al den Kundſkab, ſom det behøvede, for at beſtyre vel ſine frie Handlinger, ſaa var denne Kundſkab dog ikke nok, derſom Fornuften ikke tillige havde Magt nok over Begierlighederne, for at følge altid ſine Indſigter. Uden ſaadant et Herſkab over ſig ſelv kan ingen fornuftig Skabning være lyksalig.

Hvorledes dette Herſkab over Begierlighederne opnaaes, det er ligeſaa vigtigt et Spørgsmaal, ſom det, hvorledes Kundſkaben forhverves. Vi ſee af Erfaring, at Begierlighederne ere ikke lige ſtærke i alle Menneſker; at de baade voxe og aftage ved Vane, Omgang og Øvelſe; at Fornuften er i nogle Menneſker, til nogle Tider, paa nogle Steder og i nogle Omſtændigheder, ſtærkere eller ſvagere til at modſtaae dem. Menneſket kan

ſelv

ſelv giøre meget baade til at formeere og formindſke Begierlighedernes Magt. Men de udvortes Ting giøre og meget. De Folk, ſom have levet for os, den Tilſtand, ſom vi finde Verden i, de Menneſker, af hvilke vi opdrages, og med hvilke vi omgaaes, kunne giøre meget baade til at formindſke og til at formeere Begierlighederne. Hvad om diſſe Begierligheder toge ſaaledes til, at Fornuften ikke meere kunde modſtaae dem? Hvad om ſaadan en Tilſtand blev almindelig i Verden. Det er desværre alt for mueligt; Og var det da ſaa utroeligt, om Forſynet føiede nogle beſynderlige Anſtalter i Verden, og brugde overordentlige Midler ikke aleene til at undervise og erindre Menneſkene om viſſe vigtige Sandheder, men og til at forſkaffe dem det Herſkab over ſig ſelv, ſom er ſaa vanſkeligt for Fornuften, ſom ſaa let kan tabes, ſaa vanſkelig faaes igien, og uden hvilket en fornuftig Skabning dog ikke kan blive beſtandig lykſalig.

Den tredie Tilſtand beroer paa de udvortes Forbindelſer, i hvilke Gud har ſat os. Uden at beſtyre ſine frie Handlinger efter viſſe Love, kan ingen fornuftig Skabning blive lykſalig. Den blev ikke engang fornuftig, derſom Lykſaligheden ikke var bundet til viſſe Regler. Men, naar et Menneſke og havde den fuldkomneſte Kundſkab om diſſe Regler, og tillige Herſkab nok over Be-

gierlighederne, for stedse at følge dem, blev det dog endnu ikke lykſaligt, med mindre de udvortes Ting, ſom virke paa Menneſket, og ſom ikke beroe paa dets frie Villie, ogſaa beſtyredes til Menneſkets Beſte. Der er for megen Henſigt i Naturen og for megen Godhed i diſſe Henſigter, til at nægte ſaadan en Beſtyrelſe. Det Væſen, ſom har ſat alle de naturlige Ting i ſaa lykſaligt et Forhold med Menneſket, ſkulde han ikke og beſtyre det, ſom ſynes for os at være Hændelſer, ſaaledes, at det befordrede denne Skabnings Beſte? Denne Forſikkring om Forſynets Medvirkning er det, ſom vi kalde Troe til Gud, og uden ſaadan en Troe kan intet Kreatur være lykſaligt, fordi det var aldrig noget Øieblik ſikkert, naar det ſkulde forlade ſig paa ſine egne Kræfter aleene, og naar det ingen Grund havde til at formode, at en høiere Viisdom og Magt beſtyrede Verden. Men, naar denne Troe ikke tillige ſkal giøre Menneſket ufornuftigt, ſkiødesløſt og efterladent, maae den være grundet paa denne Regel, at da, naar Menneſket giør ſit, vil Gud giøre, hvad Menneſket ſelv ikke formaaer, til at befordre dets Lykſalighed. De udvortes Tings Beſtyrelſe maae altſaa være indrettet efter den Brug, ſom Menneſket giør af ſin Frihed og af de Formuer, ſom Gud og Naturen har givet ham, d. e. naar Menneſket handler efter ſin

Ind-

dsigt, regierer Begierlighederne og bruger sine
:muer, maae Gud styre de udvortes Ting saa-
es, at de 1) ikke friste Begierlighederne over
i Evne, som Gud har givet Sielen til at mod-
re dem, og 2) at de forskaffe Menneskket saa
gen sand Lykkselighed, som saadan en Skabning
i tage imod. Hvis Menneskket derimod ikke
ıdler efter sin Indsigt, ikke styrer Begierlig-
ierne, og bruger vel de ham givne Formuer,
ae Gud bestyre Tingene saaledes, at de 1) ved
ertelige og ubehagelige Følelser lære Menneskket
give bedre Agt paa sine Handlinger, at bruge
dre sin Fornuft, regiere meere sine Begierlig-
der, og anvende bedre sine Kræfter, og 2) at
hindre og forebygge de alt for skadelige Følger,
n saadan en Misbrug af Friheden ellers kunde
:aarsage. Uden saadan en Bestyrelse kunde
gen Fornuft, ingen Frihed, ingen Dyd, in-
n Lykkselighed være til. Dersom Handlingerne
gen visse Følger havde, og Udfaldet blev det
nme, enten Menneskket handlede vel eller ilde,
hørde al bevægende Grund til at bruge For-
ıften, og til at følge nogen Regel eller Lov.
ersom Gud hindrede al den Misbrug, som
lenneskket kunde giøre af sine Formuer, var der
gen Frihed til. De udvortes Ting kunde fri-
: Begierlighederne i saa høi en Grad, at den
ırste Dyd blev for svag til at imodstaae. Og

endelig, dersom Hændelserne nedbrøde igien alt, hvad Forstanden opbygde, arbeidede Menneskет forgieves paa at befordre sin Lykſalighed. I en Verden altsaa, som skal være beqvem til at opdrage en fornuftig Skabning, hvor der skal være Fornuft, Frihed, Dyd og Lykſalighed, maae de udvortes Ting, som ikke beroe paa Menneskets Magt, det, som vi kalde Skiebne, Hændelse og Lykke, være indrettet saaledes, at det paa det nøieſte stemmer overeens med Menneskets indvortes og moralske Egenskaber, ikke lægge uovervindelige Hindringer i Veien, men tvertimod føie Omstændighederne saaledes, at Mennesket baade opmuntres til en god Brug af sine Kræfter og afskrækkes fra at misbruge dem. Men er Verden og saaledes indrettet? Bestyres Hændelserne af saadant et Forsyn? Det er det store Spørgsmaal, uden hvis Oplosning det er forgieves at prædike Viisdom og Dyd. En Hændelse var ellers nok til at nedrive alt, hvad den menneskelige Forstand opbygger. Saa længe vi dømme efter almindelige Grunde, er Fornuften meget tilbøielig til at troe, at der er saadant et Forsyn til: Det synes at være en nødvendig Følge af alle Guds Egenskaber og af den Hoved-Hensigt, hvorfor han skabde Verden, som er de fornuftige Skabningers Fuldkommenhed og Lykſalighed. Men skeer det og virkelig i Verden? Styres Hændelserne virke-

lig

lig saaledes, at de befordre Viisdom, Dyd, Fri-
hed og Lyksalighed? Det synes, som vi erfarede
noget, der var tvertimod. I de store Hoved-
Forandringer lader det vel, som det skeede under-
tiden. Naar vi igiennemgaae Historien af de
Nationer, som have spillet nogen anseelig Rulle i
Verden, finde vi, at de have været lykkelige i
deres Anslag, saa længe de giorde en god Brug
af deres Kræfter, og alle Hændelser derimod have
foreenet sig tilsammen for at ødelægge dem, saa-
snart Misbrug af Friheden og Lasterne toge Over-
haand. Man finder og undertiden i enkelte Perso-
ner, men fornemmelig enhver i sin egen Skiebne,
adskillige Tildragelser, som synes at vidne om en
besynderlig Bestyrelse af Forsynet. Men de Til-
fælde, i hvilke vi kunne spore saadanne Førelser,
ere alt for faa til at giøre deraf nogen almindelig
og sikker Slutning. Dog kunne vi derfor heller
ikke nægte dem. Hvilken almindelig Sandhed
blev vel uryggelig, dersom vi ville forkaste den,
fordi der vare nogle Tilfælde, i hvilke vi ikke vidste
ret at anvende den, og hvor mange tusinde Til-
fælde maae der ikke være, i hvilke Forsynets Veie
ere os urandsagelige? Kiende vi andre Mennesker,
a kiende vi os selv altid nok, for at sige med
Vished, hvad Forsynet burde giøre nu eller da,
i dette eller i et andet Tilfælde? Der ere skiulte
Dyder og Laster, der er en indvortes Lyksalighed

og Ulykſalighed til, ſom vi ikke kiende nok for at dømme i enkelte Tilfælde, hvor vidt de ſande Dyder virkelig belønnes, og Laſterne ſtraffes. Mange ere lykſalige i de Vilkaar, ſom andre beklage, og ligeſaa mange ulykkelige i en Stand, ſom andre misunde dem. Nogle, af hvis udvortes Skiebne vi ſlutte, at Dyden ikke altid ſkeer Ret, have maaſkee kun Skinnet af diſſe Dyder; Andre beſidde dem virkelig, og ere, uden at ſynes det, lykſaligere end de Laſtefulde midt i Lykkens Skiød. Andre vare maaſkee uden Lidelſerne ikke blevne ſaa dydige, ſom de ere. Dyden var i det mindſte ikke kommen til den Styrke og Modenhed; Og hvo veed, fra hvor ſtore Fald diſſe Lidelſer bevare den? Hvo veed, hvad Lykſalighed der bier den Fromme, naar han førſt ved Modgangen er bleven giort ſtærk nok til at bære den? Saa mange Formodninger ere der endnu midt i de ſtørſte Tvivl tilbage for det, ſom af de almindelige Fornuftsgrunde var ſaa rimeligt, nemlig: at Forſynet beſtyrer Verden ſaaledes, at det, uden ganſke at ophæve Friheden, befordrer Dyderne og undertrykker Laſterne, indtil det endelig bringer de fornuftige Skabninger til ſaadan en Fuldkommenhed, at de kunde tage imod en fuldkommen og beſtandig Lykſalighed.

ſaaledes, at de befordre Viisdom, Dyd, Fri-
og Lykſalighed? Det ſynes, ſom vi erfarede
et, der var tvertimod. I de ſtore Hoved-
andringer lader det vel, ſom det ſkeede under-
n. Naar vi igiennemgaae Hiſtorien af de
tioner, ſom have ſpillet nogen anſeelig Rulle i
rden, finde vi, at de have været lykkelige i
es Anſlag, ſaa længe de giorde en god Brug
deres Kræfter, og alle Hændelſer derimod have
enet ſig tilſammen for at ødelægge dem, ſaa-
rt Misbrug af Friheden og Laſterne toge Over-
nd. Man finder og undertiden i enkelte Perſo-
, men fornemmelig enhver i ſin egen Skiebne,
illige Tildragelſer, ſom ſynes at vidne om en
nderlig Beſtyrelſe af Forſynet. Men de Til-
de, i hvilke vi kunne ſpore ſaadanne Førelſer,
alt for faa til at giøre deraf nogen almindelig
ſikker Slutning. Dog kunne vi derfor heller
nægte dem. Hvilken almindelig Sandhed
vel uryggelig, derſom vi ville forkaſte den,
i der vare nogle Tilfælde, i hvilke vi ikke vidſte
at anvende den, og hvor mange tuſinde Til-
de maae der ikke være, i hvilke Forſynets Veie
os urandſagelige? Kiende vi andre Mennesker,
iende vi os ſelv altid nok, for at ſige med
hed, hvad Forſynet burde giøre nu eller da,
tte eller i et andet Tilfælde? Der ere ſkiulte
der og Laſter, der er en indvortes Lykſalighed

og

og godgiørende Hensigter. Intet Dyr, intet Træe, ingen Deel af Skabningen, hvilken vi end og betragte, kan have givet sig disse Kræfter selv, og det har endnu mindre Viisdom og Magt nok til at fastsætte de Love, efter hvilke det Heele er sammenføiet. Der maae altsaa være et uendelig viist, mægtigt og godgiørende Væsen til, som har frembragt og forbundet alle de Ting, som vi see. Dette er lige saa viist, som at et Huus ikke kan have bygt sig selv, at de Deele, af hvilke det bestaaer, kunde hverken ved deres egen Magt, eller ved en Slumpelykke, have sat dem selv i saadan en Orden og Forbindelse. Naar vi see en Bygning, som bestaaer af adskillige med Konst sammenføiede Deele, som er opført efter visse Grundregler, og indrettet til adskillige Nytter og Beqvemmeligheder, slutte vi, at det har havt en Bygmester, om vi end aldrig havde seet ham. Det samme dømmer Fornuften om den ringeste Ting, som har nogen konstig Form og Dannelse, der vidner om en Hensigt; Den dømmer saaledes om et Stykke Leer eller Vox, der har faaet en Figur, som ligner et Dyrs eller Menneskes Legeme, om nogle Bogstaver, som ere samlede i saadan en Orden, at de udtrykke en Tanke eller Meening. Den dømmer, at et fornuftigt Væsen har givet Voxet og Leeret den Figur, og samlet Bogstaverne i denne Orden. Den dømmer om dette fornuftige

nuftige Væſens Viisdom, Godhed og Magt, af den Storhed og Fuldkommenhed, ſom den finder i ders Værk. Lige ſaa viſt og endnu viſſere maae Fornuften ſlutte, at Verden har en Aarſag, og at denne Aarſag, ſom har frembragt ſaa mange, ſaa ſkionne, ſaa nyttige Ting, og opholder dem i ſaa fuldkommen en Orden, at denne Aarſag maae være viis, god og mægtig langt over alt hvad vi kunne begribe. Saaledes ſatte vi let af Fornuften, at der er en Gud til, et Væſen, ſom var til, før Verden blev, og ſom er Aarſag til Verden.

Verden har havt en Begyndelſe; Thi, hvor længe den har været til, har dog i enhver Art af Ting og Forandringer noget været det første. Fra ethvert Dyr af indtil det første Dyr, fra ethvert Menneſke og til det første Menneſke, hvorfra det nedſtammer, maae være viſſe Leed, et viſt Tal af Fødſeler, ſom beſtemme, om ikke heele Verdens, ſaa dog vor Jordkugles Alder. Den første Gang den veltede ſig om ſin Axel, var den første Dag og Nat, og den første Gang den trildede om Soelen, var det første Aar. Om vi end ikke kunde vide, hvor mange der ſiden vare forløbne, blev det dog ikke mindre viſt, at et Aar har været det første, og at vores Jord altſaa maae have en vis Alder. Hvor ſtor denne Alder er, det er et hiſtoriſk Spørgsmaal, ſom Fornuften aleene ikke kan afgiøre.

Vi

Vi vide af klare Erfaringer, at vores Jord er en uendelig liden Deel af den ſtore Verden, og at der ere utallige Stierner, af hvilke nogle ligne, andre overgaae Soelen i Størrelſe. Saa utroligt, ſom det er, at diſſe ſkulle være ſkabte aleene for at give vores lille Jord ſaa ſvagt et Lys, ſaa rimeligt er det derimod, at de ere ſkabte til den ſamme Henſigt, ſom vores Soel, til at oplyſe andre Jordkugler, ſom ogſaa ere bebyede af fornuftige Kreature. Det Væſen, ſom har ſkabt og ordnet ſaa mange ſtore Legemer, maae beſidde Viisdom og Magt til at kunne frembringe mange fleere levende Skabninger end dem, ſom vi ſee paa vores Jord; Og, da han har havt Godhed nok til at ſørge ſaa vel for os, ſkulde han vel da have ladet ſaa ſtort et Rum af Verden være ubeboet? Skulde han, foruden os, ikke have frembragt andre fornuftige Kreature, ſom nød godt af diſſe mange Soeles Lys og Varme, og ſom nærmere betragtede de Stierner, ſom vi neppe kunne ſkimte? Jo; og vi ſlutte meget rimelig deraf, at heele Verden er ligeſaa lidt ſkabt for os aleene, ſom Slottet er bygt for den Ederkop, der ſpinder i een af dets Kroge.

Skulde intet af alt dette have være til, førend vores Jord blev til? Ingen kan ſige os det uden Gud; Han aleene kiender ſit ſtore Verk for at ſige, til hvad Tid enhver Soel, enhver Stierne,

enhver Jord burde ſkabes. Men er det rimeligt, at han vilde aabenbare os alt dette? Hvad gaaer det os an, at vide, naar han ſkabde Stierner, ſom vi ikke kunne tælle, med deres Jordkugler, ſom vi ikke kunne ſine, og Indbyggere, ſom vi ikke kiende? Det gaaer os derimod meget an, at vide, naar den Jord, ſom vi beboe, blev til, ikke ſaa meget for at beregne dens Alder, ſom for at overtydes, paa en klarere Maade og ved hiſtoriſke Vidnesbyrd, om den Forbindelſe, ſom vi ſtaae i med vores Skaber, en Forbindelſe, ſom vi let kunne glemme, naar vi ikke ofte erindres derom, og iſær for at kiende Menneſkets og dets Boeligs første Tilſtand, hvorledes det kom fra Skaberens Haand, og hvilke Hoved-Forandringer det ſiden har været underkaſtet. Vi ſee af daglige Erfaringer, hvor foranderligt et Creatur Menneſket er, hvor mange adſkillige Indtryk det kan tage imod, hvorledes Meeninger, Dyder, Laſter og Svagheder kunne udbrede og forplante ſig fra Slægt til Slægt. De hiſtoriſke Efterretninger, ſom tillige med Konſterne og Videnſkaberne ere komne til os fra de ſlebne og mægtige Folk, tale om mange ſtore Forandringer paa Jorden, og lære os at kiende Folk af de meeſt forſkiellige Tænkemaader og Sæder: men de opſtige ikke til Menneſkets allerførſte Tilſtand. De fortælle os intet om Jordens Oprindelſe. Saadan en

Hiſtorie er heller ikke muelig uden en guddommelig Aabenbaring. Vi finde vel i de gamle Skrifter adſkillige Meeninger om Verdens Oprindelſe; men Forfatterne ſelv give dem alle ud for Gisninger. Den første Bog i Skriften, ſom er een af de ældſte i Verden, er den eeneſte, ſom fortæller os noget om Jordens og Menneſkets Oprindelſe, og hvad Mærkværdigt der er ſkeet i de mange Aarhundrede, ſom rimeligviis ere forløbne fra Jordens Skabelſe af indtil den Tid, da de andre Hiſtorier begynde. Den fortæller os det, ſom vi ſkulle ſee af det Følgende, paa en Maade, ſom er Skaberen anſtændig og ikke ſtridig mod Fornuften.

Henſigten af denne Hiſtorie var ikke at fortælle os Oprindelſen til den heele Skabning. Den ſiger os ikke engang, naar Englene, diſſe fornuftige Skabninger, om hvilke den ellers ſaa ofte taler, og ſom ſtaae i ſaa nøie en Forbindelſe med Menneſket, ere ſkabde. Meget mindre har det været dens Henſigt, at underrette os om Oprindelſen og Tilſtanden af alle beboede Verdener og deres Indbyggere. Vi bør derfor ikke heller ſøge meere deri, end hvad der behøves til at forklare Oprindelſen til vores Jord.

I Begyndelſen, ſiger Moſes, ſkabde Gud Himmelen og Jorden. Meere taler han ikke om den heele ſtore Verden. Det øvrige angaaer alt

res lille Jord aleene. Den var, siger han, i egyndelsen øde og tom, der var Mørke over grunden, og Guds Aand svævede over Vandene. Jord, Vand og Luft vare endnu ikke adskilte fra hinanden saaledes, som de ere nu. De vare blandede tilsammen i en uformelig Klump af Dynd; Thi, da der er meget meere Vand end Jord til, saa maatte og Vandet i denne Blanding beholde Overhaanden. Dette Dynd havde endnu ingen ordentlig Gestalt, ingen vis Gang eller Bane i Himmelen, og blev ikke heller lyst af Soelen.

Det første Verk eller den første Dags Arbeide var at forskaffe denne Klump Lys og Varme, og at sætte den i den behørige Afstand fra Soelen. De fugtige Legemer tørres og uddunste ved Varmen, og den Luft, som vi drage og som omgiver vores Jord, er en Kreds af saadanne Dunster, som ved Soelens Varme optrækkes af Jorden. Da Soelens Lys først bestraalede Jorden, steg de tynde og lette Vand-Dunster i Luften, de tykke og tunge bleve tilbage. Jorden tørredes derhaanden. Der blev Skilsmisse, siger Skriften, imellem Vandet neden til og imellem Vandet, som var oven til i den udstrakte Befæstning, som kaldtes Himmel. Ved Vandene neden til forstaaes Søerne og Havet, og ved Vandene oven til den Dunstkreds eller Athmosphere, som

omgiver vores Jord, og ſom vi kalde Luften og Himmelen. Dette var den anden Dags Verk.

Den fra Vandet nys adſkilte Jord var endnu bedækket med en frugtbar Sliim, ſom giorde den bequem til at frembringe alle Slags Urter og Træer. Gud lagde Sæden til diſſe Planter i Jorden, og gav dem Kraft til at formeere ſig og bære Frugt. Dermed fuldendte han den tredie Dags Gierning.

Luften bliver ofte ved de opſtigende Dunſter ſaa taagefuld, at den ſkiuler Soelen. Den første Dunſtkreds, ſom opkom af Jordens Dynd, maae have været overordentlig tyk. Saadan en Luft er ofte den frugtbareſte og bequemmeſte for Planter, men ikke for Dyrene og Menneſkene; Den er dem for tung at drage, og berøver dem Lyſet. Førend Jorden kunde blive bequem til at modtage diſſe Skabninger, maatte Luften først meere fortyndes, og Soelen bryde igiennem den med ſine Straaler. Dette ſkeede paa den fierde Dag. Soelen, Maanen og Stiernerne bleve ſynlige. Det fulde Lys frembrød, og Luften var nu reen nok baade til at oplyſe de levende Skabninger, og til at drages af dem.

Fiſkene og Fuglene vare de første, ſom bleve ſkabte. Diſſe Dyr komme deri overeens, at de ikke bringe deres Unger levende til Verden, men udlægge dem af Æg. Nogle, ſom Fiſkene

og

) Inſecterne, lægge diſſe Æg fra ſig i Vandet
ler Luften, og lade Soelen udklække dem. Strud-
ne giøre det ſamme iblant Fuglene. Den udren-
de Luft lod ſig nu igiennemtrænge af Soelens
traaler, og Alting var derfor bereedt til at mod-
ge en frugtbar Sæd til diſſe Skabninger. Gud
gde Sæden i Vandet, og det udgav mangfoldige
imlende Dyr, ſom havde levende Siele, og
igle, ſom floi over Jorden. Han gav baade
ſkene og Fuglene Kraft til at formeere ſig, og
rmed beſluttede han den femte Dag.

Paa den ſiette Dag ſkabde Gud alle de
yr, ſom krybe paa Jorden, og Menneſket blev,
n den fuldkommeſte af alle jordiſke Skabninger,
mt til ſidſt. Han ſkabde deres Legemer af Jor-
n, og gav Dyrene levende Siele; men Men-
ket, ſom ſkulde være den ypperſte af alle jor-
ke Skabninger, indblæsde han en ædlere
iel, ſom lignede Skaberen i Forſtand og God-
. Gud ſagde, at Menneſket ſkulde giøre ſig
rden underdanig, og regiere over Dyrene;
Herſkab, ſom ikke var grundet paa Magt og
yrke, thi ellers var Løven bleven alle Dyrs
rre, men paa det Fortrin, ſom Menneſket
de i Forſtand, og paa en værdig Brug deraf.
enneſket ſkulde, ſom den ypperſte blant alle jor-
ke Skabninger, have en beſynderlig Ret frem
andre til at bruge Jordens Frugter til ſin Un-

derholdning. Han kunde og ſom Herre
tvinge Dyrene og bruge dem til ſin Nytte
neſte; Men ham blev ikke tilſtaaet nogen
at mishandle dem. Det var juſt for at fo
ſaadan en Misbrug, at Gud gav Herſka
til et vildt og glubende, men til et fornu
et fromt Dyr, ſom i Forſtand og Godhed
ſin Skaber. Jorden var vel fornemmel
for Menneſket, men ikke for ham aleene.
gav alle vilde Dyr paa Jorden, alle Fugl
Himmelen, og alle Orme paa Jorden,
der var en levende Siel, grønne Urter
Det Fortrin, ſom Menneſket havde for
forbinder det endog til at bruge ſin Forſ
at ſørge for de Dyrs Føde og Underholl
det bruger til ſin Tieneſte. Det er den F
ſom lærer Menneſket at bygge Huſe, og a
Føde til de Dyr, ſom arbeide til vores
klæde os med deres Uld, og ſpiſe os me
Melk. Dyrene have de ſamme Sandſe
vi. De føle Smerte, Hunger og Kuld
Menneſket. En fornuftig Mand ødelæg
uden Grund den mindſte Ting, ſom ka
til nogen Nytte, meget mindre Skabninge
havt Liv, Følelſe og ſaa megen Lighed me
neſket ſelv. Det kan derfor ikke være ti
dræbe Dyrene, uden naar det endelig er fo
til Menneſkets Underholdning og Beſt

Saadan en Nødvendighed var der ikke i Menneſkets første Tilſtand. Gud havde indplantet i Dyrene en besynderlig Frygt og Ærbødighed for Menneſket, som endnu viser sig deri, at de sielden overfalde Menneſkene, uden naar de forfølges af dem. De første Menneſker forfulgde ikke Dyrene, fordi de brugde endnu hverken deres Skind til Klæder, eller deres Kiød til Spise. Gud havde givet dem Urterne og Frugterne at æde. Dermed lode de dem nøie i mange hundrede Aar, og bleve ved den Føde baade meget stærkere og meget ældere, end de blive nu omstunder.

Dyrenes og Menneſkenes Legemer bleve skabte af Jorden. Gud brugde i Skabningen, ligesom i Forsynet, Midler, saavidt de vare forhaanden. Han betienede sig af Soelen, af Luften, af Vandet, af Jorden, til at frembringe Urter og Dyr; men, ligesom det var Gud, der ved sin Almagt havde givet Soelen, Luften, Vandet og Jorden de Kræfter og Formuer, som de havde til at frembringe andre Ting, saa brugde han og denne Almagt ved enhver nye Arts Frembringelse. Uden en frugtbargiørende Sæd kan Soel, Vand og Jord ikke frembringe den mindste Urt. De kunde ligesaa lidt uden Æg frembringe noget Dyr. Gud skabde derfor den første Sæd og de første Æg ligesaa vel som han havde skabt Soelen og Jorden. Han gav Urterne og

Dyrene en Kraft til at formeere ſig. Uden det ſkulde hverken Jorden kunde have frembragt de første Arter, ikke heller diſſe have formeeret ſig. Ved alle de Forandringer, ſom ſiden ere foregangne paa Jorden, har man endnu aldrig ſeet enten nogen nye Art af Planter og Dyr at opkomme, eller nogen af de gamle at forgaae. De Blandinger, ſom avles undertiden af Dyr af adſkillige Arter, ſom Muuleſler og Leoparder, ere ikke frugtbare, og efterlade ingen Afkom. Saa umueligt, ſom det er, at der uden en Virkning af Almagten kan blive noget af Intet, ſaa umueligt er det, at der uden ſaadan en Virkning kan af det, ſom allerede er til, fremkomme en nye Art. Men hvori denne Virkning beſtaaer, og hvad det er, at ſkabe, det kan ingen uden Skaberen aleene begribe. Al menneſkelig Kundſkab og Formue gaaer ikke videre, end til at give Tingene en udvortes Form. Vi kunne intet giøre uden af en foregaaende Materie, og med alle vore Konſter formaae vi ikke at frembringe et eeneſte Støv. At give Materien Liv, Vext, Tanke og Følelſe, er noget, ſom overgaaer al menneſkelig Begreb og Formue.

Saa meget vide vi, at det fuldkomneſte Væſen ikke virker og arbeider ſaaledes, at det trættes. Guds almægtige Villie er nok til at bringe det, ſom han vil, i et Øieblik til Virkelighed.

Saa

;aa høi og fuldkommen en Maade, at virke paa,
n ikke udtrykkes bedre end ved det Ord: Bliv
er vorde. Gud sagde: vorde Lys, Jorden
)give Græs, Urter o. s. v., og der blev Lys,
r blev Græs, Urter o. s. v. Ligesom vi røre
ıre Hænder og Fødder i det samme Øieblik, som
ır Siel tænker, at den vil giøre det, saa er og
uds blotte Villie nok til at sætte alle Ting i Be=
egelse, til at frembringe og tilintetgiøre, for=
ıdre og forbedre alt hvad han vil.

Gud skabde af Kierlighed; thi han behøvede
lv intet af alt hvad han giorde, og han vilde derfor
; stifte saadan en Orden og Forbindelse i Skab=
ngen, at det eene skulde behøve det andet, intet
ve for sig selv aleene, og ethvert Væsen finde
ı egen Fornøielse og Lyksalighed ved at tiene og
ıvne det andet. Derfor valgde han og saadan
ı Maade til deres Formeerelse og Forplantelse,
m forbandt dem paa det nøieste tilsammen. Han
abde to Dyr af hver Art, som kunde være hin=
ıden til Nytte og Fornøielse, og hielpe til at
de og opdrage deres fælles Afkom. I de umæ=
nde Dyr var denne Forbindelse grundet aleene
ıa naturlige Drifter, som forbinde begge Kiøn,
; lære dem uden Eftertanke at parre sig tilsam=
en, at bygge deres Reeder, udlægge deres Æg,
; opføde deres Unger. Mennesket derimod skul=
:, som en fornuftig Skabning, ikke regieres af

Drifter aleene. Det maatte selv kiende Ny
de selskabelige Forbindelser. Det første A
ske blev paa den meest rørende Maade over
derom af Gud selv. Manden blev først
aleene. Gud gav ham, som den første
Skabning, Herredømme over heele Jorde
regierede den aleene. Men Adam savnet
dette en stor Fornøielse, fordi han han ha
gen, som han kunde meddeele sine Tanker,
med hvilken han kunde indgaae en nøiere F
delse. Han ledte iblant alle levende Dy
fandt intet, som han kunde sætte i Lignin
sig selv, og elske som sig selv. Da Adam
des følede Ubehageligheden af den Ensom
hvilken han levede, og erkiendte, at en he
og maalløs Verdens Besiddelse var, uden
belige Forbindelser, ikke nok til at tilfredss
fornuftig Skabning, lod Gud en Søvn fal
ham, og skabde af hans eget Kiød og B
Qvinde. Lad os forestille os, at vi længe
levet i en Ørk, udelukte fra alt menneskeli
skab, og vi skulde maaskee forestille os nc
den Glæde, som Adam følede ved at see, i
opvaagnede, en Skabning ved sin Side, af
Natur som han, en anden ham selv, den
iblant alle levende Creature, som han kund
deele sine Tanker og Fornøielser, og med h
han kunde overlægge de Midler, som tien

at befordre deres fælles Lykſalighed. Ved diſſe to Perſoner ſkulde det heele menneſkelige Kiøn forplantes. Deres egen Fornøielſe og Efterkommernes Lykſalighed beroede paa det Exempel, ſom de gave deres Børn, paa de Grundregler og Sæder, ſom de indplantede i dem. Gud indviede dem ved en beſynderlig Velſignelſe til dette ſtore og vigtige Verk. Hvor mange Aarſager til at elſke hinanden, til at være eenige og overlægge vel alle Handlinger, hvis Følger vare ſaa vigtige ikke aleene for dem ſelv, men og for det heele menneſkelige Kiøn! Aldrig har Nytten og Vigtigheden af de ſelſkabelige Forbindelſer fremlyſet klarere end ved Stiftelſen af denne første Ægteforeening, ſom lagde Grunden til alle de Selſkaber, ſom ſiden ere ſtiftede i Verden.

Nu var Skabelſen fuldendt. Jorden var bleven beboelig, den var opfyldt med Planter og Dyr af alle Slags Arter, ſom Gud fandt tienlige og overeensſtemmende med hans Henſigter. Han havde nedlagt i dem alle en frugtbar Sæd til at formeere ſig og opfylde Jorden. Gud ophørde altſaa at ſkabe, d. e. han beſluttede at ikke frembringe meere, ved en umiddelbar Virkning af Almagten, nogen nye Art af Urter eller Dyr paa Jorden. Det er Meeningen af de Ord: Gud hvilede fra ſin Gierning, da han havde fuldkommet eller fuldendt den; Thi hverken kan

Almag-

Drifter aleene. Det maatte ſelv kiende Nytten af de ſelſkabelige Forbindelſer. Det første Menneſke blev paa den meeſt rørende Maade overbeviiſt derom af Gud ſelv. Manden blev først ſkabt aleene. Gud gav ham, ſom den fornuftigſte Skabning, Herredomme over heele Jorden, han regierede den aleene. Men Adam savnede i alt dette en ſtor Fornøielſe, fordi han han havde ingen, ſom han kunde meddeele ſine Tanker, ingen, med hvilken han kunde indgaae en nøiere Forbindelſe. Han ledte iblant alle levende Dyr, og fandt intet, ſom han kunde ſætte i Ligning med ſig ſelv, og elſke ſom ſig ſelv. Da Adam ſaaledes følede Ubehageligheden af den Eenſomhed, i hvilken han levede, og erkiendte, at en heel ſtum og maalløs Verdens Beſiddelſe var, uden ſelſkabelige Forbindelſer, ikke nok til at tilfredsſtille en fornuftig Skabning, lod Gud en Søvn falde paa ham, og ſkabde af hans eget Kiød og Been en Qvinde. Lad os foreſtille os, at vi længe havde levet i en Ørk, udelukte fra alt menneſkelig Selſkab, og vi ſkulde maaſkee foreſtille os noget af den Glæde, ſom Adam følede ved at ſee, da han opvaagnede, en Skabning ved ſin Side, af ſamme Natur ſom han, en anden ham ſelv, den eeneſte iblant alle levende Creature, ſom han kunde meddeele ſine Tanker og Fornøielſer, og med hvilken han kunde overlægge de Midler, ſom tienede til

at

befordre deres fælles Lykſalighed. Ved diſſe Perſoner ſkulde det heele menneſkelige Kiøn for- antes. Deres egen Fornøielſe og Efterkom- rnes Lykſalighed beroede paa det Exempel, ſom gave deres Børn, paa de Grundregler og Sæ- r, ſom de indplantede i dem. Gud indviede n ved en beſynderlig Velſignelſe til dette ſtore vigtige Verk. Hvor mange Aarſager til at ke hinanden, til at være eenige og overlægge vel e Handlinger, hvis Følger vare ſaa vigtige ikke ene for dem ſelv, men og for det heele menne- lige Kiøn! Aldrig har Nytten og Vigtigheden de ſelſkabelige Forbindelſer fremlyſet klarere d ved Stiftelſen af denne første Ægteforeening, n lagde Grunden til alle de Selſkaber, ſom en ere ſtiftede i Verden.

Nu var Skabelſen fuldendt. Jorden var ven beboelig, den var opfyldt med Planter og yr af alle Slags Arter, ſom Gud fandt tien- e og overeensſtemmende med hans Henſigter. n havde nedlagt i dem alle en frugtbar Sæd til formeere ſig og opfylde Jorden. Gud ophør- altſaa at ſkabe, d. e. han beſluttede at ikke mbringe meere, ved en umiddelbar Virkning Almagten, nogen nye Art af Urter eller Dyr i Jorden. Det er Meeningen af de Ord: ud hvilede fra ſin Gierning, da han havde dkommet eller fuldendt den; Thi hverken kan

Almag-

Almagten, den, ſom frembragde Alting ved en blot Villie, trættes, ikke heller tillader Guds Godhed ham at forlade ſin Skabning ſaaledes, at han ikke ſtedſe ſkulde virke til dens Ophold og Fuldkommenhed. Den heele følgende Hiſtorie vidner om ſaadan en vedvarende Omſorg for alle iſær de fornuftige Skabninger. Den viſer os baade i enkelte Perſoners og i heele Folks og Rigers Skiebne, hvorledes Gud har beſtyret alle Ting til at belønne de Gode, ſtraffe og forbedre de Onde, og at han, i Mangel af de naturlige Midler, har undertiden ved overordentlige og umiddelbare Virkninger af Almagten befordret ſine Skabningers Lykſalighed.

Til en Erindring af denne Hvile helligede Gud den Syvende Dag, det er, han befalede Menneſket at anvende den fornemmelig til Bøn og gudelige Betragtninger. Det er vel vores Pligt alle Dage, baade fordi vi ere Gud altid Tak ſkyldige for hans Velgierninger, og fordi ſaadanne Betragtninger giøre os ſelv bequemme til at forarbeide vor egen ſande Lykſalighed: Men Menneſket er, ſom et ſandſeligt og indſkrænket Væſen, ikke fuldkomment nok til at fortſætte ſaa høie Betragtninger altid og uden Ophør. Legemet er ſkabt til Arbeide og Bevægelſe. Det er ved ſaadanne Arbeider i de Jordiſke Ting, at Menneſket vedligeholder Liv og Sundhed, bliver bequem

qvemt til at gavne andre Menneſker, at nære ſig ſelv, føde og opdrage ſine Børn, og opfylde de ſelſkabelige Pligter, ſom Gud har paalagt ham. Ved en dybere Indſigt i de naturlige Tings Kræfter og Egenſkaber ſkierpes hans Forſtand; Han lærer at kiende Gud af Skabningen. Gud gav ham derfor ſex Dage til at arbeide og forrette det, hvortil Gud havde kaldet ham paa Jorden. Den ſyvende ſkulde derimod anvendes til høiere Ting. Paa den ſkulde Menneſket afdrage ſine Tanker fra de jordiſke Ting, for at betænke ſit høiere Kald, den ſalige Udødelighed, til hvilken han var ſkabt: Paa den ſkulde de i Bøn og Betragtning omgaaes med Gud, og ſamles for at priſe Skaberen, og opmuntre hinanden til Helligheb og Dyd. Gud, ſom forlanger ingen Tieneſte af ſine Skabninger, uden til deres eget Beſte, havde endog deri Menneſkets jordiſke Lykſalighed til Hensigt. Hvilke evige Trælle ſkulle de fleeſte Menneſker blive, derſom ikke alle Nationer havde viſſe Høitider, paa hvilke Religionen forbød endog Slaverne at arbeide! Det er meget merkeligt, at alle Folk i Verden, endog de, ſom ikke vide noget af Skabelsens Hiſtorie, ere eenige i at regne ſyv Dage til en lge, en Inddeeling af Tiden, ſom ikke har no:n Grund i Naturen ſaaledes ſom Inddeelingen Maaneder og Aar efter Soelens og Maanens ang. Det er derfor meget troeligt, at en ældgammel

gammel Beretning om den første Sabbat
Hviledags Indstiftelse har været Aarsag
almindelige Inddeeling af Ugerne. Alle d
som have bevaret denne Historie, helligholde
een af de syv Dage i Ugen. Jødernes E
er til Erindring af Skabningen den syvend
eller Løverdagen; De Christne have til Je
melse af Christi Opstandelse forandret den
første i Ugen.

Gud saae, at alt det, han havde gior
meget godt. Fuldkommenheden af et Væ
dømmes af den Brug, hvortil enhver Deel
stemt, af deres indbyrdes Forbindelse, og d
den, hvori de ere sammenføiede for at be
det Heeles endelige Hensigt. I menne
Verker, som ere af nogen synderlig Ko
Vidtløftighed, er ingen, uden Mesteren sel
ne, i Stand til at indsee fuldkommen denn
bindelse. Andre dømme derfor ofte mege
tig om de største Mesterstykker. Noget syn
at være unyttigt eller skadeligt, andet ikke
kommen nok; Og denne Ufuldkommenhed
ikke i Verket selv, men i dens Forstand, s
tragter det; Han laster af Uvidenhed, hvo
ikke forstaaer, og ofte saadanne Ting, s
Kiender finder at være de største Beviis af e
sters Viisdom. For at dømme ret om den
Grundridsning eller Udkast til et stort Ver

høves endnu meere Indſigt. Een, ſom hverken forſtaaer Konſtens Regler, eller kiender Meſterens Henſigter, kan ikke begribe, hvad alle diſſe Streger i en Grundtegning betyde, og hvorledes man derefter kan opreiſe en Bygning. Fører man ſaadan een hen paa en Plads, hvor der lægges Grund til en Bygning, og hvor alle Materialier til den ere tilberedte, veed han endnu ikke ret, hvad det er, eller hvad det ſkal blive: Bygmeſteren derimod fatter af Tegningen allerede et fuldkomment Begreb om den heele Bygning; Han veed at forbinde alle Materialierne tilſammen i ſine Tanker; Han ſeer, hvor rigtig det eene paſſer til det andet, og, i det Grunden lægges, førend den heele Bygning endnu er fuldendt, foreſtiller han ſig den allerede ligeſaa fuldkommen, ſom den tilſidſt ſkal blive; Han ſeer, hvorledes nogle af diſſe tilhugne Træer eller Steene blive til Muure, til Trapper, til Skillerumsvægge; Han gaaer i Tankerne alle Stokverkerne, Afdeelingerne, Stuerne og Kielderne igiennem, og forneier ſig allerede i Bygningens Fuldkommenhed, medens han endnu lægger Grundvold dertil. Saaledes ſaae Gud ogſaa Fuldkommenheden af ſit ſtore Verk i den allerførſte Plan; Og, da han lagde Grundvolden til Verden, overſaae han ikke aleene den heele Skabning, ſaaledes ſom den da var, men og alt hvad der i Evigheden ſkulde blive til. Han

ſaae

saae alle Planter i de første Planter, alle
de første Dyr, alle tilkommende Folk og S
i de første Menneſker, og alt hvad alle diſſe
neſkers udødelige Siele ſkulde tænke, føle
nemme, saa længe de vare til; Han saae
ne af enhver Forandring, enhver Hændelſe
hver Tanke, enhver Følelſe. Hvad begriber
neſket af alt dette? Vi overſee kuns en lide
af Jorden. Vi kiende ikke engang alle A
Urter, Steene og Dyr, meget mindre deres
ter og Egenſkaber. Vi kiende kun den alle
ſte Deel af det, ſom er omkring os, og
meget mindre af det, ſom var for os, o
komme efter os. Der er i vor egen Na
vore Tanker, vore Sandſer, vort Legems
ning, meget ſkiult for os. Saa lidt kie
af det, ſom er paa Jorden, og hvad er
mod Verden, mod den ſtore Himmel,
fuld af ſaa mange Stierner, hvor der kun
re utallige Skabninger, ſom vi ikke kiende
et Menneſke, ſom intet forſtaaer af Bygg
konſten, og ſom ikke kiender alle Bygmeſ
Henſigter, uſkikket til at dømme baade om
ningen og dens Plan; Anſtaaer det ham il
laſte ſaadanne Ting, hvori han meener at
vogen Ufuldkommenhed, fordi han ikke kan
Grunden dertil: Hvor meget mindre kun
dømme om Guds ſtore Bygning, hvor

n

mindre anſtaaer det os at laſte hans Verk? En fornuftig Mand kan, endſkiønt han ſelv ikke forſtaaer Bygnings-Konſten, dog giette ſig til nogle af Bygmeſterens Henſigter, han ſeer endog i Materialiernes første Tilberedelſe alt for tydelig, at det er ikke en Virkning af Hændelſe, at en Forſtand har ſamlet og paſſet dem tilſammen; Og, endſkiønt han ikke formaaer at giøre ſig et rigtigt Begreb om de Grundregler, efter hvilke den heele Bygning er ſammenføiet, opdager han dog Nytter og Fuldkommenheder nok i mange af dens Deele, for at beundre Meſterens Indſigt, og for at begribe, at det heele Verk er noget, ſom overgaaer hans Forſtand. Deraf ſlutter han, at han bør domme med megen Beſkedenhed om det øvrige, ſom han ikke begriber, og heller tilſtaae ſin egen Uvidenhed, end troe ſig klog nok til at finde Feil i ſaa ſtor en Meſters Verk. Saaledes maae vi og domme om Skabningen. Vi finde Fuldkommenheder nok i de Stykker deraf, ſom vi kiende, or at troe, at det øvrige ogſaa maae være godt, g at det Heele er ikke et Verk af en Hændelſe, en af en Viisdom, ſom langt overgaaer vores. 1 Deel af en Bygning kan være fuldkommen i Art, endſkiønt den ikke beſidder de Fuldkommenheder, ſom findes i andre. Diſſe Fuldkommenheder ſkulde maaſkee ophæve andre, ſom paa Sted vare meere fornødne. I en Bygning

maae nogle Deele være af Træe, nogle af Leer eller Steen, nogle af Jern. Derſom Træet havde Steenens eller Jernets Haardhed, var det meere vedvarigt, det raadnede ikke; Men hvo vilde derfor giøre Bielker af Steene, Dørre af Jern? Det ſkrøbelige Glas er lige ſaavel til Nytte i en Bygning, ſom de ſtærke Eege-Bielker; Bielkerne underſtøtte, Glaſſet oplyſer Bygningen. En giennemſigtig Muur var lige ſaa lidet en Fuldkommenhed i en Bygning, ſom et tilmuret Vindue. Manglerne ſelv kunde ofte være fornødne til det Heeles Fuldkommenhed. Gangene og Trapperne tage noget af det Rum bort, ſom ellers kunde bruges til Værelſer; Men Trapperne og Gangene kunde derfor ikke undværes. De høieſte Deele ere ofte ikke mindre nødvendige end de ſkiønne; Skorſteene giøre meere Nytte end Tapetſerierne. Saaledes er det og i Verden. En Verden, hvori alle Dyr have Løvens Styrke og Menneſkets Forſtand, var ſom en Bygning af Jern eller Glas. De Deele af Skabningen, ſom i vore Øine ſynes at være unyttige eller ſkadelige, maae i Skaberens Plan være ligeſaa nødvendige, ſom Trapperne, Gangene og Skorſteene i Huſet. Lynild og Torden, Stormvinde og ildſprudende Bierge have deres Nytte; De renſe Naturen, gavne mange, og ſkade kuns faa. Ilden kunde ikke lyſe og varme, derſom den ikke

tillige

tillige kunde brænde. Men den Ild, som un-
dertiden brænder, vederqvæger os langt oftere med
sit Lys og Varme. De Menneſker, som drukne
i Havet, og dræbes af Vandflod og Overſvøm-
melſe, ere kun meget faa imod dem, som leve af
Søen, og deres Tab er ſom intet at regne mod
de mange Nytter, ſom Menneſkene have af Van-
det. Derſom Vandet ikke var flydende, og havde
den Natur, at tunge Legemer ſank deri, kunde
det ikke lædſke os eller frugtbargiøre Jorden; Ski-
bene kunde ikke ſeile og Fiſkene ikke leve deri.
Endog de giftige og ſkadelige Dyr ere til megen
Nytte. De drage den Gift af Luften og Jorden,
ſom ellers ſkulde døde mange fleere Menneſker,
end der nu dræbes af Slanger. De opſluge Or-
me, Inſecter og andre Dyr, ſom ellers ſkulde
ormeere ſig alt for meget, og ødelægge Planter,
Blomſter og Frugter ſaaledes, at der ikke blev
øde nok tilbage for Menneſkene og de andre fuld-
mnere Dyr. Saa ſtor er Overvægten af det
onde endog i de Ting, ſom vi kalde onde, og
kiende endda ikke al deres Nytte. Vi dømme
om kun efter den Nytte og Skade, ſom det
os. Vi overſee ikke den heele Skabning
edes ſom den nu er, og vi vide endnu min-
hvad der ſkal blive, hvor mange Nytter
vil drage deraf tilſidſt, og hvor herlig den
ſkal blive, ſom Gud vil opreiſe paa

denne Grundvold, som han lagde i Skabningen.

Men heele Verdens Fuldkommenhed kunde lidet troste os, dersom vi ikke selv vare skabte til Lykksalighed. Hvad gavner os alt det Skiønne i Naturen, som er uden for os, dersom vi føle en Sæd til Ondt inden i os selv, en Kilde til Misfornøielser, som berøver os den Lykksalighed, som Skabningen tilbyder os? Tusinde Klagemaal synes at bevise, at Menneskket ikke er saa lykksaligt, som det kunde og burde være. Mange af disse Klagemaale ere vel ugrundede; Der er ingen saa lykksalig til, at man jo finder nogle, som ere misfornøiede, og som klage over de Vilkaar, som andre misunde dem. Men sæt og, at Naturen, Skiebnen og de udvortes Vilkaar aldeeles ingen Skyld have i vore Misfornøielser; Hvad følger deraf andet, end at der er en hemmelig Kilde til Ulykksalighed, en indvortes Grund til Misfornøielser i Menneskket selv? Ethvert Dyr, indtil den ringeste Orm, lever roelig, fornøiet og vel tilfreds; Og Menneskket, det fuldkomneste af alle jordiske Skabninger, det, til hvis Nytte Jorden fornemmelig er skabt, og som Skaberen gav en Forstand til at bruge og benytte sig af alle disse Ting, skulde, midt i Besiddelsen af saa skiøn og herlig en Jord, være ulykksaligt og misfornøiet fremfor alle andre Dyr? Lykksalighed maatte jo dog være det Maal,

hvortil

ortil en uendelig god Gud ſkabde de Creature,
u have Liv, Følelſe og Eftertanke. Alle de
løſe Tings Fuldkommenheder beviſe ikke Ska-
rens Kierlighed, uden ſaavidt de føles af de
nuſtige Skabninger.

Er det troeligt, at det første Menneſke, ſaa-
es ſom det kom fra Skaberens Haand, følede
ar den Misfornøielſe, ſom er Kilden til ſaa
nge bittre Klagemaal? Mange Aarſager for-
de os at tænke det. Den fuldkomneſte af alle
diſke Skabninger maae dog vel ogſaa engang
ve været den lykſaligſte. Man finder endnu
lenneſker i Verden, ſom ere fornøiede med me-
t Lidet, medens andre klage midt i den ſtørſte
verflødighed. Hyrden er ofte gladere end Fyr-
n, og Grønlænderen er paa den ſletteſte Plet
Jorden meere vel tilfreds, end de Folk, ſom
ſke over alle Jordens Deele. Et Bevis, at
isfornøielſe, ſom plager Hoben, ikke er noget
æſentligt og Uadſkilleligt fra Menneſkets Natur,
der behøves endog meget lidt til at fornøie det,
de ufrugtbareſte Lande frembringe nok til at
ſaliggiøre denne Skabning. Vi kunne opregne
ſkillige Mangler og Misfornøielſer, ſom de før-
Menneſker umuelig kunne have kiendt. Nøi-
gs-Sorger kunne ikke have plaget Menneſkene
n Tilſtand, da der vare kun to Perſoner i heele
rden, da Alting var tilfælles, og da de lode

ſig nøie med Jordens Frugter. I ſaadan en Tilſtand var der meget mindre Aarſag til Trette, Misundelſe, Gierrighed og tuſinde andre Begierligheder, ſom plage Menneſkene, end der er nu, da Verden er fuld af Folk, da nogle ere fattige, andre rige, nogle Herrer, andre Trælle, da det, ſom Naturen frembringer, neppe er tilſtrækkeligt til at nære dem alle, da Konſten har opfundet mangfoldige Ting, ſom opvække deres Begierligheder, og Vanen har giort nogle af diſſe Ting nødvendige. Mangel af ſaadanne Ting, ſom ved Vanen alene ere blevne nødvendige, er Aarſag til de fleeſte og ſtørſte Misfornøielſer. Naturen behøver meget lidet, og Menneſket begierer ikke heller meere, ſaa længe det ei kiender det. Det Nødvendige var i Begyndelſen endnu lettere at bekomme, og det Overflødige var ikke bekiendt. Mangel, Trældom og Umaadelighed ſvækkede endnu ikke Legemet, det nedtrykkede ikke Sindet, og forførde ikke til Laſter, ſom ſtraffe med Skam og Fortrydelſe. Alle polerede Nationer finde upaatvivlelige Beviſer i deres Hiſtorier, at Menneſkene i de fremfarne Tider have været ſundere og ſtærkere, end de ere nu. Vi plages af mange Svagheder, ſom tilforn vare ubekiendte, og det er ikke vanſkeligt at begribe Aarſagen dertil. Nogle arbeide for meget, andre for lidet. Menneſkene leve indſluttede i ſtore

Byer,

Byer, hvor Luften er uſund og Sygdommene udbrede ſig. Mængde af Spiſe og Kryderier opvække Begierligheden, og føre til Umaadelighed. Mængde af Kiød og hidſige Drikke ſvække Naturen. Forældrenes Svagheder og Emfindtligheder ſkade Børnene fra Fødſelen af. Syge eller forkielede Folk føde ikke ſaa ſunde Børn ſom andre. De fleeſte inddrikke med deres Mødres eller Ammers Melk adſkillige Svagheder. Nogle fordærves ved Svøb, Snørliv, alt for megen Spiſe, Klæde og andre Omhyggeligheder. Andre omkomme ved Forældrenes Trang eller Forſømmelſe. Kriger, Sygdomme, Aadſeler, de ſtore Byers Ureenligheder ere Aarſag til ſkadelige Uddunſtninger, ſom omgive os med en Luft, der ikke er ſaa reen, ſom den, hvilken de første Mennesker droge. Legemet og Sielen ſtaae i ſaa nøie en Forbindelſe tilſammen, at den eene Deel anſtikker den anden. Nærings-Sorger, Misundelſe, Frygt, Had, og andre ſkadelige Paſſioner fortære Leve-Safterne, og Legemets Svagheder føde igien Sygdomme af ſig for Sindet. Er Legemet ſvækket af Kielenſkab og Umaadelighed, bliver Sielen emfindtlig. Den mindſte Lidelſe er nok til at ſpilde dens Roe. Trældom, Hunger og Nøgenhed giøre derimod Menneſkene haarde og fortvivlede. Tungſindighed, Frygt, Miſtanke, Underfundighed, Ladhed, Hævngierrig-

hed ere Virkninger baade af alt for ſtor Overflødighed og alt for megen Trang. Med faa Ord: De fleeſte Laſter og Ulykſaligheder ere ſaa kiendelig Virkninger af en Fordærvelſe, ſom Menneſket har paafort ſig ſelv, ſom forplantes ved Fødſelen og Opdragelſen, ved Exempler og Omgang, at Fornuften let kan begribe, at de første Menneſker maae i mange Henſeender have været langt fuldkomnere og lykſaligere end vi. Denne Tilſtand er ſaa langt borte i Tiden, og Jorden ſaa vel ſom dens Beboere have ſiden været ſaa mange Forandringer underkaſtede, at der, foruden de Aarſager til vores Fordærvelſe, ſom vi indſee, kunne endnu være mange fleere. Menneſket er ſaa besieligt et Creatur, og det har i den Tilſtand, ſom vi kiende, taget imod ſaa mange adſkillige Indtryk, at den, ſom kiender lidt til den ſtore Adſkillighed af Tænkemaader, Tilbøieligheder og Levemaader, ſom Hiſtorien beretter os, kunde ikke forundre ſig, om der var en Hiſtorie til, ſom fortalde os noget meget Besynderligt om dets allerførſte Tilſtand, iſær derſom denne Hiſtorie forſikkrede os om en Sandhed, der er ſaa overeensſtemmende baade med Guds Egenſkaber og med den daglige Erfarenhed, ſom denne: at Menneſket baade kunde være og virkelig har været meget lykſaligere, end det er nu. Men en Efterretning om denne fortabte Lykſalighed ſkulde troſte os ligeſaa lidt, ſom den første Verdens Fuldkom-

kommenhed, derſom den ſamme ikke tillige gav os noget Haab om at opnaae igien den Lykſalighed, ſom vi have tabt. Den Bog, ſom de Chriſtne antage for en guddommelig Aabenbaring, er den eeneſte i Verden, hvori vi finde ſaadanne Efterretninger, ſom have noget Skin af Rimelighed og Troeværdighed.

Denne Bog forſikkrer os, at de første Mennesker bleve ſkabte i en fuldkomnere Tilſtand, end den, i hvilken vi nu fødes: At Gud havde givet dem Midler nok til at bevare ſtedſe den Lykſalighed, og advaret dem om alt det, ſom kunde være den til Hinder: At de misbrugde deres Frihed til at gjøre noget, ſom Gud havde forbudet, og ſom var dem ſkadeligt, hvoraf fulgde en vis Svækkelſe og Fordærvelſe i deres Natur, hvilken de ſiden baade ved Fødſelen og Opdragelſen have meddeelt alle deres Efterkommere: At denne Misbrug af Friheden og derpaa følgende Fordærvelſe i Naturen er den første Aarſag til alle Laſter, Misfornøielſer og Ulykſaligheder: At, endſkiønt Guds Retfærdighed ikke tillod ham at hindre ganſke alle de onde Følger, ſom Menneſket ved en frivillig Forſeelſe havde paadraget ſig, var dog baade hans Viisdom og Magt ſtor nok for at udfinde et Middel, hvorved det Onde vel ikke ſtrax og aldeeles, men dog eengang fuldkommen kunde afſkaffes, og det faldne Menneſke igien

ſtaae det Onde, men og her i Livet opnaae
og efter Døden en fuldkommen Lyksalighed.
te nye Lyksaligheds Middel beſtod i en be
lig nøie Foreening mellem Gud og Menn
ſom ſkulde ſtiftes ved en Perſon af ganſk
ordentlige Egenſkaber, hvilken eengang i
ſkulde fødes, og igien oprette alt hvad de
Menneſke havde tabt. Men, endſkiønt
den, paa hvilken Gud vilde udføre det
Verk, først efter nogle Aarhundredes
ſkulde fuldkommen aabenbares for Verde
Guds Kierlighed dog ſtor og uendelig nok
give endog de første Menneſker ſtrax efter
den Forſikkring, at han vilde bruge saa
Middel til deres Frelſe. Ligeſom Kund
efterhaanden tiltog i Verden, og Tide
hvilken Guds Forjættelſer ſkulde opfylde

terretninger, ſom kunde tiene til at ſtadfæſte dem, ſaa vel vedligeholdte, at der er intet Exempel i Hiſtorien af Lærdomme eller Efterretninger, ſom ſaa længe have været bevarede, og ſom er ſaa ſammenhængende og overeensſtemmende i det, ſom egentlig er Hoved-Hiemerket, at betegne den Perſon, ved hvis Komme til Verden en beſynderlig Naade og Frelſe ſkulde vederfares det menneſkelige Kiøn. Denne Perſon kom endelig til den Tid, da man ventede ham. Det ſkeede hvad der var ſagt om ham, og vi finde i hans Hiſtorie, ſaaledes ſom den er ſkrevet af fire eensſtemmige Vidner, en Afbildning af en fuldkommen Perſon, ſom endog i deres Øine, der ikke antage ham for Verdens Frelſer, overgaaer langt alt hvad alle andre Hiſtorier vide at fortælle om noget Menneſke. Baade hans Taler og hans Handlinger vidne om en meer end menneſkelig Viisdom, Godhed og Magt. Hans Lærdomme ere fremfor alle andre overbeviſende og rørende, beqvemme baade til at troſte og forbedre. Han har forkyndet et Middel til Menneſkenes Frelſe, ſom giver os de allerhøieſte Begreb ſaavel om Guds Kierlighed for ſine Skabninger, ſom om hans Retfærdighed, Hellighed og Afſkye for det Onde; Og denne Lærdom ſtadfæſtede han ſelv med ſin Lidelſe og Død.

Dette

opnaae den Lykſalighed, til hvilken Gud havde ſkabt det. Dette Middel er af den Beſkaffenhed, at alle Guds Egenſkaber, nemlig hans Retfærdighed, Kierlighed og Almagt derved paa den allerfuldkomneſte Maade aabenbares, og at Menneſket kan ved at følge den Orden, ſom Gud har foreſkrevet det, ikke aleene overvinde og imodſtaae det Onde, men og her i Livet opnaae megen og efter Døden en fuldkommen Lykſalighed. Dette nye Lykſaligheds Middel beſtod i en beſynderlig nøie Foreening mellem Gud og Menneſkene, ſom ſkulde ſtiftes ved en Perſon af ganſke overordentlige Egenſkaber, hvilken eengang i Tiden ſkulde fødes, og igien oprette alt hvad det første Menneſke havde tabt. Men, endſkiønt Maaden, paa hvilken Gud vilde udføre dette ſtore Verk, først efter nogle Aarhundredes Forløb ſkulde fuldkommen aabenbares for Verden, var Guds Kierlighed dog ſtor og uendelig nok for at give endog de første Mennesker ſtrax efter Faldet den Forſikkring, at han vilde bruge ſaadant et Middel til deres Frelſe. Ligeſom Kundſkaben efterhaanden tiltog i Verden, og Tiden, paa hvilken Guds Forjættelſer ſkulde opfyldes, nærmede ſig, bleve ikke aleene Forjættelſerne igientagne, men og klarere og klarere aabenbarede, Omſtændighederne baade af Tiden og Perſonen bleve paa det nøieſte forudſagte, og alle de Ef-

m Menneſkets første Tilſtand.

Det er endog af Fornuften meget rimeligt, at Gud har ſkabt de første Menneſker saa dkomne, som et Menneſke, der nyelig kommer i Verden, kan være.

Et Menneſke, som var det første i Verden, nde ikke aleene have adſkillige Fuldkommenhe-, ſom Menneſkene nu i Almindelighed ikke oe; Det maatte endog have dem. Saadant Menneſke var juſt, fordi det var det første, frie alle de Fordomme og Vildfarelſer, ſom for-ntes og udbredes ved Opdragelſe, Underviis-g og Omgang. Det havde ingen onde Ba-; Det ſaae ingen forargelige Exempler. Der nde ikke være ſaa mange Ting, ſom ophidſede egierligheden, ſom friſtede Synet, Smagen, relſen og alle Sandſerne. Trældom, Mage-hed, Overdaadighed, Trang, Kielenſkab, og a mange andre Ting, ſom ſvække baade Sielen Legemet, vare endnu lige ſaa ubekiendte, ſom e de Sygdomme og Svagheder, hvilke Tid ef-

ter

ter anden have indsneget sig og svækket den menneskelige Natur fra een Slægt til en anden. De første Mennesker vare altsaa aleene, fordi de vare de første, ufeilbarlig baade sundere og uskyldigere end deres Esterkommere.

Foruden disse Fuldkommenheder, hvortil vi slutte os deraf, at nogle Mennesker have været de første, kan Gud ogsaa have givet disse Mennesker andre Fuldkommenheder, og det er rimeligt, at han har givet dem den. Erfarenhed viser, at der ere utallige Grader baade af Tænkekræfter og Begierligheder muelige. Nogle Mennesker have meer naturlig Formue til at blive fornuftige, nogle have af Naturen maadeligere Begierligheder end andre. Hvad er rimeligere, end at Gud har givet det første Menneske, det, som umiddelbar kom fra ham, og som skulde forplante den heele Slægt, den beste naturlige Tænkekraft, og de maadeligste Begierligheder, som det er mueligt, at et Menneske kan have? Lad os forestille os nogle af de beste Siele af det hastigste Begreb, den beste Hukommelse, og de mildeste Tilbøieligheder, som vi kiende. Lad os forestille os tillige, at disse Siele boe i de sundeste og friskeste Legemer. Det var allerede nok for at forestille os en Skabning, som var meget fuldkommere, uskyldigere og lykkaligere, end Menneskene ere i Almindelighed. Og dette Menneske kan dog

dog ikke have været nær saa fuldkomment som det første, fordi, ligesom de sundeste Legemer ere, ved en forandret Levemaade og tiltagende Svækkelse i Naturen, befængte med mange Svagheder, som det første Menneske ikke kiendte, saa have og de beste Siele, som nu leve, nogle Fordomme og en vis Heftighed i Begierlighederne, som det første Menneske ikke kan have kiendt, og som ved Opdragelse, Exempel, Vane og Omgang have udbredet sig i Verden.

Saa vist som det er, at nogle Mennesker engang have været de første, saa vist er det og, at Gud paa en umiddelbar og overordentlig Maade har frembragt dem. Det var urimeligt ved Fornuft-Slutninger aleene at ville udgiøre, hvorledes dette er skeet. En Historie, som beretter, at det første Menneskes Legeme var skabt af en foregaaende Materie, af den Jord nemlig, hvortil Legemet efter Døden opløses igien, og at Sielen, som ikke kunde skabes af en Materie, blev siden foreenet med dette organiske Legeme, saadan en Historie fortæller intet, som jo af Fornuften selv var meget rimeligt; Og, naar den lægger til, at Materien til det andet Menneskes Legeme blev taget af det første, at Qvinden blev skabt af Mandens Ribbeen, siger den noget, som, hvor forunderligt det end er, dog ligner endnu meere den Maade, paa hvilken det menneskelige Kiøn

nu

nu forplantes. Men førend saadan en Fo
telse var muelig, maae først to Menneske
været til; Og, naar den første aleene blev
af Jorden, maatte den anden paa en overo
lig Maade tages af den første. Saa vi
det er, at de første Mennesker ikke kunde
fødte af andre, saa troeligt er det og, at
ere komne til Verden i den Tilstand, hvori
neskene nu fødes, men at de derimod ere skab
de Siels og Legems Fuldkommenheder, s
adskille fuldvoxne Mennesker fra Børn, s
nemlig disse Fuldkommenheder vare mue
Menneskets allerførste Tilstand. Thi hvo
komne vi af disse ovenanførte Aarsager end
forestille os de første Mennesker, er det dog
at disse Fuldkommenheder tillige have været
indskrænkede. Ingen Skabning er alvid
algod, almægtig. Mennesket er ikke alee
Skabning, men og en meget indskrænket
ning. Det er tillige et sandseligt Creatur;
deraf følger baade 1) at det fatter Tingen
Sandserne, og 2) at det har sandselige B
ligheder. Et tænkende Væsen, hvis Natu
at fatte Tingene igiennem Sandserne, maae,
store end de medskabte Formuer kunde være,
have nogen Tid, inden det ved de sandselige
nemmelser og Erfaringer saaer samlet sig m
Begreb om Tingene. Naar saadan en Siel

først ind i en nye Verden, hvor den var den første Indbygger, og havde ingen for sig, hvis Erfaringer og Opfindelser kunde komme den til Hielp, behøvede den naturligviis meget lang Tid, inden den kunde forskaffe sig de almindeligste Begreb, og endnu længer Tid, inden den bragte disse Begreb til nogen Tydelighed, inden den lærte deraf at uddrage almindelige Grundsætninger, og bygge derpaa igien rigtige Slutninger. Sandserne alene lære os ikke at adskille Tingenes Egenskaber; Det er kun ved nøiere Agtsomhed, ved oftere Sammenligninger, ved Erfaringer af Tingenes Virkninger og Handlingernes Følger, at vi lære ret at bruge Fornuften, at ikke lade os indtage af Tingenes udvortes Anseelse, men trænge dybere ind i deres Væsen og Natur. Hvor lang Tid behøvedes der ikke til at samle paa denne Maade nogen Kundskab, naar et Menneske fandt slet ingen for sig i Verden, naar han skulde erfare og lære sig Alting selv? Det Middel, hvorved vi nu lære at adskille Tingenes Egenskaber og at gjøre os almindelige Begreb, Talen nemlig, den er en Virkning af andres Underviisning, af mange Erfaringer og Opfindelser, som man har giort i Verden for os, og hvorledes lærde det første Menneske at tale? hvorledes lærde han at bruge Stemmen til at betegne sine Begreb, hvorledes bleve de eenige om at give disse Begreb visse

første Menneskers Fremgang ikke have være
som de ikke i Mangel af menneskelig Und
ning vare blevne opdragne og oplærte a
selv? Hvor lang Tid skulde de ikke have
for at see sig om i denne nye Verden; hv
ge skulde det ikke have varet, førend de
adskille Tingenes Egenskaber, at bemærk
Lighed og Forskiellet, deres Arter og
deres Aarsager og Følger, ved tydelige
at betegne disse Begreb, at uddrage Sr
ninger, og giøre rigtige Fornuft-Slutninger
en overordentlig Medvirkning skulde,
hvad vi nu erfare, heele Aarhundrede ne
slaae til at forskaffe et Menneske, som var
ste i Verden og ganske overladt til sig sel
Kundskab, som et Barn nu tidlig forhver
ved andres Hielp. Men saadan en alt fo
varig Barndom var ikke det største Onde
man maatte befrygte i saadan en Tilstand.
om de første Mennesker vare blevne til sa
Creature som de, hvilke man har fundet i
ne, og som ikke havde meere Begreb end Fæet

ken Slægt ſkulde ſaadanne Stamfædre have efterladt ſig? og hvad var dette Creatur bleven tilſidſt? Uden Tvivl noget værre endnu end Fæet. Dette bliver af Naturen haſtigere modent; Det kan tidligere forſørge ſig ſelv; Det regieres ved ſikkre og uimodſigelige Driſter. Menneſket har Formuer til at beſtemme ſine Handlinger efter ſin Fornuft, men denne Fornuft kommer ſildig til Modenhed, og den kom, ſaaledes ſom Menneſket er nu, efter alle Erfaringer aldrig dertil, uden andres Hielp og Underviisning. Men hvo hialp, hvem underviiſte det første Menneſke? Hvo lærde ham at beſtyre ſine Handlinger, at vogte ſig for de Ting, ſom vare ſkadelige og dødelige; Thi, endſkiønt Jorden er ſkabt fornemmelig for Menneſket, er den dog ikke ſkabt for ham aleene. Der ere ſkadelige Frugter, der er en umaadelig, en uforſigtig Brug af de beſte Ting, ſom altid maae være dødelig for en Skabning med ſaadant et Legeme, ſom Menneſket. Hvo lærde det første Menneſke dette, hvo forebygde, at diſſe nye Indbyggere paa Jorden ikke af Uerfarenhed tuſinde gange ødelagde og dræbde dem ſelv? De almindeligſte Erfaringer nøde Fornuften ſelv til at giøre diſſe Spørgsmaale, hvilke ſtedſe blive uopløſelige, derſom vi ikke antage, at Gud ved en beſynderlig og overordentlig Virkning har været det første Menneſke i Faders Sted, ikke aleene ved at ſkabe det, ſiden

det ikke kunde ſkee, men og ved at opdra
Saa umueligt ſom det er, at forklare det
Menneſkes Oprindelſe og Herkomſt af de
lige Midler, ſom Forſynet nu bruger til
ſkenes Forplantelſe, ligeſaa umueligt er
at forklare det første Menneſkes Fornuftig
Sædelighed eller noget andet, ſom nødven
hovedes til at opholde og bevare det i ſin fø
og uerfarne Stand, uden at antage ligeſa
ordentlig en Undervisnings og Opdragelſes
de. Skabelſens Hiſtorie taler om ſaadan
dragelſe, og Maaden, paa hvilken den fo
det, er ligeſaa rimelig, ſom Tingen i ſi
Den beretter os, at Gud underviiſte de
Menneſker ved en Stemme, ſom de hørde.
ne Stemme var det bequemmeſte Middel,
ved Gud kunde aabenbare ſig. Det er un
at ſee Gud med legemlige Øine. Naar h
aabenbare ſig for Menneſkene, maae det ſk
Tegn, ſom falde i Sandſerne. En S
havde den ſtore Nytte, at den lærde Me
Talen, ſom er det ſtore Middel til Forn
Brug. Uden at here først af andre ſaadan
delig og tydelig Stemme, er det efter vor
Erfaringer neppe begribeligt, hvorledes Me
ſkulde have lært et Sprog. Det er ikke
ved Efterlignelſer, men og ved mange igie
Efterlignelſer, at vi lære først at tale tydeli

forſtaae andre, og udtrykke os ſelv forſtaaelig. Af denne Stemme lærde Menneſket først at nævne Tingene. Gud ledde Dyrene frem for ham. Ved at bemærke den kiendelige Lighed, ſom der er imellem Dyr af ſamme Art, imellem Han og Hun, og den ligeſaa kiendelige Forſkiel, ſom der er imellem Dyr af adſkillige Arter, lærde Menneſket at inddeele Tingene i Arter og Slags, at uddrage almindelige Begreb af det, ſom han ſaae og erfarede. Diſſe almindelige Begreb, diſſe Arter gav Menneſket Navne, og ſaaledes lærde det Talen, og tillige det vigtigſte i Fornuftens Brug, ſom er at uddrage ſig almindelige Begreb af Tingene, og henføre dem til ſine Arter og Slags. Noget af den Nytte, ſom Menneſket kunde have af Dyrene, har det vel ogſaa lært ved ſamme Anledning. I det mindſte er det blevet forſikkret, at det havde ſig intet at befrygte af Dyrene. Uden ſaadan en Sikkerhed ſkulde Menneſket have levet i en beſtandig Frygt. I ſaadan en Sikkerhed mod Dyrene og Ret til at bruge dem beſtod det Herſkab, ſom Gud gav Adam over de andre Dyr; Et Herſkab, ſom er grundet baade i Fornuft og Erfaring. Hvor meget vi end ſiden have opirret Dyrene ved at forfølge og misbruge dem, viiſer Erfarenheden dog, at de ſielden angribe Menneſkene, og at de have en naturlig Frygt og Undſeelſe for dem, og at de ſtærkeſte let lade ſig

regiere af dem. Dette Herſkab var meget billigt; Thi ligeſaa ufornuftigt, ſom det er at troe, at alting er ſkabt for Menneſket aleene, og at ville anſee Dyrene for blotte Maſkiner, ſaa ufornuftigt var det og, om nogen vilde nægte, at Jorden var fornemmelig ſkabt for Menneſket, og at dette Creatur havde ſaadanne Fortrin i Fornuftighed for de andre, ſom vare ſtore og kiendelige nok til at give det en Ret til at herſke paa Jorden. Derſom Gud ikke havde lagt ſaadan en Frygt paa Dyrene, kunde Menneſkene ikke bruge dem, de kunde endnu mindre i deres første Tilſtand have været ſikkre imod dem. Derſom Menneſket ved ſine Erfaringer aleene ſkulde have lært at kiende det naturlige Forhold, ſom det ſtod i med Dyrene, derſom Gud ſlet intet havde hiulpet ham til at kiende dem, ſkulde der have gaaet lang Tid bort, inden ſaa ſvagt og af Naturen ubevæbnet et Creatur havde aflagt den Skræk, ſom var en naturlig Følge af dets Tilſtand. Menneſket, den fornemmeſte Skabning, ſkulde have været landflygtigt paa Jorden, ſkiælvet og ſkiult ſig forhvert et Dyr, ſom havde et ſtørre Legeme, ſterke Lemmer, ſtore Kloer og ſkarpere Tænder. Men Dyrenes Fremledelſe for Menneſket havde ikke aleene den Nytte, at det derved lærde at øve ſig i Talen og Fornuftens Brug, at uddrage almindelige Begreb, at aflægge Frygten, og at kiende noget

noget til den Nytte og Brug, ſom det kunde giøre af Dyrene, til den Forhold, hvori det ſtod med dem, ſom den fornuftigſte Skabning. Det fik og ved denne Anledning de første Begreb om de ſelſkabelige Forbindelſer. Den Tale, ſom Adam havde lært af den Stemme, ſom underviisde ham, opvakde naturligviis en Begierlighed til at finde iblant de ſynlige Skabninger een, ſom han kunde meddeele ſine Tanker, og med hvilken han kunde overlægge, hvad der tienede til deres fælles Gavn. Anderledes kunde et Menneſke, ſom var eene i Verden, vel ikke føle de ſelſkabelige Drifter. Men det var ogſaa nok for at opvække hos Adam en inderlig Begierlighed efter ſaadan en Medhielp. Ved Dyrenes Fremledelſe merkede han ikke aleene, at der var ingen iblant dem alle, ſom lignede ham, ſom forſtod ham, og ſom han kunde meddeele ſine Tanker; Han merkede tillige, at hvert Dyr havde en Mage, at diſſe søgde hinanden, og fornøiede ſig tilſammen. Dette forsegede Følelſen af hans Eensomhed. Lad os foreſtille os et Menneſke eene i en Ørk, og vi ſkulle kunne foreſtille os, hvor lykkelig han vilde anſee ſig, om Gud vilde ſende ham et Menneſke, en talende Skabning af ſamme Natur ſom han, til Selſkab, hvad han vilde have giort for at fortiene denne Medſkabnings Kierlighed, og for at forbinde den til en beſtandig Kierlighed. Saaledes burde de første Begreb af

de ſelſkabelige Forbindelſer opvækkes i et Creatur, ſom var ſkabt at regieres af fornuftige Grunde og ikke af fæiſke Drifter aleene, og ſom ſkulde blive bequemt ikke aleene til at avle, men og til at opdrage en fornuftig Slægt. Saaledes maatte Gud ſelv danne denne første Fader og Mand. Alt dette, ſiger Hiſtorien, ſkeede, førend Qvinden endnu blev ſkabt. Gud bruger overalt i alle ſine Virkninger, ſaavidt det er mueligt, gradviis Forberedelſer og Midler. Han ſkabde det første Menneſkes Legeme af Jorden, men kun et Menneſke ſkabde han ſaaledes; Materien til det andet Menneſke tog han af det første. Han opdrog og underviiſde ſelv umiddelbar det første Menneſke, førend det andet endnu var blevet til. Dette første Menneſke, ſom var ældre i Verden, ſom allerede havde ſaa megen Kundſkab og Erfaring, har ventelig underviiſt det andet, og ved Hielp af Talen meddeelt det ſine Indſigter. Ved den Forſkiel i Alder og Erfarenhed blev tillige lagt Grund til Mandens Fortrin, til Herſkabet i Huusſtanden, ſom ſiden blev endnu meere fornødent.

Lad os foreſtille os et Menneſke af de beſte Tænkekræfter, ſom kommer eene ind i en øde Verden, hvor han af egen Erfarenhed aleene ſkal lære at kiende alle Tings Brug og Misbrug, hvor let kunde ikke ſaadan een, bedraget af Tingenes udvortes Anſeelſe, ſkade og dræbe ſig ſelv! Gud lærde

det

det første Menneske at kiende de Urter, som tiente til dets Føde og Underholdning. Han giorde endnu meere; Han udsegde et Sted paa Jorden, ja satte det i en Have, hvor der vare ingen skadelige Frugter, uden een aleene, om hvilken Gud advarede Menneskет, og sagde: paa hvilken Dag han aad deraf, skulde han døe Døden.

Men hvorfor var denne Frugt ikke ogsaa borttaget af Paradiis? Svaret er klart af det Foregaaende. Menneskет skulde lære at bruge sin Fornuft, at give Agt paa sine Handlingers Følger, at regiere de sandselige Begierligheder, for derved omsider at opnaae et fuldkomment Herskab over sig selv. Uden disse Ting kunde et fornuftigt Creaturs Lykſaligheд ikke blive bestandig. Der ere Mennesker til, som, endskiønt de see daglig for deres Øine, at ikke den mindste Forandring skeer uden Grund, ikke den mindste Virkning uden Midler, dog tænke og tale, ligesom de troede, at den største af alle Virkninger, en Fornufts og udødelig Siels Tilvext og Bekræftelse i det Gode, var en Sag, som lod sig giøre uden alle Midler. Et Barn lærer ikke uden megen Omhyggelighed at vogte sig for Fald og Stød, og en Siel, som var ganske nye og uerfaren i Verden, skulde uden al Øvelse komme til en Færdighed i at bruge sin Fornuft, til en Bestandighed i Dydens Øvelse? Hvor meget maatte ikke Fornusten være sig selv imod,

naar den vilde tænke saaledes? Vi ville altsaa, i stedet for at spørge, om Menneskets Fuldkommenhed udkrævede saadan en Øvelse, kun undersøge, hvori den bestod.

Vi satte ved Sandserne kun Tingenes udvortes Skaller. En Siel af den største Tænkekraft kan ikke see uden paa en Frugt eller en Urt, om den er sund eller ikke. En Verden, hvor Gud havde malet uden paa Tingene deres indvortes og sande Egenskaber, og skrevet, saa at sige, med kiendelige Caracterer uden paa hver Urt og Frugt, hvortil den tienede, i hvad Tilfælde og hvorvidt den var Menneskет gavnlig eller skadelig, saadan en Verden var en Roman, og der behøves kun liden Eftertanke for at overbeviises om dens blotte Umulighed. Naturen kunde altsaa ikke være anderledes indrettet, end at jo et Menneske, som havde Sandser, maatte ved Tingenes udvortes Anseelse og deres behagelige Indtryk paa Sandserne kunne friste til at begiere noget, som var det skadeligt. Gud maatte enten ikke skabe noget Creatur med Sandser, ikke skabe Menneskет eller og ikke tillade det. Men at tillade, at et uskyldigt Creatur uden nogen sin egen Forseelse og ved en blot naturlig Mangel aleene blev ulykkeligt, det var noget, som Gud ikke kunde tillade. Han gav derfor Menneskет en Fornuft, d. e. en Evne til at undersøge Tingene af Grunde og Erfaringer, for ikke at

vælge

vælge dem aleene efter den udvortes Anſeelſe. Men denne Fornuft er i Menneſket meget indſkrænket, den var i de første Mennſker endnu meget usvet og uerfaren. Skulde de ved Fornuftſlutninger og naturlige Forſøg først have lært at kiende Tingenes Brug og Misbrug, hvor mange gange kunde de da ikke have dræbt og ødelagt dem selv? Det tillod Guds faderlige Kierlighed ikke. Han satte derfor det nye og uerfarne Menneſke paa et Sted, hvor der kun var en eeneſte Ting, ſom kunde friſte det. Mod denne Ting advarede han det. Havde han ikke giort dette, da havde Friſtelſen været for ſtor. Havde han derimod betaget Menneſket al Friſtelſe, da havde det aldrig lært at bruge ret Fornuften og herſke over Begierlighederne, fordi det havde da ingen Leilighed til at øve ſig deri. Sæt et Menneſke i en Verden, hvor han kan ſee uden paa Tingene, om de ere onde eller gode, eller hvor en anden ſiger ham ſtedſe, hvad han ſkal giøre eller lade; hvorledes ſkulde ſaadant et Menneſke lære at bruge Fornuften? Slut et Barn inde paa et Sted, hvor det aldrig ſeer, hører eller ſmager noget af det, ſom friſter de ſandſelige Begierligheder; Nægt det al Frihed, og hold det i en uophørlig Tvang: Hvorledes ſkal det da nogen Tid lære at regiere ſig ſelv? Derſom man aldrig tillader det at forſee ſig, derſom det aldrig ſeer noget, ſom kan friſte det, ſkal det kun ſaa meget meere misbruge Friheden,

og ſaa meget heftigere begiere Tingene, na
engang faaer Frihed til at nyde dem. Forn
Forældre vogte deres Børn for ſaadanne Frif
ſom de endnu ikke ere ſtærke nok til at mod
Men de berøve dem ikke al Frihed; fordi de
aldrig lærde at bruge deres Fornuft. De a
dem for ſkadelige Ting, men, naar diſſe Ad
ler ikke kunde hielpe, tillade de dem underti
falde, at ſtøde, at brænde ſig, for at lær
at give Agt paa deres Handlinger og paa
lingernes Følger, af Skade at blive klog
troe og lyde Forældrene, at tvinge deres
og derved endelig komme i en Tilſtand, hv
kunde regiere ſig ſelv.

Ligeſom et Menneſke ikke fødes for at
altid et Barn, og for at boe ſtedſe under a
Tvang og Opſigt, ſaa var og det første Men
ikke ſkabt for at blive ſtedſe i den første og uer
Tilſtand. Det ſkulde ſiden videre ud i Ve
hvor der vare mange Ting, ſom kunde friſte
ſerne til Umaadelighed. Det ſkulde lære at
diſſe Ting af deres Aarſager og Følger, at b
ſine Handlinger ſelv. Menneſket var ellers a
kommet til en fuldkommen Brug af Fornuft
Friheden. For at opnaae dette, ſom var H
Henſigten af Menneſkets Skabning, maatte
1.) hverken borttage alt det, ſom kunde friſte
gierlighederne, ikke heller giøre det ganſke u

ligt for Menneſket, at misbruge Friheden. 2) Da Menneſket af Fornuftſlutninger eller Erfaringer endnu ikke kunde kiende Tingenes onde eller gode Følger, maatte Gud advare det derom. Og 3) naar Menneſket ikke vilde følge denne Advarſel, maatte Gud lade ham erfare en ſmertelig og følelig Virkning af hans første Ulydighed og Forſeelſe, for derved at lære baade ham ſelv og hans Efterkommere at give Agt paa deres Handlingers Følger, at bruge Fornuften, og at herſke over Begierligheder. Uden ſaadan en Følelſe ſkulde Menneſket ſiden, naar det kom ud i Verden, kun have begaaet endnu ſtørre Feil. Diſſe Regler ere grundede i den menneſkelige Natur ſaaledes, ſom den kiendes af en almindelig Erfaring. De ere Grundlovene baade af Regieringen og Regierings-Konſten. Det menneſkelige Kiøn og heele Nationer have, lige ſaavel ſom enkelte Perſoner, deres Barndom, Manddom og Alderdom. De første Meenneſker vare ikke aleene hvad enkelte Perſoner og heele Nationer ere i deres første Alder; Deres Uerfarenhed maae endnu i nogle Henſeender have været ſtørre, fordi de havde ingen for dem. — — —

✣ ✣ ✣

Skriften ſiger, at det forſte Menneſke var ſkabt i en fuldkommen Tilſtand. Denne Fuldkom-

kommenhed var baade i Sielen og i Legemet. I
fornuftigt Væſen, ſom har en frie Villie, og ſi
ſkal beſtyre ſine Handlinger ſelv, kan ikke være l
ſaligt uden en vis Grad af Forſtand, ſom er
ſtrækkelig til at oplyſe ham om det, ſom er h
tienligt eller ſkadeligt i de Omſtændigheder, i hvi
han ſættes. Derſom et Barn var eene i Verd
maatte det ſnart blive ulykkeligt. Det blev et vi
Dyr, og kom ikke til Fornuftens Brug. No
Erfaringer af Menneſker, ſom ere opvoxne i S
vene, beviſe det. Intet uden Figuren adſki
dem fra umælende Dyr. Og de, ſom ſiden v
Omgang med Menneſker ere komne til Fornufte
Brug, kunde ikke erindre dem noget af deres f
biegangne Tilſtand. Den daglige Erfaring læ
os det ſamme. Det er ved Tale og Omgang
Børn blive fornuftige. Det første Menneſke k
derfor ingenlunde være ſkabt i den Tilſtand, hv
Børn nu fødes. Han ſelv og hans Efterko
mere ſkulde ellers, uden en nye umiddelbar Vi
ning af Almagten, ingen Nytte eller Brug kun
have giort af den Evne, ſom Gud gav dem til
blive fornuftige. De ſkulde uden Fornufte
Brug endog i mange Ting have været ringere e
Fæet. De fleeſte Dyr vide ved en naturlig Dri
bedre at hielpe ſig ſelv, og at ſøge deres Fø
end et Barn, ſom endnu ikke er kommet til Fo
nuftens Brug. Det var ikke nok, at Adam k

til Verden i en moeden Alder og med saa stærke Lemmer, at han ikke behøvede nogens Omsorg for at føde og underholde ham. Sielen maae og have været stærk og fuldkommen nok, for at kunne undvære al den Underviisning og den menneskelige Hielp, som de unge Siele, saaledes som de nu komme til Verden, behøve for at lære at tale og skionne. Enten nu Gud strax skabde Menneskет med al den Fuldkommenhed, som det behøvede i den nærværende Tilstand, baade til at leve lykkalig selv, og opdrage andre, eller og han har forbeholdt sig ved Midler, som os ere ubekiendte, at oplære, underviise, styre og ledsage disse hans første Børn, ved hvilke det menneskelige Kiøn siden skulde forplantes, hvilken af begge disse Meeninger vi end antage, saa bliver det dog vist, at der maae være foregaaet noget meget Besynderligt ved det første Menneskes Skabning.

Naar vi betænke, hvor stor Forskiel der er imellem et eenfoldigt Menneske og en viis Mand, imellem en Dydig og en Lasteful, da see vi endog af den daglige Erfarenhed, at Menneskет er en Skabning, som baade kan stige meget høit og falde meget dybt. Endog i den Tilstand, hvori vi nu befinde os, og som vi erfare, er det umueligt at bestemme, hvorvidt Menneskets Forstand, Dyder eller Laster kunne gaae. Det bliver derfor endnu vanskeligere at sige, hvor høit denne Skabning

ning var ſteget, og hvor dybt den kunde falde i en Tilſtand, ſom er ſaa ubekiendt, ſom den første, i hvilken den blev ſkabt. Saa meget kunne vi ſlutte af Erfaring, at et Menneſke kan, uden at omſkabes eller forandre Natur, foreene baade mange Fuldkommenheder og mange Ufuldkommenheder; Og, da intet er rimeligere, end at Gud har ſkabt det første Menneſke ſaa fuldkomment, ſom denne Skabnings Natur tillader, ſaa er det og ligeſaa rimeligt, at dette Menneſke var meget fuldkomment. Der fødes endnu overordentlige Siele, ſom udvikle ſig meget haſtig og let, og ſom behøve kun liden Anledning for at opnaae en høi Grad af Viisdom og Dyd. Naar ſaadanne Siele ſættes tillige i ſaadanne Omſtændigheder, ſom give dem Anledning til at øve og bruge deres ſtore Kræfter, kunde de ſnart bringe det meget vidt. Men der ere og bedrøvelige Exempler af dem, ſom med de ſtørſte Kræfter og de lykſaligſte Vilkaar ere faldne meget dybt. Det er troeligt, at Gud har givet det første Menneſke en meget ſkiøn Siel. Denne Siel var aleene derved, at den var den første i Verden, frie for mange Svagheder og Ufuldkommenheder, ſom nu findes i vor Natur. Den var frie for alle de falſke Begreb og vrange Meeninger, ſom enten komme af vor egen Uagtſomhed, Overilelſe i at dømme, og Tilbøielighed til at følge de ſandſelige Foreſtillinger uden Prøve og Overlæg,

eller ſom ſættes i os af andre ved Opdragelſe, Vane og Omgang. Saadanne falſke Begreb have, naar de eengang have faaet Overhaand, ſaa ſtor Magt endog over de ſtørſte Siele, at de ikke kunde bruge deres Fornuft i de letteſte Tilfælde. Man finder til alle Tider og i alle Folkes Hiſtorie mange kloge Folk, ſom have troet de urimeligſte Ting, og tvivlet om de klareſte Sandheder. Saadan en Fordærvelſe kunde der ikke være i det førſte Menneſkes Forſtand. De uordentlige Begierligheder, ſom komme af Forſtandens eller Legemets Svagheder, af onde Vaner og Exempler, og ſom ikke aleene forføre Menneſkene til ſkadelige Handlinger, men og formørke Forſtanden, kunne ikke heller være Menneſket medſkabte. Vi ſee endnu af Erfarenhed, at en ſund Siel i et ſundt Legeme, en Siel uden Fordomme, onde Vaner og Svagheder, fatter haſtig og let, og dømmer ſundere og rigtigere om mange Ting, end andre, ſom have meere Kundſkab, men ſom tillige ere enten forblindede af Fordomme, eller beſængte af onde Vaner og Tilbøieligheder. Det førſte Menneſke har i det mindſte havt ſaadan en ſund Siel i et ſundt Legeme; Det var ikke opfyldt med de falſke Begreb, onde Vaner og Tilbøieligheder, ſom forplante ſig fra Slægt til Slægt; Det havde desuden ſaa ypperlige naturlige Kræfter, ſom det er mueligt, at et Menneſke kan beſidde. De

beſte naturlige Formuer komme vel ikke uden Anledning og Anførſel til Modenhed; og det er meget troeligt, at Gud fulgde den ſamme Orden i Menneſkets Dannelſe, ſom i den øvrige Skabning, at føre det gradviis til Fuldkommenhed. Gud har da ikke heller nægtet det den Hielp, ſom det behøvede, ſaavidt den var muelig, og Menneſkets Natur tillod det. Og hvor ſtor vi end foreſtille os Menneſkets medſkabte Fuldkommenhed, kunde det dog, uden ſaadan en beſynderlig Hielp og Beſtyring af Gud, ikke være lykſaligt. Det første Menneſke kunde hverken være alvidende eller almægtigt. Det var en jordiſk Skabning, fuldkommere end Dyrene, men ringere end Englene. Det havde ypperlige Evner og Formuer, men det var tillige nyt i Verden, og ſkulde nu først begynde at bruge diſſe Evner til at giøre ſig Begreb om Tingene, til at ſkiønne og dømme. Diſſe Begreb fik det igiennem Sandſerne, ſom kun foreſtille det Udvortes af Tingene, og ſom let kunde forlede Fornuften til at overile ſig i ſine Slutninger. Forſtanden var vel endnu frie for Vildfarelſe, den havde en ſtor Evne til at ſkiønne og dømme, men den kunde og feile. Villien var endnu ikke befængt af onde Vaner og Begierligheder, men den kunde blive det, naar den lod ſig indtage af Tingenes udvortes Anſeelſe. Den beſte Siel, ſom endnu ikke er øvet, behøver en vis Tid

for

for at komme til en moden Skiønsomhed, til saadan en Færdighed i at tænke og domme rigtig, at den ikke let bedrages, og til saadan en Fasthed i gode Forsætter, at den ikke lader sig forføre. Det første Menneske havde maaskee formedelst sine medskabte Fuldkommenheder meget tidlig opnaaet saadan en Færdighed og Bestandighed i det Gode. Det skulde kunne have opnaaet en langt høiere Grad deraf, end den beste Siel, som har været til, siden Mennesket er blevet fordærvet, men kan dog vel ikke endog i den fuldkomneste Tilstand have været sig selv saa ganske uliigt, at det ikke skulde behøve nogen Øve- eller Prøve-Tid, for at opnaae saadan en Færdighed og Bestandighed i det Gode. Det synes meget meere rimeligt, at ikke Mennesket aleene, men og enhver skabt Aand, hvor høie og ypperlige Kræfter den har, behøver saadan en Øvelse, for at faae en Færdighed i disse Kræfters gode Brug. Skriften bevidner det samme, i det den forestiller os ikke aleene Mennesket, men og de andre Aander, i saadan en Øve- eller Prøve-Stand.

Jeg vil søge at bevise denne vigtige Sandhed noget udførligere. Enhver Siel eller tænkende Væsen, som er omgivet af et Legeme, og som ved Hielp af sandselige Redskaber fatter og fornemmer Tingene, har tvende Slags Formuer, een, ved hvis Hielp den forestiller sig Tingene saaledes,

Tænkekraft. Denne ſidſte er en Frugt af Y
heb og Eftertanke, og behøver altſaa nog
og Øvelſe for at modnes. Sandſerne fa
det Yderſte af Tingene. Deraf kunde vi
domme om deres Nytte eller Skade. E
af de ypperligſte Formuer lærer ikke ſtrax
ſørſte Begreb, ſom den giør ſig om en Ti
gjøre dette Forſkiel. Den maae ſørſt p
underſøge den, og imidlertid, ſaa længe
Prøve og Underſøgning varer, maae den no
ſtaae Fare for at begaae ſkadelige Feil. D
komme deraf, at Sielen enten overiler
domme efter Tingenes udvortes Anſeelſe,
den endnu har prøvet og underſøgt dem,
at den lader ſig ſaaledes indtage af de beſ
Indtryk, ſom Tingene giøre paa Sandſer
den handler mod Fornufts-Grunde. E

ning i Forſtanden og en ſandſelig Emfindtlighed. Enhver ſkabt Aand maae have en indſkrænket Forſtand. Den var ellers Gud: Og, naar den boer i et Legeme, maae den have ſandſelige Tilbøieligheder. I Ligning med Gud ere diſſe tvende Egenſkaber vel Ufuldkommenheder og Mangler, men ere det ikke, ſaavidt vi betragte dem ſom Skabninger, fordi de i den Betragtning ere uadſkillelige fra deres Natur. En endelig ſkabt Aand, ſom var alvidende, hvis Kundſkab var fuldkommen tydelig uden alle Feil, er lige ſaadan en Modſigelſe, ſom en Siel, der boede i et ſandſeligt Legeme, og havde ingen ſandſelige Tilbøieligheder. Af Forſtandens Indſkrænkning følger, at ſaadan en Skabning ikke kiender alle Ting, ikke foreſtiller ſig dem med en fuldkommen Grad af Tydelighed og Vished, at den kan vove og tiltage i ſin Kundſkab, følgelig feile; Men diſſe ere ikke Synder, ikke Overtrædelſer, ſaa længe den bruger vel de Formuer, ſom den har, og handler efter den Indſigt, ſom er den givet. De blive først til Synder og Overtrædelſer, naar den enten forſømmer at bruge ſine Kræfter til at prøve og undersøge Tingenes Egenſkaber, eller og ſaaledes forlader ſig paa den Kundſkab, ſom den har, og ſom dog altid er indſkrænket, at den ikke vil underkaſte ſig et viiſere og høiere Væſens Regiering og Beſtyrelſe. Naar ſaadan en ſkabt

Aand boer i et ſandſeligt Legeme, maae den og have ſandſelige Begierligheder. Diſſe ere i dem ſelv ikke heller ſyndige, fordi de ere uadſkillelige fra ſaadan en Skabnings Væſen og fra dens Lyk-ſalighed. Vi kunne ikke foreſtille os Menneſket i nogen Tilſtand, hvori det ikke ſkulde have have alle de ſandſelige Begierligheder, ſom ere naturlige Følger af Tingenes behagelige eller ubehagelige Virkninger i Legemet, uden tillige at foreſtille os det i en Tilſtand uden Legeme eller med andre Legemer, i en Tilſtand, ſom var væſentlig adſkilt fra den, i hvilken det nu befinder ſig. Saa længe Menneſkene have havt Øine, Tunger og Sandſer, ſom de have nu, og tillige befundet ſig i en Verden, hvor der vare Frugter af en behagelig Anſeelſe og en nydelig Smag, kunde Menneſket ikke andet end begiere dem. I en Verden, hvor alle Ting vare Menneſkene ligegyldige, maatte Tingene enten ingen behagelige Virkninger have giort paa Menneſkene, eller og Menneſkene ingen Sandſer have havt til at fornemme dem. Saadan en Verden var uden Fornøielſe, og lidet ſkikket til at lyk-ſaliggiøre en ſandſelig Skabning. Det lader vel, ſom ſaadan en Verden havde giort Menneſkene ſikkre for at falde, men vi have Aarſag til at tvivle, om den var muelig. Tingene maatte jo dog virke noget paa Menneſket; Hvorledes ſkulde han ellers faae Begreb derom; Hvorledes ſkulde han ellers

bruge

bruge ſine Kræfter; Hvortil nyttede Verden ham; Hvad gavnede det ham, at være ſkabt? Diſſe Virkninger maatte enten ſtemme overeens med hans ſandſelige Redſkaber, og følgelig røre dem paa en behagelig Maade, eller og ſtride derimod, og følgelig være ubehagelige. Dette er altſammen for klart, til at nogen Fornuftig ſkulde nægte det: Men hvorfor ſkulde diſſe ſandſelige Behageligheder, vil man maaſkee ſige, være forbundne med ſkadelige Ting, med forbudne Frugter og forføriſke Slanger? Den Vanſkelighed ſynes at være vigtigere. Maaſkee diſſe Ting vare uadſkillelige i deres Natur? Maaſkee ſaadan en Frugt ikke var muelig uden ſaadan en Farve? Maaſkee baade den og Slangen hørde begge til Begrebet af den beſte Verden? og Menneſket kunde dog ikke forlange, at Alting ſkulde være ſkabt til dets Beſte aleene. Men alt dette ville vi gaae forbie. Vi ville foreſtille os Menneſket ſom den vigtigſte Hensigt i det mindſte af Jordens Skabning, og vi ſkulde endda finde en vigtig Grund, hvorfor der paa ſaadan en Jord kunde være Behageligheder endog i de forbudne Frugter. Sandſerne fatte kun det Udvortes af Tingene; Deraf kunne vi ikke altid domme om deres indvortes Egenſkaber. Et Creatur af fornuftige Evner ledes derved til at underſøge og prøve Tingene; Det lærer at bruge ſin Fornuft. Sæt, at alle Ting i Verden vare altid

det, ſom de lade at være; At de Nyttige altid vare ſkiønne og behagelige for Sandſerne, og de Skadelige altid heslige; At Frugten hørde op at ſmage vel, ſaaſnart Maven var mæt, og Viinen ikke behagede Gauen længer, end til Tørſten var ſlukket: Hvortil behøvedes da Fornuften i ſaadan en Verden? Menneſket havde da kun nødig at følge ſine Sandſer; Det behøvede ikke at undersøge Tingene videre. Man begriber heraf let, at ſaadan en Verden ikke var beqvem til at opdrage fornuftige Skabninger, ſom ſkulde øves i Brugen af deres medſkabte Formuer. Menneſket var i ſaadan en Verden aldrig blevet andet end ſandſeligt Dyr, et Dyr uden Smerte og uden Synd, men og et Dyr uden Forſtand, uden Dyd, og uden Lykſalighed. For at øve Forſtanden, maatte altſaa det Nyttige ikke altid være ſkiønt, det Skadelige ikke altid hesligt. Det Behagelige for Sandſerne maatte ikke altid være ſundt, og det Ubehagelige ikke altid ſkadeligt. Der maatte være noget, ſom lærde Menneſket at ikke dømme efter Sandſerne aleene, og at bruge ſin Fornuft. Diſſe Behageligheder, ſom Sandſerne fandt i Tingene, vare ikke ſyndige, 1) fordi de vare naturlige Følger af Menneſkets Væſen og af Tingenes Natur, 2) fordi de udgiorde en Deel af Menneſkets Lykſalighed, 3) fordi de vare fornødne til at opvække og øve hans Forſtand. De bleve først ſyndige, naar

Men-

Menneſket lod ſig først overtale deraf til at vælge Tingene efter diſſe Behageligheder aleene, og uden at prøve dem ved ſin Fornuft; naar han ſatte baade ſin egen Kundſkab, Erfaring og en Viiſeres Befalning aldeeles tilſide for at følge Sandſernes Foreſtilling aleene. Saadan en Misbrug af Friheden, og ikke Begierlighederne ſelv, er Synd. Sandſernes Virkninger ere endnu ikke uimodſtaaelige; Fornuften har en Evne til at regiere Begierlighederne, uagtet de behagelige Indtryk, ſom Sandſerne giøre paa os: Alle de, ſom finde Smag i Viinen, ere ikke Drankere. Ligeſom den Fornøielſe, ſom en maadelig Brug deraf forårſager, er ikke ſyndig, ſaa er og denne Fornøielſe i Almindelighed og naturligviis ikke ſaa heftig, at jo Fornuften kan regiere den. Det er først ved Vanen, ved en oftere Umaadelighed, ſom igien kommer af andre Feil, af Ladhed, Misfornøielſe, Forførelſe, at Begierlighederne blive ſaa heftige, at Fornuften ikke kan imodſtaae dem. Men ſaa heftig fødes intet Menneſke, og vi have endnu mindre Aarſag til at troe, at det første Menneſke var ſkabt ſaaledes. Derſom Gud havde ſkabt Menneſket med ſaa heftige ſandſelige Begierligheder, og lagt ſaa ſtore naturlige Behageligheder i de ſkadelige og forbudne Ting, at Fornuften ikke kunde modſtaae dem, da havde vi Aarſag til at klage over Forſynet, og at anſee Gud ſom Aar-

og til det Onde. Men hverken ere disse Begierligheder, som komme af Tingenes udvortes Beskaffenheder, endnu ganske uimodstaaelige, og de vare det endnu mindre i Menneskets første Tilstand. Ikke heller lod Gud Mennesket mangle den fornødne Hielp; Hvad Mennesket ved Hielp af sine medskabte Formuer endnu ikke kunde begribe selv af Tingenes Egenskaber, det aabenbarede Gud ham, saavidt det var fornødent til at vogte det for skadelige Fald. Dette er alt, hvad saadan en Skabning kunde begiere af sin Skaber. At forlange, at Gud strax skulde have skabt Mennesket med fuldkomne Begreb om alle Ting, det var at forlange umuelige Ting, meer, end Gud har giort ved nogen Skabning; Det var at forlange den Alvidenhed, som er en guddommelig Egenskab. At forlange, at Gud skulde have skabt Mennesket uden sandselige Begierligheder, det var at forlange, at han ikke skulde have skabt et Menneske; Og endelig, at forlange, at disse sandselige Begierligheder altid skulde komme overeens med Tingenes indvortes Egenskaber saaledes, som de fattes af Fornuften, det var at forlange umuelige Ting; At man skulde kunne domme af Farven paa en Urt, af Smagen paa en Frugt, om den var sund eller giftig, det var at forlange en Verden, hvori man behøvede kuns Sandser og ingen Fornuft, det var at ville være et Dyr i stedet for et Menneske.

Men-

Menneſket maatte altſaa ſkabes med en indſkrænket Forſtand, en Forſtand, ſom kunde voxe og tiltage, ſom endnu først ſkulde underſøge Tingene, og derfor endnu ikke kiendte alle deres Egenſkaber. Saadan en Forſtand kunde feile; Men diſſe Feil vare ikke ſyndige, ſaavidt de kom af en naturlig Indſkrænkning; Og ſaa længe det kuns brugte ſine Formuer vel, vogtede Gud det for ſkadelige Feil ved at raade og advare det; Men diſſe Raad maatte Menneſket følge, indtil det ſelv lærde at kiende Tingenes Natur. Menneſket maatte og ſkabes med Sandſer og ſandſelige Begierligheder. Diſſe Sandſer kunde finde Behageligheder i de Ting, ſom ikke vare tienlige, ſaadant var endog fornødent for at lære Menneſket at bruge ſin Fornuft; Men diſſe Begierligheder vare ikke ſyndige, ſaa længe Mennſket ikke lod ſig overtale deraf til at giøre noget, ſom Fornuften forbød. Uden ſaadan en Færdighed i at regiere Begierlighederne kunde Menneſkets Lykſalighed ikke blive beſtandig. Denne Færdighed kunde ikke opnaaes uden Øvelſe. For at komme i en Tilſtand, hvori ingen Misbrug af Friheden meere var at befrygte, maatte altſaa de høiere Siele-Kræfter have opnaaet ſaadant et Herredømme over de nedrige, at Fornuften ikke dømmer om Tingene efter de første udvortes og ſandſelige Foreſtillinger, men er altid Herre nok af ſig ſelv for at kunne opſætte ſine Domme, indtil

til den har anſtillet en nøiere Prøve og Underſøgning; Og endelig, at Villien har faaet ſaadan en Vane og Færdighed i at begiere efter diſſe Grunde, at det koſter Sielen intet at opofre et ſandſeligt og nærværende Gode for et andet, ſom er ſtørre og beſtandigere. Uden ſaadant et Herſkab over ſig ſelv kan ingen ſand Frihed, ingen fuldkommen Lykſalighed, ingen Beſtandighed i det Gode være til. Jeg ſiger, ingen Frihed, fordi de Handlinger aleene ere ret frie, ſom vælges efter fornuftige Grunde, og ikke de, ſom ſkee af en uimodſtaaelig Drift eller Paſſion. Om Gud og havde givet et fornuftigt Væſen ſaadanne Drifter, ſom ikke kunde feile, handlede det dog ikke fornuftigt eller frit, ſaavidt det blev regieret af Drifter og Indſkydelſer aleene. Dets Handlinger vare ingen Dyder, fordi de ikke vare frievillige, ikke Virkninger af et fornuftigt Valg, men af en blind Drift. Saa længe Fornuften endnu ikke er befæſtet nok i det Herſkab, ſom den bør have over de ſandſelige Begierligheder, ſaa længe det koſter den noget, at modſtaae deres Indtryk, og at opofre det Gode, ſom Sandſerne foreſtille, for at følge høiere Grunde, ſaa længe kan Lykſaligheden hverken være ſikker eller fuldkommen. Den kan ikke være ſikker, fordi ſaadan en ubefæſtet Siel, der endnu ikke har Herredømme nok over ſig ſelv, kan af Sandſerne lade ſig forlede

til

til at begiere det, ſom er den ſkadeligt; Og, om den endnu ikke har giort det, kan Lykſalighedeu dog ikke være fuldkommen, ſaa længe det endnu koſter den noget, at opofre det ſandſelige Gode, og ſaa længe det befinder ſig i en Tilſtand, der ikke udelukker ganſke al Frygt for at falde og forſee ſig. En fornuftig Skabnings Frihed, Dyd, Lykſalighed og Beſtandighed i det Gode, beroer altſaa paa ſaadant et Herredømme over ſig ſelv, ved hvis Hielp Fornuften er mægtig nok til at regiere Begierlighederne uden Vanſkelighed eller Frygt for at lade ſig henrive af de førſte og ſandſelige Indtryk. Dette Herſkab kan umuelig opnaaes uden Tid og Øvelſe. De blotte Evner og Formuer ere ikke nok. Sielen maae opfyldes med en Mængde af Begreb; diſſe Begreb maae den ſamle ved igientagne Erfaringer og Forſøg. Den maae ved Agtſomhed og Eftertanke bringe dem til Tydelighed. Med hvor ſtore Evner og Formuer den end ſkabes og fødes, komme dog diſſe Begreb ikke ſtrax. Den ſkal ved Sandſernes Hielp udbrage dem af Tingene, og den maae altſaa have nogen Tid til at agte paa diſſe Ting, til at ſandſe, betragte og overveie dem. Dette er endnu ikke nok. Saa længe Sielen er omgivet af et Legeme, hvis Sandſer røres undertiden paa en behagelig Maade af ſaadanne Ting, ſom Fornuften ikke altid finder at være tienlige, maae denne For-

nuft

nuft ikke aleene have samlet mange Begre
Grunde, hvormed den kan overvinde disse B
geligheder, den maae og have forhvervet si
Færdighed i at undertvinge dem. Til alt,
udkræves Tid og Øvelse; En Øve- og P
Tid er altsaa aldeeles nødvendig for en forn
Skabning til at befæste den i Dyd og Lyksali
I det mindste er den nødvendig for de forn
Skabninger, som have Legemer og San
hvis Siele have dobbelte Kræfter, og hvis F
kommenhed, Dyd og Lyksalighed bestaaer i
Herskab, som de høiere af disse Kræfter have,
de ringere.

Mennesket er ikke aleene en sandselig,
og en meget sandselig Skabning. Dets h
Sielekræfter ere ringere end Englenes. Men
sket behøvede altsaa fremfor de andre forny
Skabninger saadan en Tid til Øvelse og Bek
telse i det Gode, og det var ikke, som nogle n
skee falskelig indbilde sig, for at friste saadan
skrøbelige Creatur, men for at styrke og bekr
det, at Gud satte det i saadan en Prøve-Sta
Det var ikke en blot vilkaarlig og ufornøden I
retning, hvormed Gud ikke sigtede til andet,
at vise sit Herskab over sine Skabninger. D
var aldeeles nødvendig til Menneskets Lyksalig
selv. Gud handlede her ikke som en Overhe
der befaler kun for at vise sin Magt, og kræ

lind Lydighed af ſine Underſaatter. Han lede ſom en Fader, der underviſer, forma- g raader ſit Barn, for at øve det i den Lydig- ſom er fornøden til at bekræfte dets Lyksa- d. Det var ikke nok, at Gud overlod neſket til ſig ſelv, og gav det Anledning til de og ſkierpe ſine Kræfter ved de naturlige s Betragtninger. En Skabning af ſaa Kræfter, ſom Menneſket, ſkulde i en Ver- ſom var nye for den, ikke uden meget ſildig, ſter mange ſkadelige Forſøg, have lært at Forſkiel paa det, ſom var den nyttigt og ligt, derſom Gud ikke paa en beſynderlig de havde anført, underviiſt og beſtyret den i første Øve- og Prøve-Stand. Hiſtorien rer os, at Gud var kierlig nok for at være iert et Barns Fader, Lærer og Raadgiver. uden Lydighed var det ikke mueligt, at Gud e naae ſine Henſigter. Denne Lydighed te, derſom den ellers ſkulde giøre Menne- fuldkomment og lyksaligt, være frievillig. Virkning, ſom kommer af en blind og uimod- lig Drift, er ingen Dyd eller Fuldkommen- en fornuftig Skabning, og de Handlinger, til vi nødes eller tvinges, berøve os altid no- f vor Lyksalighed, fordi de øves med Ulyſt isfornøielſe. Den Lydighed, ſom ſkulde Menneſket fuldkomment og lyksaligt, maatte

være

være grundet aleene paa en kierlig Tillid og Fortroelighed til sin Skaber, som bevægede det til at giøre med Lyst alt hvad Gud befalede, og at skye alt hvad han forbød, endog da, naar Menneskет selv ikke kunde begribe nogen Grund dertil. Men saadan en Lydighed var og aldeeles fornoden til Menneskets Lyksaligheed. Der kunde i saa stor en Verden let være mange Ting, hvis Egenskaber Menneskет ikke kiendte nok, for at vide, hvad det skulde begiere eller afskye. Der kunde være Spiser f. Ex., som havde en beshynderlig Kraft til at vedligeholde dets Kræfter. Der kunde være andre, som vare skadelige for dets Natur; Thi, endskiønt Gud havde skabt Jorden fornemmelig for Menneskет, var den dog ikke skabt aleene for ham. Ingen Skabning kunde heller have Ret til at forlange saadan en partisk Indretning af det Væsen, som er alle Skabningers Fader. Det var nok, at Gud lærde ham at giøre denne Forskiel, at vælge de Midler, som tiente til hans Lyksaligheed, og at skye det, som var ham skadeligt; men Menneskет maatte lyde og følge ham. Det maatte med Lydighed og Underkastelse udholde den Prøve-Tid, som behøvedes til at befæste det i det Gode, og bruge vel de Midler, som Gud gav det for at bringe alle dets medskabte Kræfter til Modenhed. Skabelsens Historie vidner baade at Gud gav Menneskene

disse

)isse Midler til at forarbeide deres Lykſalighed,)g at det var Ulydighed aleene, ſom giorde dem ulykſalige.

En beſynderlig Omgang imellem Gud og Menneſket, en Art af Aabenbaring var i ſaadan n Tilſtand aldeeles nødvendig, om Menneſket ellers ſkulde opnaae nogen Færdighed i Brugen if ſine medfødte Evner. Det er ved Talen, at i komme til Fornuftens fulde Brug, og lære at iøre os tydelige og almindelige Begreb om Tin-)ene. Dette lære vi nu af andre Mennesker: Men hvo har lært det første Menneske at tale? Skulde Fornuften og Erfaring ikke her lede os til t erkiende Nødvendigheden af en beſynderlig Guds Omſorg for det første Menneske? Efter lt hvad vi nu erfare af Menneſkets Natur, er et ubegribeligt, hvorledes det af ſig ſelv havde ært at bruge Røſten, og at forandre den paa ſaa ange Maader, derſom det første Menneſke ikke ar, ligeſom andre nu blive, først ſelv bleven nført og underviist ved en menneſkelig Stemme. Det første Begreb om en Tale kommer ind ved)ørelſen, og de, ſom Naturen har berøvet denne Sands, blive ſtumme; Et Beviis, at Øret ar lært det første Menneske at tale, og at det aae have hørt en menneſkelig Stemme, førend et lærte ſelv at efterligne den. Skabelſens Hi-:orie taler om ſaadan en Stemme, ſom Menne-

ſket hørde i Haven, og ved hvilken Gud oplærte og underviiſte det. Dette var og af alle det beqvemmeſte Middel for Skaberen til at aabenbare Menneſket de Ting, ſom det behøvede at vide. Gud ſelv kan ikke ſees eller fornemmes ved legemlige Sandſer; Han maae aabenbare ſig ved Tegn. Det beqvemmeſte af alle Tegn var Talen, fordi den paſſede beſt til Menneſkets Natur, fordi det var derved, at Menneſkene ſkulde meddeele hinanden deres Tanker, lære at adſkille Tingene, blive beqvemme baade til Fornuftens Brug og til at opfylde de ſelſkabelige Forbindelſer. Ved den kunde og Gud allerbeſt underrette Menneſkene om det, ſom var dem nyttigt eller ſkadeligt i en Verden, hvoraf de endnu kuns kiendte ſaa lidt, og hvor de i Mangel af ſaadan en Underviisning ſtod hvert Øieblik Fare for at misbruge Tingene, og at giøre noget, ſom kunde være dem til Skade. Alt dette kunde beſt udrettes ved Talen; Gud lærte det første Menneſke denne Tale, i det han tillige giorde ham bekiendt med de levende Skabninger, over hvilke han ſkulde regiere. „Han „ledede alle Dyr og Fugle, ſiger Skriften, frem „for Menneſket, for at ſee, hvad han vilde kalde „ethvert, og alt det, ſom Adam kaldte hver „levende Siel, det var dens Navn.“ Her ſiges ikke, at Gud lærde Menneſket at kiende alle Dyrenes Egenſkaber, og endnu meget mindre, at

diſſe

iſſe bleve udtrykte ved deres Navne. Det første
r ikke rimeligt, fordi den mindſte Skabning in-
eholder ſaa ſtore Beviis af Almagt, at der vel
ltid bliver noget forborgent deri for en ſkabt For-
and; Og det ſidſte var umueligt. Man forkaſter
erfor billig ſaadanne Jødernes Fabler tilligemed
lle andre overdrevne Meeninger om det første
Menneſkes Fuldkommenhed, ſom ingen Grund
ave enten i Fornuften eller Skriften, og ſom
uns tiene til at giøre en ſimpel og ſandfærdig Hi-
orie utroelig. En Chriſten Philoſoph finder
ngt værdigere Anledninger til at øve ſin Tænke-
aft. Derimod er det høiſt rimeligt, at Gud
ar lært Menneſket at kiende ſaa meget af Dyre-
s Egenſkaber, ſom det behøvede til ſin Lykſa-
ghеds Befordring, ligeſom det er klart, at det
rde at adſkille deres Arter, og at betegne dem
ed Navne. Dette var den første Oprindelſe til
alen, ſom ſiden har været ſaa ſtort et Middel
at dyrke den menneſkelige Forſtand, og hvor-
d denne Skabning ſaa meget adſkiller ſig fra de
nælende Dyr.

Ligeſom Gud underrettede Menneſket om
yrenes Natur, ſaa underrettede han det og om
ternes og Planternes. Diſſe vare beſtemte til
lenneſkets Føde og Underholdning. Der ſiges
e, at Gud lærde ham at kiende alle Planterne,
eſom han lærde ham at kiende Dyrene; Thi

alle de Planter og Træer, som voxe i adskillige Climater, kunde ikke være samlede paa et Sted, saaledes som alle Fugle og Dyr. Det var nok, at han lærde at kiende dem, som voxede i den Egn, eller paa det Sted, som han beboede. Historien siger, at Gud havde udseet et særdeles Sted deraf til at være Menneskets første Boelig. Paa dette Sted var kun en eeneste Frugt, som kunde være ham skadelig; Og dette Sted var omgivet af Floder, det var indsluttet og bevogtet. Saa meget havde Gud sørget for, at der i denne første Øve- og Prøve-Stand ikke skulde være alt for meget, som fristede Mennesket. Men uden Tillid og Hengivenhed i Skaberens Villie kan ingen Skabning være lyksalig. En Færdighed i denne Tillid opnaaes ikke uden Øvelse, og det mindste, det lemfældigste af alle Forsøg var, at forbyde Mennesket Frugten af eet eeneste Træe, som voxte midt i en Have, der var fuld af alle Slags Træer, som vare skiønne at see til og gode at spise af. Dette Træe kalder Historien Kundskabens Træe paa Godt og Ondt.

Ligesaa fuldkommen, som Mennesket var selv, saa fuldkommen var og dets udvortes Tilstand. Historien fortæller noget deraf. De boede i en meget skiøn Have, som frembragte de behageligste Frugter. De vare nøgne og behøvede ingen Klæder enten for at skiule eller bevare sig

mod

mod Kulden. De dyrkede vel Jorden, men kiendte endnu ikke til noget moiſommeliat eller trættende Arbeide. Alle Sygdomme, endog Fødſelens Smerter, vare dem ubekiendte, og deres Legemer vare udødelige. Hvor liden Overensſtemmelſe end ſaadan en Tilſtand har med den, i hvilken vi nu leve, lade dog nogle Ting ſig forklare af bekiendte Erfaringer. Den frie Luft er Menneſket endnu ſaa tienlig, at det er kun Svaghed aleene og den lange Vane til at indſlutte ſig i Klæder og Huuſe, ſom gier den ufordragelig. De fineſte Deele af Legemet, for Ex. Anſigtet, ſom har ſaa mange Aabninger, og hvori alle Sandſerne have deres Sæde, ere endnu blotte. Der findes Folk i de koldeſte Egne, ſom gaae med blotte Hoveder og Bryſter. Fleere Mennesker ſvække dem ſelv og forkorte deres Liv ved at bære varme Klæder og ved at holde dem fra Luften, end der døe af Kulde. Jo mindre Menneſket bedækkes fra Ungdommen af, jo mindre det holdes i Varme, og jo meere det derimod vænnes til Kulden, des ſtærkere bliver det, og des mindre Svagheder er det underkaſtet. Det er kun de haſtige Forandringer, ſom ſkade, den Kulde f. Ex. ſom overfalder Legemet, naar det kommer ud af heede Værelſer, eller afkaſter varme Klæder, eller er bleven ophidſet ved et ſtrængt og umaadeligt Arbeide. Kolde Drikke og kolde Bade, naar

man langsom vænnes dertil, styrke Seenerne. Naar vi betænke dette, er det troeligere, at Menneskene have lært at bedække sig ikke saa meget af Nød, som af en vis Skam og Undseelse eller en forsængelig Lyst til at forbedre den naturlige Skionhed. Det menneskelige Legeme er et af de største Konststykker, og en af de fuldkomneste Skionheder, som Naturen har frembragt; en Undseelse, som er en Frugt af uordentlige Begierligheder, har rimeligviis først lært at bedække det. Forfængeligheden har optænkt adskillige Forandringer for at pryde disse Skiul, paakommende Svagheder have Tid efter anden formeeret dem, en kielen Opdragelse og meere indskrænket Levemaade har endelig ved Vanen giort det til en Nødvendighed.

Maadeligt Arbeide og Bevægelse ere fornødne til at bevare baade Sundhed og et fornoiet Sind. Livet bestaaer i Virksomhed. Ingen Kræfter i Naturen ere ørkesløse. Jo ypperligere en Skabning, desmeere virksom. Menneskets Fuldkommenhed og Lykksalighed kan aldrig have bestaaet i Ledighed. Det var skabt ikke alene til at bede, men og til at arbeide. Det var sat til at dyrke den Have, hvori det boede, og Gud, gav det sex Dage om Ugen dertil. Men dette Arbeide trættede og svækkede ikke Menneskket. Det som ingen forlangede meere Klæde eller Føde, end som behøvedes til at vedligeholde Livet og Sundheden,

eden, kunde alle endnu forhverve det ved maa-
eligt Arbeide. I en Tilstand, da Menneskets
trang var saa meget mindre, som dets Fuldkom-
enhed var større, og, da det brugte ingen Klæ-
er, og spiſede kuns Urter og Frugter, behøvedes
ntet strengt Arbeide, og Menneſket kunde bedre
ale det. Dersom det havde bevaret dets første
ſkyldighed, var det vist ikke blevet ledigt. I
edet for saa mange forfængelige Beſkæftigelser,
oormed det nu kuns formeerer sine Byrder og
egieringer, havde det valgt sig nyttige og for-
delige Arbeider, og holdt Maade deri, hvilket
avde været let i en Tilstand, da Nærings Sor-
er ikke kunde være bekiendte, og da der vare in-
n Trælle til.

De Folk, som ikke ere fordærvede ved en
elen Opdragelse, som ere vante til Arbeidsomhed
til at taale Luften, og som ere frie for stærke
asſioner, føde endnu deres Børn let, og uden
egen Smerte. Naturen hielper sig selv, og
ødſelen er baade mindre farlig og mindre smerte-
ld for dem, end for andre, som nyde megen
ielp og Opvartning. Vi see daglig saadanne
empler for Øine iblant Almuen; Og i de Lan-
, hvor Menneſkene leve meget i den frie Luft,
boe i Skove eller Huler, er det endnu meer
indeligt. De største af Fødſelens Smerter
Uleiligheder ere altsaa endnu kiendelige Virk-

ninger af en Fordærvelſe i Levemaaden og Opdragelſen; Og, derſom der kan være ſaa ſtor Forſkiel imellem de Menneſker, ſom leve paa een Tid tilſammen, og ſom alle inddrikke noget af den almindelige Fordærvelſe, ſkulde der da endnu ikke kunde have været ſtørre Forſkiel imellem de første Menneſker og os? Skulde der ikke kunne have været en Tilſtand til, i hvilken diſſe Smerter vare ganſke ubekiendte?

Men kan et Menneſke og nogen Tid have været udødeligt? Vi maae først afgiøre, hvad det er, ſom vi forſtaae ved Døden. Enhver Forandring af Legeme er det ikke; Et Menneſke døde ellers hvert tiende Aar, fordi det er bekiendt, at det i den Tid ſkifter Legeme, og at de gamle Deele paa en uformærkt Maade uddunſte for at give andre Plads igien, ſaa at vi hvert tiende Aar have et nyt Legeme. En Mand paa 50 eller 60 Aar har intet meere af det Legeme, ſom han bragte med ſig til Verden. Endog Trækkene og Lineamenterne ere ſaaledes forandrede, at det ikke ligner ſig ſelv meere. Saadan en Forandring, endſkiønt den beſtaaer i en virkelig Omſkiftelſe af Legemer, kalde vi ikke en Død, fordi den ikke er forbundet med nogen ſmertelig eller bedrøvelig Følelſe. Det er ikke troeligt, at Menneſket var ſkabt til at blive ſtedſe her paa Jorden. En beſtandig Tilvext i Fuldkommenhed udkrævede fuldkommere

mere Redſkaber. Det maatte altſaa engang andre Legeme. Men er det derfor ſagt, at ne Forandring endelig maatte være ſmertefuld bedrøvelig? At det ſkulde være en Død? Vi re daglig, ſom jeg allerede har ſagt, en an- Forandring i vor Natur, ſom ikke er ſmer- g, og ſkulde denne Forandring ikke i en fuld- nnere Stand kunde have gaaet videre endnu? dog den ſidſte voldſomme Forandring, ſom nu erfare, Døden ſelv, er ikke lige bitter for . En ordentlig Levemaade og et roeligt nd kan endnu forſkaffe nogle Mennesker en høi der; De hensove stille og roelig, uden at føle get af Dødens Smerter eller Angester. Kan ennesket ved sit Forhold endnu saa meget for- ige sit Liv og formilde Dødens Smerter, paa Tid, da der dog ere saa mange udvortes Aar- er, som svække det; Hvor meget længere maae da ikke kunne have levet i en Verden, som nu ikke var fordærvet? Hvor rimeligt er det , at den sidste Forandring i Legemet da ikke de været meere smertefuld end de foregaaende? syndigt og uordentligt Liv befordrer endnu dag- Døden, og forøger dens Smerter. Hvad nde vi slutte deraf, som er rimeligere, end dette, Synden er Dødens første Aarsag, og at Dø- er kommen ind i Verden ved Synden. Man ved Erfaringer opdaget adskillige Kræfter i

Urterne og Frugterne, ſom tiene til at ſtyrke, vedligeholde og forlænge Menneſkets Liv. Men mon vi derfor have opdaget dem alle? Eller er den ſtørſte Deel deraf os endnu ubekiendt? Menneſkenes nærværende Levemaade forſtyrrer ofte Virkningerne af de Lægedomme, ſom vi kiende. Denne Levemaade tillader nu, ligeſaa lidt ſom Menneſkets Tilſtand, at ønſke eller haabe nogen Udødelighed, nogen almindelig og ſikker Lægedom mod Døden. Saadanne Midler tienede kun til at forlænge vore Misforneielſer og vore Svagheder. Gud tillader derfor ligeſaa lidt, at vi opdage dem, ſom han aabenbarer dem ſelv. Men mon der derfor ikke ſkulde være mange ſkiulte Kræfter i Naturen, hvis beſynderlige Virkninger han vilde have aabenbaret os, derſom vores nærværende Tilſtand tillod det? Hiſtorien af Menneſkets førſte Tilſtand beretter os, at, ligeſom der var et Træe, ſom havde en beſynderlig Kraft til at ſvække Menneſket, ſaa var der og et andet, ſom havde en overordentlig Virkning til at opholde det og forlænge dets Liv. Dette kaldtes Livſens Træe.

Saa meget erfare vi, endog i den nærværende Tilſtand, ſom kan overbeviſe os om Muligheden af en fuldkomnere. Vilde nogen endnu indvende: at, hvor troeligt det end er, at Menneſket ſelv engang har været fuldkomnere, tilla-

der

r dog Jordens nærværende Tilstand os ikke let
troe, at Mennesket kunde leve i saadan en be-
ndig Lyksalighed, Sundhed og Udødelighed;
a maae han først vel overveie, hvor megen For-
dring Jorden selv maae have lidt ved en For-
dring i Menneskets Levemaade, hvor meget
a mange Sygdomme, saa mange Uordentlig-
der i Levemaaden, saa mange Aadseler kunde
ve giort til at forgifte den Luft, som omgiver
, hvor stor Indflydelse alle disse Uddunstnin-
: kunne have paa Veiret og Climaterne, hvor
get Undertrykkelse, Krig, Tyrannie og andre
delæggelser hindre Jordens Frugtbarhed, og
or hastig de forvandle de kiønneste Lande til
kener, hvor mange Forandringer Vandfloder
Jordskiælv kunne have giort paa Jorden siden
Tid: Og, dersom alt dette endnu ikke er nok
at forestille sig Mueligheden af saadan en fuld-
men Tilstand over heele Jorden, er det da
utroeligt, at Jorden ved saa betydelig en
andring i dens Beboeres Tilstand kan have
ergaaet selv en stor Forandring, som ikke er
bekiendt? Naturen er fuld af Under, som
ne om saadanne heftige Stød, der engang have
et den heele Jordkugle. Jordens Ulighed,
orbrændte Ting, som findes paa Bunden af
le Søer, den Mængde af Muskelskaller, som
raves af Biergene, give os Anledning til saa-
danne

danne Gisninger. Gud, som har sat alle Skabninger i saa fuldkommen en Harmonie med hinanden, styrer vist det Udvortes i Naturen saaledes, som det passer sig best paa hans fornuftige Skabningers indvortes Tilstand; Og, ligesom han nu i Naturen har Riis nok for at tugte og forfærde det faldne Menneske, saa kan han og da have havt Midler til at lykksaliggiøre dem, som nu ere os ubekiendte. Man har bemærket, at der skeer en jævnlig, skiønt en nu omstunder meget ukiendelig Forandring i Jordens aarlige Gang. Lige saadanne Spor af Forandring erfare vi i dens indvortes Deele. Jordskiælv og ildsprudende Bierge bevise, at Jorden bærer en Grund til Ødelæggelse i sit eget Skiød. Ebbe og Flod rette sig efter Maanens Gang, og bevise, at de himmelske Legemer og have nogen Indflydelse paa Jorden. Mathematiske Beregninger stadfæste disse Erfaringer; De bevise, at de himmelske Legemer virke paa hinanden i Forhold til deres Størrelse og Afstand. Der ere Himmelkugler, som have en ordentlig Gang, og som kaldes Cometer; Disse kunne, naar de komme Jorden nær, giøre adskillige Forandringer paa den. Vi behøve kun ved Gisninger, som ikke ere urimelige, at forestille os en Forandring i Jordens Gang, en overordentlig Bevægelse i dens Indvolde, en Nærmelse af en Comet, for at begribe, hvorledes Jorden

den kan engang have været meget anderledes beſkaffen, end den er nu; Og, naar vi have ſamlet alle de Grunde til Forandringen, ſom vi kunne erfare, mon vi da have udtømmet Naturen og udgrundet Almagten nok, for at ſige, at der ikke kunde have været ſleere? Nei, ikke alene Jordens, men og Menneſkets egen Natur er os ſaa ubekiendt, at ligeſom der endnu har mange ſkiulte og forborgne Egenſkaber, ſom vi ved alle vore Erfaringer ikke kunne udforſke, ſaa kan det og i Begyndelſen endnu have havt mange ſleere; Og vi maatte tvivle om meget af det, ſom vi ſee og erfare, derſom vi vilde nægte det, fordi vi ikke kunde begribe Mueligheden af Alting.

Menneſket kan engang have været meget fuldkommere, end det er; Det maae for adſkillige Aarſagers Skyld virkelig have været det; De uordentlige Begierligheder forøge endnu daglig Menneſkets Ulykſalighed, de forkorte Livet, og forøge Dødens Smerter. Intet Folk er ganſke frie derfor; Men det Onde har dog adſkillige Grader, ligeſom Fordærvelſen er ſtor til. Denne Fordærvelſe forplantes og udbreder ſig ved Fødſelen, Opdragelſen, Vanen og Omgang. Alt dette er bekiendt af klare Erfaringer; Men Begyndelſen til det Onde ſee vi ikke. Vi føle Virkningen, men den første Aarſag og Anledning dertil kunne

vi

vi ikke vide uden af hiſtoriſke Efterretninger; Og hvor rimeligt er det ikke, at Forſynet ikke har ladet os være ganſke uvidende om ſaa vigtig en Sag. Derſom der vare mange Beretninger derom, kunde vi maaſkee let tage feil. Men, endſkiønt de gamle Folkes Hiſtorier melde om en lykſalig Tilſtand, om en gylden Alder, ſom engang ſkal have været paa Jorden, er der dog kun een eeneſte, ſom fortæller det med den Eenfoldighed og Alvorlighed, ſom ſømmer Sandheden, og ſætter det i Forbindelſe med andre vigtige Lærdomme. Vi have ſeet, at der hidindtil er intet Utroeligt i dens Fortællelſer. De ſtemme meget meere paa det nøieſte overeens med vore Erfaringer. Det, ſom der fortælles os om Oprindelſen til det Onde og om Menneſkets Ulykſalighed, ſtemmer og meget overeens med det, ſom vi allerede have anmærket. Den ſiger, at Gud ikke ſkabte Menneſket ſaa ulykſaligt, ſom det er, men at Menneſket er bleven det ved en frivillig Forbrydelſe og ved en Misbrug af den Frihed, ſom Gud ikke kunde tilintetgiøre, uden at ſætte Menneſket i en Tilſtand, hvori det hverken var ſkikket til Dyd eller Lykſalighed. Den ſiger, at Menneſket, endſkiønt det kom uſkyldigt til Verden og var ſkabt med herlige Evner, behøvede dog en Øve- eller Prøve-Tid, for at komme til ſaadan en Færdighed i at tænke, begiere og handle vel,

vel, at det ikke meere kunde synde. Den forsikkrer, at Menneſket i denne Prøvetid, og maaſkee ſtedſe behøvede en beſynderlig Anførſel og Veiledning af Gud, baade for at bevare ſin Lykſalighed, og for at opnaae en Færdighed i den gode Brug af ſine medſkabte Kræfter. Fornuften finder alt dette meget rimeligt; Den kan ikke begribe engang, hvorledes det første Menneſke, uden ſaadan en beſynderlig Anførſel, kunde komme til Fornuftens Brug, og meget mindre, hvorledes det kunde bevare ſin Uſkyldighed og Lykſalighed i en Verden, hvor det endnu var nyt, og hvor der maatte findes adſkillige Ting, hvis Egenſkaber og Virkninger ikke vare det bekiendte. Den ſamme Hiſtorie beretter videre, at Gud paatog ſig at give Menneſket denne første Opdragelſe, at han øvede og ſkierpede dets Fornuft, lærde det at kiende de Skabninger, med hvilke det ſkulde omgaaes, ſagde, hvad der var det gavnligt og nyttigt, og advarede det mod det, ſom kunde være det ſkadeligt. Grunden til alt dette kunde Menneſket ſelv endnu ikke begribe; Det var med al ſin Fuldkommenhed kun et Menneſke og ingen Engel; I Guds Gierninger bliver altid noget forborgent endog for Englene ſelv. Uden Lydighed mod Gud kunde Menneſket altſaa ikke være lykſaligt, og Lykſaligheden kunde ikke blive beſtandig, uden en Færdighed i denne

Lydig-

Lydighed. Veien til denne Lykſalighed, ſom ikke kunde opnaaes uden en lydig Hengivenhed, blev giort Menneſket ſaa let, ſom det var mueligt. Hiſtorien forſikrer, at Gud ſatte ham paa et Sted, hvor der var nok, ſom kunde fornøie hans Begierligheder, og meget lidet, ſom kunde friſte dem, kun et eeneſte Træe midt i en Have fuld af de ſmukkeligſte Frugter. Gud forbød ham at ſpiſe af dette Træe, og det er troeligt, at det ikke ſkeede aleene for at øve ham i Lydighed, men og fordi det var ham virkelig ſkadeligt; Paa hvilken Dag du æder deraf, ſagde Herren, ſkal du døe Døden. Den Frugt kan have havt en ſkadelig Virkning for Menneſkets Legeme: Det er derfor ikke ſagt, at den var ganſke unyttig i Naturen; Verden var ikke ſkabt for Menneſket aleene; Den fuldkomneſte Skabning havde ikke Ret til at forlange det af Gud. Det var nok, at ſaa meget Godt var ſkabt for ham, og at Gud advarede ham mod det lidet, ſom kunde være ham til Skade. Men om Frugten ikke engang af Naturen havde været ſkadelig, om Forbudet var ſkeet aleene for at øve ham i Lydighed, havde Gud dog Aarſag dertil, fordi Menneſket, uden ſaadan en Øvelſe, ikke kunde opnaae nogen Færdighed i det Gode. Gud prøver ikke ſine Creature, ſom den, der ikke kiender deres Kræfter; Han vidſte, baade hvad Menneſket kunde, og hvad det vilde giøre. Han befaler ikke

n en Deſpot, der befaler kun for at befale, og
: at æres ved en blind Lydighed. Nei, han
rvede denne Lydighed kun, fordi den i den Om-
ndighed var et fornødent Middel til Menne-
ts Lykſalighed; Og, ligeſom han forud havde
t, at dette Middel ikke ſkulde være tilſtrækkeligt,
i havde han og af Evighed beſluttet at forbinde
: med andre Midler, ſom vare tilſtrækkeligere, og
gjøre endog det faldne Menneſkes Liv engang
en Skole af ſaadan en troe Hengivenhed, hvor-
d det engang ſkulde blive ſikket til en beſtandig
kſaligbed.

Jo ringere det Forbud var, des lettere var
t for Menneſket at holde, des ſtørre var Men-
ſkets Forſeelſe, og des meere fremſkinner Guds
odhed og Kierlighed. Men, maaſkee vilde no-
n tænke, at det juſt derfor ikke var troeligt, hvad
ſtorien fortæller, at et Menneſke, der var ſaa
ldkomment, ſkulde kunne begaae ſaa ſtor en For-
lſe, og ſpiſe en Frugt, ſom var ham forbudet
Gud ſelv, under ſaa haard en Straf. Maa-
:e tænke nogle, at mange Menneſker, hvor for-
:rvede vi endnu ere, ſkulde dog være ſtærke nok
at undgaae den Feil, ſom Adam begik. ... Men
, ſom tænke ſaaledes, kiende ikke Menneſket,
kiende ikke dem ſelv. Hvad er det, ſom Gud
dnu forlanger af os? Er det ikke ſaadanne Ting,
n ere til vor egen Lykſalighed? Hvorfor forbyder

han Umaadelighed, Nærings-Sorger, Had, Misundelse? Fordi det er Gifter, som langsom dræbe os, som svække Sundheden, spilde Sindets Roe, forkorte Livet, og forøge Dødens Smerter. Vide vi ikke lige saavel som det første Menneske, at Gud har forbudet alt dette? Vide vi ikke endnu, maaskee meer end Adam, endog Aarsagen til Forbudet? Lasterne ere ikke ubekiendte Frugter, hvis Virkninger vi ikke kiende. Det er Frugter, hvis dedende Gift vi kiende af en lang og bedrøvelig Erfarenhed, og dog finde vi dem saa behagelige, dog lade vi os overtale selv, og overtale andre, til at nyde dem. Er det ikke, som om vi troede, at Gud misundede os en større Lyksalighed? Hvad er det, hvorfor Mennesker opofre deres Sundhed, deres Sinds Roe, den udvortes Fred og Sikkerhed, den Lyksalighed, som Guds og Naturens Lov endnu tilbyder dem? Er det ikke noget glimrende Guldstøv, for hvis Skyld den Gierrige plager sit eget Legeme? nogle glimrende Klæder, som pine og trænge os, som ikke engang give os den Varme og Skiul, som Dyrenes Pelse, og i hvilke Konsten, naar den stiger allerhøiest, ikke formaaer at efterligne Skiønheden af Liliernes Blade? Er det ikke nogle ilde sammenblandede Retter, som kun behage ved Vane, og paa hvilken Konsten har sat en Smag, som forfører os til Umaadelighed? Er det ikke endelig et Gode, som ikke engang er

synligt,

synligt, som bestaaer i Indbildningen aleene, et forfængeligt Navn efter Døden, som vi ikke føle, en Fornøielse, som er mindre virkelig, end Smagen af et Æble? Denne Ære er det især, som forfører de stærke Siele iblant os til at tvivle om klare Sandheder, til at forsvare og udbrede de urimeligste Meeninger, til at opofre deres egen Roe og Sikkerhed, til at ødelægge Verden; Og vi ville endda troe, at, om vi havde været i de første Menneskers Sted, skulde en skiøn Frugt ikke have forført os til at overtrade Guds Bud.

Men det første Menneske var jo saa meget fuldkommere: Det er den anden Indvending, og den synes at være meere grundet. Dersom vi ikke ville forfalde til de samme Urimeligheder, som Rabbinerne og andre, der uden al Grund foregive, at det første Menneske havde saa fuldkommen en Forstand, og var saa stor en Mester i alle Konster og Videnskaber, at han vidste meer, end alle de Mennesker, som have været til, ja meer end Englene selv, da maae vi vel vogte os for at ikke bygge vore Slutninger og Formodninger om denne saa overordentlige Tilstand paa andet end Historiens klare Vidnesbyrd, og paa den Kundskab, som vi ved sikkre Erfaringer og Fornuftsgrunde kunde have om Menneskет. Historien melder ikke et Ord om saadan en stor og medskabt Kundskab: Den tilkiendegiver meget meere, at det første Men-

onde Tilbøieligheder indſnige ſig. Et Sind, ſom endnu ikke har opnaaet megen Færdighed i det Gode, lader ſig let indtage af de ſandſelige Behageligheder, og diſſe kunne ligeſaa forføre en Fornuft, ſom endnu ikke er øvet og prøvet nok, til at tvivle om klare Grunde. De beſte Siele maae have bragt det vidt i at regiere de ſandſelige Tilbøieligheder, derſom Fornuftgrundene ſkulle være tilſtrækkelige til at bevare dem for ſtore Feil; Og ſaadant et Herredømme opnaaes ikke uden megen Øvelſe, og uden det kunne de uſkyldigſte og naturligſte Begierligheder være farlige. Den Fornøielſe, ſom Øiet finder ved at betragte en ſkion Frugt, er ikke en ſyndig Begierlighed, fordi det er en naturlig Følge af Øiets Bygning; Men den bliver ſyndig, ſaaſnart den faaer ſaa meget Overhaand i Sielen, at den forleder os til at tvivle om vor egen Overbeviisning, og til at ſætte en viiſere og bedre Vens Raads tilſide, for at nyde det, ſom behager Sandſerne. Den Tilbøieligheb, at giøre noget, ſom behager en kier Ven, er endnu mindre ſyndig; Det er en af de første Egenſkaber i en ædel og uſkyldig Siel; Men den bliver og en Kilde til Ulykſalighed, ſaaſnart den bevæger os til at overtræde høiere Love. De ſtørſte og beſte Siele begaae daglig ſaadanne Feil. De ere vel alle befængte, det er ſandt, af en Fordærvelſe og Svaghed, ſom det første Menneſke ikke kan have kiendt; Men

de

de have og en vidtløftigere Kundskab, en meere øvet og prøvet Forstand, som er en Frugt af mange bedrøvelige Erfaringer, som Adam ikke kiendte. De kiende det Onde ikke aleene af et Forbud og Advarsel, men og af Erfaringer. En nye og uskyldig Siel havde hverken alle disse Begreb eller alle disse Erfaringer; Den besad endnu ikke den store Færdighed i at handle efter sin Indsigt, som er fornøden til at befæste en Siel i det Gode, og der maatte derfor forekomme Tilfælde, i hvilke endog de uskyldigste Tilbøieligheder kunde forføre den. Saaledes er og Faldets Historie.

Gud advarede det nye Menneske om Virkningen af den eeneste skadelige Frugt, som der var i Haven; dersom du æder deraf, sagde han, skal du dø. Et Menneske af en sund Fornuft (thi Adam maae være skabt i en moden Alder) som nu først kom ind i Verden, og saae saa mange Træer, Frugter og andre Ting omkring sig, hvis Egenskaber han ikke kiendte (thi den beste Fornuft kiender dem ikke uden ved Erfaringer) saadant et Menneske maae have følet i en høi Grad, hvor meget han trængde til et viisere Væsens Raad og Bestyrelse. Dette var allerede en meget vigtig Aarsag til Lydighed. Gud tilbød ham disse Raad: Og, ligesom det er klart, at det første Menneske uden en besynderlig Anførsel ikke var kommet engang til Fornuftens Brug, saa er det og endnu klarere, at Fornuften

nuften uden ſaadan en høiere Raadførelſe ikke kunde vide endnu at vogte ſig for ſkadelige Ting. Paa hvad Maade Gud egentlig har aabenbaret ſig, vide vi ikke, men ſaa meget vide vi, at Gud, ſaaledes ſom han er i ſig ſelv, ikke kan fattes af legemlige Sandſer; Han maae have aabenbaret ſig enten ved ſandſelige Tegn, eller og ved indvortes Indſkydelſer. Hvorledes diſſe Tegn eller Indſkydelſer, Syner eller Stemmer have været, havde dog Menneſket i det, ſom det allerede havde ſeet, Bevis nok for ſig om deres Tilforladelighed, for at troe dem meer, end ſin egen uerfarne Fornuft. Det Væſen, ſom havde raadført og ledſaget det fra det første Øieblik, at det aabnede ſine Øine, ſom havde lært det at kiende den Nytte, ſom det kunde have af Dyrene og Planterne, ſom havde underviiſt det om Nytten af de ſelſkabelige Forbindelſer, og opfyldt hans første Ønſke ved at give ham til Selſkab en Skabning, der var ham liig; Det Væſen, hvis Stemme havde lært ham det første Sprog, og ſom havde ledet ham ind i den Have, hvor han fandt ſamlet paa et Sted alt hvad der var ſkiønt i Naturen, hvor mange Aarſager havde Menneſket ikke til at troe det Væſen, den faderlige og venlige Stemme, naar den forbød ham kun at ſpiſe en eeneſte af Havens Frugter? Men med ſaa mange bevægende Grunde til Lydighed blev der endnu Aarſager nok tilbage, ſom giorde Faldet mueligt.

Adam

Adam kunde hverken ved Erfaringer eller Fornuftſlutninger begribe, hvorfor denne Frugt var ſaa ſkadelig. Dertil var han endnu alt for nye i Verden. Vel havde han mange Aarſager til at troe den Stemme, ſom advarede ham; Men ſkulde vel og Gud paa en ſynlig Maade kunne aabenbare ſig ſaaledes for et Menneſke, at Fornuften ſlet ingen Anledning ſkulde finde til at tvivle, om og denne Stemme virkelig var Guds Stemme? Saadanne Tvivl yttrede ſig vel ikke, ſørend Sandſerne begyndte at friſte Fornuften med noget, ſom var behageligt og ſom denne Stemme havde forbudet. Det eene af de to førſte Menneſker, over hvis Kiøn det Sandſelige i Almindelighed har den ſtørſte Magt, Qvinden, ſeer førſt det forbudne Træe med dets Frugt. Baade Træet og Frugten have en behagelig Anſeelſe. Hun ſeer Slangen ſpiſe deraf, uden at mærke endnu til nogen ſkadelig Virkning. Hvor mange forførriſke Tanker kunde derved ikke opſtige i hendes Sind! Skulde ſaa behagelig en Frugt være ſkadelig? Den, ſom har givet den diſſe Yndigheder, ſkulde han og have forbudet den? Skulde han have giort den dødelig? Jeg ſeer jo det, ſom er tvertimod, af denne Slange, ſom ſpiſer den uden Skade. Hun tog og ſpiſede den. Endnu yttrede den ikke ſtrax ſin ſkadelige Virkning; Dette var en nye Anledning til at beſtyrkes i ſine Tvivl. Manden kommer dertil.

Lad ham og have havt af Naturen mindre af den ſandſelige Emfindtlighed, og meere af Fornuftens Styrke. Han havde og ſtørre Anledning til Tvivl. Ikke Frugtens Skiønhed aleene, men og Qvindens Behageligheder, ikke Sandſernes aleene, men og Sielens Emfindtlighed, den Magt, ſom Venſkab og Kierlighed har over uſkyldige og uerfarne Siele, friſtede hans Fornuft til at tvivle, og diſſe Tvivl havde ikke aleene de ſamme Grunde, ſom Qvindens, men og en nye. Skulde den Qvinde, ſom Gud ſelv gav mig, har han vel tænkt, kunne friſte mig til noget Ondt? Den Frugt, ſom baade Slangen og hun har ſpiiſt uden Skade, ſkulde den være dødelig for mig, ſkulde Gud have forbudet den? Saaledes fødedes den første ſkadelige Synd. Tingenes udvortes og behagelige Anſeelſe friſtede Fornuften til at tvivle om det, ſom den dog vidſte af andre ſikkre Grunde og Erfaringer. Ved Overtalelſe og Exempel fordærvede det eene Menneſke det andet. Det er kortelig Hiſtorien ikke aleene af denne Overtrædelſe, men og af alle dem, ſom Menneſkene ſiden have begaaet.

Vi begribe vel, vilde maaſkee nogen ſige, hvorledes et uſkyldigt Menneſke, ſom endnu ikke havde megen Indſigt og Erfaring, og hvis Fornuft ikke havde opnaaet et fuldkomment Herſkab over de ſandſelige Begierligheder, kunde friſtes ved Synet af en ſkiøn Frugt og af en Slange, ſom

ſpiſte

ſpiſte den uden Skade, til at tvivle, om den Stemme, ſom den havde hørt, og virkelig kom fra Gud, og til at overtræde en Lov, hvis Grund den ikke indſaae. Men at dette Menneſke ſkulde, ſom Hiſtorien beretter, ville ſøge derved at blive Gud liigt, det ſynes ikke troeligt. Saaledes kunde ikke engang et ſyndigt og fordærvet Menneſke tænke. Jeg meener Jo. Hvad tænker vel den Vellyſtige, den Gierrige, den Stolte, naar de overtræde Guds og Naturens Bud, Bud, ſom ikke en blot Aabenbaring aleene, men deres egen Fornuft og Erfaring tilſige dem? Hvad tænker den Vellyſtige, naar Smagen forleder ham til at ſpiſe det, ſom han veed er ſkadeligt, den Gierrige, naar hans Øine forføre ham til at agte Rigdommen meer end dens Brug, den Stolte, naar Æren overtaler ham til at plage ſig ſelv, og undertrykke andre? Tænke de ikke, at Smagen, at Synet, at Rygtet forſkaffe dem en Fuldkommenhed og Lykſalighed, hvorved de mærkelig forbedre deres Tilſtand og opløfte ſig høit over de almindelige menneſkelige Vilkaar? Enhver Tilvext i Fuldkommenhed er et nærmere Trin til at ligne Gud. Saadant et Trin indbilder Tyrannen, Erobreren, den opblæſte Lærde, den Gierrige og Vellyſtige ſig at have giort ved enhver Opfyldelſe af deres Begierligheder. Ja, er det ikke ſaadan en overordentlig Lykſalighed, ſom de ſtærke Aander og Fritænkerne love Menneſkene, naar

naar de rive dem løs fra de Baand, som Religionen paalægger, og bygge paa Passionernes Opfyldelse en Sædelære, som er tvertimod den christelige? „Tilbøjelighederne, sige de, ere naturlige; „De ere givne Menneſket for at lykſaliggiøre Livet; „Gud og Naturen kunne ikke bedrage eller forføre „os; De kunne ikke være dem ſelv imod. Men„neſket bliver altſaa lykſaligt ved at følge Pas„ſionerne, og ikke ved at imodſtaae dem". Saaledes prædike endnu mange, som kalde dem ſelv Philoſopher. Gud har givet os Passionerne; Deri have de Ret; Men han har og givet os Fornuften, hver til ſit Brug, Passionerne til at adlyde, Fornuften til at regiere, hine til at opmuntre og ſætte os i Bevægelſe, denne til at lede, ſtyre og raade de blinde Drifter. Passionerne ere i ſig ſelv ikke ſyndige; Deri have de og Ret. Men, naar vi lade os overtale deraf til at opofre et ſtørre og beſtandigere Gode, som Fornuften kiender, naar de forføre os til en Umaadelighed, som beſværer Legemet, naar de hindre os fra at dyrke vor Fornuft, naar de herſke over Forſtanden, da ere de ſyndige, og blive ſnart Herrer af os, derſom vi ikke imodſtaae dem; Hvor meget meere, derſom vi giøre det til en Grundregel, at følge dem? Passionerne ere os givne, for at giøre os lykſalige; Deri have de og Ret. Men, derſom vi ikke bruge dem maadelig, giø-

de

de os tvertimod ulykſalige. Den guddommelige Lykſalighed, ſom den Vellyſtige, den Løsagtige, Fraadſeren, Drankeren, den Gierrige og den Stolte haabe ved at afkaſte alle Baand, og ved at overgive dem frit til deres Begierligheder, hvilket Helvede forvandles den ikke til omſider endog her i Livet? Ville vi da undre os over, at de første uerfarne Menneſker kunde vente ſaadan en overordentlig Lykſalighed ved at følge de ſandſelige Begierligheder? Det er jo endnu paa dem, at saa mange Statskyndige bygge Rigernes Magt og Flor. „Det er Yppighed, Vellyſt og Pragt, „ſige de, ſom føder Arbeideren og Konſtneren. „Det er Gierrigheden, ſom beriger Staten og „underholder Vindſkibeligheden. Det er Stolt„heden, ſom beſkytter Landet, ſom er Moder til „ſtore Opfindelſer og driſtige Foretagender". Det er ſandt; Men de glemme at lægge til, at det er diſſe ſamme Paſſioner, ſom, efter en kort og glimrende Velſtand, i Bund og Grund ødelægge Rigerne. Det er **Overdaadigheden**, ſom forkieler og fordærver Menneſkene, ſom ødelægger Rigdommene, ſom gior Folk arme midt i Overflødighed, ſom er Aarſag til Uretfærdigheder og Bedragerier, ſom hindrer Ægteſkabernes og Folkenes Formeerelſe. Det er **Gierrigheden**, ſom ſælger Retten, og tilſidſt Fædrenelandet. Og endelig, det er **Stoltheden**, ſom ophidſer nogle til at un-

der-

dertrykke deres Medmennesker, og som e
sag til Rigernes endelige Ødelæggelse ved
nier og Erobringer. Naar vi læse i Histori
bedrøvelige Ødelæggelser af saa mange R
Stater, hvilke et Statssystem, der var b
Passioner, forskaffede for en kort Tid sa
rende en Lyksalighed, er det da ikke, lig
hørde endnu den guddommelige Stemm
talede i Paradiis, at raabe til os: Spiser
disse forbudne Frugter, eller og spiser i det
med Maade, dersom I ikke ville døe! V
ikke eders Lyksalighed paa Passionernes Opf
eller og I skulle engang faae ligesaa bed
en Ende, som de Folk, der have været for
Hvad tænke Menneskene, naar de høre
Stemme? At den bedrager dem. Eft
mange Aarhundredes ulykkelige Erfaringer b
Lyksalighed en endnu meere paa Pragten, paa
heden og paa tusinde andre Begierligheder
maaskee noget af alle de Folk, som have v
os. Det er ved disse Ting, at vi indbild
have bragt den menneskelige Fuldkommen
Lyksalighed til sin høieste Spidse. Hv
kan det da forundre os, at de første Men
tænkte at forbedre deres Vilkaar i saa høi en
ved at spise af en forbuden Frugt? Der staa
er Adam ventede at blive Gud, men a
Gud [illegible], ved en besonderlig Tilvert i

kommenhed at nærme ſig til Gud; Og, om han havde tænkt at blive Gud, var den Tanke os da ſaa fremmed? Hvor mange Tyranner og Erobrere kunne vi ikke opregne, ſom have tilegnet dem ſelv guddommelig Ære? De Mægtige og Rige lade dem vel ikke meere tilbede; De ſige ikke meere, at de ere Guder; Men deres Handlinger viſe dog ofte, at de have glemt at de ere Mennesker.

Saaledes kunne vi foreſtille os Mueligheden af et Fald, uden endnu at tage andet i Betragtning, end Menneſkets Natur og Tilſtand aleene, ſaaledes ſom den var i Begyndelſen. Skriften giver desuden paa adſkillige Steder tilkiende, at andre faldne Aander af høiere Formuer havde nogen Deel i dette Fald; Og derover ſtøde nogle Mennesker ſig endnu meere, end om Faldet var kommet fra Menneſket aleene. Det er dog ikke ſtridigt mod Fornuften, men meget meere høiſt rimeligt, at der ere andre og høiere Aander til. For en ſund Fornuft kunde ingen Tanke være meer anſtødelig end den, at Gud havde ſkabt ſaa ſtor en Verden for Menneſkene aleene. Ere der da fleere og høiere Aander til, hvorfor kunde der ikke og være nogle, ſom ſtaae i en for os ubegribelig Forbindelſe med Menneſket? Begribe vi og alle Ting i vor egen Natur, og ere der ingen Kræfter paa Jorden til, uden de, ſom vi ſee, føle og erfare?

Vere-

Overalt, hvor der er Anledning i Skabningen til at kiende og priſe Skaberen, der er Plads for fornuftige Væſener; Der er det rimeligt, at Gud ikke har ladet denne Plads være tom; Og hvor meget er der ikke endog paa vores Jord, ſom ikke kiendes eller bruges af Menneſket? Saa mueligt ſom det er, at Gud kan have ſkabt ſaadanne Aander, der ſtaae i nogen Forbindelſe med os, ſaa mueligt er det og, at de kunne have havt, ligeſom vi, en Øve- eller Prøve-Stand. Saadan en Stand er ikke aleene muelig, efter det, ſom vi vide om de ſkabte Aander, den ſynes end og, efter det, ſom jeg har viiſt, at være en nødvendig Følge af deres Natur, ſaavidt de ere indſkrænkede Væſener, og behøve en Tid og Øvelſe for at komme til en fuldkommen ſikker og god Brug af deres medſkabte Evner. Derſom diſſe ere blevne ſkabte paa eengang, og ikke ſom Menneſkene, forplantede ved en Fødſel af tvende Forældre, kunde vi begribe deraf, hvorledes det var mueligt, at nogle faldt ligeſom Menneſket, de andre derimod bleve bekræftede i det Gode. Men Aander, vil man ſige, af ſtore Formuer, kunde de og falde? Ja, derſom det er viſt, hvad vi have tilforn ſeet, at Formuerne og Tænkekræfterne aleene, uden en Færdighed i at bruge dem vel, uden et ved Øvelſe opnaaet Herſkab over de ringere Sielekræfter, ikke giøre en Skabning beſtandig lykſalig. Og ſee vi

ikke

ke det samme af daglig Erfaring? Er en stor For-
and altid foreenet med Dyd? Er den altid Herre
er Begierlighederne? Og, naar den ikke er det,
or stort er da dens Fald, hvor meget misbru-
s den ikke til baade at skade sig selv, og til at for-
re andre? At Aander af store Tænkekræfter kun-
falde, at de kunde finde en ulykkalig Glæde i
udbrede deres Feil, og søge en Trøst i at giøre
dre declagtige baade i deres Skyld og deres
traf, det er desværre ingen saa utroelig Sand-
d paa Jorden; Det er intet, hvorom jo den dag-
ge Erfarenhed overbeviser os selv. Men skulde
ud og tillade saadanne onde Aander, svarer man,
forføre et uskyldigt Creatur? Det er et stort
pørgsmaal, som Fornuften vel ligesaa lidt kan
ldkommen opløse, som den kan aabenbare os alle
Grunde og Hensigter, hvorfor Gud tillader det
nde; Men er det derfor mindre vist? Lad os
rsøge først, om vi kunne forklare det, som vi see
erfare, hvorfor Gud tillader onde Mennesker at
oe iblant de Gode, at forføre, skade og forarge
m; Hvorfor han tillader Tyranner at undertryk-
og forfølge de Fromme, falske Lærere at udbre-
deres Vildfarelser; Hvorfor han lader uskyl-
ge Børn fødes af onde Forældre, arve deres
svagheder, og fordærves ved deres onde Omgiæn-
else! Lad os søge først at forklare alt dette, som
see for vore Øine, og som vi ikke kunne nægte;

Og, derſom vi kunne opdage Grundene der
vi maaſkee af de ſamme Grunde kunne g
hvorfor Gud tillod onde Aander, ſom ſt
Slags Forbindelſe med Menneſkene, a
dem. Imidlertid maae det være os nok,
fare noget i det menneſkelige Liv, ſom e
uopløſeligt for vores Forſtand, ſom den Fr
ſe, hvilken Skriften ſiger at der er imelle
Aander og Menneſket; At den ſamme
ſom taler om onde Aander, der ſkade o
Menneſkene, taler tillige om gode, ſom tier
og bevare dem; At den tillægger diſſe e
Magt, og forſikkrer, at Gud indſkrænke
des Virkninger ſaaledes, at Menneſke
modſtaae dem ved Hielp af de Midler, ſ
tilbyder. Dette, ſiger jeg, maae imidle
indtil vi fuldkommen have forklaret det Or
rindelſe, være nok til at forſikkre os, at
Huusholdning med Menneſkene er ligeſ
delig en Overvægt af det Gode efter d
Skriften fortæller os derom, ſom der er e
vi erfare ſelv i Naturen.

Vi have ſeet Aarſagerne til Menneſke
nu ville vi betragte dets Følger. De vi
ikke pludſelig. Qvinden ſpiſede først af
budne Frugt, men hun mærkede ikke den ſt
Virkning deraf, førend Manden ogſaa
ſpiſt deraf. Da oplodes først deres

ikke det samme af daglig Erfaring? Er en stor Forstand altid foreenet med Dyd? Er den altid Herre over Begierlighederne? Og, naar den ikke er det, hvor stort er da dens Fald, hvor meget misbruges den ikke til baade at skade sig selv, og til at forføre andre? At Aander af store Tænkekræfter kunde falde, at de kunde finde en ulykkalig Glæde i at udbrede deres Feil, og søge en Trøst i at giøre andre deelagtige baade i deres Skyld og deres Straf, det er desværre ingen saa utroelig Sandhed paa Jorden; Det er intet, hvorom jo den daglige Erfarenhed overbeviser os selv. Men skulde Gud og tillade saadanne onde Aander, svarer man, at forføre et uskyldigt Creatur? Det er et stort Spørgsmaal, som Fornuften vel ligesaa lidt kan fuldkommen opløse, som den kan aabenbare os alle de Grunde og Hensigter, hvorfor Gud tillader det Onde; Men er det derfor mindre vist? Lad os forsøge først, om vi kunne forklare det, som vi see og erfare, hvorfor Gud tillader onde Mennesker at leve iblant de Gode, at forføre, skade og forarge dem; Hvorfor han tillader Tyranner at undertrykke og forfølge de Fromme, falske Lærere at udbrede deres Vildfarelser; Hvorfor han lader uskyldige Børn fødes af onde Forældre, arve deres Svagheder, og fordærves ved deres onde Omgiængelse! Lad os søge først at forklare alt dette, som vi see for vore Øine, og som vi ikke kunne nægte;

Uforſigtighed, Overilelſe, og Ulydighed
Vens Raad! Lad os foreſtille os al den
og Forvirrelſe, ſom ſaadan en Overtrædelſe
ſager i en uſkyldig Siel, ſom ikke har forſee
ſom hverken er vant til at ſynde, eller til at
trykke den Skam og Følelſe, ſom Synden fø
ſig. Lad os endelig foreſtille os, at ſa
ſkamfuld Siel, ſom endnu ikke er hærdet i
de, kaldes i det ſamme af den Fader, V
Raadgiver, under hvis Anførſel og Beſty
længe havde befundet ſig vel, men hvis N
nu havde overtraadt, og deraf erfaret ſa
lig en Virkning! Lad os foreſtille os dette
ſkulde nogenledes kunne begribe, hvor ſt
en Forandring der er foregaaet i de første
ſkers Siele og Legemer, førend Gud ent
kyndte dem anden Straf, end den, ſom va
turlig Følge af deres Handling. Hvo, ſom
lidt til Menneſket, begriber ikke let, at de
Lidelſe, betragtet ſom en Følge af den før
ſeelſe, maae i en Tilſtand, da man endnu
Raad vidſte enten til at afværge Lidelſen,
rette Forſeelſen, have havt ſkrækkelige n
Følger. Men hvorfor tilintetgiorde G
diſſe Følger, hvorfor troſtede han ikke d
Menneſke ſtrax? Det var jo dog den første
og Skammen ſelv tilkiendegav, at der va
noget Godt tilbage i Menneſket. Diſſe

Tvivl nogle af de vigtigſte Indvendinger, ſom Fornuften kunde giøre mod Faldets Hiſtorie; Men lad os kun fortſætte vore Betragtninger; De ſkulde da maaſkee blive opløſte.

✣ ✣ ✣

— — Menneſket havde og uden Tvivl meere tabt end vundet derved. Havde de, førend de endnu vidſte noget Raad mod det Onde, begaaet denne første Forſeelſe, hvor meget lettere og haſtigere ſkulde de da ikke have begaaet en nye, derſom Gud havde hindret alle de ſkadelige Følger, ſom de ved den første Forſeelſe havde paadraget ſig. Deres Fordærvelſe var derved bleven større og større, indtil Skam og Undſeelſe reent havde ophørt. Gud havde ved en Mængde af Underverk maattet forebygge alle ſkadelige Følger af deres Overtrædelſer, og Menneſket var ikke blevet bedre, men værre derved. Det havde i en formaſtelig Tillid til ſaadanne Virkninger af Almagten kun endnu mindre agtet Guds Raad; Det havde blindt fulgt ſine Sandſer, uden at bruge enten ſin Fornuft eller Erfaring; Thi hvorledes ſkulde det bruge denne Fornuft, hvorledes ſkulde det agte paa diſſe Erfaringer, derſom Gud havde ved ſin Almagt ophævet den naturlige Forbindelſe imellem Aarſager og Virkninger, derſom han, for at føie Menneſket, havde giort hvert Øieblik Forandring i Urternes og Frugternes Egenſkaber, eller ſkabt

en Modgift, ſom kunde ſtandſe Følgerne af de daarlige Handlinger, ſom Menneſket begik? Saadan en Verden var en Roman, en Verden uden Viisdom, en Verden, ſom kun var ſkikket til at forvilde Menneſkenes Begreb, til at undertrykke Fornuftens Brug, og til at ſtyrke dem i Skiødesløshed og Ulydighed. Lad os foreſtille os en Verden, hvori Viinen forandrer ſig i Drankerens Mund til Vand, eller til en Saft, ſom forebygger alle ſkadelige Virkninger af Umaadelighed, en Verden, hvori Synet af Guldet var nok til at føde og klæde den Gierrige, hvor Ilden og Vandet hvert Øieblik forandre deres Natur, eller en Engel ſtaaer tilrede for at redde den Uagtſomme og Forvoxne, ſom ſtyrter ſig ſelv i Faren! Var det en Verden, ſom var anſtændig for Guds Viisdom, en Verden, ſom var ſkikket til at opdrage fornuftige Skabninger? Og lige ſaadan en Verden havde den første været, derſom Gud ved en umiddelbar Virkning af Almagten havde hindret alle onde Virkninger af en Frugt, om hvis Skadelighed han havde advaret Menneſket. Menneſket maatte altſaa nødvendig føle diſſe onde Virkninger. Andet Middel var der ikke tilbage, for at oplære og forbedre det. Saa længe Fornuften er i Menneſket endnu ikke ſtærk og øvet nok for at begribe alt hvad der er det nyttigt eller ſkadeligt, (og det første Menneſke var dertil endnu

alt for nye i Verden) og saa længe man ikke vil troe dem, som have meer Indsigt og Erfaring, er der intet Middel tilbage til at lære saadant et Menneske, end at han erfarer det Onde selv. Vi maae føle selv de skadelige Virkninger af Tingene, for at bruge siden bedre vor Fornuft, og troe andres Erfaringer. Et Barn, som endnu ikke kiender Ilden, og som ikke vil troe, naar man forbyder det at komme alt for nær, maae man i det mindste tillade at brænde en Finger. Vilde man hindre dette, skulde det siden styrte sig i Ilden. Det lærde ikke at kiende den, og at bruge sin Fornuft til at tage sig vare.

Saa vigtige Aarsager havde Gud til ikke at hindre ganske det Onde, som var en naturlig Følge af Menneskets Handling og Forseelse. Dette Onde var, som vi allerede have seet, og nærmere skulle faae at see, stort nok for at foraarsage en besynderlig Fordærvelse i Menneskets Natur. Men foruden de naturlige Følger kunde Faldet endnu havt andre. Den Forandring, som var foregaaet i Mennesket, udkrævede en nye Huusholdning. En Fader maae omgaaes anderledes med et sygt, end med et friskt Barn, anderledes med et, som er uskyldigt, og kan taale Frihed, og anderledes med et andet, som allerede har skadet sig ved at misbruge Friheden. I Menneskets første og uskyldige Stand kan, foruden det, vi

kunde ſlutte os til, have været adſkilligt baade i dets Natur og Tilſtand, ſom er os forborgent; Det er endog rimeligt, at der har været noget ſaadant. Vi opdage ved nøiere Underſøgning mange beſynderlige Ting i de Nationers Caracter og Tilſtand, hvis Levemaade er meget adſkilt fra vores, Ting, ſom vi ſkulde holde utroelige, om vi ikke erfarede dem. Skulde der ikke have været noget endnu langt meere forborgent og utroeligt i Menneſkets første Tilſtand? Hiſtorien giver det tilkiende. Gud aabenbarede ſig paa en beſynderlig og ſynlig Maade for det. I den Have, hvor han ſatte det, var et Træe, ſom havde en beſynderlig Virkning til at opholde Livet. Dette ſkikkede ſig maaſkee ikke meere for den Tilſtand, hvori Menneſket nu befandt ſig. Ligeſom den udkrævede en betydelig Forandring i Guds Omgang med Menneſket, ſaa udkrævede den vel og en Forandring af det Sted, hvor Menneſket hidindtil havde opholdt ſig, en Forandring maaſkee i heele Jorden ſelv. Viſe Lovgivere indrette deres Love og Anſtalter efter Folkenes foranderlige Sæder og Caracter. Gode Fædre iagttage det ſamme i Henſeende til deres Børn. Hiſtorien af Faldet tilkiendegiver, at der, foruden de naturlige Følger af Menneſkets Handlinger, er og ſkeet ſaadanne Forandringer i dets Tilſtand, ſom ikke kunde forklares af naturlige Grunde aleene. „Jorden blev

„ forbandet, siger den, for Menneskets Skyld “. Den tabde noget af sin første Yndighed og Frugtbarhed. „ Menneskет blev uddrevet af den Have, „ i hvilken Gud havde sat det, at det ikke skulde „ udrække sin Haand, og tage af Livets Træe, og „ æde og leve evindelig “. Vi ville nøiere betragte alle disse Følger efter den Anledning, som Historien og fornuftige Betragtninger give os dertil.

Frugten selv har havt en naturlig Virkning, som var skadelig for Menneskets Legeme, og som Gud af vigtige Aarsager ikke hindrede. Den svækkede deres Legemer saaledes, at de følede, at de trængde til Skiul; De kiendte, at de vare nøgne, og hæftede Figenblade sammen for at bedække sig dermed. Denne Svækkelse, som de strax følede, har tillige bragt en dødende Gift i deres Natur, som, endskiønt den endnu i Begyndelsen virkede langsom, dog engang skulde underkaste dem en voldsom og smertelig Død i stedet for den mildere og usmertelige Opløsning, hvortil Legemet før havde været beqvemt. „ Paa hvilken Dag du „ æder deraf, skal du døe Døden „. En betydelig Svækkelse i Legemet, hvor mange onde Følger fører den ikke med sig! og hvor tidt hænder det sig ikke, at Menneskene ved en vis Umaadelighed paaføre dem saadan en Svaghed, som de aldrig ganske forvinde. Saadan en Svaghed er ofte Moder til mange andre. De giøre Folk emfindt-

lige ved det Arbeide og de Forandringer af Luft og Varme, ſom de før ikke følede. De kunne ikke meere taale den Spiſe, ſom tilforn var dem ſund. De maae ſøge at opholde Livet ved ſaadanne Ting, ſom ellers vare dem ſkadelige. De maae ſøge Lægedom i det, ſom ellers var en Gift. Vi ſee daglig diſſe Erfaringer for Øine; Og er det da ſaa underligt, om den første Gift har været en Moder til mange Sygdomme og Svagheder? Om den har nødt Menneſket til at bedække ſig for at modſtaae Kulden af den Luft, ſom tilforn ikke ſkadede dem? Om den har giort det Arbeide tungt og beſværligt, ſom for det friſkere og ſtærkere Menneſke havde været en Vederqvægelſe? Og om Naturen derved endelig er bleven for ſvag til at føde uden Smerte, og til at leve af Urter aleene, af den Spiſe, ſom Naturen havde tilberedt for et Menneſke, ſom endnu ikke kiendte Sygdomme? Af de Erfaringer, ſom vi daglig giøre, er det meget begribeligt, at en Svækkelſe i Naturen, ſom blev foraarſaget ved en forbuden og ſkadelig Frugtes Spiſe, kan have havt ſaadanne Følger; Men det var maaſkee utroeligt, om man meenede, at alle diſſe Følger havde viiſt dem ſtrax i den høieſte Grad, at alle de Svagheder, alle de Meiſommeligheder, alle de Smerter, al den Dødelighed, ſom vi nu erfare i Verden, vare fulgte umiddelbar paa den allerførſte Synd og Overtrædelſe.

delſe. Saadan en Meening modſagde al Erfaring, og Hiſtorien giver ikke den mindſte Anledning til at tænke ſaa. Den ſiger tvertimod, at endſkiønt Menneſket fra den Tid af begyndte at blive ſvagt og dødeligt, tog dog den Dødelighed langſom til. De første Mennesker levede meget længe. De nærede dem af Urter og Frugter, og det varede endnu længe, førend de begyndte at ſpiſe Kiød. Klæder fik de vel tidlig af Blade og Skind, men de have ikke ſtrax lært at bygge Huſe, at bruge Ilden til at varme dem, og at bereede deres Spiſe. Legemer, ſom i ſaa mange Aar kunde udholde Luften, og uden ſtor Konſt bevare deres Sundhed, maae have været meget ſtærkere, end de, ſom vi have nu. De maae have udſtaaet mindre Sygdomme og mindre Smerter. Svaghed, Smerte, Død, Forkrænkelighed og alt det Onde, ſom nu plager os, er derfor langſom ſteget til den Grad, hvori det nu føles. Det har formeeret ſig, ligeſom Synden har taget til, og Erfarenhed viſer det. Endſkiønt alle Mennesker føle noget til diſſe Følger af den første Forbrydelſe, er der dog ſtor Forſkiel imellem Menneſkene i Henſeende til deres adſkillige Levemaade. De ſtørſte Lidelſer, Sygdomme, Fødſels Smerter, den ſtørſte Miſſommelighed og den haardeſte Trældom, ere Følger af vore egne Feil, af de daglige og idelige Forbrydelſer,

hvor-

hvorved Menneſkene ſelv forøge og mangfoldiggiøre det Onde, ſom kom ind i Verden ved deres Fædres Overtrædelſer.

Den ved den forbudne Frugts Spiſe foraarſagede Svækkelſe i Legemet var ikke uden Følger for Sindet. Den Misfornøielſe med ſin Tilſtand, ſom er ſaa almindelig i Verden, og ſom alene giør Menneſket ulykſaligt, var den første bedrøvelige Følge deraf. Af den kom Utaalmodighed, Feighed, Kiedſommelighed, Ulyſt til det Arbeide, ſom Pligterne udkrævede, og endelig Klagemaal over Gud og Naturen, ſom foraarſagede ſkadelige Tvivl, Vantroe og Ulydighed. Den ſandſelige Begierlighed og Emfindtlighed formeeredes. Et ſvagt Legeme har fleere Nødvendigheder. Diſſe opvakde ubekiendte Begierligheder, ſom ſiden bleve formeerede ved Vane og Indbildning. Havde den ſandſelige Begierlighed i en Tilſtand, hvori Menneſket befandt ſig vel, været ſtærk nok for at friſte det til at ſøge, endog ved forbudne Midler, at blive lykkeligere; Hvad Under da, at de virkelige Svagheder og Mangler, ſom Menneſket nu følede, giorde det uroeligt, og at en kummerfuld Omhyggelighed for at afhielpe diſſe Mangler, friſtede det til at begaae nye Daarligheder! En med Svagheden tiltagende Omſorg for Spiſe, Klæder, Huuſe og Bequemmeligheder, formeerede dets Byrder og Bekymringer, uden altid at

opfyldte dets Ønske; Og, naar Menneſket ogſaa fik alt, hvad det ønſkede ſig, blev det dog misfornøiet, fordi det følede ſtedſe en Mangel i dets Natur, en langſom og tærende Gift, der truede dets Legeme med en langſom og ſmerteſuld Opløsning, ſom ved ingen naturlige Midler kunde forebygges. Saa mange nye opſtigende Begierligheder, ſaa mange ved Legemets Svækkelſe foraarſagede Emfindtligheder gjorde det endnu vanſkeligere for Menneſket at regiere ſig ſelv. En Siel, ſom boer i et ſvagt og idelig trængende Legeme, har desunden mindre Tapperhed, Mod og Styrke til at modſtaae Begierlighederne. Det er og meget troeligt, at en unordentlig Bevægelſe i Blodet og Vædſkerne har endnu meere ophidſet Begierlighederne, og givet endog den naturlige Tilboielighed en ovtrordentlig Heftighed. Saa mange fleere Friſtelſer fandt Fornuften i et ſvækket Legeme. Det blev og ſelv tillige ſvagere til at modſtaae dem. Hvo, ſom veed, hvor meget Paſſionerne giøre til at beſtemme vore Begreb og vore Slutninger, hvor meget de ſnart hindre Forſtandens Virkſomhed, ſnart friſte den til ſkadelige Tvivl, og til Overilelſe i ſine Domme, hvor meget de formeerede Nødvendigheder og Omhyggeligheder for Livets og Legemets Underholdning hindre Menneſket fra at agte paa de ſandere og høiere Fuldkommenheder, fra at dyrke

deres Forſtand og forbedre deres Hierte; Hvo, ſom veed dette, og det vide alle de, ſom have anſtillet fornuftige Betragtninger over Verden, begriber og let, at det i denne Tilſtand maae have været uendeligen vanſkeligere for Menneſket, end det var tilforn, at opnaae diſſe reene Indſigter, denne Færdighed i at handle efter ſikkre og prøvede Grundregler, dette Herſkab over ſig ſelv, uden hvilket en fornuftig Skabning af de ſtørſte medſkabte Evner og Formuer ikke kan være beſtandig lykſalig, denne Fuldkommenhed, med eet Ord, den Færdighed og Bekræftelſe i det Gode, ſom ikke kunde opnaaes uden en foregaaende Øvelſe og Prøve.

Saa meget Ondt fulgde der aleene af den Svækkelſe og Dødelighed, ſom ved den forbudne Frugtes Spiſe kom i Legemet. Den havde ſkadelige Følger ikke aleene for Legemet, men og for Sielen. Diſſe tvende Deele af Menneſket ſtaae i alt for nøie en Forbindelſe til, at en Fordærvelſe i den eene ikke ſtrax ſkulde anſtikke og befange den anden. Den onde Sæd, ſom trængde ſig ind i Sielen, var ligeſaa frugtbar, ſom den, der var kommen ind i Legemet. Ligeſom Følelſe af ſin Nøgenhed var det første, ſom lærde Menneſket at kiende ſin legemlige Svaghed, ſaa var og Skam og Forſtrydelſe den første Følge af Sielens Fordærvelſe, og om der ikke havde været

andre,

andre, havde den dog været stor nok. Lad os forestille os, som jeg nylig sagde, et uskyldigt Menneske, som begaaer den første Feil, hvoraf det strax mærker en skadelig Virkning, imod hvilken det veed ingen Raad! Lad os forestille os, hvad det føler ved en Vens og Raadgivers Stemme, som havde paamindet og advaret det! Hvilken inderlig Siele-Angest nær ved Fortvivlelse! Saa pludselig, saa heftig, saa smertefuld en Følelse, skulde den ingen Virkning giøre baade paa Sielen og Legemet? Ere der ikke Mennesker, som aldrig i deres heele Liv forvinde de Angester, som de have følt ved Anledninger, som vare mindre vigtige end denne? Og hvor mange Svagheder baade i Sindet og Legemet have ikke været Følger deraf? Erfarenhed viser, at saadanne Følger ere naturlige; Og, naar vi forestille os det første Menneskes Tilstand, dets Uskyldighed, dets Uerfarenhed i alt hvad man kalder Ondt, Synd og Straf, dets Nyehed og Eensomhed i Verden, dets Forbindelse med Gud, kunde vi let slutte deraf til Heiden af den Angest, Skræk og Fortrydelse, som det har følt. Jeg har allerede anført nogle Aarsager, hvorfor Gud tillod det at føle den Angest, og hvorfor han ikke hindrede Virkningerne deraf. Det var et fornødent Middel til at bevare det endnu fra større Fald. Dette skal siden endnu meere forklares. Endnu ville

vi

vi kun betragte Virkningerne af Skammen og Fortrydelsen, saaledes, som de naturligviis maatte yttre sig, naar de ikke bleve hindrede ved Almagten. Siele, som langsom ere vante til at feile, som ere hærdede i Angester, prøvede i Lidelser, som vide Midler til at redde sig, og Grunde til at trøste dem med, kunne taale meget. Men en nye, uskyldig, uerfaren, uprøvet, hielpe- og trøsteløs Siel, en Siel, som var eene, nye og ubekiendt i Verden, hvis Haab beroede aleene paa en Ven, hvis Bud den nu havde overtraadt og som følede en bedrøvelig Virkning deraf, som var det allerførste Onde, den nogen Tid havde forsøgt, lad os dog engang forestille os ret dette Billede, som er saa naturligt; Thi, siden Laster og Feil ere dog saa almindelige i Verden, er jo intet rimeligere, end at det første Menneske tidlig har begaaet den første Feil, tidlig giort noget, som det fandt siden at være skadeligt, og meere behøve vi fast ikke, for at forestille os en skrækkelig Angest. Den første Svaghed, betragtet som en Følge af den første Feil i en Tilstand, da Menneskket endnu maae have kiendt saa faa Midler til at hielpe sig, var nok til at forestille en grueli Lidelse i Sindet; Og behøver man vel at bevise vidtløftig, hvor mange skadelige Følger saadan en Lidelse kunde have for Sielen og Legemet? Siele-Angest er den dødeligste Gift, og alt hvad vi

have

have ſluttet af den Svækkelſe i Legemet, ſom kunde foraarſages ved en forbuden Frugtes Spiſe, gielder endnu meget meere om den Forandring, ſom ſaadan en Siele-Angeſt kan have foraarſaget i Menneſkets Natur. Men det, ſom foraarſagede Menneſket den ſtrækkeligſte Tanke, var Frygt for et evigt uophørligt Onde. Ligeſom intet ſkeer uden Grund, uden Aarſager, uden Midler, ſaa ophører og intet af ſig ſelv. Menneſket følede en ſkadelig og ſmertefuld Forandring i ſin Natur; Og, ligeſom denne Forandring havde en Aarſag, ſaa var det og rimeligt, at den ikke ophørde uden ved en anden Aarſag, ſom hindrede det Ondes Virkninger. Uden ſaadant et lægende Middel og Modgift maatte man befrygte, at det Onde kun formeeredes, at Smerten og Angeſten voxde; Og hvor bedrøvelige Følger vare da ikke at befrygte tilſidſt baade for Sielen og Legemet! En ſtedſe tiltagende Siele-Angeſt, hvilken evig Ulykſalighed malede den ikke Menneſket for Øine! og hvorledes ſkulde Menneſket i den Tilſtand kunne haabe nogen Ende paa ſin Jammer? Det kiendte ingen Lægedomme, og kunde ikke heller have noget tilſtrækkeligt Begreb om Døden. Lad os kun foreſtille os ſelv, hvorledes vi ere til Mode i en ſmertefuld Sygdom, hvorimod vi ingen Raad vide! og vi ere dog vante til ſaadanne Tilfælde. Vi vide, at der ere Lægedomme til. Vi for-

ſøge adſkillige i Haab, at nogle ſkulle hielpe, og i Mangel af alle Raad er Døden den ſidſte Troſt. Men et Menneſke, ſom endnu ingen legemlig Død kiendte, ſom aldrig før havde følt Smerte eller Sygdom, og ſom ſlet ingen Raad vidſte; hvilken Angeſt, hvilken gruelig Lidelſe i Sindet! og naar ſkulde den faae Ende? Det var endnu den allerforſkrækkeligſte Tanke. Om Menneſket end havde foreſtilt ſig Mueligheden af en Undergang og Oplosning af Legemet, hvorved Smerten ſkulde faae Ende, kunde han troe derfor, at den Siel, ſom Gud havde indblæſt i Legemet, at den Angeſt, ſom denne Siel følede, ſkulde ophøre tilligemed? Ingenlunde. Et Menneſke, ſom endnu ingen Erfaring eller intet Begreb havde om en legemlig Død, maatte meget meere troe, at denne indvortes og nagende Lidelſe i Sielen var juſt den rette Død, ſom Gud havde meent, da han ſagde: Paa hvilken Dag du æder deraf, ſkal du døe Døden. Og hvad Haab var da tilbage til Frelſe? Hvilken ſkrækkefuld Udſigt i det Tilkommende aabnede ikke denne Tanke, en Udſigt, ſom maatte plage Menneſket meer, end alt det nærværende Onde! Det er altſaa klart, at en legemlig Død var hverken det eeneſte eller det høieſte Onde, ſom Menneſket frygtede. Der var en Tilſtand værre end Døden, en ulykſalig Udødelighed, i hvilken det Onde, i Mangel af Hielpemidler,

pemidler, ſom Menneſket ei kiendte, ſkulde formeere ſig. Den græſſelige Tanke, naar ſkal min Smerte og Angeſt engang faae Ende, den plagede Menneſket meer end alt hvad det følede.

En herſkende og overveiende Frygt i Sielen, hvor meget forringer og fornedrer den ikke alle Sielens Kræfter, hvor meget hindrer den ikke Forſtandens Brug, hvor meget ſvækker den ikke ædle Drifter, og tilintetgiør den Kierlighed, Tillid og Følelſe af ſin Naturs Værdighed, ſom opløfter Sielen, og giør den bequem til ſtore Dyder! Hvor meget nager og tærer den ikke Sindet, og ſvækker alle dets Formuer! Agtſomheden, Fornuften, Indbildningskraften, Hukommelſen, lide ved ſaadan en overveiende Frygt og Siele-Angeſt. Vide vi ingen Raad mod det Onde, ſom ſkræk-ker os, da er Angeſten forſkrækkelig; Og hvor ofte kommer den os ikke til at glemme det, ſom vi vide, hvor uſkikket giør den os ikke til at opfinde nye Midler til vor Frelſe! Med hvor mange Tanker opfylder den vor Forſtand, hvor let overtaler den os til at tvivle om de klareſte Grunde og ſikkreſte Erfaringer; Og endelig, hvor tidt bringer den os ikke til at gribe til de daarligſte, urimeligſte og ſkadeligſte Slutninger! Ville vi undre os derover, at Menneſket i ſaa fortvivlet en Tilſtand faldt paa den ubeſindige Slutning, at ville ſkiule ſig for Gud? En overveiende Frygt og Angeſt

ſkulde den ikke tuſinde Gange have forledt de klo geſte Folk til at begaae ligeſaa daarlige Ting?

Et Menneſke, ſom ſtyrter ſig i Søen, fo at undgaae Samvittighedens Nag, hvad tænke han andet, end at ville ſkiule ſig for Gud? De ſamme tænke vi ſelv, ſaa ofte ſom vi misbruge vo Fornuft til at hykle for os ſelv, og at beſmykk vore daarlige Handlinger, ſaa tidt vi troſte o dermed, at vi kunne ſkiule vore forborgne Laſte for Menneſkenes Øine. Det er ſaa naturligt at et Menneſke i en paakommende Angeſt og Fa ikke bliver ſtaaende, men løber til det næſte Sted om han og tuſinde gange veed, at ſaadan en Flug ikke hielper ham; Mange have endog ved ſaada en ubeſindig Flugt ſtyrtet ſig i den viſſe Ulykke fo at undgaae den uviſſe. Dette, ſiger jeg, er ſa naturligt, at Hiſtorien ikke ſkulde have været troe værdig, derſom den havde beſkrevet os Menneſke anderledes, derſom den for Ex. havde ſagt, a Adam, ved at høre, efter ſit første Fald, denne advarende Stemme, ved hvilken han hidindtil var bleven oplyſt og ledſaget, var bleven ſtaaende ſtille, uden at tilkiendegive ved ſin Flugt den Forvirrelſe, ſom er ſaa naturlig en Virkning af Skam og Fortrydelſe. Hans Flugt var desuden, ſom Hiſtorien tilkiendegiver, en Virkning ikke alene af Angeſten, men og af Nøgenheden. Den Svaghed, ſom den forbudne Frugtes Spiſe foraarſagede i

Legemet

Legemet, kom ham til at søge Skiul i Træerne, ligesom Skammen over hans Forseelse drev ham til at løbe for Guds kaldende Stemme. „Jeg „hørde din Røst i Haven, siger han, og frygtede, „thi jeg var nøgen, og skiulte mig.“

Saa naturlige, som disse Følger af Menneskets Handlinger ere, saa timelig er og den Samtale, som Historien beretter, at der siden blev holdt imellem Gud og Mennesket. I denne Samtale søger Mennesket at undskylde sine Feil paa den Maade, som vi daglig undskylde os paa, og paa hvilken alle Mennesker, om de havde været i Adams Sted, rimeligviis vilde have undskyldt sig. Gud aabenbarer i Talen baade sin Kierlighed og sin Viisdom. Han begynder Talen med at trøste det faldne Menneske, for at bevare det fra Fortvivlelse, og han ender den med at forvisse det paa nye om de skadelige Følger af dets Overtrædelse, som Guds Viisdom ikke tillod ham at hindre, for derved at afskrække Mennesket fra nye Overtrædelser. Den Stemme, ved hvilken Gud undervisde og styrede Mennesket i sin første nye og uerfarne Stand, kaldede Mennesket strax efter Faldet. Vi have Aarsag til at slutte, at det skeede, ikke for at forøge dets Angest, men for at forekomme dets Fortvivlelse ved at ende snart dets Uvished, forkynde det sin tilkommende Skiebne, og oprette det igien med en Forsikring om en

tilkommende Frelſe. Den Orden, i hvilken Gud tilkalder Menneſket, giver det tilkiende; Han forſikkrer det om denne Frelſe, førend han forkynder det ſin Straf. Adam hører denne Stemme, ſom hidindtil havde advaret og raadført ham. Der meldes intet, hvoraf vi kunde ſlutte, at Stemmen var anderledes, end den pleiede at være, at det var en truende og forſkrækkende Stemme. Det har altſaa været nogen Trøſt for ham, at denne venlige Stemme dog ikke havde forladt ham og overgivet ham ganſke til ſin Angeſt. Men Samvittigheden, den Feil, han vidſte med ſig ſelv at have begaaet, gierde ham forvirret. Han ſkiulede ſig. Skam og Nøgenhed drev ham dertil. „Jeg hørde din Røſt, ſiger han, da Gud kal„dede ham, og frygtede, thi jeg var nøgen, og „ſkiulede mig. Hvo gav dig tilkiende, ſvarede „Gud ham, at du var nøgen? Haver du ædet „af det Træ, om hvilket jeg bød dig, at du ſkulde „ikke æde deraf?" Hvilken ſagtmodig Erindring! det er en underviſende og medlidende Faders, og ikke en fortørnet Herres Stemme. Endnu truer ikke Menneſket med nogen videre Straf end den, ſom det allerede følede ſelv. Gud foreholder ham ſin Ulydighed, ikke ſom noget, hvormed han havde fortørnet Gud, men ſom noget, hvormed han havde ſkadet ſig ſelv. Henſigten af den heele Tale gaaer ud paa at lære Menneſket, at give herefter

bedre

e Agt paa ſine Gierninger, at betænke deres
jer, og at handle forſigtigere. Har du ikke
je været nogen, vilde Gud ſige, uden at trænge
Skiul? Naar begyndte du først at føle den
ighed i din Natur, ſom giorde dig Nogenheden
rlig? Var det ikke ſtrax efter den Handling,
vilken jeg havde advaret dig? Var det ikke,
at du havde ſpiiſt den Frugt, om hvilken jeg
e, at den var dødelig? Saa taler en Fader,
ſtraffer af Kierlighed. Naar et Barn har
traadt hans Befalinger, og derved paaført
lv en Skade, ſom det nu begræder, og tillige
lig fortryder ſin Ulydighed, forøger han ikke
Lidelſer ved at overfare det ſtrax med nye Tru-
og Bebreidelſer; Han foreholder det først Føl-
af ſine Handlinger, for at lære det Lydighed
gtſomhed; Derefter tænker han paa Raad og
ler til at hielpe Barnet; Og endelig, derſom
troer, at dette Onde, ſom Barnet ſelv har
rt ſig, det Stød eller Fald, ſom det føler,
r nok til at afſkrække det i Fremtiden fra ſaa
lig en Handling, lægger han endnu et nyt
, en nye Straf og Smerte dertil. Han ind-
ker den Frihed, ſom det misbrugte, og ſætter
n Tilſtand, hvori det ikke ſaa let kan ſkade ſig.
faderlig handlede og Gud med Menneſket.
Lidelſe var ſtor, og Fortrydelſen var uden
ligeſaa alvorlig. Følgerne af denne første

Overtrædelſe vare forſkrækkelige nok. Gud tillod, at Menneſket følede dem alle. Saa bedrevelig en Erfaring var nødvendig for at opvække hos det en inderlig Fortrydelſe og Afſkye for at begaae fleere Overtrædelſer. Denne Forbindelſe imellem de onde Handlinger og deres Følger lader Gud ham ikke aleene føle, han fører ham endog paa nye til Eftertanke derom. Han ſpørger ham ſelv, om han havde følt noget Ondt, nogen Svaghed, Skam eller Fortrydelſe, ſeirend han begik den førſte Synd, og lærer ham derved af ſin egen Erfaring at kiende den uopløſelige Forbindelſe, ſom der er imellem Synd og Straf, imellem onde Handlinger og Lidelſer, imellem Frihedens Misbrug og den Ulykſalighed, ſom følger derpaa. Da Gud havde førſt vel indtrykt denne vigtige Lærdom i Menneſkets Siel, tænker han paa Middel til at trøſte og frelſe det, og forkynder det ſamme: Qvindens Sæd ſkal ſønderknuſe Slangens Hoved. Og endelig lægger han en nye Vægt til diſſe bevægende Grunde, ved at forkynde alle de onde Følger, ſom Synden førde med ſig.

Gud har endog Taalmodighed til at høre førſt Menneſkets Undſkyldning. Saaledes handler og en Fader, ſom vil oplyſe og overbeviſe ſine Børn, og ikke regiere dem ved en blind Lydighed. Hvad ſagde da Menneſket for at undſkylde ſig?

Det

Det, ſom de fleeſte ſige endnu. Det lagde Skylden paa andre, ſom havde forført det, paa den Tilſtand, i hvilken Gud havde ſat det, og den Anledning til Friſtelſer, ſom det fandt for ſig i Verden. Er det ikke ſaaledes endnu, at vi beſmykke vore Feil? „Qvinden, ſagde Adam, ſom „du gav at være med mig, hun, hun gav mig af „det Træe, og jeg aad.“ Da Gud ſpurgde Qvinden, hvorfor hun havde giort det, ſvarede hun, „at Slangen havde forført hende.“ Naar vi ville undſkylde vore egne Feil ved at lægge Skylden paa andre, og paa de Anledninger til Friſtelſer, ſom der findes i Verden, falder denne Skyld tilſidſt paa Gud ſelv: Det var ham, ſom havde givet Adam den Qvinde, ſom havde forført ham; det var ham, ſom havde ſkabt den Slange, ſom forførde Qvinden. Af ſaadanne Undſkyldninger, hvormed vi ville beſmykke vore egne Feil, komme tilſidſt alle Klager over Forſynet. Vi ville, at Gud ſkulde have ſkabt en Verden, hvori der var ſlet ingen Anledning til Friſtelſe; Og vi betænke lige ſaa lidet ſom Adam, hvor daarligt dette Ønſke, hvor formaſtelig denne Paaſtand er. Naar Gud ſkulde udrydde al Anledning til Friſtelſe af Verden, maatte han og tillige berøve os det allerkiereſte, ſom vi have der. Gud maatte da tage alt det Behagelige bort, ſom der er i Smagen, i Synet, i Hørelſen, i Lugten, i Følelſen, alle de ſelſkabelige Fornøiel-

ſer, al den Bequemhed, ſom Tingene have til at forøge vore Bequemmeligheder, med faa Ord, alt det Angenemme, ſom der er i Tingene, eller i Frihed til at bruge dem; Og mon vi da ſelv bleve bedre tilfreds med ſaadan en Verden, ſom ikke kunde misbruges? Qvinden var unægtelig det kiæreſte, ſom Adam eiede i Verden, det, ſom han nødigſt vilde miſte, og uden hvis Beſiddelſe Jorden med alle dens Frugter og hans Herſkab over Dyrene ikke kunde tilfredsſtille ham. Denne Qvinde, ved hvis Skabning han nylig havde glædet ſig meer, end ved heele Jordens Beſiddelſe, og ſom havde giort meere til hans Lykſalighed, end det heele Paradiis, den anſeer han nu for den første og ſtørſte Aarſag til ſin Ulykſalighed, og beklager ſig, fordi Gud havde givet ham hende. Havde Gud, da han første Gang ledede Qvinden til Adam, ſpurgt ham, hvilket han helſt vilde, enten miſte igien denne Qvinde, og beholde ſit Paradiis aleene uden al Anfægtning, eller og beholde Eva paa de Vilkaar, at hun engang maaſkee i Tiden kunde friſte ham til at ſpiſe af den forbudne Frugt; Havde Gud, da han først ſkabte Qvinden, ſpurgt Adam derom; O hvor lidet ſkulde han da vel have agtet den Friſtelſe af Qvinden mod den Lykſalighed, at beholde hende, og at ikke være aleene! hvor mægtig ſkulde han ikke have troet, at han var, ved Hielp af ſine medſkabte Evner, til at overvinde ſaa ringe

en

en Friſtelſe! hvor vilde han ikke have holdt ſig ſelv uundſkyldelig, derſom han nogen Tid ſkulde blive ſvag nok til at lade ſig overtale til at ſpiſe en forbuden Frugt, for at give Skylden paa Qvinden, og klage over Gud, fordi han havde givet ham hende! Saa vel var Adam den Tid fornøiet med Gud, med Verden, med Qvinden; Og nu derimod var han misfornøiet med dem alle, hvorfor? Fordi han var misfornøiet med ſig ſelv, fordi han ikke vilde tilſtaae, at Aarſagen til den Misfornøielſe kom fra ham ſelv, og at hans egne Feil, hans frie Villies Misbrug var den ſande Aarſag til alt det Onde, ſom han følede i Verden. Dette ville Menneſkene endnu ikke tilſtaae, ikke de Vliſe engang iblant os ville tilſtaae det, og derfor plage de ſig og forgiæves med at finde Aarſagen til det Ondes Oprindelſe. De ſøge den, ligeſom Adam, i Gud, i Verden, i alt det, ſom er uden for dem, og aldrig i dem ſelv, i det mindſte ikke i deres Feil, i en Synd, ſom har forandret endog det Sødeſte og Behageligſte i Tingene til Galde og Gift. Hiſtorien af Faldet lærer os at kiende denne Aarſag til det Onde; Og det er uden Tvivl ogſaa den aleene, ſom tilſidſt kan tilfredsſtille en ſund Fornuft, naar den længe og forgiæves har plaget ſig med andre Opløsninger.

Det er og rimeligt, hvad de fleeſte meene, at Slangen var før Faldet et meget kiært Dyr for Men-

Menneſket. I det Gud ſiger efter Faldet, at han vilde ſtifte Fiendſkab imellem Qvinden og Slangen, giver han tilkiende, at der har været et beſynderligt Venſkab mellem dem tilforn. Der findes endnu i Arabien og Egypten et Slags flyvende Slanger, ſom ere meget ſkiønne. De have en lyſeguul Farve, ligeſom Guldet, og naar Solen ſkinner paa deres Vinger og Haler, have de en meget prægtig Anſeelſe. Diſſe Slanger kaldes i Skriften Seraphim (4 Moſ. 21. v. 6.) et Navn, ſom ellers bruges til at betegne Englene. Dette kiære Dyr var nu ogſaa blevet Menneſket forhadt; Det burde ikke heller have været ſkabt. Det var nu, efter Qvindens Sigende, Aarſagen til alt det Onde i Verden.

Saaledes undſkyldede Menneſket ſig. Gud beſvarer deres Undſkyldninger, og dette Svar indeholder mange vigtige Ting. Det er ligeſaa lærende og faderligt, ſom alt hvad Gud før havde talet til dem. Gud overbeviſer dem 1) om Utilſtrækkeligheden af deres Undſkyldninger; Og han gier det baade ved at viſe dem, hvor vigtige Grunde de have til at lyde hans Befalinger, og ved at foreſtille dem, hvor daarlige deres Klager vare, hvor lidet de vandt ſelv, naar Gud vilde høre dem. „Efterdi du lydede din Huſtrues Roſt, ſiger „han til Adam, og aad af det Træe, om hvilket „jeg bød dig, og ſagde, du ſkal ikke æde deraf.“

Meere

Meere behøver Gud ikke at ſige, for at føre Adam til Gemytte, at, hvor kiær Qvinden end var for ham, var dog hendes Røſt ikke at ſætte i Ligning med den Røſt, ſom havde forbudet ham at ſpiſe af Træet. Et Ord af et Menneſke, ſom var ligeſaa nyt og uerfaren i Verden ſom han, og ſom trængde ligeſaa meget til en Viiſeres Raad og Ledſagning, hvorledes ſkulde det kunne ſættes i Ligning med den ledende Stemme, ſom hidindtil have ſtyret og vogtet dem begge? Qvinden kunde deraf let ſlutte, at Slangens Forførelſe undſkyldede hende endnu mindre. Men naar Gud og vilde høre diſſe Undſkyldninger, naar han vilde borttage nogle af de Friſtelſer, ſom Menneſket klagede over, og ſtraffe den, ſom de lagde Skylden paa, fulgde da deraf andet end en Straf for Menneſket ſelv? Gud maatte da berøve ham meget af det, ſom tilforn havde været ham kiært, eller i det mindſte betage Tingene nogle af de Behageligheder, med hvilke de havde friſtet ham. Slangen, Qvinden og Jorden maatte tabe nogle af deres Ydigheder, for ikke at friſte Adam i en Tilſtand, hvori han var ſvagere til at modſtaae Friſtelſer. Alt, hvad han ſaae, maatte have mindre Behageligheder for ham, og ikke være ſkiønt og tillokkende, ſom det havde været tilforn. Jorden maatte ikke meere være ſaa frugtbar paa ſkiønne Frugter, der forførde til Umaadelighed, Slangen tabe noget af ſin herlige Anſeel-

ſe,

ſe, og den Forbindelſe, i hvilken han
Qvinden, maatte ikke heller være ſaa fi
behagelig, ſom den havde været tilforn.
var altſammen en nødvendig Følge af M
Klagemaal. Men hvad gjorde han dern
end at han erkiendte ſelv Nødvendighe
Straf, af en Forandring i Jordens, Q
Slangens og hans egen Tilſtand, ſom
Friſtelſerne berøvede ham mange af Live
geligheder? Hvorover havde Menneſke
Var det ikke over Guds Gudhed ſelv, o
for ſtore Yndigheder, ſom Gud havde
Naturen, over den ſkiønne Slange, den b
Qvinde, den yndige Frugt? Gud hørde
ger, fordi han fandt det nødvendigt, ti
bygge større Fald, at betage Tingene de
lige Behageligheder, ſom Menneſket nu v
for ſvagt til at modſtaae, og dette blev M
Straf. Slangen ſkulde nu herefter il
være ſaa ſkiøn; Fødſelens Smerter ſkull
Qvinden noget af den Sundhed, den munt
gende og behagelige Omgang, diſſe altid blo
Yndigheder, ſom hun havde misbrugt til
re Manden; Og Jorden, den ſkulde il
meer være ſaa frugtbar, ſaa riig paa fo
Frugter. Var det for at ſtraffe Menneſken
eller for at bevare det for nye Friſtelſer,
gjorde alt dette? O! hvilken Viisdom

hed fremlyser ikke af denne Dom? I denne nye Huusholdning med Menneſket, ſom var bygt paa Naade, vare alle Straffer forbedrende. Ville vi dog betænke dette, baade naar vi klage over Straffene, naar vi give Forſynet og Skiebnen Skyld for vore egne Feil, og anſee Guds forbedrende Straffe ſom Virkninger af en Overherres Hevn og Vrede! Ville vi da betænke, hvor meget de Friſtelſer, ſom vi beſvære os over, ere forbundne med vor Lykſalighed, at det er Guds Godhed ſelv, ſom vi klage over, og at det er kun for den Misbrugs Skyld, ſom vi giøre af det Gode, ſom Gud tilbyder os i Naturen, at han undertiden berøver os det! Lad os foreſtille os et Menneſke, ſom klager over Naturen, fordi Smagen forfører ham til Fraadſerie og Drukkenſkab, og ſom med diſſe Klager meener at kunne undſkylde ſine Feil! Hvorover klager han? Over Guds Godhed, ſom har forbundet en naturlig Fornøielſe med de Ting, ſom han behøver til ſin Føde og Underholdning. Hvad vil han? At Gud ſkal betage ham Smagen eller forandre Viinen til Galde i hans Mund? Andet er jo ikke mueligt, naar han vil have det alt borttaget, ſom kan friſte ham til Umaadelighed? Hører Gud det ikke, klager han over Friſtelſer, og giver Gud og Naturen Skyld for ſine Feil. Hører Gud dem, og lader Umaadeligheden føde Smerter og Sygdomme efter ſig, ſom berøve ham den

den Smag, over hvis Friſtelſer han nyelig klage-de, (thi at Gud for nogles Umaadeligheds Skyld ſkulde lade alle Viinſtokke forandre deres Natur, det var dog vel for meget at begiere; Det er nok, at Viinen taber ſin Smag i Drankerens Mund, men dette kan ikke ſkee uden ved Sygdomme og Smerter). Hvad da? da klager han over Straffen, ligeſom han nyelig klagede over Friſtelſerne. Lad ham kun klage over Synden, lad ham modſtaae Friſtelſerne; Og, derſom han ikke kan det, da taale Straffen taalmodig. Det er det eeneſte Middel til Forbedring, ſom er tilbage for en Skabning, der har misbrugt ſin Frihed, og ſom endnu ikke har Herſkab nok over ſine Begierligheder for at kunne regiere ſig ſelv.

Den ſidſte Skyld var bleven lagt paa Slangen. Den var det, ſom Menneſket anſaae for den første Aarſag til ſit Onde. Et ufornuftigt Creatur, ſom kun havde været en Anledning eller Redſkab til Menneſkets Overtrædelſe, kunde ikke ſtraffes; Thi et Onde, betragtet ſom en Straf, er en bevægende Grund til at lade en Handling, og i den Henſigt kunde Gud ikke berøve Slangen nogle af de Yndigheder og Fuldkommenheder, ſom den beſad for Faldet. Hverken havde den overtraadt nogen Lov, ikke heller havde den Forſtand til at lade ſig ved Straffer afſkrække fra en tilkommende Overtrædelſe. Hvad der ſiges til Slangen, maae

altſaa være ſagt i Henſigt enten til Menneſket, eller til et andet fornuftigt Væſen, ſom ſtod i Forbindelſe med Slangen, og ſom havde bragt den til at forføre Menneſket. Skriften taler paa andre Steder tydeligere om ſaadanne Væſener, ſom have havt Deel i Menneſkets Fald. Her ville vi kun ſee, hvad der følger af Ordene ſelv. „Slangen, „ſiger Gud, ſkulde være forbandet fremfor alt „Qvæget, og fremfor alle vilde Dyr paa Marken. „Den ſkulde gaae paa ſin Bug o. ſ. v. Der ſkulde „blive Fiendſkab hereſter imellem den og imellem „Menneſket.“ Dette tilkiendegiver aabenbar en Forandring i Slangens Tilſtand, ſom giorde den nu lige ſaa heslig og afſkyelig for Menneſket, ſom den tilforn var det kiær og behagelig. Dette kunde ikke være Straf for Slangen. For hvem da? For Menneſket. Ved Slangens Forandring ophørde den første Friſtelſe, over hvilken Menneſket havde beklaget ſig; Men der forſvandt tillige een af dets ſtørſte Fornøielſer. Det var en vigtig Erindring og Advarſel for Menneſket, at regiere ſine Begierligheder, og ikke klage over Friſtelſer, af Frygt for, at Gud tillige med diſſe Friſtelſer ſkulde borttage alle de Behageligheder i Tingene, ſom ere forbundne dermed. Adam havde nu ikke meere at frygte, at Slangen ſkulde forføre ham med ſin ſkiønne Geſtalt og ſmigrende Venlighed; Men han ſavnede og al den Fornøielſe, ſom han havde havt af

dette Dyr. Een af de ſkiønneſte Skabninger var bleven ham afſkyelig, og han havde faaet en giftig og liſtig Fiende iblant Dyrene. Gaaer det ikke ſaaledes endnu med Fraadſeren, Drankeren og alle dem, ſom misbruge Guds Gaver, og af Tingenes udvortes Behageligheder lade dem forføre til en umaadelig og ufornuftig Brug deraf? Diſſe Ting tabe tilſidſt deres Smag; Den ſundeſte Spiſe og Drikke forvandles i Fraadſerens og Drankerens Mund til Gift. Det, ſom var ſkabt til at opholde Livet, bliver en Aarſag til Døden, og de Frugter, ſom Gud gav Menneſket for at vederqvæge og fornøie det, bliver Kilden til Afſkye, Væmmelſe, Smerte og Fortrydelſe.

Men ſkulde et uſkyldigt Dyr lide ſaadan en Forvandling for Menneſkets Skyld? Det ſynes noget haardt og utroeligt; Men mange Aarſager retfærdiggiøre denne Omgang. Ingen Skabning har Ret til at forlange en Fuldkommenhed af Gud, ſom ſtrider mod høiere Hensigter. Væſener af en ringere Art maae derfor taale, at nogle af deres Fuldkommenheder opofres, naar det er fornødent til at befordre de fuldkomnere Skabningers Lykſalighed. Menneſket er dog den fornemmeſte af Guds Skabninger her paa Jorden. Derfor blev ham givet et Herſkab over de andre. Slangen var ikke ſkabt for ſin egen Skyld aleene. Det var og for at fornøie Menneſket, at den havde faaet ſine første Yndigheder

heder. Den kunde og derfor med Rette miſte dem, ſaaſnart det var fornødent til at belære og forbedre Menneſket. De umælende Dyr lide jo daglig meere for Menneſkets Skyld ved dets Forfængelighed, Laſter og Grumhed, end Slangen kunde lide ved den Forvandling; Hvorfor ſkulde den da være meere utroelig end det, ſom vi ſee og erfare? Fordi Slangen blev derved ubehagelig og ſkadelig for Menneſket, derfor er det ikke ſagt, at den ved den ſamme Forandring leed noget ſelv. Af det Forhold, ſom et Dyr har i Henſeende til et andet, kan man ikke ſlutte altid til dets egen Fuldkommenhed eller Ufuldkommenhed. Et giftigt Dyr kan i ſin Art være ligeſaa fuldkomment, fornøiet og lykſaligt, ſom et andet. Fordi Paafuglen ſeer ſkiønnere ud, og Nattergalen fornøier Menneſket meere ved ſin Sang, derfor er det ikke ſagt, at de ere fuldkomnere i deres Natur end Uglen. Den Torn, ſom ſtikker, og den Nelde, ſom brænder, kunde være ligeſaa gode Planter i deres Art, ſom det ſkiønneſte Blomſter og de behageligſte Frugter ere i deres. Fordi Slangen tabde ſine udvortes Behageligheder for Menneſket, derfor er det ikke ſagt, at den ogſaa ophørde gandſke at være Menneſket til Nytte. Den tiener det maaſkee, ved at ſue Giften af Jorden, nok ſaa meget i denne Stand, ſom den tienede det med ſine forføriſke Yndigheder i den første. Saaledes veed Gud at dra-

ge Godt af Ondt, at forbinde Straf og Naade tilsammen, at sætte alle Skabninger i det Forhold, som behøvedes til at fremme deres fælles Gavn, og at befordre det Herres Vel, uden at opofre ganske endog de mindste Skabningers Lykſalighed. Førend Gud gaaer videre, og førend han endnu har forkyndet Menneſkene de onde Følger af deres Handlinger, som umiddelbar rørede dem ſelv, og ſom de endnu ikke følede, opretter han deres nedſlagne Sind ved den Troſt, at Qvindens Sæd ſkulde ſønderknuſe Slangens Hoved. Dette kan umuelig forſtaaes om en Magt, ſom Menneſket ſkulde faae over de naturlige Slanger. Menneſket har ikke ſaadan en Magt. Der ere Slanger, ſom ere langt mægtigere end Menneſkene. Havde det været en legemlig Magt til at træde Slangen, hvorfor ſkulde Adam og Eva ikke lige ſaavel have havt den Magt, ſom deres Sæd og Efterkommere? Følgerne af det Fald, hvortil Slangen havde givet Anledning, kunde ikke udſlettes derved, at Menneſket traadde Slangen paa Hovedet. Saa unyttig en Hevn over et uſkyldigt Dyr, og over dets endnu meere uſkyldige Efterkommere, var hverken anſtændig for Menneſket at begiere, eller for Gud at love. Det er altſaa klart, at derved ikke forſtodes en legemlig Magt til at træde Slangen paa Hovedet, ſom ſkulde gives til en af Qvindens Efterkommere, men at der

af

af hendes Sæd skulde fødes engang et Menneske, som skulde oprette igien det, som det heele menneskelige Kiøn havde tabt ved den forbudne Handling, hvortil Slangen havde givet Anledning. Ordene havde ellers ingen fornuftig Meening; Og at Qvinden selv har forstaaet dem saaledes, at hun har troet, at der skulde fødes en overordentlig og ret guddommelig Person af hende, det see vi af det, som hun sagde siden ved hendes første Søns, ved Cains Fødsel: „Jeg haver født, siger hun, en Mand, som „er Herren Jehovah“: Ved dette Navn, som af Jøderne ikke blev tillagt nogen anden Person end den sande Gud alene, giver hun nokſom tilkiende, hvor høie Begreb hun havde om denne overordentlige Person, som skulde fødes af hendes Sæd. Det er derfor endnu ikke sagt, at hun endnu havde nogen udførlig Kundskab om det Middel, som Gud engang efter mange Aarhundredes Forløb vilde bruge til Menneskets Frelse. Saadant var ganske urimeligt at tænke. Da denne guddommelige Mand Jesus selv kom til Verden, omgikkes hans Disciple længe med ham, førend de lærede at kiende ret baade Fuldkommenheden af hans Person og Øiemærket af hans Sendelse. Her var endnu hverken Tid eller Sted til at oplyse Mennesket ganske om saa vigtig en Tildragelse, hvor-

til det ſørſt ſkulde ſkee mange Forberedelſer, og ſom endda efter alle diſſe Forberedelſer var ſaa vanſkelig for Menneſket at ſatte, endog paa den Tid, da den blev opfyldt. Her handledes kun om, at give Menneſket en Forſikring om en tilkommende Frelſe, ſom kunde troſte det, og hvorpaa deres Haab og Troe kunde grunde ſig i den nye Huusholdning, ſom Gud begyndte med dem. Alt hvad Gud havde ſagt meere om Maaden, paa hvilken denne Forjættelſe ſkulde opfyldes, hvem denne overordentlige Mand ſkulde være, hvad han ſkulde giøre og lide, havde kun tient til at giøre Forjættelſen meere utroelig, og til at legge ſaadanne Anſtød for Menneſkets Fornuft, ſom den endnu ikke var ſtærk nok til at overvinde. At forlange, at Gud ſkulde aabenbare Menneſket paa eengang alt, hvad det i fire tuſinde Aar har lært, er uden Tvivl ikke aleene en daarlig, men og i ſig ſelv ligeſaa umuelig en Begiering, ſom at forlange, at Gud ſkulde giøre fire tuſinde Aar til een Dag, og ſætte Adam i Stand til at tænke og erfare alt, hvad alle hans Efterkommere i ſaa mange Aarhundrede havde tænkt og erfaret. Hvilket Forlangende kunde være daarligere? Og dog hører man ſaadanne Spørgsmaale af dem, ſom ved Fornufteſlutninger ville beſtride en Hiſtorie, der er grundet paa ſaa troeværdige Vidnesbyrd.

Det

Det er beviist tilforn, at den forſkrækkeligſte Tanke, ſom plagede Menneſket, var den, at han ikke vidſte noget Middel til at ende ſit Onde. En ſkrækkelig Udſigt i det Tilkommende, en Frygt for en uophørlig Vedvarenhed af de Smerter og Angeſter, ſom han følede, maatte naturligviis ængſte ham meere, end alt det nærværende Onde. Ulige Forſikkring om en tilkommende Frelſe havde Adam allerede været ſtraffet nok; De mindſte Lidelſer blive utaalelige, derſom man endnu ikke ſeer Haab til nogen Ende. Saaſnart Gud derimod vilde give ham denne Forſikkring, at hans Lidelſer ſkulde endes eengang, at der var et Raad, en Frelſe muelig, ophørde den ſtørſte Nød, Menneſket ſkulde da endog med Taalmodighed og Underkaſtelſe kunne høre den Dom, hvori Gud forkyndede ham andre Følger af hans Handling, ſom han endnu ikke kiendte. Gud vidſte ſaadant et Middel, og i det han ſagde, at Qvindens Sæd ſkulde ſønderknuſe Slangens Hoved, ſagde han nok, for at forſikkre Menneſket, at det Onde eengang ſkulde ophøre. Dette var nok til at ende den ſtørſte Lidelſe, ſom var Frygt for et uophørligt Onde; Og, da den ſtørſte Sieleangeſt derved var ſtillet, tilſiger Gud for Menneſkene nogle andre Følger af deres Overtrædelſe, ſom de ikke kiendte endnu, og ſom ikke ſkulde afſlade, ſaa længe de levede her paa Jorden, for at tiene dem deels til en Rettelſe og Forbedring ved

at erindre dem stedse om det første Fald, om Syndens og Straffens Uadskillelighed, deels til en Lægedom og Modgift mod det Onde, som de havde paaført dem, deels til at forebygge et endnu større Onde. Saa viise, saa faderlige vare Hensigterne af de følgende Straffer, som Gud forkyndte Menneskene.

Til Qvinden, som var den første, der havde forseet sig, sagde han: „Jeg vil meget mangfoldiggiøre din Kummer og din Undfangelse, med „Smerte skal du føde Børn, og din Attraae skal „være til din Mand; Han, han skal herske over „dig". Denne Dom indeholder tvende Sætninger; Den eene er, at Qvinden skal føde med Smerter, og den anden, at Manden skal regiere over hende: Begge Straffes ere Følger af Menneskets Handlinger; de ere ogsaa begge forbedrende.

Fødselens Smerter staae endnu i saa nøie en Forbindelse med Menneskets Levemaade, at Fornuften ingen Vanskelighed kan finde i at betragte dem, som Følger af Synd og Uordentlighed. De ere vel nu omstunder ikke altid Følger af Menneskets egne Overtrædelser; En kielen Opdragelse og den Fordærvelse, som hersker i den almindelige Levemaade, svække ofte Naturen, førend Mennesket endnu er i Stand til at kunne vælge selv og beskytte sine Handlinger; Og Nationer, hos hvilke saadan

en

en Overdaadighed, Kielenſkab og Fordærvelſe herſker, blive fra Ungdommen af giorte udueligе til at opfylde Mødres Pligter uden ſtore Lidelſer; De føde Børn, ſom blive endnu ſvagere og udueligere, end de ere ſelv. Legemets Svækkelſe er ikke den eeneſte Aarſag til deres Smerter og til deres Udueligheb. Paſſionernes Heftighed, ſom og er en Følge af Kielenſkab og Vellyſt, en unaturlig Emfindtlighed foreger baade deres Smerte og deres Udueligheb til at være Mødre. Endog, naar de ville ſelv gierne opfylde deres Pligter, kunne de ikke meere, af Frygt for at Børnene ſkulle indbrikke tillige med Melken alle de Angeſter, Skrækfomheder og Emfindtligheder, ſom Mødrene ſelv ere underkaſtede. Vanen, Moden, Æren, Verden tillade dem ikke at forandre deres Levemaade; Og, naar de end vare Herrer nok over dem ſelv for at foragte alle Fordomme, for at indrette deres Levemaade, deres Spiſe, deres Klædedragt efter Naturen, er det dog for ſildig. De have arvet deres Forældres Svagheder; De have ved Fødſelen og Opdragelſen alle inddrukket ſaa meget af den almindelige Fordærvelſe, at baade deres Siele og deres Legemer ere for ſvage til at føde uden megen Smerte. Et kiendeligt Beviis, at diſſe Smerter ere arvelige Følger af en arvelig Fordærvelſe; Og hvad hindrer os da fra at troe, at den første Smerte var en Følge af den første Synd? See

vi ikke endnu, midt i den almindelige Fordærvelſe, de forunderligſte Exempler af lette Fødſler iblant de Folk, ſom føre et Liv, der er meere maadeligt, meere overeensſtemmende med Naturen, og mindre foruroeliget af heftige og voldſomme Tilbøieligheder? Fødſelens Smerter ere ikke Følger af en ond Tilbøielighed aleene; De forøges ved alle Uordentligheder, og Sielens Svagheder have ligeſaa ſtor Deel deri, ſom Legemets; En fordærvet Indbildningskraft ſkader ligeſaa meget, ſom en høi Grad af ſandſelig Emfindtlighed. Det er ikke Straf for een Synd aleene, men for al Synd, ikke aleene en Straf, men og et Raad og en Lægedom imod Synden. Ligeſom alle onde Tilbøieligheder, al Slags Fordærvelſe i Sindet og Legemet giør noget til at mangfoldiggiøre Fødſelens Smerter, ſaa ere og diſſe Smerter nogle af de ſtærkeſte bevægende Grunde for det andet Kiøn til at indſkrænke dets Begierligheder; Og hvilke fordærvede, hvilke uværdige Creaturer ſkulde ikke vore forkielede og i Vellyſt og Magelighed opdragne Fruentimmer blive, derſom de kunde unddrage dem fra Fødſelens Smerter, ſaaledes ſom de vide at unddrage dem næſten fra alle andre Livets Byrder, indtil dem, hvortil Naturen allermeeſt forbinde dem, indtil Omſorg for deres egne Børn! Fødſels Smerterne ere jo faſt det eeneſte, ſom nøder dem til at følge nogen fornuftig

Regel

Regel i deres Handlinger, til at vaage over deres Passioner, til at modstaae deres Lyster og Emfindtlighed, til at regiere Indbildningskraften, til at sætte en forsængelig Omsorg for deres Klæder og Prydelser tilside; Som lærer dem at kiende Forsængeligheden af den Skionhed, hvoraf de saa meget hovmode dem, og at finde i de naturlige Pligters Opfyldelse de Fornoielser, som de forgieves søgte tilforn i Mandfolkenes Tilbedelser, i Selskabernes Adspredelser, og i de forsængelige Grundregler, i hvilke de bleve opdragne. Den rette og sunde Opdragelse, det fornuftige Væsen, som gior gode Mødre saa kiendelige og agtbare fremfor dem, som ere blevne gamle i den eenlige Stand, er det ikke ogsaa en Virkning af Fødselens Smerter? Saa forbedrende er denne Straf; Og den har endnu fleere ligesaa kierlige og faderlige Hensigter. Den er ikke aleene en Tomme paa de uordentlige Begierligheder, men og et Baand paa den naturlige Kierlighed. Vi elske naturligvis meest det, som har kostet os noget. Fødselens Smerter have derfor megen Deel i den Ømhed, hvormed en Moder elsker sit Barn. Naar denne Kierlighed bestyres af Fornuften, giver den Kiønnet en Fortieneste, som det ikke kunde have havt i en Tilstand, hvori ingen Lidelser vare; Og, enten vi agte paa Lidelserne selv, eller paa Nytten deraf, hvor meget overgaae da ikke saadanne Fortieneſter

tieneſter mange af dem, af hvilke det ſtærke Kiøn allermeeſt bryſter ſig? En Regent, ſom vover andre Menneſkers Liv for at udbrede ſit Navn i Verden, hvor liden er den Tapperhed, af hvilken han hovmoder ſig, hvor ringe den Nytte, ſom han ſtifter, mod det, ſom en god Moder giør, naar hun med Taalmodighed fordrager de Smerter og Bekymringer, ſom Fødſelen og Opdragelſen føre med dem? Saaledes viſer Guds Kraft ſig i Menneſkets Skrøbeligheder, og hans Kierlighed endog i Straffen ſelv. Denne Straf er ofte i ſaa høi en Grad forbedrende, at den ikke aleene bliver en Modgift mod Synden, men og et Middel til at frembringe ſtore og heroiſke Dyder i en ſkrøbelig Skabning.

Det Herſkab, ſom Gud tillagde Manden over Qvinden, var ligeſaa nødvendig en Følge af hendes Handling, og ligeſaa bedrende en Straf, ſom den foregaaende. Intet Selſkab kan beſtaae uden en Art af Beſtyrelſe eller Herſkab. Det er ikke aleene, naar Tankemaaderne ere adſkillige, men og, naar Paſſionerne ere ſtridige, at der behøves noget til at giøre Udſlaget. I et Selſkab af tvende Perſoner, hvor de flereſte Stemmer ikke kunne giøre Udſlaget, maae denne Ret tillægges een Perſon aleene. Fornødenheden af et Herſkab og Beſtyrelſe maae altſaa ikke have været ganſke ubekiendt for Faldet. Men, ſaa længe Paſſio-

nerne

nerne endnu ikke vare ſtegne til en overordentlig Heftighed, og Fornuften ikke fordærvet ved onde Vaner og Fordomme, var dette Herſkab meget mildt, ligeſom det og endnu i lykkelige Foreeninger neppe er føleligt. I ligegyldige Ting har man paa begge Sider ſøgt at forekomme hinandens Ønſker; I Tilfælde, hvor Guds eller Naturens og Fornuftens Love beſtemmede noget viſt, have begge Mennesker kun havt een Villie, og i andre har man deelt Herſkabet imellem ſig ſaaledes, at den ene fulgde villig den andens Raad i de Tilfælde, hvor han troede, at han havde meeſt Erfaring. Saaledes er det troligt, at Tilſtanden var i Begyndelſen. Det var altſaa endnu ingen Befalning, ſom beſtemmede Herſkabet. Manden har vel i Begyndelſen havt et Fortrin, ſom var grundet i den ſtørre Erfaring, hvilken han rimelig beſad, fordi han var tidligere ſkabt, og imidlertid bleven underviiſt af Gud. Men vi finde endnu ei, at Herſkabet var ham givet ved en udtrykkelig Befalning til Qvinden at adlyde, ſom ſkulde ſtrække ſig uden Undtagelſe til alle hendes Efterkommere. Saadant et Fortrin kunde ikke vel have nogen anden Grund end Magten og Styrken, efterdi den er den eeneſte Egenſkab, ſom Mandfolkene kunde med nogen Grund tilegne dem aleene. I en Tilſtand, hvori Fordærvelſen undertiden kan være ſtor nok, for at behøve Tvangsmidler, og hvor Retten aleene

er for ſvag, derſom den ikke underſtøttes ved Magten, der kan Magten give ſaadanne Fortrin, men ikke i en uſkyldig Stand. Nu derimod er det fornødent, at giøre det til en Regel, at det ſtærke Kiøn ſkulde regiere. Den Misbrug, ſom undertiden kunde følge deraf, var mindre farlig, end om Menneſket i ſaadan en Tilſtand ingen vis Regel havde havt. Da de ſandſelige Emfindtligheder begyndte at formeere dem, og Paſſionerne bleve alt for ſtærke til at regieres af Fornuften, maatte de indſkrænkes ved Magten. Dette blev tidlig en Nødvendighed i Verden, og Begyndelſen ſkeede fra Huusſtanden. Den ſandſelige Emfindtlighed er i Almindelighed ſtørre i Fruentimmeret end i det andet Kiøn, og dette, ſom og ſynes at være en Følge af den naturlige Svaghed, giorde Herſkabet ſaa meget meere fornødent. Denne Emfindtlighed har, ſaavidt den er naturlig og ikke en Virkning af fordærvede Vaner, uden Tvivl ſine viiſe Henſigter, ligeſom alt hvad der kommer fra Skaberen ſelv. Den giør Kiønnet bequemt til alle de ſmaae Omhyggeligheder, ſom Opdragelſen udkræver i de ſpæde Aar. Men den er og Aarſag til mange af dets Forfængeligheder, til den Lyſt, at giøre ſmaae Ting vigtige, hvorved det bliver mindre ſkikket til de ſtore Forretninger, og trænger til at ledes af et Kiøn, ſom har mindre naturlig Emfindtlighed. Ved ſaadan en lykkelig Blanding

af

af begge Kiøns Egenſkaber har Forſynet vidſt at befordre deres Lykſalighed, og at bruge endog deres Skrøbeligheder ſelv til at fremme deres fælles Gavn. Fruentimmerets Emfindtlighed giør dem til ømme Mødre og kierlige Ægtefæller. De ſtyre ved deres Venlighed den alt for ſtore Heftighed, ſom kommer deraf, at det andet Kiøn føler undertiden for meget ſine Kræfter og ſit Fortrin i Styrke. Diſſe Fortrin, ſom vi finde hos det ſtærke Kiøn, og ſom er Grunden til dets Herſkab, opvække hos Fruentimret baade en Tillid og en Frygt, hvorved det overvinder ſine naturlige Emfindtligheder. Ligeſom Tilliden til Mændenes Styrke og Beſkyttelſe giør, at Kiønnet ikke alt for meget føler ſin Svaghed, ſaa bliver og Frygten en Grændſe for dets Forſængeligheder og ſmaae Phantaſier. Jo ſtørre Svagheden og den ſandſelige Emfindtlighed er, des meere behøves Mandens Herſkab; Men des meere føler og Qvinden, at hun trænger dertil, des meere Tillid og Hengivenhed har hun til Manden, des meere Ømhed og Venlighed. „Din Attraae, ſiger Gud ſkal være „til din Mand; men han, han ſkal herſke over „dig.“ Erfarenheden ſtadfæſter den Sandhed. Meget ømme og emfindtlige Fruentimmer, de, ſom ſtaae allermeeſt Fare for at forledes af Paſſioner, ere letteſt at lade dem bøie af de Mænd, til hvilke de fatte Kierlighed og Fortroelighed;

Og,

Og, naar de falde i gode Hænder, antage de let Mændenes Tænkemaade og Tilbøieligheder, og underkaste dem villig deres Herskab, uden at mærke eller føle det selv. De derimod, som have mindre af Kiennets Emfindtlighed, og noget af Mændenes Styrke, ere ikke saa bøielige; Men de staae ikke heller saa let Fare for at lade dem forføre af deres Lyster; Tingenes udvortes Anseelse og det Indtryk, de giøre paa Sandserne, have ikke saa megen Magt over dem; De behøve derfor og mindre at regieres. Ligesom det er en høiere Grad af sandselig Emfindtlighed og en kiendelig Svaghed i Naturen, som har giort det første Herskab nødvendigt, saa har og Naturen foreenet dermed en Bøielighed, en Attraae til Manden, som svarer til Graden af den naturlige Emfindtlighed, og giør Qvinden villig til at taale Herskabet, eftersom det er meere eller mindre fornødent. Saaledes er Mandens Herskab blevet nødvendigt ikke aleene til at vedligeholde Orden i Huusstanden, og til at forekomme Ueenighed i Familierne, men og til at indskrænke Qvindens alt for store Emfindtligheder. Og just disse Emfindtligheder selv, denne alt for heftige Attraae, som giorde Herskabet nødvendigt, bliver, ved en besynderlig Bestyrelse af Forsynet, et Baand paa Herskabet, og et Middel til at formilde det.

Efteråt

Efterat Gud havde sagt dette til Qvinden, tiltalede han Manden: „Efterdi du lydde din „Hustrues Røst, siger han, og aad af det Træe, „om hvilket jeg bød dig, og sagde: Du skal ikke „æde deraf; da vorde Jorden forbandet for din „Skyld, med Kummer skal du æde deraf, alle „dit Livs Dage. Og den skal bære dig Torne „og Tidseler. I dit Ansigtes Sveed skal du „æde Brødet, indtil du bliver til Jord igien; „Thi du er tagen deraf. Thi du er Støv, og „skal blive til Støv igien.“ I denne Tale forkynder Gud Menneſket ogsaa tvende Straffer, som vare et kummerligt Arbeide og Legemets Død. Begge Straffer vare, ligesom de forrige, Følger af Menneſkets Overtrædelse, og i denne nye Tilstand, hvori Synden havde sat det, vare de ogsaa begge forbedrende.

Gud befalede Menneſket strax efter Skabningen at dyrke Jorden, og dette beviser, at Menneſket ikke var skabt til at leve uden Arbeide. Men, saa længe Begierlighederne endnu vare maadelige, Legemet sundt, og Jordens naturlige Frugtbarhed ikke blev hindret ved Menneſkets Laster, kunde dette Arbeide ikke være tungt og kummerligt; Det var meget meere et vederqvægende, et forfriskende Arbeide. Hvor meget Legemet end siden den Tid er svækket, og hvor meget Jorden end siden har lidt ved Menneſkets Voldsomheder og Øde-

lægge lser, er den dog endnu frugtbar nok til at nære mange fleere Indbyggere, end den har, uden et ſtrengt og dødende Arbeide, dersom ikke Begierlighederne daglig formeerede ſig, og opfandt nye Nødvendigheder. Denne umættelige Tørſt efter Ære, efter Rigdom, efter nye Vellyſter og Bequemmeligheder er det, ſom lægger ſaa utallige Byrder paa Menneſkene. Man har ikke ſaaſnart med megen Møie og Kummer opnaaet et Ønſke, førend Begierligheden føder et nyt af ſig, ſom foraarſager Menneſket endnu større Møie og Bekymring; Og ſaaledes ſlide vi os ſelv op ved Begierligheder og Arbeider, indtil vi blive til det Støv igien, af hvilket vi ere tagne. Erobreren, ſaavel ſom hans Slaver, Herren ſaavel ſom Tieneren, den Rige ligeſaa vel ſom Daglønneren, alle ere Trælle, hiine af deres egne Begierligheder, diſſe af andres. De ſtørſte Trælle ere ofte de, ſom ſynes mindſt at være det, de nemlig, ſom ere Trælle af deres egne Begierligheder. Hvilket grueligt Slæb har ikke Erobreren, den Stolte, den Gierrige, diſſe, ſom giøre andre til Trælle for at opløſte dem ſelv over Menneſkets almindelige Vilkaar? Hvor lidet nyde de ſelv af Livet, hvor plages de ikke af deres egne Begierligheder? De ſtørſte Skatter, heele Jorden er ofte ikke nok, for at ſtille dem tilfreds. Alexander var efter tolv Aars møiſommelige Arbeider mindre tilfreds, end

da

da han gik over til Asien. Hans Torst efter nye Ære og Erobringer var saa stor, at han frygtede selv, at den beboede Verden ikke var stor nok for at mætte den. Og den Vellystige, den Magelige, som, efterat have besværet Legemet med umaadelig Spise og Drikke, vælter sig paa en blød Seng, hvor plages han ikke af Kiedsommelighed, af Ækel, af Kraasenhed, og af tusinde Sygdomme, som ere Følger af hans Umaadelighed? De, som arbeide for at fyldestgiøre disse Menneskers Begierlighed, ere sielden saa store Trælle, som deres stolte og herskesyge, deres gierrige, deres magelige og vellystige Herrer. Tallet af de Mennesker, som døe af Hunger, Nøgenhed og Trældom, er og meget lidet mod deres, som dræbe sig selv ved Vellyst og Magelighed. Arbeide og Hunger giver den Fattiges ringe Spise en Smag, som den Vellystige forgieves søger at forskaffe sig ved alle Kryderier; Og det, som plager de faa Mennesker, der have giort andre til Trælle, endnu meer end disses Trældom, det er en grændseløs Begierlighed, en Begierlighed, som intet, uden en følelig Overmagt og Umuelighed aleene kan indskrænke. De Mennesker, som ere underkastede saadan en Overmagt, ere, under den største Trældom, ofte langt meere frie, end de, som herske over dem. Overmagten og Trældommen tillade dem ikke at føle de Begierligheder, som plage de andre, for hvilke saa-

dønne Grændſer ikke ere ſatte; Thi hvor faa ere ikke de, ſom i en uindſkrænket Frihed ere fornuftige nok til at indſkrænke dem ſelv? Saaledes ere Begierlighederne den ſande Aarſag til Menneſkets Plager og Byrder; Og denne Regel er faſt uden al Undtagelſe. Endog de, ſom ſynes at have meeſt Grund til at klage over andre, plages dog meeſt af deres egne Lyſter. Det fattigſte Menneſke nyde; iblant de polerede Folk, ſtørre Bequemmeligheder, end en Grønlænder: Han bor, han ſpiſer, han klæder ſig bedre. Hvad er det da, ſom gior hiin ſaa misfornøiet med ſin Stand, medens denne er vel fornøiet? Er det ikke de ſtørre Bequemmeligheder og de bedre Vilkaar, ſom han enten ſelv har været vant til, eller ſeer for Øine i andre? Diſſe ſtørre Begierligheder opvækkes i en Tilſtand, hvori Menneſkenes Vilkaar ere ulige, Begierligheder, ſom ikke kunne føles af Grønlænderen; Og denne er blot ved Mangel af diſſe Begierligheder meere fornøiet i ringere Vilkaar, end Europæeren er i de bedre. Een eeneſte Begierlighed er nok til at paalægge Menneſket en utaalelig Byrde. Den plager os ofte meere end mange, fordi den er altid ſtærkere, naar den beherſker Menneſket alene, end naar den modſtaaes og indſkrænkes af andre Begierligheder. Det er ikke Umaadelighed alene i de naturlige, almindelige og ſandſelige Tilbøieligheder, ſom gior Menneſkene til ſaadanne

Træl-

Træelle. Indbildningen og Fordømme have og ſkabt Lyſter, ſom giøre Menneſkene til Slaver, endog da, naar de ſynes at have undertrykt alle naturlige Begierligheder. Den Lærde plager ſig med ſine Griller, og Munken med ſine Ordens-Regler, nok ſaa meget, ſom den Vellyſtige; Og naar begge ſynes at være allermeeſt ligegyldige i Henſeende til alt det, ſom ellers forneier og beſkæftiger Menneſkene, kan den ringeſte Ting ſpilde deres Roe, og ſætte dem i en raſende Iver, ſom ofte har været mægtig nok til at forſtyrre den offentlige Fred.

Hvor megen Forbandelſe have ikke diſſe Begierligheder ført over Jorden! For at giøre dette beviisligt, behøve vi ikke at antage den Meening, at Jorden er ved Faldet bleven underkaſtet en overordentlig Forandring, endſkiønt dette er af gode Aarſager meget rimeligt. Den Forbandelſe, ſom er en naturlig Følge af Synden og Begierlighederne, var aleene ſtor nok. Den har ikke aleene paa mange Maader forſtyrret Jordens Frugtbarhed, men og giort, at den Frugtbarhed, ſom blev tilbage, gavnede os lidet. Hvad hielper al Frugtbarhed, al Overflødighed, al Rigdom, naar nagende Begierligheder og daglig tiltagende Svagheder, ſom ere Følger af Begierlighederne, forſtyrre os i Nydelſen deraf, naar de berøve os Smagen af de behageligſte Frugter, og forbittre de ſødeſte

Lyſter? Een eeneſte herſkende og umaadelig Begierlighed havde været nok til at døde alle Paradiſes Fornøielſer, og giøre det med al ſin Skiønhed og Frugtbarhed til et kiedſommeligt Opholdsſted, og et utaaleligt Fængſel for enhver Siel, ſom blev regieret af ſaadan en Begierlighed. See vi det ikke i diſſe ſtore Stæder og diſſe prægtige Slotte, hvor man har foreenet alt, hvad Konſt og Natur formaaer til at fornøie Menneſkene? Hvor megen Misfornøielſe, Misundelſe, Kiedſommelighed og Trældom boer ikke inden for diſſe ſkiønne Vægge? Det blev umueligt at opregne alle de Begierligheder, ſom tilintetgiøre baade Naturens og Konſtens foreenede Beſtræbelſer, og ſom giøre Menneſket ulykſaligt midt i Lykkens Skiød. Een eeneſte umaadelig Lyſt er nok til at føre Forbandelſe og Helvedsgeſter ind i diſſe jordiſke Paradiſer. Men Forbandelſen beſtaaer dog ikke aleene deri, at de umaadelige Begierligheder hindre Menneſkene fra at nyde Godt af Jordens Frugtbarhed; De have virkelig formindſket Frugtbarheden ſelv. Hvor mange Forandringer have ikke Menneſkets frie Handlinger foraarſaget paa Jorden? Menneſkenes Umaadelighed, Krige og Sygdomme have opfyldt Luften med giftige Uddunſtninger; Og hvor mange Ødelæggelſer have ikke Laſterne anrettet paa Jordens Overflade? Erobringer, Statsforandringer, borgerlige Krige, Religions Forfølgelſer, Godſets alt for ulige

Deeling,

Deeling, Mangel af Frihed og Sikkerhed, Anarkie og Tyrannie have udtømmet Landene og skadet Frugtbarheden meer end Jordskielv og Overſvømmelſe. Nogle Laſter have ført en pludſelig, andre en langſom Ødelæggelſe over Jorden. Krige og Forfølgelſer have fordrevet Menneſkene fra deres Eiendomme, bortført heele Nationer, og giort de frugtbareſte Provincer til Ørkener og Boeliger for vilde Dyr. De ſkiønneſte Lande i Verden fremviſe endnu bedrøvelige Spor af ſaadanne Ødelæggelſer. Canaan, Aſſyrien og Egypten ere ikke meere hvad de have været. Men udvortes og voldſomme Ødelæggelſer have aldrig ſkadet Jorden ſaa meget, at jo den indvortes Fordærvelſe i Lovene og Sæderne, ſom indſniger ſig langſom og hemmelig, har giort ſtørre Ulykker. Trældom, Livegenſkab, Godſets alt for ulige Deeling, Mangel af Rettens Handthævelſe, af Sikkerhed og Eiendomme, have undertrykt Arbeiderne, og giort Landet øde. Nogle faa Menneſker bemægtigede ſig Jordens Eiendomme, og lode den dyrke ved Trælle. Diſſe arbeidede ikke meere for dem ſelv og deres Børn, de vandt intet ved Vindſkibeligheden, eller og vare ikke ſikkre nok paa at beholde det i Fred. De forſømde derfor Jordens Dyrkelſe, de plantede intet for Efterkommerne, de forbrugde og fortærede Alting, og vedligeholdt Intet. Skovene bleve ødelagte, Markerne begroede

med Torne og Tidſeler. Saaledes er den første Forbandelſe over Jorden bleven opfyldt efter Bogſtaven, uden at vi have nødig at ſøge andre Grunde dertil, end de Laſter, hvis ødelæggende Virkninger vi ſee endnu daglig for vore Øine, og ſom foraarſage den tilvorende Armod, Mangel, og Svækkelſe, over hvilken man klager endog i de frugtbarſte Lande. Men det var ikke Jordens Frugtbarhed aleene, ſom led ved Synden; Forbandelſen ſtrakde ſig endog til Menneſket ſelv. De Laſter, ſom ødelagde Jorden, hindrede og paa mange Maader Menneſkets Formeerelſe. Hvor mange flere Indbyggere kunde Jorden ikke nære, og hvor mange flere ſkulde der ikke fødes, derſom Menneſkene ſelv ikke ødelagde hinanden, derſom de vare nøiſomme og maadelige, derſom de havde bevaret deres første Sundhed og Uſkyldighed, og ikke ved tuſinde Uordentligheder berøvet dem ſelv den Frugtbarhed, med hvilken Gud i Begyndelſen velſignede dem? Den Mængde af Menneſker, ſom bortrykkes ved Krig, Jordſkiælv, Peſt, Hunger og andre ſtore og pludſelige Ulykker, ſom ſynes at være middelbare Virkninger af Himmelens Hevn, er kun liden mod det ſtore Tal, ſom dræbe dem ſelv ved deres egne Laſter og Umaadelighed, og mod det endnu langt større Antal, ſom kunde have været til, og ſom ikke kommer til Lyſet, eller dræbes i Fødſelen ſelv. Nogle have giort dem ſelv

ved

ved Laſterne uduelige til at efterlade ſig ſund og talrig Afkom; Andre ere blevne det ved Tidernes og Indretningernes Feil. Overdaadighed og Forfængelighed tillade ikke nogle at gifte dem; Trang og Armod forbyde andre det. For hiine ere de ſterſte Rigdomme ikke nok til at forſkaffe alt hvad Moden og Velanſtændigheden udkræver til at underholde en Familie. Diſſe have neppe Brød nok til at føde dem ſelv. Nogle ſkye Ægteſtanden, for des frækkere at kunne overgive ſig til alle uordentlige Lyſter; Andre lade dem afſkrække af de mange Exempler af ulykkelige Forceninger, og ved de Vanſkeligheder, ſom Opdragelſen har i en Verden, der er ſaa fuld af Forførelſer. Religionen og Lovene ſelv misbruges til at ophæve det ældſte, førſte og almindeligſte af alle Naturens Bud. Er det ikke Forbandelſer nok? Behøve vi vel at foreſtille os en overordentlig Bevægelſe i Jordens Indvolde, en Forandring i dens Gang og Bevægelſe, ſom blev foraarſaget ved en Comet, og ſom igien var Aarſag til en uligere Uddeeling af Lys og Varme, til en umildere Luft, og til en Forrykkelſe i Jordens Overflade, ſom frembragde de førſte Torne og Tidſeler, og forvandlede endelig Paradiſet til en Ørk? Alt dette er ikke urimeligt. Men Hiſtoriens Troeværdighed ſtod faſt ved Erfaringer, ſom ere for klare til, at vi behøve at tage vor Tilflugt til Gisninger.

Vi have betragtet det møisommelige Arbeide og Jordens Forbandelse som en Følge af Synden og de uordentlige Begierligheder. Nu ville vi see Straffens Nytte til at forbedre Mennesket. Dersom der ikke var saadant et tungt Aag, ikke saadant et møisommeligt Arbeide til, som kunde indskrænke Begierlighederne; Dersom disse, naar de ere allermeest frie og utæmmede, ikke straffede sig selv tilsidst med Kummer og Forbandelse; Hvor vidt skulde da Daarlighederne og Lasterne ikke stige? Naar skulde Mennesket blive viist? Naar skulde Fornuften opnaae det Herskab over Begierlighederne, i hvilket en fornuftig Skabnings sande Fuldkommenhed bestaaer? Sæden til de umaadelige Begierligheder er allerede udstrøet i alle Hierter, den voxer ved Omgang og Exempler, og den bier kun paa en beqvem Anledning til at udbryde. Den Træl, som nyelig sukkede over Herrens Stolthed og Grumhed, hvor meget stoltere og ubarmhiertigere er han ikke ofte selv, naar han bliver Herre? Glandsen af den Riiges Pragt antænder i Betlerens Bryst ligesaa hastig Begierlighed efter Guldet. Er det hans Nøisomhed, som indskrænker den? Nei, det er denne Tvang, dette kummerfulde Arbeide, Umueligheden i at opfylde Begierligheden, som lærer ham eengang at ende sin Kummer, ved at indskrænke sin Begierlighed og at søge sin Lyksalighed i fornuftigere og

mue-

mueligere Ønskers Opfyldelse. Og, derſom Roden og Arbeide lære haun det eengang, hvor meget er han ikke lykſaligere, end den Rige, ſom plages af en grændſeløs Begierlighed, og ſom midt i den ſtørſte Overflødighed tørſter ſtedſe efter nye Rigdom og nye Forlyſtelſer? Men de Rige og Mægtige, de, ſom baade have Formue og Frihed nok til at fyldeſtgiøre deres Lyſter, hvad indſkrænker deres Begierligheder? Naar ingen anden indſkrænker dem, indſkrænke de ſig ſelv. Lader dem kun frit overgive ſig til Lyſterne, og glæde ſig for i en kort Tid i den frække Tanke, at kunne kaſte alle Pligternes Byrder paa andre! Deres egne Lyſter ſkulle ſnart paalægge dem et Aag, ſom er langt utaaleligere. Ækel, Væmmelſe, Fortrydelſe, Kiedſommelighed, Sygdom og tuſinde Plager ſkulle ſnart lære dem Bedrageligheden af de ſandſelige Fornøielſer, og hvor tungt et Slaverie det er, at tiene ſine Begierligheder. Et kummerfuldt Liv og de Forbandelſer, ſom Synden fører med ſig, aabne dem omſider Øinene, at de ſee den Nøgenhed, Skam, Møie og Dødelighed, ſom ere Virkninger af de forbudne Frugter. Naar den Gierrige hungrer og tørſter, endog i Beſiddelſen af ſine Rigdomme, naar Lyſt til Guldet forbyder ham at nyde ſelv noget af det, ſom han har ſamlet, og han ſeer Døden at nærme ſig, ſom fører ham ligeſaa nøgen til Graven, ſom han kom

ind

ind i Verden; Naar den Vellyſtige har tabt Smagen til alt det, ſom før forneiede ham; Naar hverken Lægedomme eller Klæder eller hidſige Drikke meere kunne opvarme hans kielne og af Umaadelighed udtærede Krop: O hvor føle de da ikke deres Nogenhed og Dødelighed! Hvad have de da af Livet, uden Møie, Angeſter og Fortrydelſer? Ligeſaa tung og maaſkee endnu en tungere Byrde har Synden lagt paa Ærens Trælle. Efter ſaa mange urolige Dage, ſaa mange vaagne Nætter, ſaa mange uvelkommelige Trin, ſaa mange angſtelige Opmærkſomheder, ſaa mange ſlaviſke Tilbedelſer, og ſaa mange forvovne Foretagender, ſkulde de da aldrig trættes een gang? Jo, om ikke før, ſaa dog da, naar den Rygtets Vind, ſom de løbe efter, flyer fra dem, naar en ringe Hændelſe er nær ved at kuldkaſte deres ſtørſte Foretagender, naar den uſtadige Pøbel, paa hvis Domme de bygde deres Ære, ſpotter dem, og endelig, naar Sygdomme overfalde dem, og Døden nærmer ſig, naar uopfyldte og tildeels umuelige Ønſker plage, og Samvittigheden bebreide dem, da, i diſſe forſkrækkelige Øieblik, ſkal den Stolte ligeſaa vel ſom den Gierrige og den Vellyſtige føle, hvor tungt det Aager, ſom Synden har lagt paa Menneſkene; Fornuften ſiger dem let, at deres egne Begierligheder ere Skyld dertil, og at det eeneſte Middel, til at

ende

ende deres Plager, er, at indſkrænke deres Lyſter. Men dette Herſkab over ſig ſelv faaes ikke ſaa let igien, ſom det tabes. Store Lidelſer kunne maaſkee føre nogle tilbage, og diſſe maae endda giøre megen Vold paa dem ſelv, om de nogen Tid ſkulde bringe det dertil, og faae igien i Begierlighedernes Indſkrænkning den Lykſaligheed, ſom de have tabt. For dem derimod, ſom Lidelſerne ikke kunde bringe til ſaadan Eftertanke, er ingen Raad. Deres Kummer og Møie formeerer ſig tilligemed deres Begierligheder, og naar de ikke ville erkiende diſſe for Aarſagen til Lidelſerne, maae de give Skiebnen Skyld, og ende deres Liv i Fortvivlelſe.

Døden var den anden Følge af Synden, ſom Gud forkyndte Adam; Men dette var jo ikke Nyt, det var dem allerede forkyndet i Forbudet ſelv: Paa hvilken Dag du æder deraf, ſkal du døe. Hvorfor igientager da Gud nu, hvad han allerede havde ſagt Menneſket før? Det er en Forklaring af den allerede bekiendtgiorte Straf, ſom ligner de foregaaende, i det den er ikke ſkrækkende aleene, men og troſtende og forbedrende. At Menneſkene ved Laſterne forøge deres Dødelighed, det er en Sandhed, om hvilken Erfarenhed nok overbeviſer os, og jeg har vilſt i det Foregaaende, af hvilke Fornuftgrunde det er rimeligt, at Døden, den ſmertelige bedrøvelige Forandring, ſom vi nu

lide,

lide, er kommen ind i Verden ved Synden. Her vil jeg kuns underſøge, hvad denne Straf giør til at forbedre Menneſket, og hvad troſteligt der ligger i Forklaringen deraf. Et Menneſke, ſom endnu ingen Død havde ſeet, kunde umuelig uden nøie Forklaring giøre ſig rigtige Begreb derom. Efter alle Forklaringer var endda meget tilbage, ſom det ikke kunde foreſtille ſig, uden at have ſeet Døden. For et Menneſke, ſom endnu ingen Sygdom eller Svaghed havde følt, maatte Foreſtillingen af ſaadan en ſmertefuld og bedrøvelig Opløsning i Legemet endnu være meere vanſkelig; Og i ſaadan en Tilſtand var juſt Menneſket for Faldet, da Gud først truede ham med Døden. Adam kan altſaa umuelig have forbundet med dette Ord Død alle de Begreb, ſom vi nu forbinde dermed, ved Hielp af ſaa mange Erfaringer, ſom han ikke kiendte. Han har foreſtillet ſig derved en høi Grad af Ulykſalighed, eller rettere at ſige, en Ende og Ophørelſe af det Gode, ſom han nød; Thi anderledes kunde en Siel, ſom endnu følede Smerter og Angſter, ikke foreſtille ſig, hvad Ulykſalighed var. Dette Begreb var og i den Tilſtand tilſtrækkelig nok. Adam kiendte af daglig Erfaring, hvor meget han trængde til den bydende Stemmes Raad og Forelſer, hvor meget hans Kundſkab var tiltaget ved at høre den, hvor ſikkert han kunde forlade ſig paa den, og hvor meget hans nærværende Lykſalighed

beroede paa at lyde den. Om han ikke havde foreſtillet ſig Døden anderledes, end en Tilſtand, i hvilken denne Stemme vilde forlade ham, ſkulde da den Foreſtilling ikke have været forſkrækkelig nok? Hvad kunde et Menneſke, ſom var eene, nyt og uerfaren i Verden, vente ſig i ſaadan en Tilſtand andet end meget Ondt? Kunde han uden mange ſkadelige Erfaringer lære ſelv at giøre Forſkiel paa Urterne og Frugterne? Kunde han vente, at de mægtigere Dyr ſkulde have Ærbødighed for ham, naar den bydende Stemme, ſom havde givet ham det første Herſkab over dem, forlod ham? Og naar han ſelv gav det første Exempel af Ulydighed, hvor vilde han da vente nye Beſkyttelſe mod Dyrene af deres fælles Overherre? Hvor friſkt Menneſket var i ſig ſelv, følede det dog let, at det var meget ſvagt i Ligning med den heele Natur; Det vidſte meget vel, at det havde ikke Livet af ſig ſelv, og at dets Ophold beroede paa mange udvortes Ting. Hvad, om alle diſſe Ting, alle diſſe Kræfter i Naturen eller og nogle af dem ophørde eengang at ſtaae i ſaa harmoniſk og lykſaliggiørende Forbindelſe med Menneſket? Hvad, om den Frygt, ſom var nedlagt i Dyrene, om Træernes Frugtbarhed, om Soelens Lys og Varme ophørde? Skulde Menneſket af ſig ſelv ikke have giort ſig ſaadanne Tanker? Han var dog ikke vant nok endnu til at ſee daglig for ſine Øine denne beſtan-

dige Orden i Naturen, den uafladelige Afvexling af Dag og Nat, af Sömmer og Vinter, af Urter og Frugter, for at tænke, ſom hans uſkionſomme Efterkommere, at alt dette ikke kunde være anderledes, fordi det har været ſaa. Nei, det første Menneſke var Tingenes Oprindelſe alt for nær, til at tvivle om deres første Udſpring af en ſkabende Almagt; Og ligeſaa ofte ſom han tænkde derpaa, mon han da ikke følede tillige, at det ikke var hans egne Kræfter, ſom forſikkrede ham om hans Tilſtands Vedvarenhed? Han kunde dog ikke troe ſig ſelv mægtig nok til at jage Skræk i Dyrene, og til at gisre Træerne frugtbare. Og hvorpaa beroede da hans Lykſaligheb, uden paa Lydighed mod den Stemme, ſom havde viiſt ham, at den var mægtig nok til at befale over Naturen? Saaſnart denne forlod ham, maatte han foreſtille ſig noget værre, end Døden ſelv, at være mueligt. Uden at have ſaadanne Begreb om Døden, ſom vi have, har Adam ventelig foreſtillet ſig noget, ſom var langt værre end Døden ſelv: At heele Naturen f. Ex. ſkulde oprøre ſig mod ham, og alle dens Kræfter blive hans Fiender. Dette eller og et andet ſaadant almindeligt Begreb om Døden har Adam havt for Faldet. Gud lod ham beholde det, fordi det, uden Erfaring om Døden, var ikke mueligt, at give ham et fuldſtændigt Begreb derom, og fordi dette Begreb var

kraf-

kraftigere, end noget andet, til at holde ham i Lydighed. Det var endelig noget, som han ved Hielp af sikkre Fornuftslutninger fattede og begreb bedre, end alt hvad man kunde have sagt ham om en dødelig Forandring i hans Natur, af hvilken han endnu slet ingen Erfaring havde. Da han havde spiist af den forbudne Frugt, følede han en Svaghed, som giorde ham Nøgenheden utaalelig, og nødede ham til at skiule sig. Det var den første Virkning af Døden, og han har rimeligviis ventet endnu fleere smertelige og skrækfomme Forandringer i Naturen, at Træernes Frugtbarhed skulde ophøre, Dyrene oprøre sig imod ham, og han selv evig være forladt af den Stemme, som hidindtil havde ført og beskyttet ham. Men endnu kiendte han ikke det, som vi egentlig kalde Død, en voldsom Forandring i Legemet, hvorved det naturlige Liv, Sandserne, Følelsen, og følgelig de legemlige Sandser ophøre. Denne Død, siger jeg, kiendte Mennesket endnu ikke; Og hvor har den Uvidenhed ikke foroget hans Lidelser! Naar skal den Svaghed, Smerte og Angest, som jeg nu føler, have Ende? Det var den grueligste Tanke, som plagede ham, og at forsikkre ham om en legemlig Død, som giorde en Ende derpaa, det var i denne Tilstand meer en Naade end en Straf. Gud saae hans Fortrydelse; Han forkyndede ham et Middel til Frelse, og forsikkrer ham derfor nu, at anger-

Vi have betragtet det møisommelige Arbeide og Jordens Forbandelse som en Følge af Synden og de uordentlige Begierligheder. Nu ville vi see Straffens Nytte til at forbedre Menneſket. Derſom der ikke var ſaadant et tungt Aag, ikke ſaadant et møisommeligt Arbeide til, ſom kunde indſkrænke Begierlighederne; Derſom diſſe, naar de ere allermeeſt frie og utæmmede, ikke ſtraffede ſig ſelv tilſidſt med Kummer og Forbandelſe; Hvor vidt ſkulde da Daarlighederne og Laſterne ikke ſtige? Naar ſkulde Menneſket blive viiſt? Naar ſkulde Fornuften opnaae det Herſkab over Begierlighederne, i hvilket en fornuftig Skabnings ſande Fuldkommenhed beſtaaer? Sæden til de umaadelige Begierligheder er allerede udſtrøet i alle Hierter, den voxer ved Omgang og Exempler, og den bier kun paa en bequem Anledning til at udbryde. Den Træl, ſom nylig ſukkede over Herrens Stolthed og Grumhed, hvor meget ſtolter og ubarmhiertigere er han ikke ofte ſelv, naar han bliver Herre? Glandſen af den Riiges Pragt antænder i Betlerens Bryſt ligeſaa haſtig Begierlighed efter Guldet. Er det hans Møiſomhed, ſom indſkrænker den? Nei, det er denne Tvang, dette kummerfulde Arbeide, Umueligheden i at opfylde Begierligheden, ſom lærer ham engang at ende ſin Kummer, ved at indſkrænke ſin Begierlighed og at ſøge ſin Lykſalighed i formuftigere og

mue-

mueligere Ønskers Opfyldelse. Og, dersom Reden og Arbeide lære ham det eengang, hvor meget er han ikke lykſaligere, end den Rige, ſom plages af en grændseløs Begierlighed, og ſom midt i den ſtørſte Overflødighed tørſter ſtedſe efter nye Rigdom og nye Forlyſtelſer? Men de Rige og Mægtige, de, ſom baade have Formue og Frihed nok til at fyldeſtgiøre deres Lyſter, hvad indſkrænker deres Begierligheder? Naar ingen anden indſkrænker dem, indſkrænke de ſig ſelv. Lader dem kun frit overgive ſig til Lyſterne, og glæde ſig for i en kort Tid i den frække Tanke, at kunne kaſte alle Pligternes Byrder paa andre! Deres egne Lyſter ſkulle ſnart paalægge dem et Aag, ſom er langt utaaleligere. Ækel, Væmmelſe, Fortrydelſe, Kiedſommelighed, Sygdom og tuſinde Plager ſkulle ſnart lære dem Bedrageligheden af de ſandſelige Fornøielſer, og hvor tungt et Slaverie det er, at tiene ſine Begierligheder. Et kummerfuldt Liv og de Forbandelſer, ſom Synden fører med ſig, aabne dem omſider Øinene, at de ſee den Nøgenhed, Skam, Møie og Dødelighed, ſom ere Virkninger af de forbudne Frugter. Naar den Gierrige hungrer og tørſter, endog i Beſiddelſen af ſine Rigdomme, naar Lyſt til Guldet forbyder ham at nyde ſelv noget af det, ſom han har ſamlet, og han ſeer Døden at nærme ſig, ſom fører ham ligeſaa nøgen til Graven, ſom han kom

ind

ind i Verden; Naar den Vellyſtige har tabt Smagen til alt det, ſom før fornøiede ham; Naar hverken Lægedomme eller Klæder eller hidſige Drikke meere kunne opvarme hans kielne og af Umaadelighed udtærede Krop: O hvor føle de da ikke deres Nøgenhed og Dødelighed! Hvad have de da af Livet, uden Møie, Angeſter og Fortrydelſer? Ligeſaa tung og maaſkee endnu en tungere Byrde har Synden lagt paa Ærens Trælle. Efter ſaa mange urolige Dage, ſaa mange vaagne Nætter, ſaa mange møiſommelige Trin, ſaa mange angſtelige Opmærkſomheder, ſaa mange ſlaviſke Tilbedelſer, og ſaa mange forvovne Foretagender, ſkulde de da aldrig trættes een gang? Jo, om ikke før, ſaa dog da, naar den Rygtets Vind, ſom de løbe efter, flyer fra dem, naar en ringe Hændelſe er nær ved at kuldkaſte deres ſtørſte Foretagender, naar den uſtadige Pøbel, paa hvis Domme de bygde deres Ære, ſpotter dem, og endelig, naar Sygdomme overfalde dem, og Døden nærmer ſig, naar uopfyldte og tildeels umuelige Ønſker plage, og Samvittigheden bebreide dem, da, i diſſe forſkrækkelige Øieblik, ſkal den Stolte ligeſaa vel ſom den Gierrige og den Vellyſtige føle, hvor tungt det Aager, ſom Synden har lagt paa Menneſkene; Fornuften ſiger dem let, at deres egne Begierligheder ere Skyld deri, og at det eeneſte Middel, til at

ende

ende deres Plager, er, at indſkrænke deres Lyſter. Men dette Herſkab over ſig ſelv faaes ikke ſaa let igien, ſom det tabes. Store Lidelſer kunne maaſkee føre nogle tilbage, og diſſe maae endda giøre megen Vold paa dem ſelv, om de nogen Tid ſkulde bringe det dertil, og faae igien i Begierlighedernes Indſkrænkning den Lyksalighed, ſom de have tabt. For dem derimod, ſom Lidelſerne ikke kunde bringe til ſaadan Eftertanke, er ingen Raad. Deres Kummer og Møie formeerer ſig tilligemed deres Begierligheder, og naar de ikke ville erkiende diſſe for Aarſagen til Lidelſerne, maae de give Skiebnen Skyld, og ende deres Liv i Fortvivlelſe.

Døden var den anden Følge af Synden, ſom Gud forkyndte Adam; Men dette var jo ikke Nyt, det var dem allerede forkyndet i Forbudet ſelv: Paa hvilken Dag du æder deraf, ſkal du døe. Hvorfor igientager da Gud nu, hvad han allerede havde ſagt Menneſket før? Det er en Forklaring af den allerede bekiendtgiorte Straf, ſom ligner de foregaaende, i det den er ikke ſkrækkende alleene, men og treſtende og forbedrende. At Menneſkene ved Laſterne forøge deres Dødelighed, det er en Sandhed, om hvilken Erfarenhed nok overbeviſer os, og jeg har viiſt i det Foregaaende, af hvilke Fornuftgrunde det er rimeligt, at Døden, den ſmertelige bedrøvelige Forandring, ſom vi nu

lide,

Forklaring giøre sig rigtige Begreb dero
alle Forklaringer var endda meget tilbag
ikke kunde forestille sig, uden at have se
For et Menneske, som endnu ingen Sy
Svaghed havde følt, maatte Forestilling
dan en smertefuld og bedrøvelig Opløsni
met endnu være meere vanskelig; Og i
Tilstand var just Mennesket for Faldet,
først truede ham med Døden. Adam
umuelig have forbundet med dette Ord
de Begreb, som vi nu forbinde dermed,
af saa mange Erfaringer, som han ikk
Han har forestillet sig derved en høi Gr
salighed, eller rettere at sige, en Ende og
se af det Gode, som han nød; Thi ander
de en Siel, som endnu følede Smerter
ster, ikke forestille sig, hvad Ulyksalighed v

beroede paa at lyde den. Om han ikke havde foreſtillet ſig Døden anderledes, end en Tilſtand, i hvilken denne Stemme vilde forlade ham, ſkulde da den Foreſtilling ikke have været forſkrækkelig nok? Hvad kunde et Menneſke, ſom var eene, nyt og uerfaren i Verden, vente ſig i ſaadan en Tilſtand andet end meget Ondt? Kunde han uden mange ſkadelige Erfaringer lære ſelv at giøre Forſkiel paa Urterne og Frugterne? Kunde han vente, at de mægtigere Dyr ſkulde have Ærbødighed for ham, naar den bydende Stemme, ſom havde givet ham det første Herſkab over dem, forlod ham? Og naar han ſelv gav det første Exempel af Ulydighed, hvor vilde han da vente nye Beſkyttelſe mod Dyrene af deres fælles Overherre? Hvor friſkt Menneſket var i ſig ſelv, følede det dog let, at det var meget ſvagt i Ligning med den heele Natur; Det vidſte meget vel, at det havde ikke Livet af ſig ſelv, og at dets Ophold beroede paa mange udvortes Ting. Hvad, om alle diſſe Ting, alle diſſe Kræfter i Naturen eller og nogle af dem ophørde eengang at ſtaae i ſaa harmoniſk og lykſaliggiørende Forbindelſe med Menneſket? Hvad, om den Frygt, ſom var nedlagt i Dyrene, om Træernes Frugtbarhed, om Soelens Lys og Varme ophørde? Skulde Menneſket af ſig ſelv ikke have giort ſig ſaadanne Tanker? Han var dog ikke vant nok endnu til at ſee daglig for ſine Øine denne beſtan-

dige

dige Orden i Naturen, den uafladelige Afv
af Dag og Nat, af Sömmer og Vinter, af
og Frugter, for at tænke, ſom hans uſkiens
Efterkommere, at alt dette ikke kunde være
ledes, fordi det har været ſaa. Nei, det
Menneſke var Tingenes Oprindelſe alt for n
at tvivle om deres første Udſpring af en ſka
Almagt; Og ligeſaa ofte ſom han tænkte d
mon han da ikke følede tillige, at det ikke var
egne Kræfter, ſom forſikkrede ham om ham
ſtands Vedvarenhed? Han kunde dog ikke t
ſelv mægtig nok til at jage Skræk i Dyren
til at giøre Træerne frugtbare. Og hvorp
roede da hans Lykſaligheb, uden paa Lyd
mod den Stemme, ſom havde viiſt ham,
var mægtig nok til at befale over Naturen?
ſnart denne forlod ham, maatte han foreſtil
noget værre, end Døden ſelv, at være mu
Uden at have ſaadanne Begreb om Døden,
vi have, har Adam ventelig foreſtillet ſig
ſom var langt værre end Døden ſelv: At
Naturen f. Ex. ſkulde oprøre ſig mod ham
alle dens Kræfter blive hans Fiender.
eller og et andet ſaadant almindeligt Begre
Døden har Adam havt for Faldet.
lod ham beholde det, fordi det, uden Erf
om Døden, var ikke mueligt, at give ham et
ſtændigt Begreb derom, og fordi dette Begre

kraftigere, end noget andet, til at holde ham i Lydighed. Det var endelig noget, ſom han ved Hielp af ſikkre Fornuftſlutninger fattede og begreb bedre, end alt hvad man kunde have ſagt ham om en dødelig Forandring i hans Natur, af hvilken han endnu ſlet ingen Erfaring havde. Da han havde ſpiiſt af den forbudne Frugt, følede han en Svaghed, ſom giorde ham Nøgenheden utaalelig, og nødede ham til at ſkiule ſig. Det var den første Virkning af Døden, og han har rimeligviis ventet endnu fleere ſmertelige og ſkrækſomme Forandringer i Naturen, at Træernes Frugtbarhed ſkulde ophøre, Dyrene oprøre ſig imod ham, og han ſelv evig være forladt af den Stemme, ſom hidindtil havde ført og beſkyttet ham. Men endnu kiendte han ikke det, ſom vi egentlig kalde Død, en voldſom Forandring i Legemet, hvorved det naturlige Liv, Sandſerne, Følelſen, og følgelig de legemlige Sandſer ophøre. Denne Død, ſiger jeg, kiendte Menneſket endnu ikke; Og hvor har den Uvidenhed ikke foreget hans Lidelſer! Naar ſkal den Svaghed, Smerte og Angeſt, ſom jeg nu føler, have Ende? Det var den grueligſte Tanke, ſom plagede ham, og at forſikkre ham om en legemlig Død, ſom giorde en Ende derpaa, det var i denne Tilſtand meer en Naade end en Straf. Gud ſaae hans Fortrydelſe; Han forkyndede ham et Middel til Frelſe, og forſikkrer ham derfor nu, at auger-

givne Syndere ſkulle i Kraft af dette Middel ikke have anden Død at befrygte end en timelig, ſom giorde Ende paa deres Lidelſer, ved at opløſe Legemet, og at forandre det igien til det Støv og den Jord, af hvilket det var taget. „Du ſkal „blive til Jord igien, thi du er tagen deraf. „Du er Støv, og ſkal blive til Støv igien". For et Menneſke, ſom endnu ingen Død havde ſeet i Verden, var dette den bequemmeſte Beſkrivelſe af Døden.

Jeg har viiſt i det Foregaaende, hvorfor Gud ikke ganſke opphævede Døden og Dødelighedens Følger, ſaavidt de vare Straffer. For at lære Menneſket en fornuftig Opmærkſomhed paa dets Handlinger og deres Følger, maatte diſſe ikke ganſke hindres ved Almagten. Den første Synd maatte meget mere ſtraffes ved et kiendeligt og føleligt Onde. Dødelighed er en naturlig Følge af uordentlige Begierligheder, men det er et Onde, ſom faaer Ende ſelv, og ſom ender meget Ondt. Det var derfor og en faderlig Straf for en angergiven og benaadet Synder; En Straf, ſom ikke alene var meget tienlig til at opvække hos Menneſket Skræk for den Synd, ſom foraarſagede ſaa voldſom en Forandring i hans Natur, men og meget fornøden til at forbedre dette ſyndige Menneſke ſelv. Hvo, ſom kiender noget til Menneſket, veed, hvor dybt lange Syndevaner og herſkende Begier-

gierligheder kunne rodfæste sig i Legemet. End- og da, naar den fornuftige Deel af os indseer deres Hesligbed, inderlig fortryder sine Feil, og alvorlig ønsker at rette og forbedre sig, kan den dog ikke ganske overvinde gamle og indgroede Lyster. Ja det, som er endnu meere forunderligt, den Udueligbed og Uformuenhed i Legemet selv til at opfylde Lysterne, som foraarsages ved Svaghed og Alderdom, er ikke tilstrækkelig til at udrydde ganske saadanne onde Vaner og den Overmagt, som de sandselige Begierligheder derved have faaet over Sielen. Fraadseren, Drankeren, den Vellystige føler, saasnart Smerterne lidet ophøre, og midt i Alderdommen selv, de gamle Lysters Herredømme nok, for at fristes til at begiere det, som nyelig foraarsagede ham saa megen Svie, og som han undertiden ikke meere har Kræfter til at nyde. Det hielper ikke, at Legemet er blevet udueligt til at føle virkelig meere saadan en Lyst; Saa længe det endnu har en Formue tilbage til at opvække Erindringen af de forbigangne Lyster, ere disse ofte stærke nok til at friste Sielen ikke alleene til syndige, men og til umuelige Ønsker. Sørt, at saadan en Tilbøielighed varede meget længe eller stedse, at den ikke eengang tilsidst blev aldeles udslettet! Hvem, som kiender lidt til Sielens Natur, og som veed, hvor virksom een eneste Tanke er, hvor mange Følger den kan have, hvor udslettelige de ere, hvo, som veed

dette, kan intet skrækkeligere tænke end en Tilstand af en udødelig Siel, som er befængt med saadan een eneste herskende og uudslettelig ond Tilbøielighed. Men hvorledes skulde saadanne Tilbøieligheder kunne udslettes uden en endelig og fuldkommen Opløsning af et Legeme, i hvilket de ere saa dybt indtrykte, at Smerter, Sygdomme, Afmagt, og Udnelighed til at opfylde Sandsernes Begieringer, ikke kunne udslette dem? Døden er altsaa fornøden til at oprykke Syndens Rod, til at tilintetgiøre de syndige Følelser, og til at give Sielen det fuldkomne Herskab over sig selv, hvori en fornuftig Skabnings sande og vedvarende Lyksalighed bestaaer.

Men Døden giør os ikke aleene denne sidste Nytte; Den tiener og meget til at forbedre og lyksaliggiøre vores heele Liv. Den er en Trøst baade mod Lidelserne og imod Synden. De, som stride mod deres onde Begierligheder, vide, at disse Begierligheder skulle, i Kraft af Guds Løfte, ved Døden have en Ende tilligemed alle deres onde Følger. Hvor meget Ondt der kommer ind i Verden ved Synden, har Livet dog endnu mange Behageligheder for dem, som bruge de Midler, hvilke Gud har givet Menneskene til at undertvinge deres Begierligheder og overvinde Synden. Dødelighed er en almindelig Straf for alle; Men, ligesom der ere mange Grader i Synden, saa ere

der

der og Grader i Straffen. Menneſket kan, ved et fornuftigt og ordentligt Liv, endnu giøre ſelv meget til at forlænge Livet, til at formeere dets Behageligheder, og til at formindſke forud Dødens Frygt og dens Bitterhed. Dette er en vigtig bevægende Grund til Dyden, og til at ſtræbe tidlig at opnaae det Herſkab over ſig ſelv, ſom formilder og formindſker vor Dødelighed. Men det var ikke ſaadan en bevægende Grund, derſom det ikke tillige var ſaa viſt, ſom det er, at alle uordentlige og heftige Begierligheder, alle Umaadeligheder formeerede denne Dødelighed. Var der nogen Lægedom i Naturen, ſom kunde fuldkommen befrie Fraadſeren, Drankeren, den Vellyſtige, den Misundelige, den Hadefulde, den Utaalmodige, fra alle de Angeſter og Svagheder, hvormed de forkorte deres Dage, da ſkulde diſſe Begierligheder ſtige ſaa vidt, at de udſlettede tilſidſt al Fornuft og al Menneſkelighed. Det er ikke **alene** Frygt for Døden ſelv, men og for værre **Følger** efter Døden, ſom holder Menneſket tilbage, og hielper Fornuften til at undertrykke Begierlighederne. Derſom denne Frygt, jeg vil ikke ſige, ophørde, men blev meget formindſket, hvor **ond** ſkulde Verden da ikke blive. Kunne Menneſkene lade ſig ſaa meget indtage af nogle uſle Lyſter, ſom deres egen Forſtand fordømmer, paa en **Tid**, da diſſe Lyſter vare ſaa kort; Tænke de ſaa

lidt paa Døden og Enden i en Tilſtand, da de trues dermed hver Dag: Hvad vilde de da ikke giøre, om de, jeg vil ikke ſige, levede ſtedſe, men om de levede mange Aarhundrede, om der vare mindre Sygdomme og Dødelighed i Verden, end der er, om nogen Alder var frie for Dødens Frygt. Saadan en alt for liden Dødelighed var Aarſagen til den første Verdens dybe Fordærvelſe; Og vi ſee deraf, at ikke aleene Dødelighed i Almindelighed, men og den høie Grad af Dødelighed, ſom vi nu føle, har været fornøden til Verdens Forbedring; Og hvor fornødent var det da ikke og, at Gud ikke lod noget Middel blive i Naturen, ſom kunde formindſke og ophæve denne Dødelighed, eller og, om der var ſaadant et til, at han da aldrig tillod, at Menneſkene opdagede det. Hiſtorien af Menneſkets første Tilſtand ſiger, at der var ſaadant et Træe i Paradiis, ſom havde en beſynderlig Kraft til at opholde og forlænge Livet; Og kiende vi vel alle Planternes Kræfter, kiende vi vel Almagten nok, for at ſige, at det var umueligt? Jeg har viſt i det Foregaaende, af hvilke Grunde det er rimeligt, at det første Menneſke ikke leed ſaadan en Forandring, ſom den, vi nu lide ved Døden. Men, ligeſom han i den Tilſtand behøvede Spiſe til Livets Ophold, ſaa har og Sundhedens Vedligeholdelſe udkrævet Midler, og diſſe maatte Gud aabenbare ham. Dette Middel har ikke aleene

for-

forlænget Livet, men og ventelig befordret den sidste endelige og usmertelige Forandring, som passede til Menneskets da værende Tilstand. Nu var derimod saadant et Middels Opfindelse Mennesket meere skadeligt, end Gift. Det var kun et Middel til at formeere vore Lidelser og vore Ondskaber, og til at styrke og forlænge de Begierligheder, som giøre de onde Mennesker midt i Dødeligheden selv frække nok til at trodse Døden, og som bringe de beste Siele til at sukke og ønske deres Opløsning. Det var derfor Tid, at Gud bevarede dette Træe. Paa hvad Maade det skeede, er os ligesaa lidt fornødent at vide, som hvorledes han uddrev Mennesket af Haven: Nok er det, at Mennesket efter saa stor en indvortes Forandring maatte og forsøge en Forandring i dets udvortes Tilstand, og at de Midler, som tienede til at bevare dets Lykksalighed i den første Stand, skikkede sig nu ikke meer til det i den nærværende. Gud virker ikke uden Midler, og han forandrer disse efter den Tings forunderlige Vilkaar, for hvilken han virker. Det er Visdommens Grundregel, og hvo, som omstøder den, hvo, som kræver, at Gud skal lykksaliggiøre sine Skabninger uden Orden, uden Midler, uden Hensigt til deres Tilstand, og Frihedens Brug eller Misbrug, han giør Verden til en Roman, han vil udrydde Vijsdom af Naturen, og han misbruger Fornuften til at angribe en Sandhed,

uden hvilken ingen Fornuft, ingen Sandhed kunde beſtaae.

✣ ✣ ✣

Gud forlod ikke Menneſket efter den første Overtrædelſe. Havde det ſtrax efter Skabningen trængt til en beſynderlig Omſorg, da trængde det endnu meere dertil efter Faldet. Naar vi give noget Agt paa de almindelige Erfaringer, er det klart nok, at de første Mennesker, hvor uſkyldige og fuldkomne vi end foreſtille os dem, behøvede en beſynderlig og overordentlig Anførſel for at komme til Brugen af deres medſkabte Kræfter; Og det er saa langt fra, at det, ſom Skriften i den Henſeende fortæller os om en beſynderlig Omgang og Aabenbaring af Gud, om en Stemme, ſom talede til Menneſket, ſom ledede Dyrene for ham, ſom lærde ham at kiende Urterne og Frugterne, at dette, ſiger jeg, ſkulde ſtøde en ret dømmende Fornuft, at det meget meere blev ganſke ubegribeligt for Fornuften ſelv, hvorledes det første Menneſke, uden ſaadan en beſynderlig Medvirkning af Gud, kunde være kommen eengang til Fornuftens Brug. Fornødenheden af ſaadan en Medvirkning falder endnu klarere i Øinene, ſaaſnart vi foreſtille os de første Mennesker at være underkaſtede de ſamme Svagheder og Ufuldkommenheder, ſom vi nu føle. Lad os foreſtille os et Menneſke uden Erfaring og

Øvdra-

Opdragelſe, at leve for ſig ſelv eene i Verden; Hvilken elendig Skabning! Naar ſkulde den lære at gaae, at tale, at ſkiule ſin Nøgenhed? Naar ſkulde den komme til Fornuftens Brug? Juſt fordi Naturen har givet Menneſket denne Fornuft til at beſtyre ſine Handlinger, derfor har den nægtet det nogle af de Driſter, ſom regiere Dyrene; En naturlig Drift lærer ikke Menneſket at giøre ſig Klæder og Huuſe, ſaaledes ſom den lærer Fuglene at bygge Reeder. Men denne Fornuft er i Menneſket, ſaaledes ſom det fødes, kun en Formue, der ikke kommer til Virkſomhed uden Anførſel, Tale, Omgang og Erfaring. Tag diſſe udvortes Hielpemidler bort fra Menneſket, og det maae blive enfoldigere og ulykſaligere end Fæet. Det mangler Fæets Driſter, og har endnu kun een Evne til Fornuft, ſom det ikke veed at bruge. Endog til de eenfoldigſte og naturligſte Handlinger, ſom Dyrene forrette ved Hielp af en indplantet og uimodſtaaelig Drift, endog til dem ſkal Menneſket uden Fornuftens Brug være ubeqvemmere. Erfarenhed viſer det i de Menneſkers Exempler, ſom ere opvoxne uden for Selſkabet. De have ikke givet mindſte Tegn fra ſig til Forſtand, og de, ſom ſiden ere komne til Fornuftens Brug, kunne intet erindre af deres forrige Tilſtand. Men dette er endnu ikke det Forunderligſte i deres Hiſtorie. Det er langt meere ubegribeligt, hvorledes ſaadanne

Menneſker kunde have bevaret Livet, end det er, at de ikke ſkiønne. Dyrenes Unger lære ſnart at gaae og ſøge deres Føde; Men et Barn, hvor lidt kan det hielpe ſig, hvor ſildig kommer det til Brugen af ſine Lemmer, og endnu langt ſildigere til at bruge ſin Fornuft! Hvilket Underverk, at ſaadan en Skabning bliver i Live, naar den tidlig forlades af ſine Forældre, og udkaſtes i Skovene! De medfødte Evner ere i det mindſte i den nærværende Tilſtand ſaa ſvage, at Menneſket uden en udvortes og fremmed Anførſel enten døde ſtrax efter Fødſelen, eller og blev ſtedſe et nøgent, trængende, umælende, vildt, grumt, og fremfor alle andre Creature ulykſaligt Dyr; Det blev aldrig fornuftigt og ſelſkabeligt, det lærde hverken at giøre ſig Klæder eller Huuſe, og endnu mindre at tænke, at uddrage almindelige Begreb af ſine Erfaringer, og at bygge derpaa ſiden rigtige Fornuftſlutninger. Saadant et Creatur er Menneſket i den nærværende Tilſtand; Og det første Menneſke, ſom ingen Hielp eller Anførſel kunde have af andre Menneſker, hvorledes ſkulde det uden en beſynderlig Medvirkning af Gud være kommet til Brugen af ſine Evner? Den menneſkelige Natur trænger til ſaadan en udvortes og fremmed Hielp ikke aleene for at komme til denne Fuldkommenhed, men og for at bevare den. Hvo, ſom har givet noget Agt paa ſine Erfarin-

ger,

ger, og er lidt bevandret i Hiſtorien, er og overbeviiſt derom, at, ligeſom det koſter meget at bringe Menneſket til nogen Færdighed i Fornuftens Brug og til Sædelighed, ſaa kunde og det Gode igien, i Mangel af udvortes Midler, ved Ladhed, Efterladenhed, Mangel af fornuftig Omgang og Beſkæftigelſe, let udſlettes. Lad et ungt Menneſke, ſom har faaet en ſikkelig Opdragelſe, komme iblant vilde Nationer, eller omgaaes jævnlig med ſlette og fordærvede Mennesker; Sæt ham i Omſtændigheder, hvori der ere ingen udvortes Baand af Ære, Frygt, Belønning og Straf, ſom nøde ham til at anſtrænge ſine Kræfter; Hvor haſtigt ſkal ſaadant et Menneſke blive fordærvet igien? I den Tilſtand, hvori vi nu leve, er en ſlig Fordærvelſe af Fornuften ikke ſaa meget at befrygte, fordi der ere ſaa mange Ting uden for os, ſom nøde os til at bruge Fornuften, i det mindſte ſaa vidt ſom det er fornødent til vores Ophold. Paa en Tid, da Verden er beboet og fuld af Mennesker, da Alting er indtaget, og intet Menneſke kan leve for ſig ganſke aleene, ere der ſaa mange Ting, ſom nøde et Menneſke til at bruge ſine Formuer, og til at give Agt paa ſine Handlinger, at Fornuften derved holdes ſtedſe i nogen Virkſomhed. Folk, ſom ingen ædle Grundregler have, maae i ſaadan en Tilſtand baade tænke og arbeide, nogle for at

leve,

leve, andre for at gjøre ſig Livet behageligt, for ikke at foragtes og forfølges af andre. Den ſelſkabelige Omgang, Ærens Grundregler, og Forfængeligheden ſelv, nøde den Rige og Vellyſtige, ſom ikke behøver at arbeide for Selſkabet, til at beſkæftige ſig, om ikke for andet, ſaa for at behage; Og de borgerlige Love nøde ham ved Straſferne til at vogte ſig for at fornærme andre. Lad os foreſtille os derimod nogle faa Mennesker, een eeneſte Familie aleene, i en Verden, ſom er fuld af Frugter og Næringsmidler, hvor Opholdet kræver ikke ſtort Arbeide, og Konſter og Bequemmeligheder endnu ere ubekiendte! De have ingen at undſee dem for, ingen Overherre, ingen borgerlige Love eller Tvangsmidler at befrygte; hvor let kunde Menneſket i ſaadan en Tilſtand ikke forfalde til en Dorſkhed, Døſighed og Uvirkſomhed, ſom undertrykte faſt ganſke Fornuftens Brug, og udſlettede igien de Begreb og Indſigter, ſom den havde forhvervet! De første Mennesker befandt dem i ſaadan en Tilſtand; Den Kundſkab, ſom de ved en beſynderlig Anførſel af Gud havde forhvervet dem i deres uſkyldige Stand, ſkulde derfor ſnart være bleven udſlettet igien, derſom denne Anførſel havde ophørt. Lad os igiennemløbe Nationernes Hiſtorie, og ſee, hvor haſtig Fordomme og Vildfarelſer udbrede dem, hvor let Misbruge indſnige ſig, hvorledes de uordentlige

Begier-

Begierligheder tilligemed Laſterne vore, indtil der er intet ſaa urimeligt meere, at jo heele Nationer kunne troe det, ingen Laſt ſaa afſkyelig, at den jo tilſidſt kan oves uden Undſeelſe. Lad os foreſtille os et af de Folk, ſom have levet i ſaadan en fordærvet Tilſtand! Exempler ere ikke rare. Den gamle Hiſtorie fremviſer os Nationer nok, hos hvilke den groveſte Overtroe og Afguderie, Trældom, Tyrannie og Synder mod Naturen have været herſkende Feil. Lad os foreſtille os engang, ſiger jeg, ſaadant et Folk, og tænke tillige, at Forſynet havde ladet det uforhindret fremture i ſin Fordærvelſe indtil vore Tider, uden enten at udrydde det ganſke, eller at bruge nogle af de overordentlige Midler, til at opvække og forandre det, ſom Hiſtorien er ſaa fuld af! Saaledes, ſom Verden er nu, og ſom den har været, ſiden den blev beboet, ſiden Videnſkaber, Regieringer og Love ere komne ind i Verden, ere der Midler nok i Verden ſelv og i Menneſkets Tilſtand, ſom Forſynet kan bruge til at ſtandſe Fordærvelſen. Der er en Sæd af Videnſkaber, Erfaringer og Religions-Grunde til, hvilke, om de end til en vis Tid og paa et viſt Sted bleve meget undertrykte, dog ikke let kunne uddøe ſaaledes, at de jo ved nogle Menneſkers Iver og lykkelige Omſtændigheder kunde opvækkes igien. Der er en Forbindelſe ved Love og Regiering iblant Menneſkene, ſom giør, at et

mægtigt

mægtigt Genie aleene kan omstøbe et heelt Folk. Der ere i saa stor en Mængde af Folk, som nu beboe Jorden, altid mogle ufordærvede Slægter og Nationer til, som kunne bruges af Forsynet, enten til at oplyse de andre, eller til at tugte og udrydde dem. I den første Verden manglede derimod alt dette; Og vi begribe deraf let, hvor fornødent det var, at Gud betiende sig af meget overordentlige Midler, saa vel til at underviise og opdrage Menneskket i denne Tilstand, som til at bevare og vedligeholde den gode Sæd af Kundskab og Dyd, at en tilvoxende Fordærvelse ikke ganske undertrykte den.

Nødvendigheden af en Aabenbaring og besynderlig Omgang med Menneskket, af overordentlige Midler til at oplyse, regiere, straffe og belønne det, falder af sig selv i Øinene. Men paa hvad Maade skulde alt dette skee? At giøre dette Spørgsmaal, det er allerede saa stor en Dristighed af en Forstand, der er saa indskrænket som den menneskelige, at man skulde formode, at Fornuften var i ethvert Menneske beskeden nok til at svare sig selv: At ingen kan vide det fuldkommen, uden Gud aleene: At, naar man kun er overbeviist om Nødvendigheden af saadan en guddommelig og overordentlig Omsorg for Menneskket i dets første uerfarne Tilstand, kan man ikke tvivle om, at jo Gud har brugt de tienligste Midler dertil; Men hvori disse bestaae,

beſtaae, det kunne vi ikke vide uden en Aabenbaring: Og endelig, at det er meget rimeligt, at Gud ikke har ladet os være ganſke ukyndige derom. Saa meget vide vi, at et Menneſke ikke kan ſee Guds Væſen; Han maae altſaa have aabenbaret ſig ved Tegn, ved Stemmer, Geſtalter, Syner, Indſkydelſer; Han maae have ginet Menneſket beſynderlige Mærker, ved hvis Hielp det kunde adſkille diſſe guddommelige Stemmer, Geſtalter, Syner og Indſkydelſer fra naturlige eller forſtilte; Han maae have beviiſt deres guddommelige Oprindelſe ved Virkninger, ſom overgaae Naturens ſædvanlige Orden. Saadanne overordentlige Midler til at oplyſe, regiere og bevare Menneſket, maae Gud have brugt i den første Verden, i Mangel af de mange ordentlige Midler, ſom der ere nu. I Mangel af Videnſkaber og Erfaringer maae Gud have aabenbaret Menneſket i det mindſte ſaa meget, ſom der behøvedes til at vogte det fra alt for ſkadelige Vildfarelſer og Feil, og til at forſkaffe ſig de naturlige Nødvendigheder. I Mangel af borgerlige Love, af menneſkelige Regieringer, Straffer og Belønninger, maae Gud, foruden de naturlige Følger af Handlingerne, thi diſſe ere ikke nok til at regiere Menneſkene, have brugt overordentlige Midler til at ſtraffe og belønne dem. Laſterne maae være blevne ſtraffede ſtrax ved beſynderlige Forbandelſer, og

Dyden

Dyden belønnet med kiendelige Velsignelser. Nogle af disse Straffer og Belønninger maae have været meget sandselige, for at vore Mennesker, der selv endnu vare meget sandselige, og havde kun liden Indsigt og Erfaring, og for at giøre desmeere Opsigt i Verden. I en Tilstand, hvori Menneskket kiendte endnu saa faa Fornødenheder, og hvor disse vare lette at forhverve, kunde der ikke være saa mange Maader at straffe og belønne det paa, som der ere nu. Krig, dyr Tid, Armod, Fattigdom, Skam, Trældom og Undertrykkelse vare endnu ligesaa ubekiendte i Verden, som de modsatte gode Ting. Der vare endnu ikke saa mange Aarsager til Sygdom og Dødelighed, som der siden ere komne ind i Verden; og disse kunde altsaa ikke, uden at omstøde ganske Naturens Orden, og hindre Menneskets Formeerelse, bruges af Gud til Straffer. Naar vi overveie disse Omstændigheder, er det klart, at Gud i Straffers og Belønningers Uddeeling, maae ogsaa have betient sig undertiden af meget overordentlige Midler.

Men ligesaa fornøden, som saadan en overordentlig Medvirkning er paa den ene Side, saa fornødent var det tillige, at Viisdommen maatte sætte den Grændser, i hvilke der og undertiden maae findes noget, som er ligesaa ubegribeligt for den menneskelige Forstand, som de overordentlige Midler selv, af hvilke Gud betienede sig. Gud

vilde

)e ikke undertrykke Menneſkets Forſtand, ikke
:e Dyd og Frihed ganſke til intet; Han vilde
opvække Fornuften, og lære Menneſket at
ge den ſelv; Han vilde ikke ved uimodſtaaelige
ægende Grunde giøre Menneſket til en Maſki-
men lade det beholde nogen Frihed til at vælge
, for at giøre det bequemt til at ſtyre eengang
egne Handlinger. Alt dette udkræver en
)ſkrænkning og Forſigtighed i de overordentlige
dlers Brug, ſom ogſaa den Alviiſe aleene veed
ndrette fuldkommen, og ſom vi uden en Aaben-
ing ikke kunde beſtemme med nogen Viished.
rſom Gud ved Stemmer og Syner havde aa-
baret Menneſket alt for meget, havde det for-
t at bruge ſin Fornuft og ſine Sandſer; Og
:e var juſt tvertimod Aabenbaringens Henſigt.
t var ikke til Fornuftens og Sandſernes Un-
:rykkelſe, men til en god Brug deraf, at den ſkul-
øre Menneſket. Havde Gud ved overordentlige
:kninger alt for ofte hindret Naturens Løb, beta-
ſ. Ex. Ilden og Vandet deres Kraft, da ſkulde
menneſkelige Forſtand kun derved være bleven
)irret, det havde tvivlet om alle ſine Erfarin-
; endog om dem, af hvilke det lærer at kiende
Orden, ſom der er i Skabningen; Og hvor-
:s ſkulde det da kunde være bleven overbeviiſt
Sandheden af en Aabenbaring; Derſom en kiem
g og pludſelig Straf altid havde fulgt enhver

Feil og Last i Hælene, dersom der efter hver en Overtrædelse f. Ex. var falden Ild af Himmelen, eller og Jorden havde aabnet sig for at opsluge Synderen, skulde Menneskene snart have lært at lyde Guds Befalning, og at underkvinge deres Begierligheder saavidt, at de ikke udvortes gjorde det, som var deri forbudet; Men, vare Begierlighederne derved formindskede, var Fornuftens Herredømme bleven større? Det var ikke af Overbeviisning, af Kierlighed, eller Valg, men af Frygt og Skræk aleene, at man ey syndede. Nu er det Gud ikke om en udvortes og slavisk Tilbedelse at giøre. Han søger Menneskets egen indvortes og sande Fuldkommenhed, og han agter derfor ikke nogen anden Dyrkelse end den, som er grundet paa Overbeviisning og et frit Valg. Den Lydighed, som udvirkedes ved idelige Aabenbaringer og Undergerninger aleene, skulde ikke aleene være tvungen og slavisk, den skulde endog snart ophøre. I Begyndelsen, og saa længe saadanne overordentlige Virkninger skeede sielden og sparsom, kunde de opvække Menneskene til Eftertanke og Agtsomhed; Men, saasnart de bleve almindelige og sædvanlige, giorde de ikke meere Indtryk. See vi det ikke for vore Øine i de Folk, som boe ved ildspruende Bierge, som vove deres Liv paa Bølgerne, og som i Krigen see Døden daglig for deres Øine? De ere derfor ikke bedre end andre, og de vænnes

saa

saa længe til at see disse forskrækkelige Ting, at de blive tilsidst endog følesløse. Det sammeskulde skee, dersom Gud ofte lod Ild fare ned af Himmelen, og Jorden aabne sig. Saa fornødent altsaa, som det var paa den eene Side, at Gud opvakde de første uerfarne og meget sandselige Mennesker til Eftertanke ved overordentlige Virkninger og Aabenbaringer, saa fornødent var det og tillige, deri at bruge en vis Forsigtighed, at holde en vis Maade, som den Alviise aleene kunde treffe. Vi maae derfor, naar vi læse Historien af Guds Huusholdning med de første Mennesker, ligesaa lidt forundre os derover, at Gud ikke altid aabenbarede sig og giorde Underverk, som at disse skeede undertiden, og i de første Tider oftere end siden, da Menneskket allerede var meere oplyst, Fornusten meere øvet, og Erfarenhed større. Naar Gud ved overordentlige Virkninger havde opvakt Forstanden til Eftertanke, og aabenbaret de nødvendigste Ting, maatte Menneskket overlades noget til sig selv, for at lære at bruge Fornusten og give Agt paa Erfaringerne. Gud maatte tillade det undertiden at falde og forsee sig, og at føle selv Virkningerne af de Feil, fra hvilke de af Gud givne Love og Advarseler ikke kunde afholde Menneskene. Dog kunde han ikke give Begierlighederne saaledes Tøilen, at han jo forbeholdt sig ved overordentlige Straffer og Ødeleggelser at standse For-

dærvelſen, naar den gik alt for vidt. Denne Beſtyrelſe er til alle Tider i Verden fornøden, men den var det iſær paa den Tid, da der endnu var ingen Regiering, ingen Love og ingen Straffer, uden de guddommelige alene.

Alle Nationers Hiſtorier ere fulde af ſaadanne beſynderlige Tildragelſer, ved hvilke Gud har viſt, at der er en høiere Magt, end den menneſkelige, ſom regierer Verden, og ſtyrer Tingene ſaaledes, at en Nation blomſtrede og var lykſalig, ſaa længe den var dydig, og faldt igien, ſaa ſnart Laſterne og Fordærvelſen toge Overhaand. Foruden de naturlige Følger af Dyderne og Laſterne finde vi overalt i Verdens Hiſtorie pludſelige og uventende Forandringer, ved hvilke mogle Folkeet blevne ophøiede, andre nedtrykte. De fordærvede Nationer have alle havt en bedrøvelig Ende. Alle deres Fortrin i Videnſkaber, Rigdom, Vælde have tilſidſt ikke kunnet redde dem fra at blive et Rov for andre Folk, ſom endnu hverken vare ſaa kloge eller mægtige. Den heele Hiſtorie, ſiger jeg, er fuld af ſaadanne Tildragelſer, af hvilke de ſande Viiſe upaatvivleligen erkiende et beſtyrende Forſyn. Men hvor mange ſaadanne Erfaringer vi endnu have for os, anſeer dog Hoben endnu ſaadanne Tildragelſer for lutter Hændelſer; Og i denne Hob ere mange Hiſtorieſkrivere og mange ſtaa kaldte Philoſopher. Er det da Under, at de

første Menneſker, ſom ikke havde diſſe Erfaringer, og ſom endnu ikke havde ſeet ſaa mange Folks og Nationers bedrøvelige Ende, at diſſe, ſiger jeg, vare langſomme til at erkiende ſaadant et ſkiult Forſyn, ſom regierede Verden, og beſtyrede Handelſerne til at forbedre, ſtraffe og belønne Menneſkene? Det var derfor forudſent, at Gud 1.) gav de første Menneſker meget kiendelige og overordentlige Prøver af denne Beſtyrelſe, og at han 2.) lod forfatte en Hiſtorie af ſin første Huusholdning, ſom kunde lære Efterkommerne at give Agt paa Forſynets Veie i Folkenes og Rigernes Skiebne. Dette er Hovedhenſigten af Skriftens Hiſtorie. Naar vi ſammendrage kortelig i en Sum alt, hvad den fortæller om Menneſket, bliver Indholdet dette: at der ſkeer Intet i Verden af en blot Slumpelykke; At Gud beſtyrer alt det, ſom vi kalde Lykke og Hændelſe, til at befordre Menneſkets ſande Fuldkommenheder, til at indſkranke Laſterne, øve, ſtyrke og opmuntre Dyden; At Gud har ſkabt Verden ſaaledes, at Menneſkene kunde være meget lykſalige, men at de ſieldnere kunde taale en langvarig Fred og udvortes Velſtand, uden at forfalde til en umaadelig Brug af Tingene, og andre Laſter, ſom forſpilde deres Lykſalighed; Og, endelig, at naar ſaadanne Laſter tage Overhaand, nødes Gud tilſidſt at udrydde ſaadant et fordærvet Folk. Dette er kortelig Hiſtorien ikke

aleene af Paradiis, af Menneſkets Tilſtand for Syndfloden, af Sodoma, Egypten, Canaan, det jødiſke Folk, men af Menneſket i alle dets Hovedforandringer. I ethvert af de bekiendte Folkes Hiſtorie finde vi noget, hvori de ligne de første Menneſker i deres Uſkyldighed, i deres Fald, og endelig i deres Uddrivelſe. Gud har ſat det i et Paradiis, i et Sodoma, i et Canaan, hvor det var lykſaligt, ſaa længe det regierede Begierlighederne, ſom det forſpildte ved Laſterne, og hvoraf en eller anden Ødeleggelſe endelig tilſidſt har uddrevet det. Det er Hovedſummen af alle Hiſtorier; Og alt, hvad den Bibelſke har forud for den Verdslige, beſtaaer deri: At den 1) ikke fortæller ſaadanne vigtige Forandringer med en uforſynlig Ligegyldighed, ſom blotte Hændelſer, der hverken beſtyres af Viisdom, eller have nogen Hensigt til at regiere og forbedre Menneſkene, og 2) at den forſikkrer os, at den ſkabende og opholdende Almagt har i de første Menneſkers og nogle Folkes Skiebne brugt ikke aleene de almindelige og naturlige, men og overordentlige Midler, for at indtrykke os dybt de vigtige Sandheder, at 1) der er ingen blind Hændelſe eller Slumpelykke til, 2) at Alting beſtyres af Forſynet til at befordre Menneſkets Fuldkommenhed, og 3) at det er vores Vantroe og uordentlige Begierligheder aleene, ſom forſpilde den Lykſalighed, ſom Gud tilbyder

os,

os, og ſom nøde ham til at indſkrænke den til vort eget Beſte.

✣ ✣ ✣

Men havde Gud ikke ſeet alt dette forud? vidſte han ikke, at det Menneſke, ſom han havde ſkabt uſkyldigt, for hvis Skyld han havde indrettet Paradiis, til hvis Nytte han havde plantet Livets Træe, at dette Menneſke ikke vilde bevare ſin første uſkyldige Stand, og at det ikke ſkulde vare længe, førend Gud maatte uddrive det af Paradiis, og forbyde det Livets Træe? Vidſte Gud ikke alt dette forud, og hvorfor indrettede han Paradiis, hvorfor ſkabte han Livets Træe, hvorfor ſkabte han Menneſket, eller hvorfor tillod han ded at falde, hvorfor hindrede han ikke Følgerne af Faldet? Saa mange Indvendinger har Fornuften endnu tilbage for at omſtøde Troeværdighedens af en Beretning, der er ſaa rimelig og overeensſtemmende endog med Erfaring, ſom den, hvilken Skriften giver os om Menneſkets første Tilſtand. Sæt, at vi ikke fuldkommen kunde beſvare alle diſſe Spørgsmaale; Mon det dog ikke var nok til at redde Hiſtoriens Sandhed og Troeværdighed, naar vi beviisde, at de ſamme Vanſkeligheder forekomme i daglige Erfaringer, ſom vi ikke kunne nægte, uden tillige at modſige vore egne Sandſer? Dersom vi levede i en Verden, hvor-

hverken var Smerte eller Fortrydelſe, eller Synd eller Ulykſalighed, og man fortalde os, at der var en anden Verden til, hvor dette Onde var kommet ind ved et Menneſkes Overtrædelſe, kunde maaſkee diſſe Indvendinger giøre denne Fortællelſe utroelig. Vi kunde da have en Slags Grund til at tvivle, om Gud ogſaa kunde tillade ſaa meget Ondt. Men nu, da vi leve i denne Verden, hvor vi ſelv daglig erfare, at der er Smerte, Fortrydelſe, Synd og Ulykſalighed, kunne vi ikke meere tvivle, at jo Gud kan tillade det. Om vi aldrig indſaae Aarſagen, hvorfor han tillod det, blev det dog ikke mindre viſt, baade at det Onde var i Verden, og at Gud virkelig tillod det, thi ellers kunde det ikke være der. Hvad for Aarſager vi end opfinde for at forklare Oprindelſen dertil, bliver det dog ikke mindre viſt, baade at det Onde er der, og at Gud har ſeet det forud. Det er altſaa ikke Hiſtorien af Faldet alene, men den daglige Erfaring, ſom giver os Anledning til at giøre alle diſſe Spørgsmaale, hvorfor Gud tillader Smerte, Fortrydelſe, Synd og Ulykſalighed, hvorfor han ikke hindrer de onde Følger af Menneſkets Handlinger? Hvorfor han ſkabte et Creatur, ſom han ſaae forud ſkulde lide ſaa meget Ondt? Alt, hvad Fornuften kan ſvare ſig ſelv, for at retfærdiggiøre Guds Tilladelſe af det Onde, ſom vi daglig erfare, ſaa det kan og tiene til at retfærdig-

giøre

giøre Tilladelſen af det første Onde, den første Smerte, den første Synd, og den første Ulykſaligheed, ſom kom ind i Verden. Men ſæt, at Fornuften intet vidſte at ſvare dertil; Mon vi derfor vilde nægte vore Erfaringer? Sæt, at vi ikke vidſte, hvorfor Gud tillod Smerte, Synd og Ulykſaligheed; Ville vi derfor nægte, at diſſe Ting vare til? Og hvorfor holde vi da Hiſtorien af den første Smerte, den første Synd, den første Ulykſaligheed, ſaa utroelig? Kan Gud taale en heel Verden fuld af Smerter, Synd og Ulykſaligheed; Kan han tillade, at ſaa mange Mennesker hver Dag forøge deres Kummer og Ulykſaligheed ved deres Forſeelſer; Hindrer han ikke det Onde, hvilket Menneſkene paaføre dem hvert Øieblik; Tilintetgiør han derfor ikke det menneſkelige Kiøn; Lader han nye Mennesker fødes hver Dag, og taaler, at Fordærvelſen endog paa nogle Steder tager til. Hvorfor ſkulde han da ikke og af de ſamme Grunde have tilladt det første Onde at komme ind i Verden? Hvorfor ſkulde han ikke have tilladt, at det første Mevneſke faldt? Hvorfor ſkulde han ikke kunne have ſkabt Menneſket, endſkiønt han vidſte alt dette forud? En Synd maae have været den første. Det Onde maae have havt en Begyndelſe. Er det virkeligt i Verden, hvilket den daglige Erfaring viſer, ſaa maae det og kunne være, og Gud maae kunne have tilladt, at det kom derind.

Hiſtorien af det første Onde i Verden indeholder intet, ſom er meer uopløſelig, end det, ſom vi daglig ſee for vore Øine. Ville vi for saadanne Vanſkeligheders Skyld nægte dens Troeværdighed, maae vi og nægte meget af det, ſom vi erfare. Et uſkyldigt Barn f. Ex., ſom fødes nyelig til Verden med et ſundt Legeme og heele Lemmer, indbrikker ſmitſomme Syger med en uſund Ammes Melk; Det taber ſin Sundhed og Førlighed ved hendes Forſømmelſe, det falder og ſlaaer et Øie ud, og bryder et Been. Et andet Barn, ſom Naturen har begavet med en ſund Forſtand og et godt Hierte, opdrages i Uvidenhed; Det forføres ved onde Lærdomme og Exempler; Den gode naturlige Forſtand kommer aldrig til Modenhed, den bliver indtaget af Fordomme og Vildfarelſer; Det gode Hierte fordærves og indtages af onde Vaner. Lad os ſpørge, hvorfor Gud tillader diſſe uſkyldige Børn at lide, at falde, at fordærves? Hvorfor han ſkaber dem med ſunde Legemer, Sandſer og Lemmer, da han dog ſeer forud, at de ſkulle ſnart blive ſyge, blinde, halte? Hvorfor han tillader den ſunde Forſtand i det ene at blive udyrket, og det gode Hierte i det andet at fordærves? Hvorfor han kan taale, at et Menneſke bliver ſaa ulykkeligt ved andres Forſeelſer, ved en Ammes Feil, ved Forældrenes Forſømmelſe, ved Verdens Forargelſe, og det førend

ſaadant

saadant et Menneske endnu veed at giøre Forskiel imellem Ondt og Godt? Lad os spørge videre, hvorfor Gud skaber saadant et Barn, hvorfor han ikke ved sin Almagt hindrer Følgerne af Ammens, Forældrenes og andre Menneskers Forsømmelser? Disse ere jo dog de samme Spørgsmaale, med hvilke vi ville giøre Historien af Faldet tvivlsom. Lad os forsøge, om vi kunde opløse og besvare dem i de Tilfælde, om hvis Sandhed vi ikke kunne tvivle, fordi vi see og erfare dem; Kunne vi, skulle de samme Aarsager gielde i Henseende til det første Fald, og kunne vi ikke, da maae vi derfor ligesaa lidt nægte Muligheden af det første Fald, som af de mange andre, hvilke vi daglig see og erfare. Men Omstændighederne ere ikke engang i begge Tilfælde lige. De samme Spørgsmaale ere meget vanskeligere at opløse i de Exempler, som vi daglig erfare af ulykkelige Børn, end de ere det i Historien af Faldet. Dersom Gud kan tillade, at et uskyldigt Barn, som endnu ikke er kommet til Fornuftens Brug, og som ikke veed at giøre Forskiel paa Ondt og Godt, kan blive sygt, blindt, halt, ufornuftigt, lastefuldt og ulykkeligt ved andres Forseelser, ved Ammers, Forældres Feil, da kan han meget meere have tilladt, at det første Menneske, som var skabt i en moden Alder, paaførde sig en vis Svaghed Dødelighed og Ulykkelighed ved frivillige Feil,

som

ſom vare ſaa lette at undgaae, og mod hvilke han var bleven advaret. Derſom Gud kan tillade, at et uſkyldigt Barn, ſom endnu ikke kiender nogen Lov, og ikke har Forſtand til at vælge ſelv, kan forføres af andre, ſom ikke alene have meere Forſtand, men og en Magt, ſom Barnet ikke kan modſtaae, og ſom Forſynet ſelv har underkaſtet det, da kan den ſamme Gud meget meere tillade, at et Menneſke, ſom han ſelv har underviiſt, ſom har en udtrykkelig Lov for ſig, og ſom lever i den fuldkomneſte Friheds Stand, lader ſig af ſine egne Sandſer og af et Dyrs Smigren forlede til at overtræde denne Lov. Derſom Gud kan have Aarſager, hvorfor han ikke hindrer ſaadanne Følger af Forældres og Ammers og andre Menneſkers Laſter og Uforſigtighed, ſom giøre endog uſkyldige Børn ulykkelige, da kunne diſſe Aarſager meget meere tillade ham at ikke hindre ved Almagten ſaadanne Følger, ſom et voxent Menneſke paadrager ſig ſelv ved ſine egne frie og udtrykkeligen forbudne Handlinger Derſom den evige Viisdom kan have Grunde, hvorfor han lader et Barn fødes med et friſkt Legeme, heele Lemmer, ſund Fornuft og et godt Hierte, endſkiønt han ſeer forud, at dette Barn ſkal ved andres Forſeelſer ſnart blive ſygt, blindt, halt, ufornuftigt, laſtefuldt, da kan den ſamme Viisdom meget meere have Grunde, hvorfor han ſkaber det første Menneſke uſkyldigt,

digt, endſkiønt han ſaae forud, at dette Menneſke ſkulde ved ſine egne Feil ſnart tabe ſin Uſkyldighed; Han kan have havt ligeſaa gode Grunde til at indrette det Paradiis, af hvilket dette Menneſke ſaa haſtig blev udrevet, og til at ſkabe det Livſens Træe, af hvilket det aldrig kom til at ſpiſe, ſom han havde til at ſkabe det Øie, det Øre, den Sands, ſom Barnet miſtede igiem, førend det kom til at ſkiønne. Og endelig, derſom den Alvidende kan have ſig nogle Grunde forbeholden, ſom kunne tillade ham at lade ſaa mange uſkyldige Børn fødes ſyge og vanføre, at arve deres Forældres Svagheder, Laſter og Elendigheder, at opdrages i almindelige og herſkende Vildfarelſer, og at forføres ved andres onde Exempler; Derſom Alvidenheden, ſiger jeg, kan have ſig nogle Aarſager forbeholdne, hvorfor den tillader alt dette, ſom vi ſee for vore Øine; Da har han og af ſamme Aarſager kunnet tillade, at de første Menneſkers Feil havde nogle onde Følger for alle deres Efterkommere. Alle de Vanſkeligheder, ſom møde os i at forklare Hiſtorien af det første Fald, møde os altſaa, og det i en langt større Grad, ſaa ofte vi ville forklare Aarſagen til mange af de Fald, ſom vi daglig erfare. Derfor nægte vi dog ikke diſſe Fald, og hvorfor ſkulde vi da nægte det første?

Diſſe

Diſſe Vanſkeligheder løſes ikke, de formeeres meget meere, derſom vi antage, at alle Mennesker fødes ganſke uſkyldige og uden al Smitte af en oprindelig Synd til en Verden, hvor der ſtrax møder dem ſaa meget Ondt, og hvor de, uden endnu at have begaaet ſelv nogen Feil, kunde blive paa ſaa mange Maader ulykkelige ved andres Forſeelſer. Hvis vi derimod, efter Hiſtorien om Faldet, antage, at det første Menneſke har været ſkabt fuldkomment, og at en frievillig Overtrædelſe af en Perſon, med hvilken det heele menneſkelige Kiøn ſtod i en uopløſelig Forbindelſe, har bragt ſaadan en virkelig Fordærvelſe over alle Efterkommerne, ſom giør det fornødent, at Gud maae bruge Straffens Onde til at forbedre dem; Antage vi dette, da forſvinde endog nogle af Vanſkelighederne, og, naar vi ikke kunne løſe dem alle, udkræver jo Fornuften ſelv, at vi antage den Mening, ſom er forbunden med de mindſte Vanſkeligheder. Denne fornuftige Grund er aabenbare for Faldets Hiſtorie. Sæt engang, at, naar Gud vilde ſkabe ſaadant et Creatur ſom Menneſket, var det fornødent, at det maatte blive til paa den Maade, paa hvilken det menneſkelige Kiøn nu forplantes. Sæt, ſiger jeg, at dette var i Guds Foreſtilling et fornødent Middel til Menneſkets Forplantelſe; Og, ſiden Gud har valgt dette Middel, maae vi troe, at det har

ɔt en Grund. Saaſnart Menneſket paa denne
aade ſkulde forplantes, var det ikke andet mue-
t, end at Efterkommernes Lykſalighed maatte
oe meget paa deres Forfædres Opførſel; De
ſte Begreb, Begierligheder, Vaner beſtemmes
ved Opdragelſen; Menneſket bliver, ſaa at ſige
ved alt hvad det er, fornuftigt eller ufornuftigt,
digt eller laſtefuldt, ſtærkt eller ſvagt. Saaſnart
ine Maade til at forplante, var fornøden, va-
der kun to Ting at vælge, enten at tillade Føl-
me af denne Forbindelſe, eller at ikke ſkabe Men-
ket. Hvilket ville vi, at Gud ſkulde have
rt? At han ikke ſkulde have ſkabt os? Lad os
ɔ i det mindſte betænke os lidet, førend vi ſige
, førend vi driſte os til at dadle noget, ſom
ɔd har giort, og at fradømme os ſelv ſaa vigtig
kier en Ting, ſom Livet er endog for dem, der
ge allermeeſt over dets Beſværligheder. Der-
ɔ vi ikke ville lade en Sag, der intereſſerer ſaa
meget det heele menneſkelige Kiøn, komme an
ɔ een Perſons Udſigende, ſaa lad os gaae om
ſamle Stemmer. Hvor mange meene vi, at
blive mod Skabningen endog med alle de Ulei-
heder, ſom Livet fører med ſig? Jeg vil ikke for-
ige engang, at vi ſkulde adſpørge den talrige, ſun-
, friſke og haabefulde Ungdom, ſom ſynes at
re alt for vel tilfreds med Verden, ikke heller
ɔ ſtore Flok af Mænd og Qvinder, ſom i det

mindſte

mindſte ikke have ſaa meget at klage over Livet, at de derfor ſkulde ønſke dem at døe. Diſſe udgiorde dog ganſke viſt de fleeſte Stemmer, og de bleve alle for at leve. Men lad os ſpørge dem, ſom ſiges at have ſtor Aarſag til at være misfornøiede med Livet. Lad os gaae hen til de Hoſpitaler, hvorhen Svaghed, Nød og Alderdom har bragt Menneſkene; Lad os gaae fra en Seng til en anden, og ſpørge, hvor mange der have Lyſt til at døe! Og, om nogle ſvarede ja, og virkelig meenede det, var det dog derfor ikke ſagt, at diſſe derfor vilde heller ikke have været til. Nogle kunde have nydt alt for meget Godt af Livet dertil; Andre kunde i Haab til Udødelighed, hvortil Livet har givet dem Adgang, agtet Livet alt for dyrebart til at ville heller være uſkabte, end lide det Onde, ſom Livet har ført med ſig. Det Menneſke, ſom for et Øieblik ſiden af Ubetænkſomhed ønſkede Døden, og ſom i Overiilelſe kaſtede ſig i Vandet, ſkulde nu maaſkee, ved at raabe om Hielp, være den første, ſom tilſtod, at Livet var med alt dets Onde dog værd at ønſke ſig. Saa kiendelig er Overvægten af det Gode i de Følelſer, ſom vi have af Livet, endog da, naar Lidelſer og Angeſter ſynes allermeeſt at have undertrykt dem. Og hvad er da troeligere, end at, om Gud kunde have ſpurgt alle Menneſker til Raads, førend han ſkabte dem, hvilket de ſelv vilde helſt, enten ikke være til, eller og fødes

i en

i en Forbindelse med andre Mennesker, som har bragt saa meget Ondt ind i Verden; hvad er troeligere, siger jeg, end at, om Gud havde opregnet for dem alt det Onde, som er kommet over Mennesket fra det første Fald og Overtrædelse af indtil nu, skulde ikke een eneste ønske derfor at være uskabt? Og, om der fandtes saadan een, om der fandtes tusinde, skulde da disse, om de i Skabningens Kiede vare fornødne til at føde, tiene, beskytte, gavne saa mange andre, skulde de da, for deres egen Uskionsomheds Skyld, have Ret til at bryde denne Kiede, skulde deres Uvilighed til at lide noget selv for at tiene deres Medskabninger, være en gyldig Aarsag, hvorfor Gud ikke burde have skabt dem?

Dersom Gud havde forladt Mennesket efter denne første Overtrædelse, og uden al Trøst og Haab om Frelse overgivet det ganske til de Smerter og Angester, som vare Følger af Synden, da kunde Fornusten maaskee have havt nogen Ret til at støde sig derover, men ikke nu, da Historien af Faldet tilkiendegiver, at Gud ikke forlod Mennesket, at han kaldede det strax efter Faldet mere for at trøste end for at straffe det, at Strafferne selv vare Følger af Synden, hvilke Gud tillod for at advare og forbedre Mennesket, og endelig, at Gud, førend han endnu forkyndede dem Straffen, gav dem den trøstelige Forsikkring, at det Onde,

ſom nu var kommet ind i Verden ved et Menneſke, ſkulde igien affkaffes ved et andet, ſom eengang i Tiden ſkulde fødes af dem. Denne nye Forbindelſe, ſom Gud ſtiftede imellem det heele menneſkelige Kiøn og den Perſon, ſom ſkulde fødes af Qvindens Sæd, en Forbindelſe, ſom er Hovedgrunden til den ganſke aabenbarede Religion, betager Fornuften med eet alle de Indvendinger, ſom den ellers med noget Skin kunde giøre imod den første Forbindelſe imellem Adam og hans Efterkommere. Lad være, at denne ugiørlige og uomgiængelige Forbindelſe havde ført noget Ondt over det menneſkelige Kiøn, ſom Efterkommerne ſelv ikke havde fortient ved modvillige Feil; Er Gud da ikke retfærdiggiort nok, naar han har ſtiftet en anden Forbindelſe, ved hvilken ikke aleene dette Onde igien kan udſlettes, men og meere Godt forhverves, saafremt Menneſkene ſelv vilde bruge de Midler, ſom han tilbyder dem? Er Synd og Straf kommen ind i Verden over Alle ved eet Menneſke; Oprejsning, Naade og Saliggiørelſe tilbydes Alle ved en anden Perſon. Fik Efterkommerne uforſkyldt Deel i det Onde, ſom det første Menneſke paaførde ſig; De kunne nu uforſkyldt blive deelagtige i det Gode, ſom det andet Menneſke har forhvervet. Havde de ikke Kræfter i dem ſelv til at opnaae ſtrax alle de Fuldkommenheder, ſom det første Menneſke kunde have opnaaet, derſom det

havde

havde bevaret sin Uskyldighed: Det kræves da ikke heller meere af dem; Ved den Forbindelse, som Gud har sat dem i med det andet Menneske, er Skylden af det første Menneskes Overtrædelse udslettet; I Kraft af denne Forbindelse er det for det syndige Menneske ligesaa mueligt at opnaae eengang den Bekræftelse i det Gode, og den bestandige Lykkelighed, til hvilken Gud havde skabt det, som det var for det første uskyldige Menneske. Og endelig, har den menneskelige Natur tabt nogle Herligheder ved det første Menneskes Feil; Den har vundet igien langt større ved den Persons Fuldkommenheder, som er bleven vores Hoved og Anfører i den nye Huusholdning, som Gud oprettede med det faldne Menneske.

Saa fortreffelig en Forbindelse og Harmonie er der imellem Grundlærdommene af den Theorie af det Ondes Oprindelse, som Skriften lærer os. Lad os sammenligne dem eengang med det System, som Fornuften giør sig, naar den overlades til sig selv. Den nægter dog ikke, at der er Ondt i Verden, at der er Smerte, Synd, Forstrydelse og Ulykkelighed til. Den spørger kun, hvorledes dette Onde er kommet derind. Det er med Oplosningen af dette Spørgsmaal at den har plaget sig, saa længe Philosophien, den Videnskab, af hvilken Fornuften saa meget bryster sig, har været til. Hvad siger den da, at Oprindelsen

dertil er? Saa længe den ingen oprindelig Synd, ingen første og frievillig Overtrædelse erkiender, og det er jo en Tildragelse, som Fornuften ikke kan slutte sig til, saa længe den ikke anseer saadan en Synd for Oprindelsen til det Onde, maae den anse alt det Onde for en Virkning af en blot Nødvendighed; Den maae antage den bedrøvelige Grundregel, at en fornuftig Skabning kan være ulykkelig, endskiønt den er ganske uskyldig, og ganske frie for Synd. Alt, hvad den kan sige til at formilde denne haarde Lov, er, at eens Ulykkelighed er nødvendig til at befordre det Heeles Beste; En bedrøvelig Trøst for de Lidende! Ingen uden de meget høie og fuldkomne Siele kunne trøste sig ved saadanne Lidelser; Og var det ikke dobbelt ubilligt, at gjøre saadanne til et Offer for andre, naar de vare selv ganske uskyldige, og intet Vederlag kunde vente selv? Det er Fornuftens Opløsning, det er dens Trøstegrunde. Hvad der er godt og trøsteligt deri, det lærer Aabenbaringen ogsaa. Den lærer, at Gud drager Godt af det Onde; Men den anseer dette Onde, som Menneskene lide, ikke alene for en nødvendig Følge af visse Grundlove i Naturen, for et Middel til at befordre et større Gode, den anseer det og for en Virkning af en første Synd og Overtrædelse. Uden Synd, siger den, var der ingen Lidelse og Ulykkelighed til. Hvor meget gior ikke denne Lærdom baade

til

til at retfærdiggiøre Gud, og til at afholde Menneſket fra Synden? Den er den heieſte og fuldkommeſte Grund, ſom kunde optænkes for at vedligeholde Orden, Dyd og Retfærdighed blant fornuftige Skabninger. Skriften legger en anden Regel til Grund, ſom er ligeſaa vigtig ſom denne. Det er den, at der er ingen Synd til uden Straf; Og, i det den viſer os i Lidelſernes Onde de ſkrækkeligſte Følger af Synden, forſikrer den os tillige, at Gud veed Midler til at mage det ſaaledes, at alt det Onde ſkal have forbedrende Virkninger for Menneſket, og endelig, at Menneſket, ved at bruge diſſe Midler, kan omſider komme i en Tilſtand, i hvilken det Onde reent ſkal ophøre. Hvilket af diſſe tvende Syſtemer, ſynes vi, er meeſt overeensſtemmende med de almindelige Begreb, ſom vi have om Viisdom, Godhed, Retfærdighed, Lov, Synd, Straf, hvilket, ſynes vi, er det bequemmeſte til at opvække Kierlighed og Lydighed mod Gud, Afſkye for Synden og Lyſt til Dyden, til at troſte os i Lidelſer, øve os i Taalmodighed, Troe og Hengivenhed i Forſynet, til at ſtadfæſte Lovene, haandhæve Ret og Retfærdighed i Verden, til at opmuntre Sielen til at modſtaae Begierlighederne, og forſkaffe en fornuftig Skabning det Hetſkab over ſig ſelv, og den indvortes Fred og Sindsroelighed, hvori den ſande Fuldkommenhed og Lykſalighed beſtaaer? Fornuf-

ten ſkal ſelv ikke længe betænke ſig paa at vælge, naar den upartiſk overveier, hvor mange Fordeele der ere forbundne med den Forklaring af det Ondes Oprindelſe, ſom Skriften lærer.

Fornuften behøver derfor ikke at forlade ſin ſtore Grundregel, at Alting ſkeer til det Beſte. Baade Syndens og Straffens Onde er ved Guds Beſtyrelſe blevet Midler og Anledninger til at bringe meget Godt ind i Verden, af hvilket Noget ikke kunde have været der, derſom der ikke havde været Synd eller Straf til. Baade Fornuften og Aabenbaringen ere eenige i at ſtadfæſte denne vigtige Sandhed, hvorved Guds Huusholdning med Menneſket, hans Tilladelſe af Synden, endnu meere retfærdiggiøres; Og det er det, ſom vi til Slutning ville betragte i Faldet, de Følger nemlig, ſom det ved Guds Beſtyrelſe har havt til at bringe meget Godt ind i Verden, af hvilket Gode noget ikke kunde have været til, derſom Menneſket havde bevaret ſin første Uſkyldighed. Jeg har i det Foregaaende, ved Betragtninger over enhver Straf iſær, viiſt, hvor meget den gior til at forbedre Menneſket. Men det er kuns et Gode i den nærværende Tilſtand. Det er ikke noget nyt Gode, ſom er kommet i Verden efter Faldet. Dersom Menneſket var blevet uſkyldigt, behøvedes ikke denne forbedrende Straf for at bringe det tilbage igien til den Uſkyldighed, ſom det havde

ikke

tabt. Vi maae derfor kunne anføre nogle andre Følget af Synden og Straffen, som tiene ikke alene til at afskaffe det Onde, men og til at frembringe et Gode, som ellers ikke kunde have været til.

Dette Gode bestaaer I) i adskillige Kundskaber og Indsigter, som Menneskket ikke kunde have havt; Dertil henhøre *a*) en følelig og paa egen Erfaring grundet Kundskab om de onde Handlingers og Syndens Hæslighed. Denne Kundskab kunde Menneskket umuelig have havt i en Tilstand, hvori det endnu ikke følede noget Ondt, hvori det ikke kiendte af Erfaring, hvad Smerte, Angest, Fortrydelse, Svaghed og Dødelighed var. Det kunde vel af Guds Egenskaber med en fuldkommen Vished slutte, at det Forbudne maatte have skadelige Følger; Men hvori disse egentlig bestode, derom kunde ingen saa levende, klar og bestuende en Kundskab haves, som nu, da vi føle dette Onde. Hvo som kiender noget til Menneskket, veed ogsaa, hvor fornøden saadan en følelig Erfaring af det Onde er til at bekræfte Menneskket ret i Lydighed, og hvor svage baade Fornuften og Lovene ellers ere til at modstaae Begierlighederne. Lad Forældre nok saa meget advare deres Børn, og beskrive alle de Farligheder, som de undertiden dem ved Uagtsomhed! Alle disse Beskrivelser skulle med al den Tillid, som Børnene have til Forældrene, ikke være nok til at vogte dem, dersom de ikke selv

føle, hvad Svie er, og ved Følgerne af nogle Fald lære at vogte dem for fleere. Ved Erfaring af det Onde voxer ogsaa *b*) Kundskaben og Følelsen af det Gode. Det er umueligt, at et Menneske, som aldrig havde følt Smerte, Angest og Sygdom, kunde giøre sig saa levende en Forestilling om den Lyksalighed, som der er i at nyde en stedsevarende og uafbrudt Sundhed, Glæde og Sindsroelighed. De første Mennesker kunde, saa længe de vare uskyldige, kun kiende Lydighedens og Dydens Nytte af det Gode, som de forskaffede dem; Men de kiendte den endnu ikke ved en Erfaring af det Onde, fra hvilken Uskyldigheden befriede dem. Alle de bevægende Grunde til Dyden og Pligterne, som tages af Syndens onde Følger, vare ikke saa klare for dem i en Tilstand, hvori de intet Ondt erfarede; Og der manglede dem altsaa nogle af de bevægende Grunde, som vi have nu, i det mindste noget af disse Grundes Klarhed og Styrke. Foruden denne Tilvext i Kundskaben ere og *c*) mange andre Indsigter komne ind i Verden, hvortil der i Uskyldighedens Stand ikke havde været den Grund og Anledning. I en Tilstand, da Menneskene behøvede saa lidet, og da Begierlighederne vare saa maadelige, var der ikke blevet saa meget opfundet, som i en anden, da baade en tilvoxende Nød og tilvoxende Begierligheder dreve Menneskene til nye Arbeider. Nøden lærde Men-

neskene

neſkene at giøre ſig Klæder, at bygge Huuſe, at opfinde Midler til at afhielpe deres Svagheder: Begierlighederne bragte dem til at tænke ſtedſe paa at forøge deres Bequemmeligheder. Derved blev meget kiendt og opdaget i Naturen, mange Konſter og Videnſkaber opfundne. Lad være, at alle diſſe tilſammen ikke giøre Menneſkene her i Livet ſaa lykſalige, ſom de vare i en naiſom og maadelig Stand; Lad være, at diſſe Arbeider foraarſage Menneſket megen Møie og Kummer, ſom det ellers ikke havde kiendt; Det bliver dog viſt, at Forſtanden voxer derved. Dette er vel ingen Troſt, ſaa længe det ikke tillige forøger Lykſaligheden, og denne vinder intet, derſom Fornuften ikke tillige herſker over Begierlighederne. Men dette Herſkab er ikke ganſke umueligt. Religionen lærer, ved hvilke Midler det fordærvede Menneſke kan komme til ſaadant et Herſkab igien; Og, derſom vi bruge diſſe Midler, da er der meget vunder, om ikke i dette Liv, ſaa dog i et andet, ved Forſtandens Tilvext. Lad være, at Tingene ſelv, i hvilke vi arbeide, de Konſter og Bequemmeligheder, ſom vi opfinde, ikke giorde os lykſalige; De ſkierpe dog Forſtandens Kræfter: Og, derſom diſſe kun ikke undertrykkes af Begierlighederne, kunne de i en fuldkommere Tilſtand ſaa meget des haſtigere og lettere udvikle ſig, jo meere Fremgang de have giort her. Mange af de ſtørſte jordiſke Fore-

tagender, meget i Konſterne og Videnſkaberne ſelv, er, i Betragtning af Menneſkets ſande Fornoielſe og Lykſalighed, ligeſaa forfængelige Arbeider, ſom de Spil, med hvilke Børn beſkæftiges. Men, ligeſom diſſe Spil, naar de ere fornuftige, kunne tiene til at ſkærpe Sielens Kræfter, og giøre dem modne til vigtigere Forretninger, ſaa kunne og de Arbeider, hvortil vores Trang og Begierligheder nøde os, have ſamme Nytte. Men det bliver dog en evig Sandhed, at, hvor meget Forſtanden end vandt ved dem alle, blev det dog meget meere tabt end vundet, derſom denne tilvorende Forſtand blev tillige en Slave af Begierlighederne. Tyrannen, Erobreren, Fraadſeren, Drankeren, den Løsagtige, den Gierrige, den rangſyge Borger, den opblæſte Lærde, alle diſſe maatte heller ønſke, at de aldrig havde kiendt den forblindede Ære, den fiine Krigs- og Statskonſt, de unødige Bequemmeligheder, ſom Konſterne have opfundet, den raffinerte Smag, alle Skatter, ſom man har opgravet af Jorden, alle de Opdagelſer, ſom den menneſkelige Nysgierrighed har giort, og alle Fornuftens Spidsfindigheder, de maatte, i Stedet for alle diſſe Kundſkaber og Bequemmeligheder, ønſke ſig den nøiſomme Indianers Nøgenhed og Armod, derſom de derved tillige kunde blive frie for alle de Begierligheder, ſom plage dem, for alle de uopſyldte Ønſker, alle de Misundelſer,

Angſter

igeſter og Fortrydelſer, ſom forurolige dem, for
den Ækel, Væmmelſe, Svaghed og Dødelig-
d, hvormed deres umaadelige Begierlighed
r ſtraffet dem. Saa viſt er det, at Kundſka-
n aleene ikke lykſaliggiør, uden ſaa vidt Forſtan-
n tillige er Herre af Begierlighederne; Og vi ſee
raf, hvor bequemt det Navn er, med hvilket
ſtorien af Faldet betegner det forbudne Træe;
en kalder det Kundſkabens Træe paa Godt
Ondt, og den vil dermed tilkiendegive, 1) at
ndſkaben ikke aleene giør os lykſalige, at der er
friſtende Kundſkab til, ſom kan være meget far-
, og ſom ved Menneſkenes Misbrug kan ſtyrte
n i ſaadanne Elendigheder, at de heller maatte
ſke, at de vare blevne i deres første Enfoldighed:
at Kundſkaben ofte kan være en Virkning af
rdentlige og forfængelige Begierligheder, og at,
ar diſſe kun undertrykkes, kan ſaadan en Kund-
ib endogſaa blive os nyttig, om ikke til andet,
til at ſkiærpe og øve Forſtandens Kræfter.
iſſe Sandheder ere jo dog alle grundede paa al-
ndelige Erfaringer. De første Menneſker fik
e ſtrax alle de Kundſkaber ved at ſpiſe af Kund-
bens Træe; Men de giorde dog en Begyndelſe
til, de fik noget af diſſe tre Slags Kundſkaber:
e lærde 1) at kiende Syndens Hæslighed af de-
egen bedrøvelige Erfaring, i det de følede den
ſte Gang, hvad Skam og Nøgenhed var. De

fik

fik 2) ved disse modsatte Følelser et klarere Begreb om den Lykkalighed, som de havde forspildt, og om Nødvendigheden af det Herskab, som Fornuften bør have over Begierlighederne. Trangen og Nøgenheden lærde dem endelig 3) at flette Figenblade tilsammen for at giøre Klæder deraf; Deres egen Naturs Svækkelse og Jordens Forbandelse drev dem siden til flere Opfindelser, hvilke efterhaanden bleve endnu meere formeerede ved deres egne og Efterkommernes tilvoxende Begierligheder.

Men det er ikke visse Kundskaber alene, det er og 11) visse Dyder, som Menneskene ikke kunde have kiendt og udøvet i en Tilstand, hvori intet Ondt, ingen Lidelse, ingen Synd var. Taalmodighed, Tapperhed, Medlidenhed, Barmhiertighed, Fredsommelighed og Redebonhed til at taale Fornærmelser, til at tilgive og forlade andre, alle disse Dyder havde ingen Anledning til at vise sig i en Tilstand, hvor der var intet Ondt at taale, ingen Farlighed at stride imod, ingen Elendige at have Medlidenhed med, ingen Fiender, som man kunde skaane og tilgive. Endog de Dyder, som Menneskets i Uskyldigheds Standen havde havt Leilighed til at udøve, skulde dog have manglet nogle Anledninger til at yttre sig, og just saadanne, som frembringe de høieste og største Dyder. I en Tilstand, hvor der var intet Ondt, kunne

Mene-

nneſket ikke viſe den Art af Troe, ſom ikke
er Tilliden til Gud, ikke lader Modet falde
og i Lidelſerne ſelv. Naar een af Chriſti Apoſt-
f. Ex. opregner alle de Trængſler, ſom han
lod for at bekiende den ſaliggiørende Lærdom,
han ſiger: I alt dette meer end overvinde vi
ham, ſom os elſkede; Da viſer han en Art
en Grad af Troe, ſom Adam ikke havde Lei-
jed til at viſe. At være neiſom i en Tilſtand,
ori man behøver Lidet, med et Legeme, ſom
er hverken Svaghed eller Nogenhed, i en Have
d af ſkiønne Frugter, og i en Tilſtand, hvori Kon-
s Bequemmeligheder endnu ikke vare bekiendte,
var ikke saa ſtor en Dyd, ſom at være det i en
den Tilſtand, hvor Nogenhed, Sygdomme og
vaghed giøre os meget trængende, og hvor
nſterne have opfundet utallige Midler til at af-
lpe vor Trang, og opvække vore Begiærlighe-
. Derſom alle Mennesker vare lige i Kund-
b, i Stand, i Myndighed, i Ære og Rig-
m, var det ikke saa ſtor en Fuldkommenhed, at
re beſkeden, ikke ſtolt, ikke misundelig, ſom
or Uligheden friſter os til at hovmode os over
dre, og til at misunde dem. Det Bud: Du
l elſke din Næſte ſom dig ſelv, var lettere at op-
de i en Tilſtand, ſom viisde os i denne Næſte lutter
nner, lutter kierlige Skabninger, ſom giorde
Godt, end det er i anden, hvor der befales

os endog at elske vore Fiender, vore Misundere, vore Efterstræbere. At elske Gud over alle Ting, er ikke heller saa vanskeligt i en Tilstand, hvori vi føle ikke andet, end lutter Godt, og hvor der hverken er nogen Trang eller stærke Begierligheder, som kunne afvende vore Tanker fra de guddommelige Ting. Kort: Alt, hvad man kalder Dyd, maae i en Tilstand, hvori der ere ingen heftige og nordenvlige Begierligheder i os selv, ingen store Fristelser, Forførelser, Forargelser og Forfølgelser uden for os, være lettere end i en anden, hvor alle disse Vanskeligheder og Hindringer findes; Og en Siel, som overvinder disse Hindringer, en Siel, som tilsidst bliver mægtig nok til at modstaae disse Begierligheder, Forargelser og Forførelser, og som midt i Forfølgelserne selv ikke viger fra sine Pligter, saadan en Siel maae ufeilbarlig i den Betragtning være meget fuldkomnere, den maae have opnaact et større Herskab over sig selv, en større Bestandighed i det Gode, end en anden Siel, som med al sin Uskyldighed dog endnu kan lade sig forføre ved Synet af en Frugt til at overtræde en Lov. Adam følede, da han stod ved Kundskabens Træe, endnu ikke de heftige Begierligheder, som Paulus, der klagede, at han følede en anden Lyv i sine Lemmer, som streed imod hans Forstands Lov. Men, da Apostelen, ved Hielp af den saliggiørende Lærdom, som han prædikede for Verden, følede saadan en Kraft i sit Sind

til

til at modstaae Begierlighederne midt i de største Anfægtninger og Lidelser, som forvisſede ham, „at „hverken Død eller Liv, eller Engler eller Fyrſten„dømmer, eller Magter, eller de nærværende Ting, „eller de tilkommende, eller det Høie eller det Lave, „eller noget Creatur ſkulde kunne ſkille ham fra „den Guds Kierlighed, ſom er i Chriſto Jeſu", mon han da med alle ſine Svagheder ikke var ſtærkere og nærmere til at blive bekræftiget i det Gode, end Adam, ſom lod ſig overtale af Qvinden til at ſpiſe en forbuden Frugt? Til ſaa høi en Fuldkommenhed kan det faldne Menneſke igien ſtige ved de Midler, ſom Gud til dets Befrielſe har aabenbaret det. Friſtelſerne ſelv og Syndens Følger tiene ved Guds Beſtyrelſe til dets Øvelſe og Bekræftelſe i Dyden; Og det ſtore Saliggiørelſes Middel, ſom Gud har forordnet dertil, det aabenbarer alle Guds Egenſkaber, hans Viisdom, hans Godhed, hans Magt i det ſvage Menneſke paa en langt større og fuldkomnere Maade, end de kunde have viiſt ſig, om Menneſket havde bevaret ſtedſe den første Uſkyldighed. Virkningen deraf maae og tilſidſt blive en større Grad af Fuldkommenhed og Salighed efter Livet for de Siele, ſom overvinde det Onde, end Menneſket kunde have ventet, om det aldrig havde forſøgt Ondt. Spørge vi endnu hvorfor Gud tillod Menneſket at falde, hvorfor han tillod den første Synd og Straf at komme

ind

ind i Verden? Mig synes, at vi have mange flere Grunde, end der behøvedes, for at retfærdiggiøre den milde og faderlige Straf, som Gud lod det første Menneske føle for sin Overtrædelse. Vare dog de modvillige Synder, som vi selv daglig begaae, og de Straffer, som vi derved paadrage os, ikke større; Havde baade Syndens og Straffens Onde ved saa mange paafølgende Slægters og Aarhundreders tilvoxende Fordærvelse kuns ikke formeeret sig; Hvor taaleligt skulde da det Onde være, som Adams Synd bragte ind i Verden. I Stedet for at klage meere derover, og gaae i Rette med Forsynet, saa lad os heller videre fortsætte vore Betragtninger, og see, 1) hvorledes Syndens og Straffens Onde har tiltaget i de paafølgende Tider, ligesom Menneskene formeerede dem; Og 2) hvad Middel Gud efter Omstændighederne har brugt til at frelse og forbedre Menneskene, til at hindre det Onde, og til at drage endog gode Følger deraf.

Om Tilſtanden fra Faldet af indtil Syndfloden.

Gud forlod ikke Menneſket efter Faldet. Viisdom tillader ikke at begynde et Verk, ſom man ikke kan fuldføre, men den lemper ſig efter Tingenes foranderlige Vilkaar. Gud er altid den ſamme viiſe, gode og mægtige Gud, ſom han har været af Evighed; Men Menneſket er i forandrede Omſtændigheder ſig ſelv ofte ſaa unlig, at en viis Lovgiver, Fader og Lærer ikke kan behandle denne Skabning altid paa een og den ſamme Maade. Det menneſkelige Kiøn befandt ſig i denne førſte Verdens Alder i en Tilſtand, ſom, i Betragtning af de mange Kundſkaber, ſom Menneſkene ſiden have forhvervet dem, forholdt ſig til den nu værende, ligeſom den ſpæde Barndom til Manddommen. Denne det menneſkelige Kiøns Barndom maatte imeligen vedvare i nogle Aarhundrede. Menneſket trængde i denne førſte Alder til en beſynderlig Medvirkning af Forſynet; Og den Maade, paa hvilken Gud imidlertid behandlede det, maatte i nogle Ting ligne den Omgang, ſom vi bruge med Børn. Det er en Hovedgrund. Men denne beſynderlige Medvirkning maatte tillige indrettes ſaaledes, at Menneſkets Fornuft ikke blev ganſke unyttig. Det maatte lære ſelv at bruge ſine medfødte Evner. Det var den anden ſtore Regel.

Dertil kom fleere, ſom havde deres Grund i Menneſkets forandrede Vilkaar. Det var nu ikke alene nyt og uerfarent i Verden; Men det havde og tabt noget af ſin første Fuldkommenhed. Begierlighederne vare heftigere, og Fornuften mindre Herre af dem, end den havde været før. En Skabning af en meget indſkrænket Forſtand og liden Erfaring behøver Oplysning og Underviisning, men, naar den regieres af heftige Tilbøieligheder, behøver den tillige Regiering og Tvang. Ligeſom de første Mennesker havde ingen Lærer uden Gud, saa havde de og ingen Regent uden ham alene. Begierlighederne have tidlig formeeret dem. I saa frugtbare Lande var der nok, ſom kunde opirre dem; Og, naar Begierlighederne først herske, udfinde Menneſkene snart saadanne Konſter, ſom tiene til at føde og formeere Begierlighederne. Den Videnſkab derimod, ved viise Love og bequemme Tvangsmidler at indſkrænke Begierlighederne, er et Verk, hvori Menneſket langt ſildigere naaer Fuldkommenhed. Lovgiver-Videnſkaben er ikke, ſom Konſterne, et Foſter af Begierligheder; Den er ſielden en Frugt af Overlag alene. Naar Menneſket overlades til ſig ſelv, kan en Mængde af bedrøvelige Erfaringer alene lære det Frihedens rette Brug, og at ſætte ſig ſelv billige Grændſer. Saa klart, ſom det er, at det første Menneſke, i Mangel af Forgængere, beha-

behøvede en guddommelig Underviisning og Opdragelse for at komme til sine Kræfters fulde Brug, saa klart er det og, at de første Mennesker med herskende og uordentlige Begierligheder behøvede, i Mangel af menneskelige Love og Tvangsmidler, en guddommelig Lovgiver og Dommer. Vankundighed, Fordomme og herskende Begierligheder kunne endnu hastigen udslukke ikke alene den naturlige, men og den ved saa mange Aarhundredes Betragtninger og Erfaringer forhvervede Kundskab om de naturlige Love, dersom denne Kundskab ikke med saa megen Omhyggelighed blev vedligeholdt af Lærerne og Lovgiverne. Hvor meget lettere skulde de første Gnister af Naturens svage Lys ikke være blevne udslukte i denne første Stand, dersom Kundskaben om de naturlige Pligter ikke ved idelige Igientagelser, Erindringer og Bekiendtgiørelser var vedligeholdt? Og fra hvem kunde Menneskет endnu vente denne Hielp, uden fra Gud? De naturlige Følger af Handlingerne ere endnu ikke nok til at styre Begierlighederne. De borgerlige Love maae ved nye positive og meere følelige Straffer og Belønninger give dem en nye Vægt. Gud alene kunde ved overordentlige Virkninger give Lovene saadan en Magt til at bøie Begierlighederne i en Tilstand, hvori Menneskет kiendte ingen Overherre, uden ham alene. Og endelig, hvad hielpe almindelige Love, der-

ſom der er ingen Dommer til? Saadan en ſynlig Magt var endnu ikke bekiendt i Verden. Det havde uden Tvivl og været alt for farligt at betroe den ſaa tidlig i noget Menneskes Hænder. Gud maatte derfor og paa en beſynderlig og overordentlig Maade beklæde det første Dommer-Embede i Verden, ligeſom han paa en beſynderlig Maade var det første Menneskes Fader, Lærer og Lovgiver. Uden en Art af guddommelige Aabenbaringer, hvorved de naturlige Love bleve igientagne og bekiendtgiorte, uden overordentlige Straffer og Belønninger, hvorved de bleve ſkiærpede, uden kiendelige og ſynlige Virkninger af Guds dømmende Retfærdighed, er det ligeſaa ubegribeligt, hvorledes Mennesker af liden Indſigt og med heftige og af alle menneskelige Baand uindſkrænkede Begierligheder kunde have kvaret den ringeſte Grad af Sædelighed, ſom adſkiller dem fra umælende Dyr, ſom det er ubegribeligt, hvorledes et Menneske, ſom var ganſke nyt, eene i Verden, ganſke overladt til ſig ſelv, uden Forældre og Lærere, kunne komme til Fornuftens Brug, derſom Gud ikke paa en beſynderlig Maade kom det til Hielp. Med faa Ord: Saa klart, ſom det er, endog af Fornuften ſelv, at det første Menneske hverken kan have født ſig ſelv, eller være født af andre, og derfor har paa en umiddelbar Maade ſin Oprindelſe af et høiere Væſen, ſaa klart er det og, at de første Mennesker have behøvet en ligeſaa overordentlig og guddommelig Opdragelſe og Regiering. Men behøvede de ſaadan en overordentlig Hielp alene ſom Mennesker, og ſom de første Mennesker, hvor meget mere da ſom fordærvede Mennesker, ſom Mennesker, der følede heftige og herſkende Begierligheder, Begierligheder, ſom formerede ſig hver Dag, og ſom ikke alene undertrykte Fornuften, men og formørkede den.

Det første, ſom fortælles om Menneſket efter dets Uddrivelſe af Paradiis, er det Mord, ſom Adams ældſte Søn, Cain, begik paa ſin Broder Abel. — — —

Fortegnelſe
over
de Herrer
Subſcribenteres Navne
paa
Sneedorffs ſamtlige Skrifter.

Herr Aagaard, Conferentz-Raad.
— Aagaard, Jacob, Student.
— Aamodt, Conſumtions-Skriver i Chriſtiania.
Academie, Land-Cadet.
Herr Adrian, Jacob.
— Adzer, Daniel, Medailleur.
— Agerſchou, Etatz-Raad.
— Ahrensburg, Juſtitz-Raad.
— Aiſtrup, Kiøbmand paa Island.
— Amberg, Student.
— Ammitzböll, H., i Horſens.
Frue Ammitzböll, paa Raſch.
Herr Ammitzböll, Studioſus Juris.
— Ancher, Bernt, Etatz-Raad.
— And, Abraham, Kiøbmand i Trundhiem.
— Anderſen, Peder, Kiøbmand i Nyeborg.
— Anderſen, Ole, Procurator i Hof- og Stads-Retten.
— Anderſen, Aſſiſtent i Kiøbenhavns Hof- og Stads-Ret.

Herr Andreſen, Chriſtopher Schröder, Student.
— Angell, Lorentz } i Trundhiem.
— Angell, Eric Muſt, Borgemeſter }
— Anthon, Adam Gottlob, Student.
— Apelberg, Inſtrumentmager.
— Arbien, Peter, Bye- og Raadſtue-Skriver i Chriſtiania.
— Areboe, Johannes, Kiøbmand i Strømſøe.
— Arentſen, Student.
— Arff, Ole Aagaard, Student.
— Arnet, Andreas, Proprietair til Tondel Gods ved Trundhiem.
— Arneſen, Johan, i Chriſtiania.
— Aſtrup, Kammerraad.
— Atke, Amanuenſis hos Biſkop Harboe.
— Baagöe, Peder, Capellan til Wartou-Hoſpital.
— Baden, Torchil.
— Bang, Jens, Doct. Med. i Sorøe.
— Bang, Carſten, Candid. Juris.
— Bang, Doct Med. paa Friderichs-Hoſpital.
— Bang, Studioſ. Juris.
— Bartholin, Studioſ. Juris.
— Baſt, Paulus Danchel.
— Baſtholm, Mathias, Informator ved Herlufsholms Skole.
— Bauditzin, Greve, Kammerherre og Deputeret i det Tydſke Cancellie.
— Bech, Sören Lintrup, Studioſ. Juris.
— Bech, P., paa Caſtundborg Amſtue.
— Becher, Cancellie-Raad og Hof-Apotheker.
— Bech, reſiderende Capellan i Fridericia.
— Bechmann, Poul Friderich, Candid. Juris.
— Bechſted, Organiſt.
— Bechmann, Controleur.
— Begtrup, Magiſter og Provſt.
— Beindtſen, Carl Chriſtian, Sognepræſt for St. Ibs og St. Iørgens Meenigheder i Siælland.
— Bendz, Johan Chriſtian, Student.
— Bentzen, Chriſtian, Violon i Kongens Kapel.
— Bendz, Procurator ved Kiøbenhavns Hof- og Stads-Ret.

Herr

Herr Berg, Niels, Stift-Amt-Skriver i Trundhiem.
— Berg, Jon, Foged over Strinden og Sælhoe ved Trundhiem.
— Bernhoff, Chriſtopher, Student.
— Bertough, Capitain.
— Beyer, Otto, i Trundhiem.
— Biering, Urtekræmmer i Kiøbenhavn.
— Biering, Informator ved Wayſenhuſet.
— Bierfreund, Hofmeſter hos Grev Moltke.
— Billeſchou, Peder.
— Bille, Kammertiener hos Grev Moltke.
— Bildſted, Thomas Schielderup, Fuldmægtig.
— Bing, J.
— Birch, H. J.
— Birch, Carl Chriſtian, Sognepræſt til Brahe-Trolleborg i Fyhn.
— Biörnſen, Cancellie-Raad og Byefoged i Helſingør.
— Biörnſen, Lars, i Chriſtianſand.
— Biörn, Regiments-Qvarteermeſter.
— Blix, Friderich, i Friderichshald.
— Boeſen, Friderich, Sognepræſt til Toſtrup og Nimtoft i Aarhuus-Stift.
— Boeſen, Herman, i Bragernæs.
— Boſen, Decanus ved Communitetet. 2 Exempl.
— Borchgreving, Capellan ved Holmens Kirke.
— Braad, Fuldmægtig.
— Braag, Erasmus, Student i Trundhiem.
— Bradt, David Eberhard, Fuldmægtig ved Bergverks-Directorio. 4 Exempl.
— Brandt, Guardein paa Kongsberg.
— Brandrup, Hof-Skriver ved Prindſeſſe Charlotta Amalia.
— Bredahl, Hans Lund, Tobaks-Fabriqueur i Bergen.
— Bredal, Juſtitz-Raad.
— Breding, Regiſtrator.
— Bredſtrup, Student.
— Breiner, Bundtmager.
— Brinkmann, junior, Præſt for nærværende Tid til Strinden.
— Broch, Sognepræſt til Grøtten i Trundhiems Stift.

Herr Brodersen, Christopher, Sognepræst til Kiøs Præstegield i Norge.
— Broe, Johan Henrich.
— Brorson, Provst og Sognepræst for Lunde Menighed i Riber-Stift.
— Brun, Nicolaus, Student.
— Bruun, Forvalter ved Svenstrup.
— Bruun, Andreas Palm.
— Bröchner, Peder, Sognepræst til Örting og Falling i Aarhuus Stift.
— Buch, Niels West, Sognepræst til Spiellerup og Smerup.
— Buch, Boghandler. 2 Exempl.
— Buch, Jacob, residerende Capellan i Helsingør.
— Buch, Student.
— Buchholdtz, Secretair og Renteskriver.
— Buchwald, Ludvig Friderich, Kammer-Junker.
— Budde, i Friderichshald.
— Bugge, Janus, Student.
— Bull, Henrich, Oberhofs-Rets Procurator.
— Buntzen, Mægler.
— Buntzen, Grosserer.
— Burchhard, Fuldmægtig i Laurvig.
— Busch, Rasmus Juul, Student.
— Busch, Carl, Student.
— Bülow, Ridder, Kammerherre og Stalmeester.
— Bülow, Lieutenant.
— Böchmann, Raadmand i Friderichshald.
— Calmeyer, Mathias, i Christiania.
— Carlsen, Mentz, Ascanius.
— Carstensen, C., Student.
— Carstensen, M., Student.
— Castenskiold, Kammerherre.
— Claudi, Claus Wilhelm.
— Clementin, Henric Jesperson, residerende Capellan i Odense.
— Colbiörnsen, Hermann, Justitz-Raad og Lougmand i Christiania.
— Colbiörnsen, Justitz-Raad og Professor.
— Colbiörnsen, Candidatus Juris.
— Collin, Niels, Etats-Raad i Trundhiem.

Her

Herr Collin, Friderich, General-Auditeur i Trundhiem.
— Collet, James, Grosserer i Christiania.
— Colsmann, Doctor.
— Conrad, Soe-Cadet.
— Conrad, Student.
— Cooper, Alexander, Stud. Juris.
— Coppy, Wilhelm, Inspecteur ved Drammens Fiord.
— Cortsen, Secretair ved Pleie-Anstalten.
— Coster, Hans, Hospitals- og Fropræsts-Præst i Ribe.
— Coeyms, Procurator i Bragnæs.
— Cramer, Peder Andreas, Cancellie-Raad i Trundhiem.
— Christensen, Fuldmægtig.
— Christensen, Kiøbmand.
— Crucou, Student.
— Dane, Andreas.
— Dahl, Hans, Sognepræst til Alstahaug i Nordlandene.
— Dahlsgaard, Justitz-Raad.
— Dahlström, Student.
— Dann, Catechet ved Holmens Kirke.
— Dehli, Hans, i Christiania.
— Deden, Cancelliist.
— Deichmann, Friderich, Præst i Engom i Aarhuus-Stift.
— Didrich, Peter, Forvalter ved Birkindegaard.
— Didrichsen, Informator ved Soe-Cadet Academiet.
— Discher, Andreas, Student.
— Dons, Peder Cornelius, Berg-Raad i Trundhiem.
— Dons, Fuldmægtig paa Norske Post-Contoir.
— Dorph, Auditeur.
— Dorschæus, Terchel, Præst til Winding og Wind Menighed i Riber-Stift.
— Dreier, Andreas, Student.
— Due, Oluf, Borger-Capitain i Trundhiem.
— Duus, Fuldmægtig.
— Dyrhoff, J. S. Minist. Cand.
— Dybwad, Erasmus, Grosserer i Christiania.

Herr Eibſen, Kammertiener.
— Eg, Chriſtian, Student.
— Egeberg, Cancelliſt.
— Eggers, S., Præſt i Harderup, Riber Stift.
— Elkier, Niels, Præſt i Hatting, Aarhuus Stift.
— Elsberg, Acteur.
— Engelhardt, Simon, Jacob, Told-Inſpecteur ved Chriſtianſand.
— Engelſted, Jacob, Student.
— Erichſen, Ole, Candidatus juris.
— Erichſen, Theehandler.
— Erichſen, Erich.
— Esbach, Fuldmægtig.
— Faber, Collega ved Nyborg Skole.
— Fabricius, Præſt til Drangedal i Aggershuus Stift.
— Fabricius, Chriſtian, Student.
— Fabricius, Ditlef, Joh. A., Miniſt. Candid.
— Fabricius, Sognepræſt til Lyeſchov og Jorderup i Riber Stift.
— Falbe, Juſtits-Raad og Aſſeſſor i Hof- og Stads-Retten.
— Falbe, Kammer-Raad og Zahl-Caſſerer.
— Falch, Profeſſor.
— Falch, Peder, Kiøbmand i Trundhiem.
— Faſting, Claus Lydderſen, Studioſ. Juris.
— Fibiger, Gottfried, Candidatus Juris.
— Findt, Andreas, Islandſk Kiøbmand.
— Finne, Johannes, Regiments-Qvarteermeſter i Trundhiem.
— Fiſcher, Regiments-Qvarteermeſter.
— Fiſcher, Poſt-Inſpecteur.
— Fiſcher, Lieutenant i Friderichſtad.
— Fleiſcher, Johan Diderich, General-Krigscommiſſair i Chriſtiania.
— Fleiſcher, Michael, Sorenſkriver over Indre Sogns Sorenſkriverie.
— Fleiſcher, reſiderende Capellan til Indvigens Præſtegield.
— Fleiſcher, Knud, Studioſ. Theolog.
— Flötmand, Balthaſar, Studioſ. Theol.
— Folſach, Secretair hos Geheimeraad Gram.

Herr

Herr Foss, Hans, Præst i Hedensted i Aarhuus Stift.
— Friderichsen, Peter, General-Auditeur i Christiania.
— Fridsch, Doct. Med. og Provincial-Medicus i Ribe.
— Fridsch, Assessor i Hof- og Stads-Retten.
— Friedlieb, Alexander Hammond, Justitz-Raad i Trundhiem.
— Fritz, Bogholder.
— Fritz, Thomas, Studios. Theol.
— Frugaard, J. S., Provst i Sælboe ved Trundhiem.
— Fyhn, Jörgen Andreas, Justitzraad og Politiemester i Christiania.
— Fönss, Hans, Cancellie-Raad.
— Gaarder, Lieutenant i Friderichstad.
— Gamborg, Andreas, Student.
— Gedde, Ingenieur-Capitain i Friderichstad.
— Gennerup, Mynsterskriver.
— Gerken, Copiist ved General-Toldkammeret.
— Germann, Michael, Ober-Hof-Rets Procurator i Christiania.
— Gerner, Capitain-Lieutenant og Fabriquemester
— Gerner, Capitain.
— Gierild.
— Giörup, Mag. Sognepræst i Marienalene i Aarhuus Stift.
— Gnauer, Secretair.
— Godtsche, Joh. Phil.
— Goisce, Philip Rosenstand.
— Gosch, Peter, Copiist ved den Kongel Guineiske Handel.
— Graah, Conferents-Raad.
— Graah, Secretair.
— Gram, Geheime-Conferents-Raad og Ober-Jægermester.
— Gram, Mathias Egidius, Ober-Hof-Rets Procurator i Christiania.
— Grauer, Secretair.
— Grave, Studiosus.
— Grönbeck, Isaac, Nordlands-Handler i Trundhiem.
— Grönlund, Holger, Collega ved Ribe Skole.

Herr

Herr Guldberg, Stats- og Geheime-Cabinets-Secretair hos Hans Majeſtæt Kongen.
— Guldberg, Præſt i Wetteresley og Horn.
— Guldbrand, Hof-Medicus.
— Gundelach, Johan Henrich.
— Gunderſen, Billiardeur.
— Görtz, G. H., Ober-Auditeur og Proviant-Forvalter.
— Gyth, Student.
— Haagen, Candidatus Juris.
— Haagenſen, Hans, Student, 2 Exempl.
— Haar, Copiiſt.
— v. Hadeln, Ove Schielderup, Cancellie-Raad og Sorenſkriver over Foſen.
— Hagerup Juſtitz-Raad og Committeret i Told-Kammeret.
— Hals, i Friderichshald.
— Hanſen, Abraham, General-Collecteur ved Lotteriet.
— Hanſen, Lorentz, Conrector ved Ribe Skole.
— Hanſen, Juſt, Kiøbmand i Trundhiem.
— Hanſen, Fuldmægtig.
— Hanſen, Sognepræſt i Schanderborg.
— Hanſen, Sognepræſt til Helliggeiſtes Kirke.
— Hanſen, Secretair.
— Hanſen, Hans, Kammer-Raad og Rente-Skriver.
— Hanſted, Spe. Cadet.
Frue Harboe, i Horſens.
Herr Harsdorff, Profeſſor ved Charlottenborg.
— Haslef, Poul, Groſſerer i Chriſtiania.
— Haslöw, J. H.
— Haſſler, Cancelliſt.
— Haxthauſen, Lieutenant i Friderichshald.
— Hee, Thomas, Sognepræſt i Stubbekiøbing.
— Hee, Cand. Juris.
— Hee, Cand. Juris.
— Hegelund, Jens, Reviſor ved Tal-Lotteriet.
— Hegelund, Henning, Student.
— Hegermann, C. H., Lieutenant i Friderichshald.
— Hegermann, ved det Søndenfieldſke Regiment.
— Hegge, Ole, Præſt i Orchedalen ved Trundhiem.
— Heierdahl, Sorenſkriver i Friderichshald.
— Heiberg, Raadmand ibid.

Herr

Herr Heinemann, Juſtitzraad.
Jfr. Hellevad, Karen, paa Holbekgaard.
Herr Henchel, Canutus.
— Hennings Juſtits-Raad og Profeſſor Chirurgiæ.
— Henningſen, Sognepræſt i Thaarſager.
— Herloffen, Hans, Kiøbmand i Arendal, 2 Exempl.
— Hersleb, Peder Thomaſius, Student.
— Hetting, i Nyborg Skole.
— Hielm, Regiments-Quarteermeſter i Chriſtianſand.
— Hielte, Ole.
— Hierild, Hans, Student.
— Hillebrand, Sören, Student.
— Hichmand, Klokker i Strømſøe.
— Hiorth, Hans Jacob, Juſtitz-Raad og Aſſeſſor i Hof- og Stads-Retten.
— Hirſch, i Friderichshald.
— Hirſchnack, Capitain.
— Hoe, Gerhard, Skipper i Trundhiem.
— Hoe, Herman, Kiøbmand i Trundhiem.
— Holberg, Cabinets-Conreer.
— Holm, Alexander, Præſt i London.
— Holm, Jacob, til Høyen i Riber Stift.
— Holm, Candid. Juris.
— Holm, Povl, Under-Bogholder ved det Aſiatiſke Compagnie.
— Holm, Chriſtian, Student.
— Holmboe, Jens, Catechet i Chriſtiania.
— Holk, Robert, Collega ved Trundhiems Skole.
— Holſt, Povl, Capellan i Chriſtiania.
— Holſt, Theodorus Bergman, Studioſus, og Proprietair ved Trundhiem.
— Holſt, Sognepræſt Skalkendrup.
— Holſt, Laurentius, Decanus ved Communitetet.
— Holſtein, Greve, Ridder, Geheime-Conferentz-Raad og Ober-Hof-Marſchal.
— Holter Peder, General-Krigs-Commiſſair.
— Holtzendorf Secretair.
— Hoppe, Conferents-Raad og Aſſeſſor i Høieſte-Ret.
— Horn, Conferents-Raad og Juſtitiarius i Hof- og Stads-Retten.
— Horn, Archivarius ved Rente-Kammeret.

Herr

Herr Horneman, Claus Frees, Profeſſor Theolog.
— Hvid, Carl Adolph, Student.
— Hyphoff, Jacob, Præſt i Thyrſted i Aarhuus Stift.
— Hyphof, Procurator i Schem.
— Höſtlock, Peder, Kiøbmand i Trundhiem.
— Höſtmarch, Jens, Præſt for Aanſt og Giæſten i Riber Stift.
— Höyer, Cancellie-Raad.
— Jaſparſen, Hormeſter hos Grev Ahlefeldt, 2 Exempl.
— Jelſtrup, Chriſtian, Kiøbmand i Trundhiem.
— Jenſen, Student.
— Jeſſen, Etats-Raad.
— Jeſſen, Juſtitz-Raad.
— Jeſſen, Hans, Kniplings-Kammer.
— Jeronimi, Dandſemeſter.
— Juel, Jacob, Aſſeſſor i Ober-Hof-Retten og Caſſerer i Norge.
— Junge, Boghandler, 2 Exempl.
— Jürgenſen, Kiøbmand.
— Iverſen, Boghandler i Odenſe.
— Kaae, H. S., Student i Chriſtiania.
— Khars, Dithmar, Capellan til Feilbergs Præſtegield i Norge.
— Kahrs, Gerhard, Studioſ. Theolog.
— Kall, Abraham, Profeſſor.
— Kall, Nicolai, Profeſſor.
— Kanneworff, Nicolai, Student.
— Karup, Fuldmægtig ved Rente-Kammeret.
— Kaſtrup, Collega ved Horſens Skole.
— Keiſer, Johan Michael, Student.
— Kielſtrup, Jens Johannes, Student.
— Kierulf, Niels, Capellan pro Perſona.
— Kierulf, Lauritz, General-Auditeur og Regiments-Quarteermeſter.
— Kierulf, Martin, Student.
— Kint, Chriſtian, i Chriſtiania.
— Kiær, Johannes, Præſt ved Friderichs Hoſpital.
— Kiörboe, Secretair i Friderichſtad.
— Klaun, Damaſius, Cand. S. S. Miniſterii.
— Klingberg, Juſtitz-Raad.

Herr

Herr Klingberg, Tolder.
— Klingberg, Johan, Blinkhandler.
— Klingberg, Hans Chriſtian, Over-Inſpecteur ved Tugthuuſet i Trundhiem.
— Knab, Cancellie-Raad.
— Knoblauch, Lieutenant og Guarniſons-Auditeur i Nyborg.
— Knoph, Hans Schierven, Juſtits-Raad og Mynt-Directeur.
— Knudſen, Cancellie-Raad og Regiſtrator.
Mad. Knudſen, paa Chriſtianshavn.
Herr Kofoed, Etats-Raad.
— Kofoed, Landsdommer.
— Konov, Friderich Ludvig, Kiøbmand i Bergen.
— Kraft, Carl, Theol. Studioſus.
— Krogh, Nicolai E., Oberſt-Lieutenant og General-Veimeſter Nordenfields i Norge.
— Krog, Ellert, Studioſ. Juris.
— Krog, Chriſten, Student i Trundhiem.
— Kruckow, Krigs-Raad.
— Kruſe, i Nyborg Skole.
— Kuhlman, J. F., Catechet ved Trinitatis Kirke.
— Kuhlman, H., S. S. Miniſt. Cand.
— Kuhlman, C., S. S. Miniſt. Cand.
— Kyhn, Johan, Collega ved Chriſtiania Skole.
— Kynde, Broder, Student.
— Köhler, Andras, Catechet ved Holmens Kirke.
— Lange, Cancellie-Raad og Secretair ved General-Poſt-Amtet.
— Lange, Magazin-Forvalter i Chriſtiania.
— Lange, Herman Henrich, Candid. Juris.
— Lange, Rasmus, Procurator.
— Lange, Studioſus Theologiæ.
— Lange, Hans, Student.
— Langebeck, Student.
— Larſen, Conſiſtorial-Raad i Bragnæs.
— Larſen, Porcelainhandler.
— Laſſen, Secretair ved Bygnings-Commiſſionen.
— Laſſen, Lars Pederſen, Agent i Trundhiem.
— Lau, Student.
— Lausöe, Horkræmmer, 2 Exempl.

Herr

Herr Lawätz, Secretair.
— Leffelmann, Lieutenant i Friderichſtad.
— Lemming, Sognepræſt til Nicolai Kirke.
— Lemming, i Nyborg Skole.
— Lemwig, Lieutenant.
— Lemwigh, Jacobus, Candid. S. S. Miniſterii.
— Leschly, Toldſkriver i Friderichſtad.
— Leth, Bergemeſter i Friderichshald.
— Leuch, Niels, Told-Indſpectrur i Chriſtiania.
— Lewetzou, H. F., Capitain.
— Lihme, Brændevinsbrænder.
— Lind, Jens, Kiøbmand i Bergen.
— Linde, Conferentz-Raad.
— Linde, Secretair.
— Linde, Caſſirer.
— Lindencrone, Etatz-Raad.
— Lindſtou, Ridder, Kammerherre og Ober-Hofmeſter.
— Lintrup, Jens, Sognepræſt for Holtug og Magleby i Siælland.
— Liſto, Secretair hos Baron Lovenſkiold.
— Lorentzen, Student.
— Loutrup, Candid. Juris.
— Lugge, Juſtitz-Raad og Aſſeſſor i Hof- og Stabs-Retten.
— Lund, Regiments-Quarteermeſter.
— Lund, Cancelliſt.
— Lund, Hans-Simonſen, Controlleur i Aalborg.
— Lund, Thomas, Proprietair ved Chriſtiania.
— Lund, Forvalter ved Dogven.
— Lund, Pecheur.
— Lunde, Etatz-Raad.
— Lundt, Secretair.
— Lundbeck, Jonas, Kiøbmand i Trundhiem.
— Lundbeck, Peter Friderich, ibid.
— Luytkis, Hans Hagerup, Controlleur og General-Skibsmaaler, ibid.
— von der Lühe, Ridder, Geheime-Conferentz-Raad og Ober-Kammer-Junker.
— Lützau, Capitain af Infanteriet.
— Lyche, Student.

Herr

Herr Lyhman, Cancelliſt.
— Lyngbye, Hans, Candid. S. S. Miniſterii.
— Lyngbye, Jens.
— Löndahl, Bondoe, Inſpector Coll. Eilerſ.
— Löw, Friderich.
Frue Lövenſchiold, Geheimeraadinde.
Herr Löwenſchiold, Baron og Kammerherre.
— Löwenörn, Lieutenant.
— Madſen, L.
— Marſtrand, Peder Schnitler, i Trundhiem.
— Martfelt, Juſtits-Raad.
— Mathieſen, Mathias Georgius, S. S. Miniſt. Candid.
— Meinke, Juſtits-Raad.
— Meinke, Johan Henric, Student i Trundhiem.
— Melbye, L., Cand. S. S. Miniſt.
— Melbye, Johan Chriſtian. Student.
— Meldal, Jörgen Peter, Student.
— Mengs, Kiøbmand.
— Meyn, Bygnings-Conducteur.
— Middelfart, Albregt, Sognepræſt til Byeneſſet i Norge.
— Middelfart, Johan, Nordlands-Handler i Trundhiem.
— Mohr, Peter Winding Ancherſen, Copiiſt ved Generaliteret i Chriſtiania.
— Moltke, A. G., Greve, Ridder og Geheime-Raad.
— Moltke, J. G., Greve, Ridder, Geheime-Raad og Deputeret.
— Moltke, Kammer-Junker.

Herr Monrad, Conrad Ditlef, Sognepræst til Wegerslef i Aarhuus Stift.
— Monrad, Sören Serup, Mag. og Conrector i Christiania.
— Mosling, Student.
— Munthe, Jacob Lund, Student.
— Munch, Edvard, Ober-Hof-Rets Procurator.
— Munch, Barth. Fædder, Fuldmægtig ved Justits-Contoiret i Christiania.
— Musæus, Johan, Præst til Meelhuus ved Trundhiem.
— Muller, Lorentz, Told-Skriver i Trundhiem.
— Mühlensted, Johannes.
— Müller, W. A., Hof-Miniateur-Maler.
— Müller, Apotheker.
— Müller, Cappellan ved Helliggeistes Kirke.
— Müller, Informator paa Wayſenhuuſet.
— Müller, Wilhelm, Student.
— Müller, Caſpar, Fuldmægtig hos Stifts-Provſt Hvid.
— Müller, Rasmus, Kiøbmand i Nyborg.
— Müller, L.
Frøk. Müller, paa Aakier.
Herr Myhre, Capellan til Trinitatis Kirke.
— Möinichen, Peder Bredal, Byefoged i Trundhiem.
— Möldrup, Sognepræst til Aſchervold i Norge.
— Möller, Chriſt. F., Cand. S. S. Miniſt.
— Möllmand, Hans Ulric, Stiftamtmand og Laugmand i Trundhiem.
— Mörch, Peder Reehberg, Cancelliſt.
— Mörch, Axel, 2 Exempl.

Herr

Herr Nannestad, Lars Christian, Capellan i Christiania.
— Næsted, Secretair.
— Neergaard, Etats-Raad og Landsdommer i Island.
— Neumann, Daniel Bendix, i Trundhiem.
— Nicolaisen, Lyder Holten, Major i Bergen.
— Niese & Thomsen, Kiøbmænd i Trundhiem.
— Nimb, Fuldmægtig.
Jfr. Nimb., E. L.
Herr Noodt, Secretair.
— Normann, Nicolay. } Nordlands-Handlere i Trundhiem.
— Normann, Jon. }
— Norum, Premierlieutenant i Søe-Etaten.
Frøk. Numsen, Cathr. Mag., i Horsens.
Herr Nyholm, residerende Capellan i Sæbye.
— Nyholm, Johannes, Studios. Juris.
— Nyrop, Christopher, Candid. S. S. Ministerii.
— Nörregaard, Secretair i Høieste-Ret.
— Nörregaard, Jens.
— von Oldenburg, Major ved det Søndenfieldske Regiment paa Friderichshald.
— Olrik, Chr. Magnus, Kammerraad.
— Olsen, paa Rasch i Jylland.
— Palle, Cand. Juris.
— Palludan, Johannes, Student.
— Pantlitz, Sognepræst i Hiøring.
— Paulsen, Niels.
— Pedersen, Niels Friis, Ober-Marsmester i Laurvig.
— Petersen, P., Cancelliist.
— Petersen, H., Cancelliist.

Herr Peterſen, Sören, Tolder i Chriſtianshavn.
— Peterſen, Student.
— Petreius, Frantz Auguſtin, Cand. S. S. Miniſt.
— Pflug, Major.
— Pleſner, Provſt og Sognepræſt i Raarup.
— Plum, Regiments-Skriver i Friderichsborg.
— Poppe, Guardein ved Mynten.
— Preisler, Profeſſor.
— Prydz, General-Krigs-Commiſſair.
— Puggaard, Thomas, Student.
— Qviſt, Forvalter.
— Raahauge, L. C.
— Raarup, Provſt og Sognepræſt i Hiſted i Aarhuus Stift.
— Rahbech, Juſtits-Raad og Told-Skriver.
— Rachlew, Præſt.
— Ramus, Jacob, Biſkop over Fyens Stift.
— Raſch, Capitain-Lieutnant i Soe-Etaten.
— Raſch, Amanuenſis hos Biſkoppen i Aarhuus.
— Raun, Lieutenant i Soe-Etaten.
— Raun, Oeconomus.
— Reiche, Conferents-Raad og Aſſeſſor i Høieſte-Ret.
— Reierſen, Secretair i det Danſke Cancellie.
— Reierſen, Cancelliſt i Commiſſariatet.
— Reierſen, Peter, Fuldmægtig i Rente-Kammeret.
— Reventlau, Greve, Kammerherre og Deputered.
— Reventlau, Greve, Kammerherre og Capitain i Soe-Etaten.
— Reſch, Erasmus Sigism., Sorenſkriver over Stor og Værdahl.
— Reſch, Johan Sigism., Student.
— Rich, Capitain i Friderichſtad.

Herr

Herr Tooſen, Marcus Höyer.
— Tomſen, Lieutenant i Friderichſtad.
— Tomſen, Chriſtian, Student.
— Tonning, Peder, Proprietair i Nordfiorden.
— Torup, Borgemeſter i Neſtved.
— Treld, Hans, Caſſerer ved Brand- og Vand-Commiſſionen.
Jfr. Treſchou.
Herr Troyel, Procurator i Odenſe.
— Tronwig, Mogens, Kiøbmand i Trundhiem.
— Tröſter, Joh. Chriſtian.
— Tſchernings, Stads-Lieutenant.
Mad. Tullin, Mette Kruckow.
Herr Tybring, Capellan til Holmens Kirke.
— Tyhrholm, Iver, Kiøbmand i Chriſtiania.
— Tönder, Capel-Præſt paa Friſenborg.
— Tönder, Byefoged i Scheen.
— Waarberg, Chriſten, Auditeur i Chriſtiania.
— Wadum, Hee, Inſpecteur ved Wayſenhuſet.
— Wadum, Jens Clauſen, Secretair.
— Wahl, Peder Andreas, Student i Trundhiem.
— Wahl, Student.
— Waldſted, Chirurgus.
— Valentin, Johan Peter.
— Wahr, Hans Severini.
— Walter, Nicolai, Student.
— Walſöe, Jörgen Chriſtian, Student.
— Wandel, N., Student.
Freken Warnſted.
Herr Warming, Cantor.
— Wædelee, S., Collega i Odenſe Latinſke Skole.
— Wæwer, Johan, Bager.

Herr Wæwer, Grosserer.
— Wærnschiold, Capitain i Friderichstad.
— Wedel-Jarlsberg, Kammerherre og Greve.
— Wedel, Greve til Wedelsborg, Kammerherre.
— Wedege, Hans, Kiøbmand i Trundhiem.
— Wegener, Secretair.
— Weidenhaupt, Professor.
— Weinwich, Niels Henrich, Student.
— Weiser, Philip, Kiøbmand i Trundhiem.
— Wemmenhöy, Student.
— Wendt, Doctor og Directeur ved Pleie-Anstalten.
— Wessendunk, Kiøbmand i Præstø.
— Westenberg, Georg, Student.
— Westengaard, Præst i Svendborg.
— Westerwald, Johan Strachen, Student.
— Westerholdt, Carl Ditlev, Fuldmægtig.
— Weyer, Hans Thomas, Mynsterskriver i Strømsø.
— Wexelz, Fuldmægtig i Christiania.
— Wiborg, Fuldmægtig ved Assistents-Huset.
— Wideröe, Hans Andreas, Foged over Fossen.
— Wilkens, Contrelleur ved Ober-Skatte-Directionen.
— Willumsen, Justitz-Raad og Præsident i Christiania.
— Wilders, Proviant-Skriver.
— Windfeld, Truels, Fuldmægtig paa Ribe Amtstue.
— Winther, Hans, Sognepræst til Waale i Aggershuus-Stift.
— Winther, Johannes, Magister.
— Winther, Rasmus, Student.
— Winther, Peder, Provst og Sognepræst til Schanderup i Riber-Stift.
— Wirth, Tobias Christian, S. S. Minist. Cand.

Herr

Herr With, Amtsforvalter i Holbeck.
— Wittrup, Lorents, Magiſter og Sognepræſt til Frue Kirke i Trundhiem.
— Wohnſen, Birkedommer paa Frydendal.
— Vold, Friderich Ferdinand, Student.
— Voigt, Lieutenant i Friderichſtad.
— Wolf, Jacob, Cand. S. S. Miniſt.
— Wolquartz, Richard Hagerup, Hoſpitals-Præſt i Colding.
— Wolquartz, Marcus, Student.
— Voltelin, Secretair.
— Wormſkiold, Peter, Secretair ved Rente-Kammeret.
— Worſöe, Peter, Sognepræſt.
— Worſöe, Arild Friis, Catechet ved Chriſtians Pleiehuus.
— Wulff, Simon, Magiſter og Præſt til Strinden i Norge.
— Wulff, Lorents, Kiøbmand i Trundhiem.
— Wöldicke, Marcus, Cand. S. S. Miniſterii.
— Ulſtrup, N., Fuldmægtig ved Regimentſkriver-Stuen i Friderichsborg.
— Urſin, Willatz Bing, Kiøbmand i Trundhiem.
— Zimmer, J., Premier-Lieutenant.
— Zoffmann, Alexander, Student.
— Zöega, Juſtitz Raad og Caſſerer ved General-Poſt-Amtet.
— Zöega, W. C., Provſt og Præſt i Mogeltønder.
— Öllgaard, Sören.
— Örbech, conſtitueret Bogfoged i Stromſoe.
— Örn, Chriſtian Friderich, Fuldmægtig.
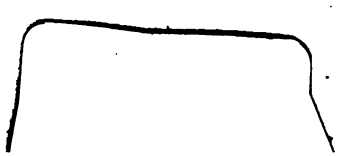
BIBLIOTHECA BODLEIANA